

Forenklinger i jordlovgivningen

Betænkning fra Udvalget vedrørende
forenklinger i jordlovgivningen

Betænkning nr. 1429

Kronologisk fortegnelse over betænkninger

2002

1409	Betænkning om politiets struktur	1420	Gennemførelse af straffesager om seksuelt misbrug
1410	Betænkning om politilovgivning	1421	Betænkning fra arbejdsgruppen om pantsætning og udlæg i andele i andelsboligforeninger
1411	Ny revisorlovgivning	1422	Gennemførelsen i Dansk ret af direktivet om etnisk ligebehandling
1412	Godtgørelse til efterladte ved dødsfald	1423	Betænkning om forsikringsaftaleloven
1413	Betænkning fra udvalget vedrørende revision af lov om et videnskabsetisk komitesystem	1424	Straffelovrådets betænkning om straffastsættelse og strafferammer
1414	Redegørelse om biobanker	1425	Indsigt i den kommunale administration
1415	Straffelovens § 296 og § 302		
1416	Forskning i økonomisk kriminalitet		
1417	IT-kriminalitet		
1418	Betænkning om arbejdsskadesikring		
1419	Udvalget om eksklusivbestemmelser		

2003

1426	Frist- og forældelsesregler på skatte- og afgiftsområdet	1428	Retssikkerhedskommissionens betænkning
1427	Reform af den civile retspleje II		

Forenklinger i jordlovgivningen

Betænkning fra Udvalget vedrørende forenklinger i jordlovgivningen

Betænkning nr. 1429

Forenklinger i jordlovgivningen

Betænkning fra Udvalget vedrørende forenklinger i jordlovgivningen Betænkning nr. 1429

Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri
Juli 2003

Oplag: 600 eksemplarer

Redaktion, layout og sats: Direktoratet for FødevareErhverv, Arealkontoret
Papir: Omslag på 250 g Cyclus Offset og indhold på 80 g Cyclus Offset.
Tryk: Schultz Grafisk A/S
Forsidefoto: Gravhøj ved Grynderup nord for Hobro (Michael Larsen)

Betænkningen koster 200 kr. inkl. moms og kan købes hos Direktoratet for FødevareErhverv,
Kampmannsgade 3, 1780 København V
Tlf. 33 95 80 00, Fax 33 95 80 80.

Betænkningen kan ses på Direktoratet for FødevareErhvervs hjemmeside, [http: www.dffe.dk](http://www.dffe.dk)

ISBN 87-90673-97-2

Eftertryk tilladt med kildeangivelse

Indholdsfortegnelse

1	Indledning	7
1.1	Forord	7
1.2	Udvalgets kommissorium og sammensætning m.v.	7
1.3	Resume og sammenfatning	10
1.3.1	Resume	11
1.3.2	Sammenfatning	12
2	Landbrugets udvikling	15
2.1	Produktion og samfundsmæssig betydning	15
2.1.1	Landbrugets beskæftigelsesmæssige betydning	15
2.1.2	Landbrugets samfundsøkonomiske betydning	17
2.1.3	Landbrugets hovedproduktioner	18
2.2	Primærlandbrugets strukturudvikling	20
2.2.1	Antal og størrelse af bedrifter og ejendomme	21
2.2.2	Besætningsstruktur- og tæthed, herunder geografisk placering	25
2.2.3	Gartnerier	28
2.2.4	Fjerkræ og pelsdyr	29
2.2.5	Heltidsbedrifter og deltidsbedrifter	31
2.3	Anden anvendelse	32
2.3.1	Anden arealanvendelse	32
2.3.2	Anden arealrelateret lovgivning	33
2.4	Landbruget og ”Livet på landet”	36
2.5	Landmanden som naturforvalter	37
2.5.1	Naturtyper med et landbrugsmæssigt indhold.	37
2.5.2	Naturtypernes behov for landbrugsmæssig drift.	38
3	Analyse / vurderinger	41
3.1	Beskrivelse af formålet med landbrugsloven og samspillet samt snitfladerne mellem landbrugsloven og anden arealrelateret lovgivning	41
3.1.1	Landbrugslovens formål	41
3.1.2	Lov om planlægning (planloven)	42
3.1.3	Naturbeskyttelsesloven	44
3.1.4	Miljøbeskyttelsesloven	45
3.1.5	Skovloven	46
3.2	Vurdering af den udvikling, der kan medføre alternativ anvendelse af landbrugsjord eller overgang til mere ekstensive driftsformer	46
3.2.1	Udviklingen i behovet for arealer til rekreativ anvendelse m.v.	47
3.2.2	Skovrejsning	48
3.2.3	Integration af miljø, natur samt kulturlandskaber m.v.	49
3.2.4	Produktionsmæssige konsekvenser	55
3.3	Dansk økonomi, landbrug og bedriftsstruktur 2000 - 2015	56

3.3.1	Dansk landbrugs samfundsøkonomiske betydning 2000 - 2015	56
3.3.2	Dansk landbrugsproduktion 2000 - 2015	59
3.3.3	Udviklingen i landbrugets bedriftsstruktur frem til 2015 under uændrede rammevilkår	62
3.3.4	Betydningen af nye reformer af EU's landbrugspolitik, af østudvidelsen samt af en ny WTO-aftale for produktionen og bedriftsstrukturen i dansk landbrug	69
3.4	Bæredygtig udvikling	83
3.4.1	Gældende danske regler for dyrkningspligt og plejeret.	86
3.4.2	Dyrkningspligt / dyrkningsret	86
3.4.3	Udvidet dyrkningspligt / plejepligt og offentlig dyrkningsret.	88
3.5	Forhold i landbrugsloven af betydning for generationsskiftet	89
3.5.1	Gældende regler for generationsskifte	89
3.5.2	Glidende generationsskifte	91
3.5.3	Væksthusgartnerier og lignende specialproduktion	92
4	Lovens bestemmelser	97
4.1	Beskyttelse af jordbrugsinteresser	97
4.1.1	Landbrugsjorden som ressource	98
4.1.2	Ejendoms- og bedriftsstruktur	98
4.1.3	Lovens formål	99
4.1.4	Sammenhæng med anden arealrelateret lovgivning	100
4.2	Definitioner og landbrugspligt	100
4.2.1	Landbrugsejendom	100
4.2.2	Landbrugsbedrift	101
4.2.3	Landbrugspligt og frie jorder	101
4.2.4	Dyrkningspligt og naturpleje	102
4.2.5	Notering og bortfald af landbrugspligt	105
4.2.6	Gartnerier, væksthushusholdninger mv.	106
4.2.7	Forkøbsret i jordkøbsloven	106
4.2.8	Ophævelse af landbrugspligt	108
4.2.9	Ophævelse af landbrugspligt på fredskovsarealer	112
4.3	Bopælspligt mv.	113
4.3.1	Bopælspligt	114
4.3.2	Afstand ved erhvervelse (beskyttelse mod fjerneje)	118
4.3.3	Alder og krav om statsborgerskab	119
4.4	Ejerformer	120
4.4.1	Selveje, enkeltmands eje	120
4.4.2	Selveje, sameje (anpart)	121
4.4.3	Selskaber, institutioner, fonde mv.	124
4.4.4	Landmandsselskaber	128
4.4.5	Offentlige myndigheder mv.	131
4.4.6	Generationsskifte	132
4.5	Uddannelses- og driftskrav	133
4.5.1	Uddannelseskravet	133
4.5.2	Kravet om egen drift	135
4.6	Strukturregler	136

4.6.1	Erhvervelse af landbrugsejendomme i fri handel	136
4.6.2	Erhvervelse af landbrugsejendomme ved arv og familiehandel	140
4.6.3	Supplering af landbrugsejendomme	142
4.6.4	Oprettelse af landbrugsejendomme	144
4.6.5	Fortrinsstilling til suppleringsjord	145
4.7	Samdriftsregler mv.	148
4.7.1	Samdrift og forpagtning	148
4.7.2	Landbrugsfællesskaber	151
4.8	Regler om husdyrhold	152
4.8.1	Maksimum for husdyrhold mv.	152
4.8.2	Krav om egen jord (arealkravet)	153
5	Lovens administration	155
5.1	Gældende regler	155
5.2	Udvalgets overvejelser	155
5.2.1	Regeltyper	156
5.2.2	Administrative modeller og kompetencefordeling	159
5.2.3	Sanktioner	162
5.3	Udvalgets forslag	163
6	Model for ny landbrugslov	165
6.1	Formål	165
6.2	Definitioner	165
6.3	Planlægning	166
6.4	Notering med landbrugspligt	166
6.5	Ophævelse og bortfald af landbrugspligt	166
6.6	Drift, dyrkningspligt/ naturpleje mv.	166
6.7	Erhvervelse af landbrugsejendomme	167
6.7.1	Personer	167
6.7.2	Selskaber, institutioner, foreninger, fonde mv.	169
6.7.3	Offentlige myndigheder mv.	170
6.8	Samdrift	170
6.9	Forpagtning	171
6.10	Omlægning af landbrugsjorder	171
6.10.1	Omlægning mellem bestående landbrugsejendomme	171
6.10.2	Jordomlægning/ nye landbrugsejendomme	171
6.11	Fortrinsstilling til suppleringsjord	172
6.12	Maksimum for dyrehold mv. og krav om egen jord (arealkrav)	173
6.13	Administration	173
7	Kilde- og litteraturfortegnelse	175
8	Bilag	177

Bilag 1: Kort resume af jordlovgivningen	177
Landbrugsloven	177
Jordkøbsloven	181
Bilag 2: Fremskrivning af produktionsudviklingen i landbruget – model og metode.	183
Bilag 3: Fremskrivninger af bedriftsstrukturen under uændrede rammevilkår	191
Bilag 4: Oversigt over landbrugslovens struktur- og erhvervsregler	197
Bilag 5: Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov	199
Bilag 6: Liste over notater som er indgået i udvalgets arbejde	207

Figurer

Figur 1: Beskæftigelsen fordelt på erhverv i Danmark, 1948-2001.	15
Figur 2: Landbruget og fødevareindustriens andel af den samlede beskæftigelse, 1948-2001.	17
Figur 3: Landbruget og fødevareindustriens andel (procent) af den samlede danske bruttoværditilvækst (i løbende priser), 1966-2001.	18
Figur 4: Fødevareeksportens andel (procent) af den samlede danske eksport i løbende priser, 1966-2001, løbende priser.	18
Figur 5: Produktionen af mælk og kød, 1970-2001.	19
Figur 6: Værdien af landbrugets hovedprodukter, 1970-2001.	20
Figur 7 : Det samlede landbrugsareal.	21
Figur 8: Antal landbrugsbedrifter fordelt på arealgrupper. 1995-2002.	22
Figur 9: Amtsvis fordeling af landbrugsbedrifter fordelt på arealgrupper, 2002.	23
Figur 10: Antal landbrugsejendomme fordelt på arealgrupper, 1995 - 2002.	24
Figur 11 : Antal heltids- og deltidslandbrugsbedrifter, 1995 - 2001.	31
Figur 12: Danmarks skovareal i nyere tid.	49
Figur 13: Holdingkonstruktion.	131

Tabeller

Tabel 1: Jordbrugets andel af det samlede antal beskæftigede i amterne, procent 1980 og 2000.	16
Tabel 2: Dyrket areal (inkl. brak) fordelt efter størrelsen af bedrifternes arealgrupper, 1995-2002.	21
Tabel 3: Antal landbrugsbedrifter fordelt på arealgrupper, 1995-2002.	23
Tabel 4: Antal landbrugsejendomme fordelt på arealgrupper, 1995-2002.	25
Tabel 5: Antal bedrifter med svin fordelt på besætningsstørrelse, 1995-2001.	25
Tabel 6: Bestanden af svin fordelt efter besætningsstørrelse, 1995 - 2001.	26
Tabel 7: Antal bedrifter med malkekøer fordelt på besætningsstørrelse, 1995-2001.	26
Tabel 8: Bestanden af malkekøer fordelt efter besætningsstørrelse, 1995 - 2001.	27
Tabel 9: Udvikling i antal og areal blandt frilandsgartnerier.	29
Tabel 10: Produktionsværdi inden for gartnerierhvervet (<i>i mio. kr.</i>).	29
Tabel 11: Antal bedrifter fordelt efter forskellige typer fjerkræ, 1995-2001.	30
Tabel 12: Antal af fjerkræ fordelt efter forskellige arter, 1995-2001.	30
Tabel 13: Antal pelsdyrbedrifter, 1995-2001.	31
Tabel 14 : Naturtyper og deres plejemæssige behov.	38
Tabel 15: Forskellige tilskudsmuligheder.	56
Tabel 16: Bruttofaktorindkomsten i det primære landbrug og fødevareindustri, mio. kr. (år 2000 kr.)	57
Tabel 17: Beskæftigelse i det primære landbrug og fødevareindustrien, antal heltidsansatte.	59

Tabel 18: Den primære landbrugsproduktion, gns. årlig vækst 2000-2015, procent.	60
Tabel 19: Det dyrkede areal, produktion og udbytte.	60
Tabel 20: Fødevareindustriens produktion, gns. årlig vækst 2000-2015, procent.	62
Tabel 21: Antal bedrifter og det dyrkede areal opdelt på deltids- og heltidsbrug samt størrelsen af brugene, 2001-2015.	64
Tabel 22: Antal bedrifter opdelt efter størrelsen af arealet, 2001-2015.	65
Tabel 23: Dyrket areal fordelt efter størrelsen af bedriftenes areal, 2001-2015, 1.000 ha.	65
Tabel 24: Antal bedrifter med malkekøer opdelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015.	66
Tabel 25: Bestanden af malkekøer opdelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015, 1.000 stk.	66
Tabel 26: Antal bedrifter med svin fordelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015.	67
Tabel 27: Svinebestanden fordelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015, 1.000 stk.	67
Tabel 28: Antal landbrugsbedrifter fordelt efter størrelsen af bedriftenes arbejdsforbrug, 2001 - 2015.	68
Tabel 29: Samlet arbejdsforbrug fordelt efter størrelsen af bedriftenes arbejdsforbrug, 2001-2015, antal helårsarbejdere.	68
Tabel 30: Oversigt over landbrugsaftalen.	70
Tabel 31: Landbrugslovens erhvervsregler (1999-loven).	121

Kort

Kort 1: Dominerende husdyrproduktion (2001).	27
Kort 2: Dyreenheder.	28
Kort 3: Drikkevandsinteresser (2001).	53

1 Indledning

1.1 Forord

Regeringen har med handlingsplanen ”En enklere offentlig sektor” sikret, at der løbende udvælges områder, hvor mulighederne for forenkling skal analyseres. Der er bl.a. i den forbindelse nedsat et udvalg, der skal analysere mulighederne for forenkling i jordlovgivningen.

Udvalget skal arbejde mod en yderligere forenkling og målretning af landbrugslovens bestemmelser. Derudover skal udvalget se på anden anvendelse af landbrugsjorden. Der er mange interesser repræsenteret i det åbne land. Dette resulterer i en øget konkurrence om arealerne ”Kampen om det åbne land”. Det er derfor væsentligt, at lovgivningen ajourføres med henblik på at afveje de forskellige interesser.

Ved en ajourføring af landbrugsloven skal der også tages hensyn til beskæftigelsen og væksten i samfundet således, at jordbrugserhvervene kan udvikle sig levedygtigt. Regeringens program ”Vækst med vilje” er en del af et reformprogram, der sigter på at skabe gode rammebetingelser for vækst i erhvervslivet - også for jordbrugserhvervene.

Den hidtidige strukturudvikling mod færre og større heltidsbedrifter forventes at fortsætte uændret de kommende år. Det betyder en stigende efterspørgsel efter suppleringsjord til de stadig færre heltidsbrug. Der skal samtidig tages hensyn til natur, miljø, fritidsarealer og –som nævnt- anden arealanvendelse. I den forbindelse må indgå, at en fortsat udvikling af miljøreguleringen eventuelt kan blive gennemført for at opfylde målsætningerne.

Det er derfor formålstjenligt, at reguleringen af landbrugets arealanvendelse i den fremtidige landbrugslov forenkles samtidig med, at andre arealregulerende bestemmelser placeres i anden lovgivning. Samtidig skal regelkrydsning undgås.

Udvalgets arbejde afsluttes senest 1. juli 2003. I henhold til kommissoriet skal udvalgsarbejdet afsluttes med en rapport, der indeholder forslag til forenklinger af landbrugsloven.

1.2 Udvalgets kommissorium og sammensætning m.v.

Regeringen nedsatte den 11. november 2002 udvalget vedrørende forenklinger i jordlovgivningen med følgende kommissorium:

”En meget stor del af Danmarks areal anvendes som landbrugsjord (2/3 af arealet). Anvendelsen af dette areal er omfattet af landbrugslovens regulering. Det åbne land er herudover omfattet af reguleringsbestemmelser i anden lovgivning.

Hovedvægten i landbrugsloven har traditionelt ligget på at sikre udnyttelsen af en begrænset naturressource til gavn for flest mulige egentlige jordbrugere (familiebrug) og i form af personligt ejede virksomheder, med en betydeligt vægt på at undgå fjerneje (bopælspligt). Derudover har sigtet med regulering af anvendelse af landbrugsjord i stigende omfang omfattet natur- og miljøhensyn. Landbrugslovens strukturbestemmelser har været retningsgivende for strukturudviklingen. Således har reguleringen haft indflydelse på omfanget af landbrugets markedsbaserede strukturtilpasning.

Reguleringens detaljering har medført et kompliceret regelsæt, der er vanskeligt at overskue for brugerne og samtidigt vanskeligt at kontrollere. Udviklingen i reguleringen af det åbne land har medført, at der er en dobbeltdækning og regelkrydsning, som er uoverskuelig for brugerne. Det gælder f.eks. i et vist omfang i samspillet mellem landbrugsloven, planloven, skovloven og miljøreguleringsreglerne.

Regeringen har med handlingsplanen ”En enklere offentlig sektor” sikret, at der løbende udvælges områder, hvor mulighederne for forenkling analyseres.

Det er vigtigt for beskæftigelsen og væksten i samfundet, at jordbrugserhvervet kan udvikle sig levedygtigt og i højere grad på markedsvilkår. Dette indebærer, at landbrugsvirksomheder under skiftende ydre vilkår må kunne fastholde lønsomhed. Udformningen af strukturpolitikken må bidrage til rammerne herfor.

Regeringen har med strategien ”Vækst med vilje” iværksat et langsigtet reformprogram, som sigter på at skabe gode rammebetingelser for vækst.

Vilkårene for lønsom jordbrugsdrift i Danmark forventes fortsat at være under stor ændring. Især som følge af:

- reformen af EU's landbrugspolitik,
- voksende international konkurrence,
- store ændringer i produktionstekniske forhold,
- voksende interesse for alternativ anvendelse af jord,
- stadig stigende integration af miljø- og naturhensyn i reguleringen af erhvervet.

På denne baggrund nedsætter regeringen et udvalg, der skal vurdere, hvordan reguleringen af anvendelsen af landbrugsjord – herunder især reguleringen gennem landbrugsloven –, kan indrettes, således at erhvervet sikres rammer for en bæredygtig tilpasning til markeds- og produktionsvilkår.

I den sammenhæng er sigtet en forenkling, modernisering og fokusering af lovgivningen. Ved denne forenkling vil uddannelseskrav og bopælspligt stadig være betingelser for at kunne erhverve en landbrugsejendom. Selveje vil stadig være det bærende element i landbrugsloven.

Udvalget gennemfører

- en analyse af samspillet og snitfladerne mellem landbrugsloven og anden arealrelateret lovgivning og mulighederne for at forenkle og målrette landbrugsloven,
- en vurdering af den udvikling, der kan medføre alternativ anvendelse af landbrugsjord, herunder naturgenopretning, skovrejsning og fritidspræget udnyttelse af areal,
- en vurdering af den betydning, som ændringer i EU's landbrugspolitik samt ændringer i produktionsøkonomiske forhold har for strukturudviklingen i jordbruget,
- en analyse af, hvorvidt der er behov for ændring af den eksisterende dyrkningspligt (evt. plejeforanstaltninger) under hensyn til samfundets krav til anvendelsen af det åbne land,
- en analyse af forhold i landbrugsloven, der har betydning for generationsskifte i erhvervet,
- en analyse af, hvorvidt landbrugslovens generelle bestemmelser fortsat bør omfatte væksthøgarter og lignende specialproduktion.

Der skal tages grundlæggende stilling til berettigelsen af de enkelte elementer i landbrugsloven. Ledetråden skal være forenkling af reglerne og administrationen, fokusering af lovgivningen på strukturforhold samt begrænsning af regelsættet.

Udvalget skal fremsætte et forslag til, hvilke forhold der skal reguleres i en nyskrivning af landbrugsloven, og hvilke forhold der skal reguleres i sammenhæng med anden lovgivning, eller hvor regulering gennem lovgivning kan bortfalde.

Udvalget skal afslutte sit arbejde senest den 1. juli 2003."

Udvalget fik følgende sammensætning:

- Formand for udvalget, departementschef Poul Ottosen, Fødevareministeriet
- Chefkonsulent Winnie Harboe for Landbrugsraadet
- Adm. direktør Carl Aage Dahl for Landboforeningerne, nu Dansk Landbrug
- Vicedirektør Heidi Alsing for Dansk Familielandbrug, nu Dansk Landbrug
- Konsulent Leif Marienlund for Dansk Erhvervsgartnerforening
- Kontorchef Anne-Marie Rasmussen, Skov- og Naturstyrelsen, for Miljøministeriet
- Fuldmægtig Sarah Børner, Finansministeriet
- Kontorchef Katrine Ring Andreassen, Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, for Økonomi- og Erhvervsministeriet
- Cand.agro Rikke Lundsgaard, for Danmarks Naturfredningsforening
- Næstformand Jane Lund Henriksen, for Friluftsrådet
- Direktør Uffe Holm-Christensen, Viborg Amt, for Amtsrådsforeningen
- Direktør Ole P. Kristensen, Fødevareøkonomisk Institut

- Vicedirektør Jens Hauge Pedersen, Direktoratet for FødevareErhverv
- Kontorchef Pieter Feenstra, Fødevareministeriet, Departementet.

Endvidere har følgende deltaget i udvalgsarbejdet:

- Afdelingsleder Thomas Færgeman, Danmarks Naturfredningsforening
- Konsulent Anker Madsen, Friluftsrådet.

Udvalgets sekretariat er varetaget af Fødevareministeriet, Direktoratet for FødevareErhverv (DFFE) ved:

- Vicedirektør Jens Hauge Pedersen, DFFE
- Kontorchef Bodil Ekner, DFFE
- Specialkonsulent Christian Jørgensen, DFFE
- Fuldmægtig Kurt Vagner Jensen, DFFE
- Specialkonsulent Poul Arne Iversen, Fødevareministeriet, Departementet
- Landinspektør Michael Larsen, DFFE
- Fuldmægtig Lars Olsen, DFFE
- Chefkonsulent Knud Aavang Jensen, DFFE
- Specialkonsulent Elsbeth Teichert, DFFE.

Desuden har følgende deltaget i dele af sekretariatsarbejdet:

- Forskningschef Søren Frandsen, Fødevareøkonomisk Institut
- Seniorforsker Jens Hansen, Fødevareøkonomisk Institut
- Forsker Poul Melgaard, Fødevareøkonomisk Institut.

Udvalget har afholdt 7 møder i tiden fra 21. januar 2003 til 30. juni 2003.

Udvalget har den 30. juni 2003 afsluttet sit arbejde med betænkningen. Formanden og sekretariatet forestår den endelige redaktion af betænkningen, som derefter afgives til Fødevareministeren.

1.3 Resume og sammenfatning

Udvalget har lagt hovedvægten på en beskrivelse af, hvordan reguleringen af anvendelsen af landbrugsjord kan indrettes, således at jordbrugserhvervene sikres rammer for en bæredygtig udvikling, der som minimum kan rumme en strukturudvikling i jordbrugserhvervene i de nærmest kommende år, bl.a. som en følge af nye reformer af EU's landbrugspolitik, udvidelsen af EU med 10 nye medlemslande og en ny WTO-handelsaftale mv.

1.3.1 Resume

I kapitel 2 beskrives hovedtræk af landbrugets strukturudvikling i de seneste årtier. Den samlede udvikling går fortsat mod færre og større landbrugsbedrifter. Antallet af bedrifter med et areal over 75 ha er steget, medens antallet af bedrifter under 75 ha er faldet.

Desuden er udviklingen karakteriseret ved en stærkt stigende specialisering. Husdyrproduktionen er koncentreret på et faldende antal husdyrbedrifter.

Samtidig er det samlede dyrkede areal blevet mindre, idet landbrugsjorder er overgået til anden ikke-jordbrugsmæssig anvendelse som f.eks. byudvikling, skovrejsning, våde enge mv.

Kapitel 3 indeholder en række analyser og vurderinger, der danner udgangspunkt for udvalgets overvejelser om en nyskrivning af landbrugsloven.

Samspeilet mellem landbrugsloven og regler i andre love, der regulerer arealanvendelsen i det åbne land, beskrives med henblik på en forenkling og målretning af landbrugsloven. I forbindelse hermed beskrives behovet for anvendelse af arealer til mere ekstensive driftsformer, der bl.a. kan omfatte en flersidig anvendelse af landbrugsjorder ved integration af natur, miljø og landskabelige værdier mv.

Den fremtidige strukturudvikling i landbruget belyses med udgangspunkt i en beskrivelse af et muligt udviklingsforløb for dansk økonomi og dansk landbrug i perioden fra 2000 til 2015. Der forventes en årlig vækstrate for den danske landbrugsproduktion, der er størst for kornproduktionen, medens de animalske sektorer vil få en faldende samfundsøkonomisk betydning.

En fremskrivning af bedriftsstrukturen i det primære landbrug i perioden fra 2000 til 2015 viser, at der må forventes et markant fald i antallet af både heltidsbedrifter og deltidsbedrifter. Heltidsbedrifter forventes at vokse fra et gennemsnitsareal på 87 ha i 2001 til 161 ha i 2015, medens arealet pr. deltidsbedrift kun skønnes at vokse fra 21 ha til 24 ha.

Antallet af malkekobesætninger og svinebesætninger vil også falde markant samtidig med, at størrelsen af husdyrbesætninger vil vokse betydeligt.

Hovedårsagen er, at der er væsentlige uudnyttede størrelsesøkonomiske fordele i landbruget, der trækker i retning af større produktionsenheder. Hertil kommer, at der fortsat udvikles nye teknologier, der vil kunne føre til yderligere størrelsesøkonomiske fordele i landbrugsproduktionen.

Betydningen af nye reformer af EU's landbrugspolitik, udvidelsen af EU med 10 nye medlemslande og en ny WTO-handelsaftale synes ikke at ændre det generelle billede af udviklingen i retning af færre og større landbrugsbedrifter.

Hensynet til en bæredygtig udvikling betyder, at også landbruget skal yde en indsats, hvor produktionen skal ske under hensyntagen til natur, miljø og landskabelige værdier mv.

I kapitel 4 har udvalget vurderet en række af reglerne i landbrugsloven med henblik på en forenkling og modernisering af reglerne. Samtidig har udvalget vurderet, hvilke forhold, der bør reguleres i sammenhæng med anden lovgivning, og hvor en regulering bør bortfalde.

Udvalget har sammenfattet sine anbefalinger og hovedkonklusioner i skitse / principper til en landbrugslov, der omtales nedenfor i afsnit 1.3.2.

I kapitel 5 har udvalget overvejet alternative løsningsmodeller for administrationen af landbrugsloven, herunder en ændret sammensætning af jordbrugskommissionerne eller en uddelegering af loven til amtsrådene / Hovedstadens Udviklingsråd / Bornholms Regionsråd, jf. nedenfor i afsnit 1.3.2.

1.3.2 Sammenfatning

Udvalget finder, at lovens formål bør have udgangspunkt i

- at sikre en forsvarlig og flersidig anvendelse af landbrugsjorderne under hensyn til jordbrugsproduktion, natur, miljø og landskabelige værdier
- at sikre en bæredygtig udvikling af jordbrugserhvervene og en forbedret konkurrenceevne i disse erhverv
- at tilgode bosætning og udvikling i landdistrikterne.

Loven skal således bygge på, at arealanvendelsen til jordbrug, natur og miljø i højere grad end hidtil skal betragtes som en flersidig anvendelse, og at både jordbrugsvirksomhed og anvendelse til naturformål er i overensstemmelse med lovens formål.

Udvalget har især lagt vægt på en forenkling af reglerne og administrationen og en fokusering af loven på landbrugets struktur og ejerformer.

Udvalget har også lagt vægt på at udvide det råderum, inden for hvilket landmanden med sikkerhed kan disponere, og hvor en tilladelse fra jordbrugskommissionen er unødvendig. Der vil derfor i væsentlig mindre omfang end hidtil være anledning til at søge om dispensation.

Derudover har udvalget peget på regler, der ud fra et forenklingssynspunkt helt kan ophæves, eller som kan varetages i anden lovgivning, der mere målrettet tager sigte på at regulere de omhandlede forhold.

Anvendelsen af landbrugsjorder til ikke-jordbrugsmæssige formål bør således i videst muligt omfang bygge på lov om planlægning, der bl.a. fastsætter retningslinier for arealanvendelsen i det åbne land.

Anvendelsen af landbrugsjorder til naturformål er i overensstemmelse med lovens formål, og ejeren/ erhververen af en landbrugsejendom skal pleje udyrkede naturarealer på en måde, så arealerne opretholder deres oprindelige karakter (plejepligt). Det skal også være lettere for visse godkendte, almene fonde at erhverve landbrugsjord til naturformål mv.

De nye regler om plejepligt bør fastsættes i en lov om drift af landbrugsjord, der ligesom landbrugslovsforslaget påtænkes fremsat i Folketinget i den kommende samling (2003/2004).

Reglerne om husdyrhold og arealkrav mv. bør ligeledes overføres til en ny lovgivning, der fremsættes senere, og reglerne bør vurderes i sammenhæng med denne lov.

Der er i udvalget enighed om de ovennævnte hovedprincipper for en ny landbrugslov.

Der er også enighed i udvalget om, at lovens erhvervelsesregler fortsat skal bygge på bopælskrav og uddannelseskrav og på selvejet som det bærende element i landbrugsloven, og at lovens strukturregler fortsat skal indeholde begrænsninger med hensyn til størrelsen af landbrugsbedrifter (areal, antal ejendomme og indbyrdes afstand mellem ejendommene).

Der har imidlertid ikke kunnet opnås fuld enighed om de grænser, der foreslås for strukturudviklingen.

Et flertal i udvalget har foreslået den model for en ny landbrugslov, der er omtalt i kapitel 6.

Det foreslås, at en landmand frit kan erhverve landbrugsejendomme inden for en arealgrænse på 400 ha (uden antalsbegrænsning) eller højst 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Ejendommene skal ligge inden for en afstand (luftlinie) på 10 km fra landmandens bopæl.

For ægtefæller foreslås en væsentlig lempelse af reglerne, idet en ægtefælle kan erhverve en eller flere landbrugsejendomme, uden at der (som hidtil) skal medregnes landbrugsejendomme, som den anden ægtefælle ejer.

Familiehandel sidestilles med arv, og familiekredsen udvides til også at omfatte søskende, søskendebørn og svigerbørn.

For de såkaldte landmandsselskaber åbnes der adgang til holdingkonstruktioner.

Ved sammenlægning hæves arealgrænsen for den enkelte ejendom til 200 ha, medens afstandsgrænsen fastholdes på 2 km. Ved køb af suppleringsjord gælder desuden arealgrænsen på 400 ha eller højst 4 ejendomme, der hver for sig kan suppleres op til 200 ha.

Reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord foreslås som udgangspunkt ophævet eller i det mindste forenklet. Forenklingen foreslås bl.a. gennemført således, at land-

mænd, der ejer under 70 ha, kun skal kunne gøre krav på fortrinsstilling op til 70 ha, forud for landmænd, der vil blive ejer af mere end 200 ha.

Samdrift af landbrugsejendomme, der tilhører samme ejer, skal kunne ske uden areal-, antals- og afstandsbegrænsning. Det samme gælder for landmænd, der driver deres bedrifter i fællesskab.

Det foreslås endvidere, at en landmand kan forpagte landbrugsejendomme inden for en arealgrænse på 500 ha (uden antalsbegrænsning) eller højst 5 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Landmanden skal dog altid kunne forpagte 2 landbrugsejendomme mere, end han ejer.

Forslaget indeholder en liberalisering af landbrugsloven, som må antages at kunne rumme landbrugets behov for nødvendige tilpasninger i ejendoms- og bedriftsstrukturen i de nærmest kommende år, og som må antages at reducere antallet af dispensationssager ganske betydeligt.

4 medlemmer af udvalget, der repræsenterer jordbrugets organisationer (Dansk Landbrug, Landbrugsrådet og Dansk Erhvervsgartnerforening), kan ikke støtte flertallets forslag og har foreslået en model, der er indeholdt i Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag 5 til betænkningen.

Det foreslås endvidere, at administrationen også fremover bør være forankret på regionalt niveau. Et flertal i udvalget finder, at administrationen fremtidigt bør henlægges til regionale folkevalgte organer svarende til de nuværende amtsråd, mens et mindretal (jordbrugets organisationer) ikke finder det hensigtsmæssigt at henlægge administrationen til folkevalgte organer.

Det samlede udvalg foreslår, at jordbrugskommissionerne opretholdes indtil videre, idet endelig stillingtagen til administrationen først bør ske, når Folketinget har behandlet resultatet af Strukturkommissionens arbejde. Til varetagelsen af natur- og miljøhensyn foreslås jordbrugskommissionerne indtil videre udvidet med to medlemmer, der udpeges af amtsrådet efter indstilling fra Friluftsrådet og Danmarks Naturfredningsforening.

Der henvises i øvrigt til kapitel 4, 5 og 6, som indeholder udvalgets forslag, ligesom der i kapitel 4 og 5 er redegjort for mindretalssynspunkter.

2 Landbrugets udvikling

Her redegøres for strukturudvikling siden ”Betænkningen om landbrugets strukturudvikling”, 1998, ligesom erhvervets betydning nationalt og regionalt samt for eksporten belyses.

Alternativ anvendelse af landbrugsjord, skovrejsning og fritidspræget anvendelse af landbrugsjord beskrives og landbrugets betydning for livet på landet og som naturforvalter omtales.

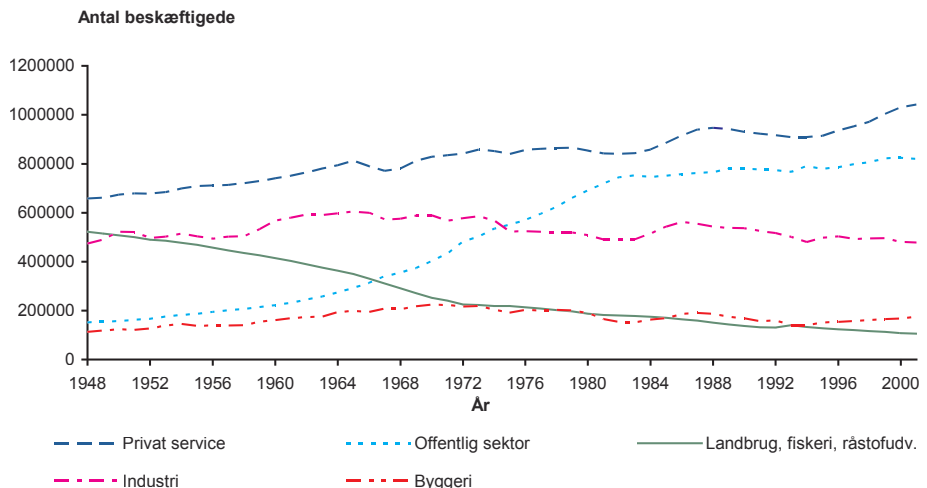
2.1 Produktion og samfundsmæssig betydning

Landbrugets andel af landets samlede produktion, beskæftigelse og indkomstdannelse har siden 2. verdenskrig været aftagende, men landbruget bidrager dog stadig med betydelige andele til den samlede samfundsøkonomi. I absolutte tal er beskæftigelsen faldet, medens erhvervets produktion er steget såvel i omfang som i værdi. Der er således sket en kraftig stigning i arbejdskraftens produktivitet.

2.1.1 Landbrugets beskæftigelsesmæssige betydning

Figur 1 viser, at den beskæftigelsesmæssige betydning af den primære produktionssektor, hvoraf landbruget udgør over 90 procent, har været stærkt aftagende de sidste 50 år.

Figur 1: Beskæftigelsen fordelt på erhverv i Danmark, 1948-2001.

Note: Beskæftigelsen er opgjort i antal personer. Opgørelsesmetoden er justeret fra og med 1993.

Kilde: Danmarks Statistik, ADAM's databank.

Landbrugets andel af den totale beskæftigelse er faldet fra ca. 40 procent i 1901 til ca. 3,7 procent i 2001, mens lønmodtagere i byerhverv har øget deres andel af arbejdsstyr-

ken fra ca. en tredjedel i 1901 til omkring 90 procent i 2001. I samme periode er arbejdsstyrken i Danmark vokset fra ca. 1,1 millioner mennesker til ca. 2,9 millioner. Der er dog regionalt, kommunalt og lokalt store variationer.

Som nævnt, er der store forskelle i landbrugets beskæftigelsesmæssige betydning. I visse områder har landbrugsbeskæftigelsen stadig en mærkbar betydning. I Tabel 1 vises jordbrugets andel af det samlede antal beskæftigede på amtsniveau i årene 1980 og 2000.

Som det fremgår, er tilbagegangen i beskæftigelsen i det primære landbrug i perioden faldet til 1/3 del, hvilket nogenlunde er ens for samtlige regioner, medens beskæftigelsen i landbrugets fremstillingserhverv i samme periode er blevet halveret.

For landbrugets fremstillingserhverv er Bornholm en undtagelse. Her er beskæftigelsen i perioden steget fra 3,4 procent til 5,0 procent. I de øvrige amter er der tale om, at størrelsen af nedgangen varierer fra amt til amt.

Tabel 1: Jordbrugets andel af det samlede antal beskæftigede i amterne, procent 1980 og 2000.

	Primære Landbrug		Øvrige primære erhverv ²⁾		Landbrugets Fremstillings- erhverv ³⁾		Øvrig industri		Service	
	1980	2000	1980	2000	1980	2000	1980	2000	1980	2000
Hovedstadsregionen ¹⁾	0.8	0.3	0.3	0.2	2.6	1.2	12.3	9.7	84.0	88.6
Vestsjælland	11.9	3.8	1.1	0.9	3.6	1.8	12.4	16.2	70.9	77.3
Storstrøm	13.7	4.4	1.2	1.4	4.4	3.3	13.1	12.3	67.6	78.6
Bornholm	9.5	4.7	5.1	2.0	3.4	5.0	11.8	10.3	70.3	78.0
Fyn	8.8	2.9	2.9	2.7	3.9	2.1	17.2	16.4	67.3	75.9
Sønderjylland	14.7	5.1	0.6	0.6	3.9	1.5	16.3	22.5	64.5	70.4
Ribe	13.1	4.5	2.1	1.1	4.2	2.7	16.0	21.4	64.6	70.3
Vejle	8.9	2.9	0.8	0.7	4.9	2.8	18.3	21.2	67.2	72.5
Ringkøbing	15.1	5.4	2.4	1.3	3.1	1.4	21.4	27.3	58.0	64.5
Århus	6.8	2.1	1.1	0.8	3.4	1.3	14.8	15.7	73.8	80.1
Viborg	18.4	5.8	1.6	1.3	3.2	1.8	17.3	24.7	59.4	66.4
Nordjylland	13.6	4.2	2.2	1.0	3.8	2.3	14.4	17.1	66.1	75.5
Hele landet	7.6	2.5	1.2	0.9	3.4	1.7	14.6	15.5	73.2	79.4

Beskæftigelse efter arbejdssted

1) Københavns og Frederiksberg kommuner, Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter

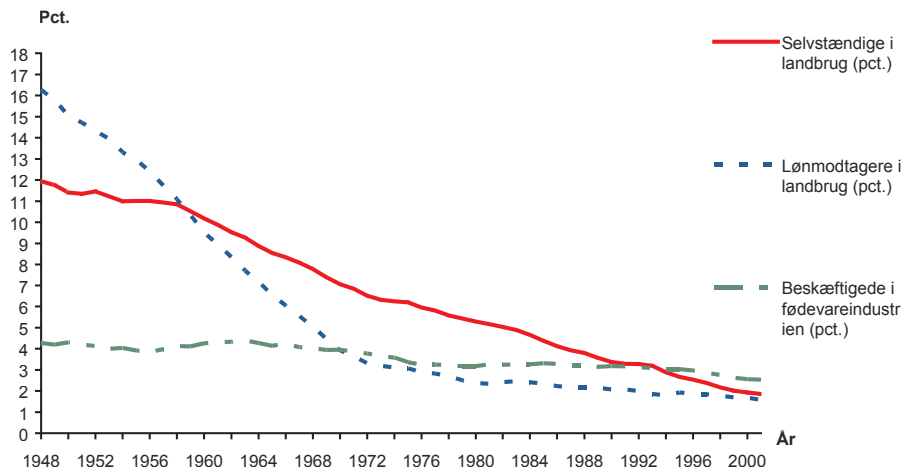
2) Gartneri, pelsdyr, landbrugsservice og skovbrug

3) Slagterier, mejerier, smelteost- og mælkekondenseringsfabrikker samt sukkerfabrikker

Kilde: AKF's lokale samfundsregnskab

Det er især antallet af beskæftigede i landbruget (selvstændige landmænd og lønmodtagere), som er reduceret kraftigt, mens faldet i beskæftigelsen i fødevarerindustrien har været svagere, jf. Figur 2.

Figur 2: Landbruget og fødevarerindustriens andel af den samlede beskæftigelse, 1948-2001.

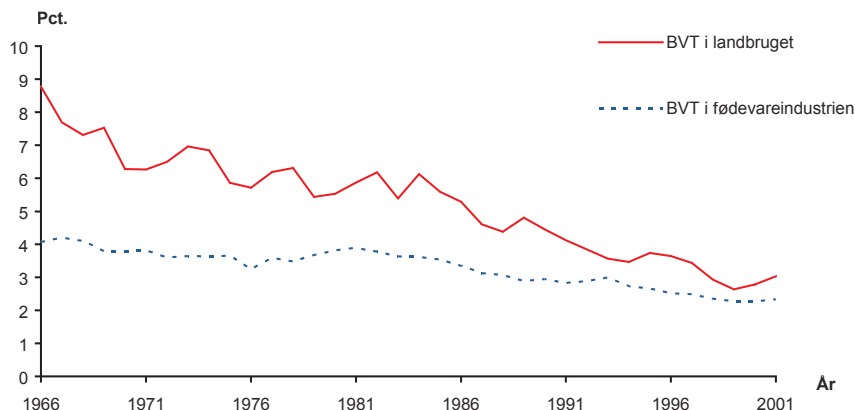
Den faldende beskæftigelse i landbruget har naturligvis haft stor betydning for landdistrikterne. Ændringerne i erhvervsstrukturen afspejler også, at de, som produktivitetsudviklingen har gjort overflødige i landbruget, stort set alle har kunnet finde beskæftigelse i andre erhverv.

2.1.2 Landbrugets samfundsøkonomiske betydning

Landbrugets andel af den samlede bruttoværditilvækst, målt i faste priser (opgjort for den udvidede landbrugssektor - landbrug, gartneri, pelsdyr-, frugt- og biavl) har haft en faldende tendens, jf. Figur 3.

Landbrugets betydning for samfundsøkonomien er formindsket over perioden. Der er dog sket en vis stabilisering siden begyndelsen af 1970'erne specielt de seneste år, hvor der endog er en svag stigning. Fødevarerindustrien har fastholdt en stort set uændret andel af den samlede bruttoværditilvækst. Bruttoværditilvæksten i landbruget og i fødevarerindustrien udgør nu samlet godt 5,4 procent af den samlede danske bruttoværditilvækst (BVT).

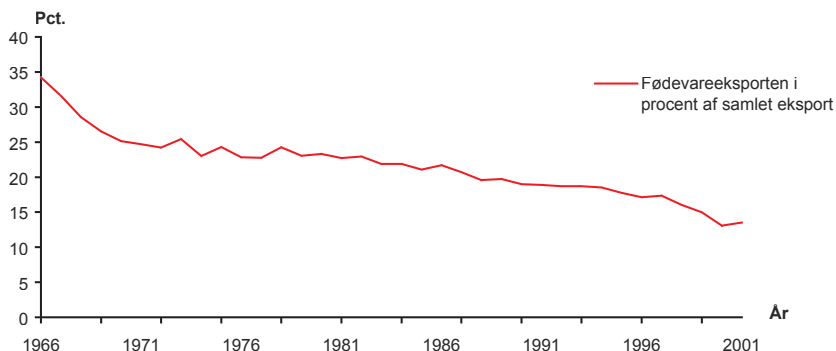
Figur 3: Landbruget og fødevarerindustriens andel (procent) af den samlede danske bruttoværditilvækst (i løbende priser), 1966-2001.

Kilde: Danmarks Statistik, ADAM's databank.

Landbrugets og fødevarerindustriens andel af den samlede danske eksport er faldet fra 34 procent i 1966, jf. Figur 4. Med et nuværende bidrag på 13,5 procent er landbruget fortsat en ganske betydelig faktor.

Figur 4: Fødevareeksportens andel (procent) af den samlede danske eksport i løbende priser, 1966-2001, løbende priser.

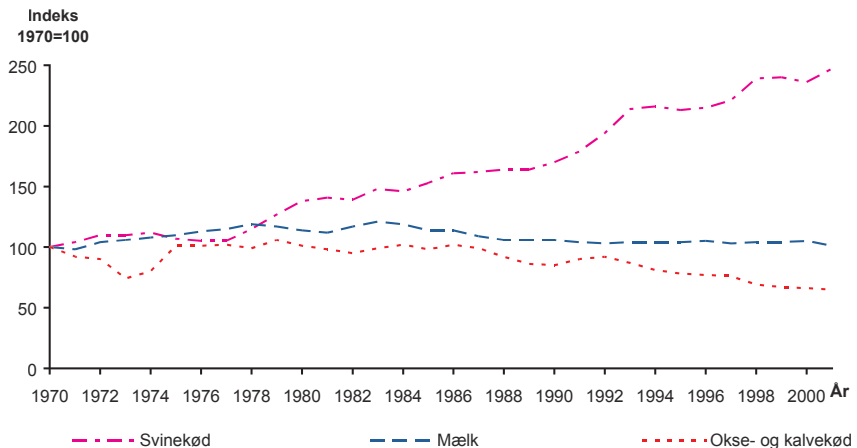
Kilde: Danmarks Statistik, ADAM's databank.

2.1.3 Landbrugets hovedproduktioner

Figur 5 viser udviklingen i produktionen af mælk, svinekød samt okse- og kalvekød. Mælkeproduktionen toppede i 1983 med ca. 5,4 millioner tons, hvorefter den er faldet til ca. 4,5 millioner tons i 2001, hvilket er cirka 5 procent mere end produktionen i 1970. I Danmark er okse- og kalvekødsproduktionen tæt knyttet til mælkeproduktionen

og har primært af denne grund været faldende til ca. 168.000 tons i 2001, hvilket er ca. 35 procent mindre end i 1970. Produktionen af svinekød var frem til slutningen af 1970'erne stort set konstant på omkring 800.000 tons, hvorefter produktionen frem til 2001 er mere end fordoblet til ca. 1.832.000 tons. Der er således sket en betydelig ændring af produktionssammensætningen i landbruget siden 1970.

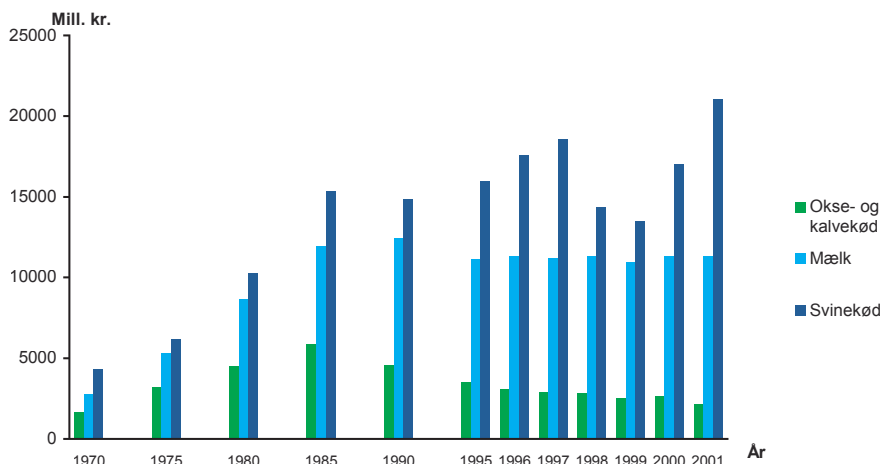
Figur 5: Produktionen af mælk og kød, 1970-2001.

Kilde: Danmarks Statistik: "Landbrugsstatistik", diverse årgange.

Værdien af salgsproduktionen for hovedprodukterne er vist i Figur 6. Det fremgår heraf, at der fra 1970 til 1975 skete en vækst i salgsværdierne som følge af EF-tilslutningen. Siden 1970 er værdien af mælkeproduktionen mere end firedoblet til 11,3 mia. kr. Salgsværdien af okse- og kalvekødsproduktionen er siden midten af 1980'erne faldet fra 5,9 til 2,1 mia. i 2001. Værdien af svineproduktionen er siden 1970 steget kraftigt til 21,0 mia. i 2001, hvor værdien siden 1997 reflekterer de betydelige prisfald på svinekød i 1998-1999. Medvirkende til den meget forskellig udvikling er de gennemførte reformer af EU's landbrugspolitik gennem 1990'erne, hvor prisstøtten blev sænket og delvis erstattet af direkte støtte til bedriften. Især for oksekød udgør disse præmier en stor andel af de samlede indtægter for landmanden.

Figur 6: Værdien af landbrugets hovedprodukter, 1970-2001.

Note: Værdien af landbrugets hovedprodukter angivet i løbende priser og uden præmier fra EU.
 Kilde: Danmarks Statistik: "Landbrugsstatistik", diverse årgange

2.2 Primærlandbrugets strukturudvikling

Landbrugserhvervet har gennem de sidste 25-35 år gennemgået en kraftig strukturudvikling, både med hensyn til ejendoms- og bedriftstruktur samt husdyrtæthed.

Samfundsudviklingen, ny teknologi, produktivitetsstigning og specialisering kan nævnes som nogle af de faktorer, der har haft og stadigvæk har betydning for primærlandbrugets strukturudvikling.

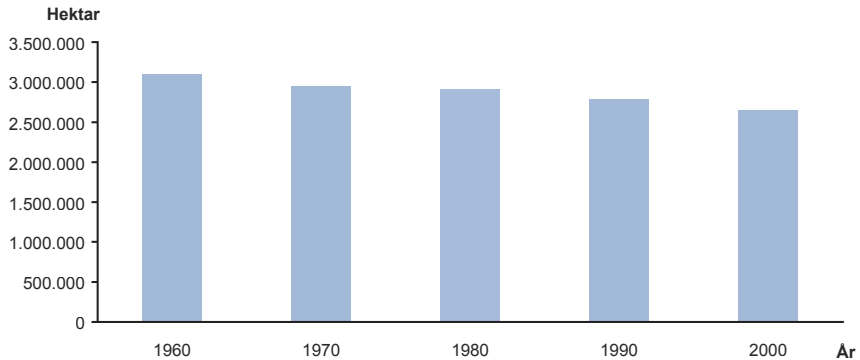
I betænkningen fra Udvalget vedrørende landbrugets strukturudvikling i 1998 ("Landbrugets strukturudvikling"), er der bl.a. et kapitel om strukturudviklingen i landbruget de sidste 25-30 år. Visse dele af det statistiske materiale, der beskriver udviklingen inden for primærlandbruget, fra 1995 til 2001/2002, ajourføres nedenfor i afsnit 2.2.1 og 2.2.5.

Danmarks areal udgør i alt ca. 4,3 millioner ha, hvoraf ca. 2,7 millioner ha drives jordbrugsmæssigt som landbrug og gartneri m.v. Det svarer til ca. 62 procent af det samlede areal. Skove og plantager udgør 11 procent af det samlede areal, og byer, veje og udyrkede arealer m.v. udgør ca. 25 procent. Mere end 60 procent af Danmarks samlede areal ejes og drives af landbrugere.

I perioden fra 1970'erne er det samlede landbrugsareal gennemsnitligt blevet reduceret med godt 0,4 procent om året. Størstedelen af den afgivne landbrugsjord er gået til by-

udvikling og rekreative formål. Figur 7 illustrerer udviklingen i det samlede landbrugsareal gennem de sidste årtier.

Figur 7 : Det samlede landbrugsareal.

Note: Indeholder også dyrkede arealer (brak).

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

I forhold til 1995 er det landbrugsmæssigt udnyttede areal i 2002 reduceret med ca. 60.500 ha, jf. Tabel 2. Det svarer til en reduktion på cirka 2,2 procent.

Tabel 2: Dyrket areal (inkl. brak) fordelt efter størrelsen af bedrifternes arealgrupper, 1995-2002.

Dyrket areal	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
under 4,9 ha	3.688	3.454	4.225	3.498	3.956	2.803	3.326	2.961
5 - 9,9 ha	82.730	72.751	74.332	69.591	68.590	60.143	62.087	56.772
10 - 19,9 ha	216.343	201.088	196.025	176.923	168.556	164.418	145.839	142.454
20 - 29,9 ha	253.918	224.326	212.362	191.962	186.365	161.145	163.910	154.878
30 - 49,9 ha	501.735	458.978	427.448	402.708	374.857	352.518	333.806	285.302
50 - 74,9 ha	498.725	503.034	480.363	478.814	451.466	418.017	408.148	372.389
75 - 124,9 ha	565.564	580.766	595.764	611.078	616.536	635.232	612.842	629.351
125 - 149,9 ha	144.066	155.894	165.849	181.929	185.617	190.598	205.756	209.518
> 150 ha	459.280	515.742	531.645	555.345	588.105	662.105	739.854	811.883
I alt, ha	2.726.049	2.716.033	2.688.013	2.671.848	2.644.048	2.646.979	2.675.568	2.665.508
Ha pr. bedrift	40	42	43	45	46	49	50	53

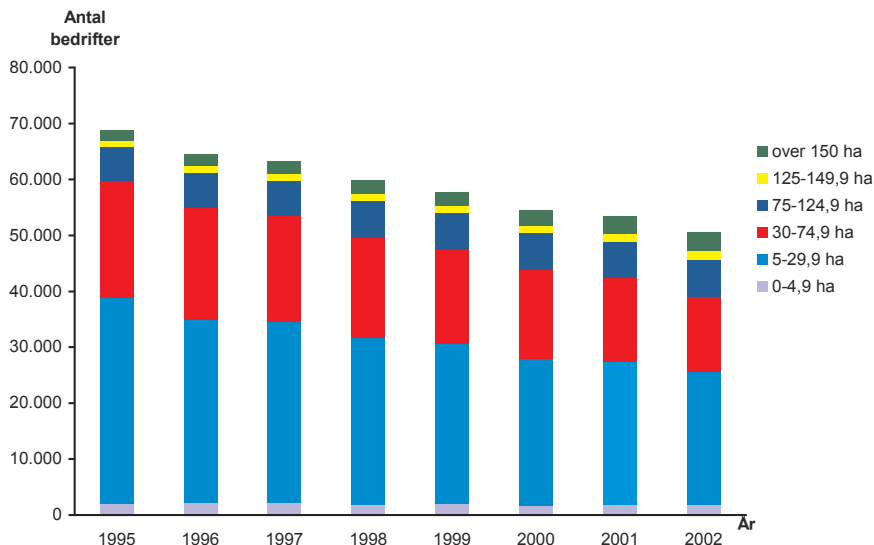
Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

2.2.1 Antal og størrelse af bedrifter og ejendomme

Tidligere opgørelser har vist, at det samlede antal landbrugsbedrifter er faldet markant siden 1960'erne. Eksempelvis udgjorde antallet af bedrifter i 1995 kun ca. 46 procent af antallet af bedrifter i 1970, hvor der var registreret 148.512 landbrugsbedrifter.

Tendensen med fald i antallet af landbrugsbedrifter er fortsat, jf. Figur 8. Antallet af bedrifter i 2002 udgjorde således ca. 74 procent af antallet af bedrifter i 1995.

Figur 8: Antal landbrugsbedrifter fordelt på arealgrupper, 1995-2002.

Note: I opgørelsen af landbrugsbedrifter indgår også gartneribedrifter.

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

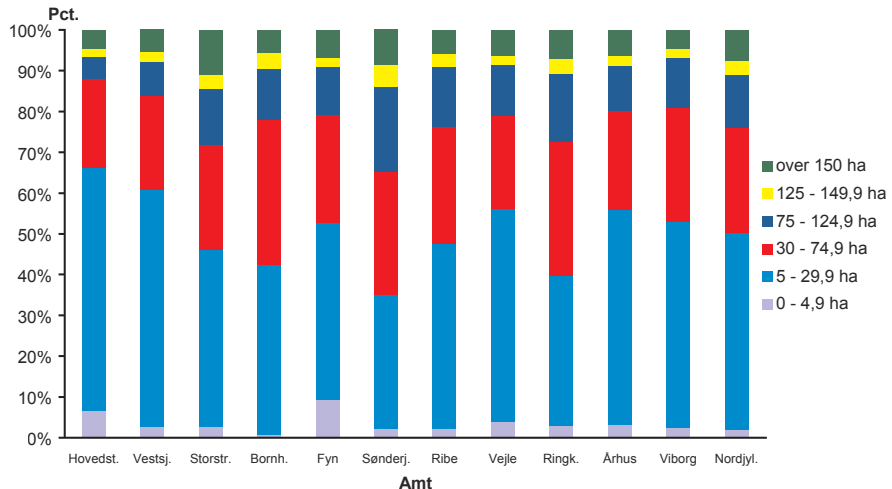
Den samlede udvikling går således fortsat mod færre og samtidig større landbrugsbedrifter. Af Figur 8 og Tabel 3 fremgår det, at der samlet set er sket et fald i antallet af landbrugsbedrifter med et areal under 75 ha. Samtidig er der en stigning i antallet af landbrugsbedrifter med et areal over 75 ha, og specielt for bedrifter med et samlet areal på over 150 ha er der tale om en forholdsvis stor stigning i forhold til de andre kategorier. I denne kategori er der sket en stigning på cirka 80 procent fra 1995 til 2002.

Tabel 3: Antal landbrugsbedrifter fordelt på arealgrupper, 1995-2002.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Under 4,9 ha	2.091	2.172	2.243	1.900	2.001	1.746	1.848	1.757
5 - 9,9 ha	11.348	9.946	10.307	9.641	9.453	8.457	8.573	7.893
10 - 19,9 ha	14.934	13.758	13.475	12.306	11.545	11.188	10.221	9.752
20 - 29,9 ha	10.361	9.080	8.599	7.749	7.552	6.531	6.683	6.256
30 - 49,9 ha	12.906	11.804	10.976	10.247	9.611	9.017	8.502	7.369
50 - 74,9 ha	8.208	8.273	7.873	7.840	7.366	6.825	6.655	6.086
75 - 124,9 ha	5.984	6.146	6.279	6.428	6.467	6.611	6.399	6.494
125 - 149,9 ha	1.054	1.143	1.213	1.330	1.359	1.396	1.507	1.532
> 150 ha	1.884	2.104	2.186	2.320	2.477	2.770	3.103	3.391
I alt	68.770	64.426	63.151	59.761	57.831	54.541	53.491	50.530

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

Antallet af landbrugsbedrifter er ikke jævnt fordelt i de forskellige regioner (Figur 9). Hovedstadsområdet, der omfatter amterne København, Roskilde og Frederiksborg, udskiller sig fra gennemsnittet ved at have en stor andel af små bedrifter under 30 ha. Amterne Sønderjylland, Ringkøbing, Ribe og Storstrøm har derimod en stor andel af landbrugsbedrifter over 30 ha.

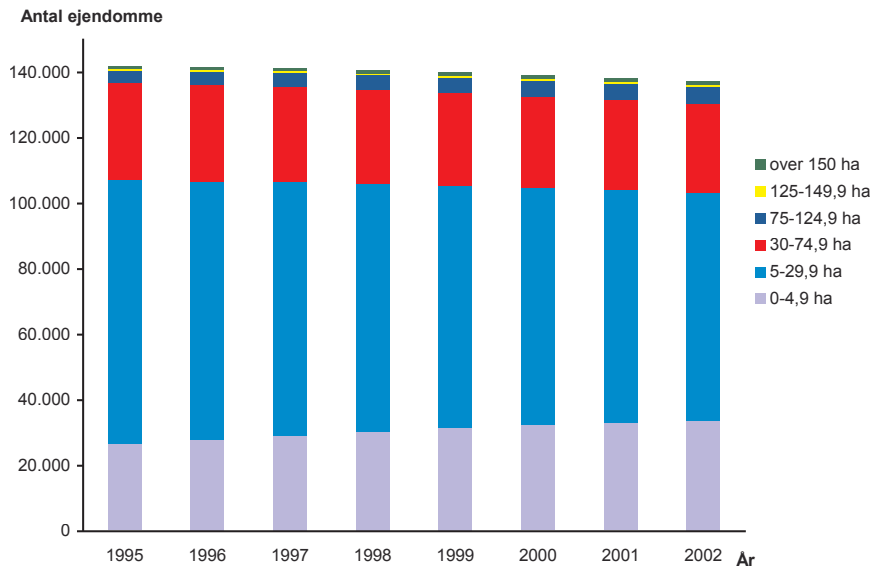
Figur 9: Amtsvis fordeling af landbrugsbedrifter fordelt på arealgrupper, 2002.

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

Figur 10 viser antallet og fordelingen af antallet af landbrugsejendomme i perioden 1995 - 2002. Som det var tilfældet med landbrugsbedrifter, kan der ligeledes konstateres et fald i antal af landbrugsejendomme, men langt mindre. I 2002 er antallet af land-

brugsejendomme faldet med ca. 3,2 procent i forhold til 1995. Antallet af landbrugsbedrifter er derimod faldet med 26,5 procent i samme periode.

Figur 10: Antal landbrugsejendomme fordelt på arealgrupper, 1995 - 2002.

Kilde: Kort & Matrikelstyrelsen

Hvor udviklingen for landbrugsbedrifterne går entydigt mod større bedrifter, viser udviklingen for landbrugsejendomme, at der bliver flere landbrugsejendomme både i intervallet under 5 ha og over 50 ha. Eksempelvis er antallet af landbrugsejendomme i intervallet 125 - 149,9 ha i 2002 steget med 59 procent i forhold til antallet i 1995. I intervallet over 75 ha er den samlede stigning i 2002 i forhold til 1995 på 38,6 procent.

Tabel 4: Antal landbrugsejendomme fordelt på arealgrupper, 1995-2002.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
under 4,9 ha	26.792	27.850	29.061	30.282	31.441	32.344	33.172	33.671
5 - 9,9 ha	27.668	27.472	27.282	27.014	26.738	26.496	26.238	26.026
10 - 19,9 ha	32.747	32.020	31.315	30.522	29.696	28.959	28.219	27.580
20 - 29,9 ha	19.968	19.488	18.904	18.286	17.681	17.072	16.559	16.138
30 - 49,9 ha	20.758	20.317	19.842	19.262	18.688	18.152	17.624	17.199
50 - 74,9 ha	8.927	9.107	9.300	9.480	9.552	9.630	9.687	9.736
75 - 124,9 ha	3.806	3.975	4.157	4.411	4.603	4.823	5.115	5.360
125 - 149,9 ha	459	487	504	536	619	674	705	730
> 150 ha	855	878	896	919	958	990	1.001	1.007
I alt	141.980	141.594	141.261	140.712	139.976	139.140	138.320	137.447

Kilde: Kort & Matrikelstyrelsen

2.2.2 Besætningsstruktur- og tæthed, herunder geografisk placering

Landbruget opdeles i tre hovedproduktionsgrene, planteproduktion, svineproduktion og kvægproduktion.

Som det fremgår af Figur 8, er antallet af landbrugsbedrifter faldet i perioden efter 1995. I samme tidsrum er der også sket et fald i antallet af bedrifter med svin (Tabel 5), der er reduceret med knap 40 procent.

Tabel 5: Antal bedrifter med svin fordelt på besætningsstørrelse, 1995-2001.

Besætningsstørrelse	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1-9 svin	1.524	1.815	1.285	837	981	656	561
10-49 svin	4.016	3.324	3.131	2.856	2.453	1.723	1.714
50-99 svin	2.393	2.325	1.891	1.554	1.423	1.087	960
100-249 svin	3.637	3.005	3.067	2.765	2.169	1.525	1.511
250-499 svin	3.085	2.857	2.672	2.638	2.022	1.752	1.665
500-999 svin	3.353	3.078	3.018	3.082	2.448	2.383	2.154
1000-1499 svin	1.568	1.524	1.719	1.616	1.492	1.490	1.428
1500-1999 svin	792	817	841	892	937	894	1.027
2000-4999 svin	950	954	1.081	1.296	1.390	1.521	1.671
5000 svin og over	100	122	122	152	168	198	243
I alt	21.418	19.821	18.827	17.688	15.483	13.229	12.934

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

Af Tabel 6 ses, at der er sket en forøgelse af den samlede mængde svin på cirka 14 procent i perioden fra 1995 til 2001. Samtidig er der nærmest sket en fordobling af antal svin på den enkelte bedrift (88 procent).

Tabel 6: Bestanden af svin fordelt efter besætningsstørrelse, 1995 - 2001.

Besætningsstørrelse	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1-9 svin	6.776	8.315	5.786	3.519	4.743	3.081	2.655
10-49 svin	105.810	85.464	81.678	71.629	63.583	45.152	43.592
50-99 svin	170.070	168.085	136.232	111.768	101.535	76.324	68.410
100-249 svin	591.415	499.577	504.847	458.191	353.381	242.169	252.983
250-499 svin	1.108.811	1.016.746	969.027	932.796	731.452	639.936	606.965
500-999 svin	2.388.604	2.210.479	2.179.964	2.172.777	1.771.795	1.716.878	1.559.918
1000-1499 svin	1.904.987	1.860.178	2.088.631	1.972.673	1.822.960	1.826.234	1.750.085
1500-1999 svin	1.359.049	1.415.474	1.452.942	1.543.775	1.612.394	1.541.797	1.761.121
2000-4999 svin	2.732.088	2.736.172	3.081.736	3.738.037	3.988.453	4.429.133	4.860.868
5000 svin og over	716.300	841.063	882.338	1.089.974	1.175.747	1.400.869	1.700.949
Svin i alt	11.083.910	10.841.553	11.383.181	12.095.139	11.626.043	11.921.573	12.607.546
Svin pr. bedrift	518	547	605	684	751	901	975

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

Inden for kvægproduktion er antallet af bedrifter med malkekøer den største og dermed vigtigste produktionsform. Her er der ligeledes sket et markant fald i antallet af bedrifter siden 1995, og der er fra 1995 til 2001 sket en reduktion på cirka 39 procent (se Tabel 7).

Tabel 7: Antal bedrifter med malkekøer fordelt på besætningsstørrelse, 1995-2001.

Besætningsstørrelse	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1-9 malkekøer	1.543	1.299	862	610	646	577	707
10-14 malkekøer	639	633	470	319	339	214	222
15-19 malkekøer	759	683	560	416	381	305	346
20-29 malkekøer	2.267	2.021	1.396	1.054	1.005	950	805
30-49 malkekøer	5.016	4.528	3.913	3.509	2.919	2.441	2.007
50-74 malkekøer	3.830	3.832	3.620	3.499	3.075	2.710	2.342
75-99 malkekøer	1.201	1.306	1.448	1.593	1.504	1.587	1.683
100 malkekøer og derover	703	818	921	1.112	1.293	1.544	1.686
I alt	15.958	15.120	13.190	12.112	11.162	10.328	9.798

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

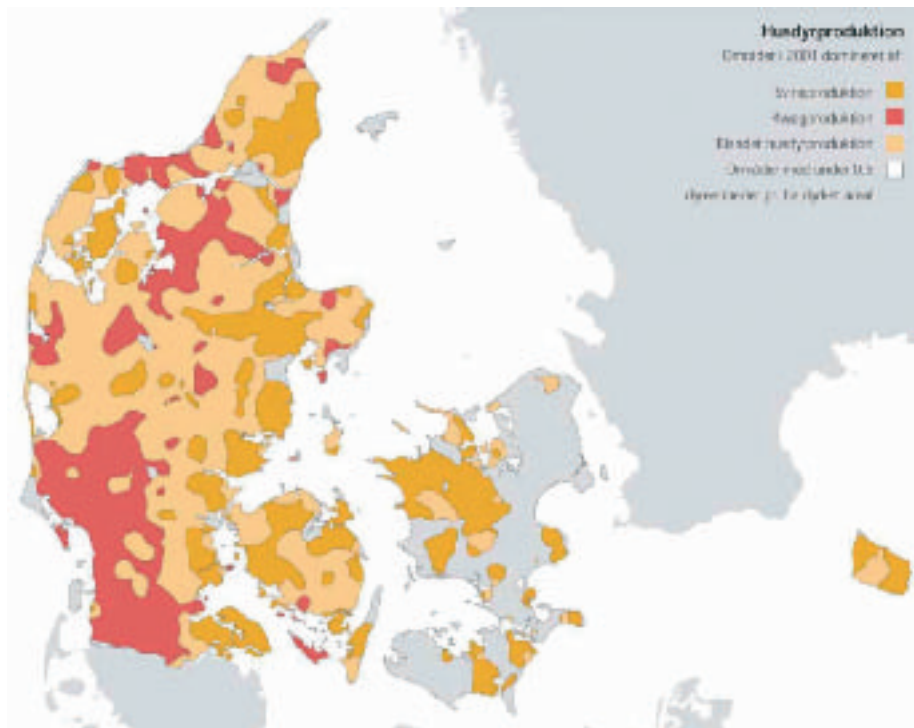
Også inden for produktionsgrenen malkekøer er der sket en forøgelse af antallet af malkekøer på de enkelte bedrifter (se Tabel 8). Forøgelsen af malkekøer pr. bedrift er på cirka 46 procent fra 1995 til 2001, men er dog ikke stor sammenlignet med forøgelsen af svin pr. bedrift. Samlet set er produktionen dog faldet.

Tabel 8: Bestanden af malkekøer fordelt efter besætningsstørrelse, 1995 - 2001.

Besætningsstørrelse	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1-9 malkekøer	5.436	4.682	3.278	2.278	2.452	2.233	3.092
10-14 malkekøer	7.750	7.561	5.705	3.997	4.078	2.580	2.693
15-19 malkekøer	12.973	11.590	9.590	6.979	6.495	5.297	5.833
20-29 malkekøer	55.180	48.984	34.281	25.096	24.664	23.421	20.000
30-49 malkekøer	196.517	178.237	153.592	136.424	115.011	97.089	79.015
50-74 malkekøer	229.616	230.360	217.521	211.060	187.239	165.498	143.457
75-99 malkekøer	100.819	109.565	121.480	134.720	127.557	135.290	145.082
100 malkekøer og derover	94.183	109.667	124.906	148.503	172.698	204.111	224.186
Malkekøer i alt	702.474	700.646	670.353	669.057	640.194	635.519	623.358
Malkekøer pr. bedrift	44	46	51	55	57	62	64

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

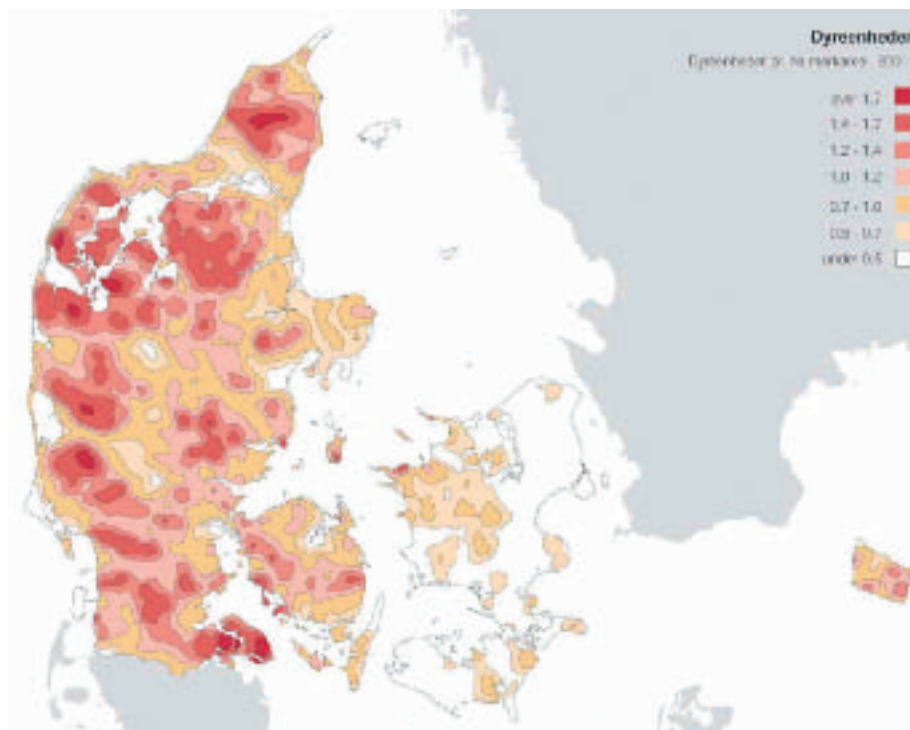
Fordelingen af husdyrproduktionen i Danmark er illustreret på Kort 1. Det fremgår heraf, at der er væsentlige regionale forskelle. På Øst- og Sydsjælland samt Lolland-Falster er husdyrproduktionen beskednen.

Kort 1: Dominerende husdyrproduktion (2001).

Kilde: Landsplanredegørelse 2003 og Danmarks Jordbrugsforskning

I store områder af landet er der en koncentreret husdyrproduktion, og på Kort 2 er fordelingen illustreret ved antallet af dyreenheder pr. ha markareal (2001). De største koncentrationer findes i Jylland.

Kort 2: Dyreenheder.

Kilde: Landsplanredegørelse 2003 og Danmarks Jordbrugsforskning

2.2.3 Gartnerier

Inden for gartneriet er udviklingen – ligesom for almindelige landbrugsbedrifter – i de seneste årtier også gået i retning af færre, men til gengæld større enheder.

Tendensen i den geografiske fordeling er, at væksthusearealet er stigende på Fyn, konstant i Jylland, men faldende på de østlige øer.

Antallet af gartnerier med væksthushusproduktion (1000 m² eller derover) er i perioden 1993 – 1999 faldet fra 869 til 707 virksomheder. Det samlede væksthuseareal er dog nogenlunde uændret på omkring 5 mio. m² (500 ha). Vanskeligheder ved at afhænde de mindre gartnerier, ikke mindst i yderdistrikterne med lang afstand til afsætningsorganisationerne, samt sammenlægninger af virksomheder er væsentligste årsag til det betydelige fald.

Tabel 9: Udvikling i antal og areal blandt frilandsgartnerier.

	1993		1996		1999/2000	
	Antal	Areal (ha)	Antal	Areal (ha)	Antal	Areal (ha)
Grøntsager ¹⁾	1.179	6.441	1.296	6.892	712	5.789
Blomster inkl. løg	182	353	182	255	124	194
Æbler	472	2.209	597	1.854	403	1.623
Pærer	328	438	390	469	289	431
Jordbær	678	1.018	729	983	568	991
Anden frugt og bær	1.140	4.590	1.035	5.149	885	4.639
Planteskoler	540	3.485	501	3.298	206 ²⁾	2.789
I alt	4.519	18.534	4.730	18.900	2981	16.456

Kilde: Danmarks Statistik, Landbrugsstatistik og "Dansk gartneri i tal 2001"

¹⁾ Gartnerier med mere end 0,2 ha med frilandsgroøntsager

²⁾ Planteskoler med mindst 2 ha planteskoleareal

Det fremgår her, at antallet af frilandsgartnerier i perioden fra 1993 – 1999 er faldet fra ca. 4.500 virksomheder til ca. 3.000. Arealet er i samme periode faldet fra omkring 18.500 til godt 16.000 ha. Det samlede areal anvendt til gartneri udgjorde i 1999 i alt 22.365 ha, svarende til 0,8 % af det samlede areal, der drives jordbrugsmæssigt.

Som følge af den intensive produktionsform inden for gartnerierhvervet er antallet af beskæftigede og produktionsværdien i sektoren forholdsvis højere end i det øvrige jordbrugerhverv, jf. tabel 10.

Tabel 10: Produktionsværdi inden for gartnerierhvervet (i mio. kr.).

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Væksthussektoren	2.844	2.983	2.891	2.929	2.850	2.913
Grøntsager	373	384	390	421	388	378
Snitblomster- og grønt	121	109	109	104	92	94
Potteplanter	2.350	2.490	2.392	2.404	2.370	2.441
Frilandssektoren	1.311	1.361	1.404	1.439	1.574	1.483
Grøntsager	364	376	416	428	402	366
Frugt og bær	185	8.165	193	197	218	179
Planteskoleprodukter	762	820	795	814	954	938
Champignon	134	137	124	121	128	120
I alt	4.289	4.481	4.419	4.489	4.552	4.516

Kilde: Danmarks Statistik, Landbrugsstatistik og "Dansk gartneri i tal 2001"

2.2.4 Fjerkræ og pelsdyr

Som det også er tilfældet inden for de andre produktionsgrene, er der inden for bedrifter med fjerkræ sket et fald i det samlede antal bedrifter siden 1995. Fra 1995 til 2001 er der sket en reduktion på cirka 54 procent (se Tabel 11). Samtidig er der i den samme periode sket en mindre forøgelse af den samlede mængde fjerkræ på cirka 8 procent (se Tabel 12).

Tabel 11: Antal bedrifter fordelt efter forskellige typer fjerkræ, 1995-2001.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Haner	3.497	3.603	2.781	2.521	2.830	2.255	1.889
Kyllinger til tillæg	1.361	959	1.009	461	510	359	396
Slagtekyllinger	863	671	675	294	457	428	387
Høner	9.079	9.024	7.625	6.539	6.285	5.382	4.180
Kalkuner	193	127	192	65	119	60	65
Ænder	810	884	699	314	514	393	337
Gæs	631	798	556	222	331	442	187
Fjerkræ i alt	16.434	16.066	13.537	10.416	11.046	9.319	7.441

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

Tabel 12: Antal af fjerkræ fordelt efter forskellige arter, 1995-2001.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Haner	68.839	60.825	53.981	41.661	39.772	38.869	36.832
Kyllinger til tillæg	1.722.580	1.531.286	1.598.210	1.242.952	1.325.845	1.215.509	980.812
Slagtekyllinger	12.584.873	12.907.056	12.510.220	13.117.505	14.922.864	16.046.632	15.596.956
Høner	4.297.002	4.725.310	3.993.106	3.621.224	3.679.515	3.680.647	3.732.007
Kalkuner	449.444	317.241	469.021	312.320	615.820	545.751	546.504
Ænder	472.021	308.976	347.586	328.976	410.060	296.039	336.641
Gæs	24.699	37.147	21.437	9.338	16.259	6.826	6.015
Fjerkræ i alt	19.619.458	19.887.841	18.993.561	18.673.976	21.010.135	21.830.273	21.235.767

Kilde: Danmarks Statistik - statistikbanken.dk

Inden for bedrifter med pelsdyrproduktion, er der også sket et fald i antallet af bedrifter siden 1995. Fra 1995 til 2001 er der sket en reduktion på cirka 20 procent i det samlede antal pelsdyrbedrifter. Pelsdyrbedrifter på landbrugsejendomme er reduceret med cirka 17 procent og "selvstændige" pelsdyrbedrifter er reduceret med 22 procent (se Tabel 11).

Ifølge Landøkonomisk oversigt 2002 var bestanden af mink i 2001 på 2,3 millioner tæver, hvilket er uændret siden 1990. Det er ensbetydende med, at færre pelsdyrbedrifter producerer flere pelsdyr (mink).

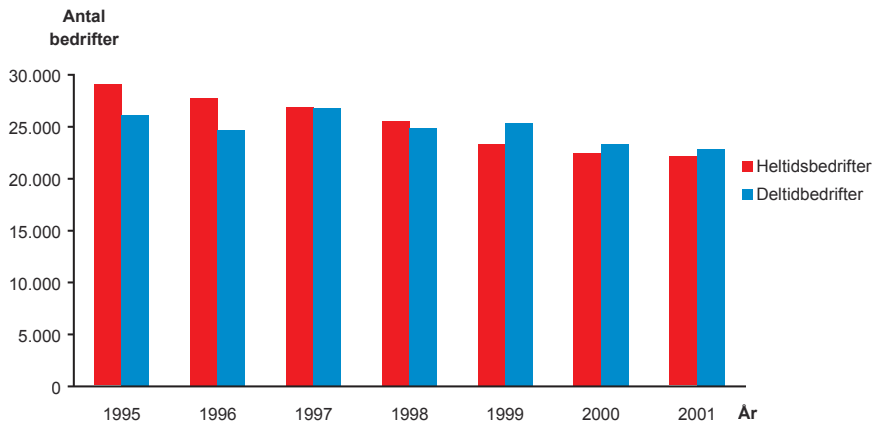
Tabel 13: Antal pelsdyrbedrifter, 1995-2001.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
- kombineret med landbrug	1.705		1.645		1.483	1.441	1.408
- "selvstændige"	1.344		1.245		1.070	1.082	1.047
Pelsdyrbedrifter, i alt	3.049		2.890		2.553	2.523	2.455

Kilde: Landbrug 2001 - Statistik om landbrug, gartneri og skovbrug. Danmarks Statistik 2002.

2.2.5 Heltidsbedrifter og deltidsbedrifter

Opdeling af landbrugsbedrifter over 10 ha (eller 8 ESE - europæisk størrelsesenhed) i henholdsvis heltidsbedrifter og deltidsbedrifter foretages af Fødevareøkonomisk Institut. Opdelingen i heltidsbedrifter og deltidsbedrifter foretages på grundlag af en opgørelse af bedriftens standardarbejdsforbrug. Beregningen af standardtimer justeres årligt ud fra diverse analyser. I år 2001 blev bedrifter med 1.665 standardtimer og derover defineret som heltidsbedrifter.

Figur 11 : Antal heltids- og deltidslandbrugsbedrifter, 1995 - 2001.

Note: Fødevareøkonomisk Instituts samlede antal bedrifter er mindre end tallene fra Danmarks Statistik. Det skyldes bl.a., at Fødevareøkonomisk Institut kun medregner bedrifter med et samlet areal på over 10 ha/eller 8 ESE. I Fødevareøkonomisk Instituts opgørelse er ikke medregnet gartneribedrifter, men derimod pelsdyrbedrifter.

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut - www.foi.dk

Som det fremgår af Figur 11, er antallet af heltidsbedrifter og deltidsbedrifter samlet set faldet i perioden fra 1995 til 2001, jf. tillige Tabel 3.

For så vidt angår antallet af heltidsbedrifter, er der over perioden sket et jævnt fald. I 1995 var antallet af heltidsbedrifter 29.055. I 2001 var antallet reduceret til 22.139 svarende til et fald på cirka 24 procent.

Der er ligeledes tale om et samlet fald for deltidsbedrifter inden for perioden, som dog ikke er sket jævnt. Af Figur 11 ses det, at der i 1997 og 1999 har været stigninger i antallet af deltidsbedrifter. Det samlede fald i perioden fra 1995 til 2001 svarer til cirka 13 procent.

2.3 Anden anvendelse

I dette afsnit redegøres for anvendelsen af landbrugsjorder til ikke-jordbrugsmæssige formål i de seneste årtier. Den ændrede arealanvendelse er sket dels som led i den almindelige samfundsudvikling, dels som en følge af initiativer i anden lovgivning, handlingsplaner m.v.

2.3.1 Anden arealanvendelse

Langt hovedparten af arealerne i det åbne land drives jordbrugsmæssigt som landbrug, skovbrug og gartneri m.v. Det dyrkede areal (inklusive græsarealer uden for omdriften) svarer i dag til ca. 62 procent af landets samlede areal.

Arealer til bymæssige formål og infrastruktur m.v. (både byzone, sommerhusområde og landzone) er steget fra ca. 5,5 procent af det samlede areal i 1970 til ca. 7,0 procent i 2002.

Arealer, der er overgået til anden ikke-jordbrugsmæssig anvendelse, er ligeledes steget siden 1970, idet den ændrede anvendelse i mange tilfælde skyldes målsætninger i anden lovgivning, handlingsplaner m.v.

Anvendelsen af landbrugsarealer til skovrejsning m.v. er øget betydeligt, siden regeringen i den skovpolitiske redegørelse af 1989 fastslog, at målsætningen for dansk skovpolitik er at bevare skovene og at fordoble det samlede skovareal i løbet af en trægeneration (80 – 100 år) bl.a. ved statslig skovrejsning og støtte til privat skovrejsning. Redegørelsen fra 1989 hviler på det grundsynspunkt, at der fortsat skal eksistere både et offentligt skovbrug og et lønsomt privat skovbrug.

For at opnå denne målsætning skal der årligt rejses 4.000 - 5.000 ha ny skov. Der er i 1990'erne kun rejst omkring 1.500 ha skov årligt, men efter 1998 er indsatsen væsentligt styrket gennem VMPII.

I 1989 blev der ligeledes gennem naturforvaltningsloven stillet midler til rådighed til støtte til naturpleje, naturgenopretning og friluftsliv. Der er herunder i løbet af 1990'erne erhvervet ca. 9.000 ha landbrugsjord til naturgenopretning som f.eks. genopretning af tørlagte søer og genetablering af vandløb m.v.

Behovet for beskyttelse af drikkevand mod forurening gennem beskyttelse af grundvandsressourcer har givet anledning til, at f.eks. kommuner har ønsket at erhverve landbrugsjord for, at arealer omkring drikkevandsboringer kan udtages af landbrugsdrift.

På baggrund af drikkevandsudvalgets betænkning af 1998 blev der gennemført ændringer i vandforsyningsloven og planloven m.v. med henblik på udpegning af indsatsområder, hvor der er behov for dyrkningsbegrænsninger eller offentlige myndigheds erhvervelse af landbrugsjord for at beskytte drikkevandsressourcer.

I forbindelse med drikkevandsudvalgets betænkning skønnedes indsatsområderne at ville udgøre ca. 4-6 procent af det samlede areal. I nogle tilfælde er indsatsområderne helt eller delvis tillige udpeget som skovrejsningsområder. 16.500 km² er nu udpeget som indsatsområde (Miljøministerens besvarelse af spørgsmål 12 (alm. del - bilag 55, 2002). I de kommende år gennemfører regionplanmyndighederne i samarbejde med vandværkerne en indsatsplanlægning for en del af disse områder.

I forbindelse med aftalen i 1998 om gennemførelse af Vandmiljøplan II blev der vedtaget virkemidler til nedbringelse af kvælstofudledningen fra landbruget samt suppleret med nye virkemidler, der bl.a. omfattede etablering af vådområder og våde enge.

Ved Vandmiljøplan II aftalen var det forventet, at der i perioden fra 1998 til 2003 ville blive retableret 16.000 ha vådområder eller våde enge. Ved midtvejsevalueringen blev målet reduceret til 8.000 - 12.500 ha. Den 1. april 2003 var der gennemført 13 projekter svarende til 872 ha. Det er givet midler til gennemførelse af 3784 ha, og der er givet midler til forundersøgelser vedrørende yderligere 7282 ha.

Aftaler om erhvervelse af arealer til statslig skovrejsning, naturgenopretning m.v. eller til etablering af vådområder m.v. er som udgangspunkt sket ved frivillighed. Landmænd, der har afgivet jord til sådanne projekter, har i et vist omfang kunnet tilbydes erstatningsjord, der bl.a. er erhvervet som puljejord efter reglerne i jordkøbsloven eller jordfordelingsloven. Ved projekterne er der dog – som ovenfor nævnt – udtaget betydelige arealer af landbrugsdrift.

I rapporten fra Wilhjelm-udvalget er i 2001 peget på en række nye initiativer, der skal styrke natur- og miljøressourcer m.v. i det åbne land. Disse forhold og den forventede udvikling omtales nærmere nedenfor i afsnit 3.2.

2.3.2 Anden arealrelateret lovgivning

Landbrugsloven forbeholder som udgangspunkt landbrugspligtige arealer til landbrugsformål, indtil eventuel anden planlagt anvendelse skal ske. Ved siden af landbrugsloven er der en lang række af love og bestemmelser, der er rettet mod arealanvendelsen.

I dette afsnit omtales nogle af de bestemmelser, der har størst betydning for landbrugets arealanvendelse.

Lov om planlægning (lovbkg. nr. 763 af 11. september 2002) indeholder de grundlæggende regler for landets inddeling i landzoner, byzoner og sommerhusområder. Denne

inddeling er en væsentlig baggrund for, at det åbne land stadig er en ressource for primærerhvervene landbrug, skovbrug og fiskeri. Især lovens regler om friholdelse af landzonen for byggeri, der ikke er erhvervsmæssigt nødvendigt for primærerhvervene, har været af betydning herfor.

Efter loven udarbejdes forskellige planer – region-, kommune- og lokalplaner. En regionplan medfører ingen handlepligt for jordejerne. Regionplanerne har dog gennem områdeudpegninger betydning for arealanvendelsen, primært hvis der er tale om en arealanvendelse, der forudsætter tilladelse.

På det seneste er der dog i regionplanerne kommet områdeudpegninger, der direkte har betydning for borgernes arealanvendelse, f.eks. områder hvor skovrejsning er uønsket (her må ikke plantes skov), og områder der er potentielt egnede til etablering af vådområder (alt byggeri kræver tilladelse). Der er ikke tvivl om, at denne tendens vil fortsætte, jf. indsatsområder for drikkevand, EF-habitatområder m.m.

Loven indeholder også regler om VVM (Vurdering af Virkninger på Miljøet), som gælder for en lang række anlæg og andre tiltag, herunder også for anlæg til intensiv husdyrproduktion.

VVM-reglerne for husdyrbrug gælder både ved nybyggeri, ved besætningsudvidelser og ved ændringer i det areal, der bruges til udbringning af husdyrgødning fra bedriftens besætning (dvs. i arealets størrelse, beliggenhed og anvendelse).

Således skal anlæg til husdyrproduktion med en kapacitet over 250 DE (dyreenheder) – i visse tilfælde dog 270 DE, og for slagtekyllinger 210 DE - altid vurderes ved nyanlæg og ved væsentlige ændringer af bestående anlæg, der kan sidestilles med nyanlæg.

Alle anlæg til intensiv husdyrbrug skal uanset størrelse vurderes, hvis anlægget på grund af art, dimension eller placering må antages at kunne få væsentlig indvirkning på miljøet. Ændringer eller udvidelser af anlæg, såvel tidligere godkendte som anlæg under udførelse, skal vurderes, hvis de kan være til skade for miljøet.

I modsætning til de store anlæg, der altid skal VVM-vurderes, skal de mindre anlæg og mindre ændringer / udvidelser gennem en screening, hvor det vurderes, om der er behov for en VVM-vurdering eller ej.

Hvis det efter miljøvurderingen (VVM) vurderes, at et af de store anlæg til husdyrbrug kan gennemføres, skal betingelserne for anlæggets drift m.v. fastlægges i en miljøgodkendelse. Hvis de mindre anlæg m.v. efter en eventuel VVM-vurdering kan gennemføres, fastlægges betingelserne i en VVM-tilladelse.

Lov om miljøbeskyttelse (lovbkg. nr. 753 af 25. april 2001) sigter mod at forebygge og bekæmpe forurening af luft, vand, jord og undergrund. Lovens kapitel 5 regulerer forurenende virksomhed, herunder store husdyrbrug, der skal have en miljøgodkendelse (IPPC).

Loven med tilhørende bestemmelser indeholder rammerne for lokalisering af anlæg til husdyrhold, bestemmelser om opbevaringskapacitet for husdyrgødning og for, hvornår husdyrgødning må udbringes. Det er også fastsat, hvor meget husdyrgødning, der maksimalt må udbringes, jf. afsnit 3.1.4, og hvorledes en dyreenhed (DE) defineres.

Hvis en landbrugsbedrift producerer mere gødning, end der efter reglerne må udbringes på bedriftens arealer, skal der træffes aftaler om afsætning af den overskydende gødning.

Loven indeholder tillige bestemmelser, der sammen med bestemmelser i andre love gør det muligt at beskytte drikkevand ved at forbyde udbringning af gødning og brug af pesticider, jf. nedenfor under lov om vandforsyning.

Lov om naturbeskyttelse (lovbkg. nr. 85 af 4. februar 2002) indeholder bl.a. bestemmelser om en række beskyttede naturtyper. Efter loven må der ikke foretages ændringer i tilstanden af nærmere kategorier af søer, vandløb, heder, moser, strandenge, strandsumpe, ferske enge, overdrev m.v. over en vis størrelse.

Der må heller ikke ske tilstandsændringer i strandbeskyttelses- og klitfredningszonen. Der må således f.eks. ikke etableres hegn, og klitfredede arealer må ikke afgræsses. Sten og jorddiger samt en række fortidsminder er også beskyttede mod tilstandsændringer, ved fortidsminder tillige en 2 meter bræmme uden om fortidsmindet.

Loven indeholder ligeledes bestemmelser om, at offentligheden har adgang til færdsel og kortvarige ophold på strand, klitfredede arealer og udyrkede arealer samt ret til at færdes på veje og stier (i det åbne land og i skove). Endelig kan der efter loven ske fredning af arealer. En fredning kan indeholde bestemmelser om, hvorledes arealet må anvendes.

Endvidere rummer loven hjemlen til bl.a. ejendomserhvervelser, lån og tilskud til naturforvaltningsformål, herunder tilskud til pleje og naturgenopretning og tilskud til genopretning af vådområder under vandmiljøhandlingsplan II.

Lov om vandløb (lovbkg. nr. 632 af 23. juni 2001) fastlægger 2 meter dyrkningsfri bræmmer langs en række vandløb. Endvidere fastlægger loven, at der for offentlige vandløb skal foreligge et regulativ. Bestemmelserne i regulativet har indflydelse på vandløbets evne til at aflede vand fra de marker, der ligger i vandoplandet til det pågældende vandløb.

Lov om vandforsyning (lovbkg. nr. 130 af 26. februar 1999) har som et hovedmål at sikre befolkningens forsyning med drikkevand. Ud over den generelle regulering af gødningsanvendelse, brug af pesticider og lignende og forbud mod forurening, med særlig beskyttelse omkring vandboringer m.v., har der i visse områder vist sig at være et behov for yderligere regulering af arealanvendelsen.

Der er i den forbindelse vedtaget en plan, som ikke kun implementeres via lov om vandforsyning men også andre love. Efter planen skal de områder, hvor det er nødvendigt at gøre en indsats (indsatsområder) afgrænses gennem en særlig procedure og indtegnes på

regionplanerne. Gennem en til områderne hørende indsatsplan reguleres arealanvendelsen. Til dette formål kan anvendes: MVJ-aftaler, plejeaftaler, opkøb eller ekspropriation.

Lov om jordbrugets anvendelse af gødning og om plantedække (lovbk. nr. 551 af 2. juli 2002) er også væsentlig for arealanvendelsen. Den indeholder regler for, hvor meget kvælstof der må anvendes i forbindelse med dyrkning af forskellige afgrøder på forskellige lokaliteter, samt regler for kontrollen hermed, bl.a. gennem markplaner, gødnings- og sædskifteplaner samt gødningsregnskab. Loven indeholder tillige regler om etablering af grønne marker og efterafgrøder.

Af andre love og regler med betydning for arealanvendelsen skal blot nævnes lov om okker, lov om råstoffer, lov om skove samt reglerne om ha-støtte, husdyrpræmier og mælkekvoter.

Udpegning af særligt følsomme landbrugsområder (SFL-områder) og skovrejsningsområder kan have betydning for arealanvendelsen, idet ejeren / brugeren kan gøre brug af de muligheder, der er for støtte, men udpegningen kan ikke i sig selv medføre, at arealet skal drives efter særlige regler eller tilplantes med skov.

2.4 Landbruget og "Livet på landet"

I første halvdel af 1900-tallet var landbruget og livet på landet og i landsbyerne to sider af samme sag. På bedrifterne var der mange ansatte, og i landsbyerne lå hovedparten af den private service, som landbefolkningen havde brug for i det daglige – butikker, smed, mejeri, skole, læge, dyrlæge osv. I landsbyerne var det i forsamlingshusene, at områdets beboere mødtes.

Efter 2. verdenskrig fortsatte den allerede tidligere begyndte afvandring af medhjælpere fra landbruget. Først i 60'erne begyndte så reduktionen i antallet af landbofamilier forårsaget af strukturudviklingen.

Denne udvikling og den økonomiske udvikling, der har medført, at privat service år for år får behov for et større og større befolkningsgrundlag for at eksistere, har stærkt medvirket til at affolke landdistrikterne. Politisk er der derfor fremkommet en række initiativer med sigte på at bremse udviklingen.

Landbrugslovens formål blev udvidet i 1986, så loven også skulle tilgode befolkningsudviklingen på landet. Den nugældende landbrugslov indeholder derfor et mål om at bevare en bred variation af ejendomme og tilgode befolkningsudviklingen i landdistrikterne, jf. afsnit 3.1.1.

Ændringerne i landbrugsloven (1986 o.s.) har gjort det muligt for mange, der ikke har en landbrugsuddannelse, at erhverve en mindre landbrugsejendom (under 30 ha), alene for at bo på landet. Og mange har gjort det.

Selvom ca. halvdelen af landets landbrugsejendomme er under 30 ha, er langt fra alle købt af ikke-landbrugsuddannede. En stor del ejes fortsat af landbofamilier, som lever af eller har levet af ejendommens afkast, andre indgår som ejendomme i en større bedrift, og et antal er købt af yngre landbrugsuddannede som deltidsbedrift eller til specialproduktion.

Behovet for en ændret arealanvendelse og de samfundsmæssige ønsker til udviklingen i det åbne land, vil uden tvivl blive forøget i fremtiden. Strukturudviklingen har betydet og vil fortsat betyde, at landbrugsbygninger vil blive fraskilt i forbindelse med sammenlægning af landbrugsejendomme og etablering af ejendomme uden bygninger.

Ved strukturudviklingen er der således opstået og vil fortsat opstå både boliger på mindre grunde uden landbrugspligt og bopælspligt og boliger på parceller med landbrugspligt og bopælspligt – mindre landbrugsejendomme.

Af de indtil nu udstykkede boliger og de tiloversblevne landbrugsbygninger er langt de fleste solgt som helårshuse eller sommerhuse, men salgsmulighederne påvirkes betydeligt af boligens beliggenhed.

Ligger boligen indenfor en acceptabel pendlerafstand fra et område med arbejdspladser, er den i god stand, har den herlighedsværdier eller ligger den i nærheden af naturområder, vil den være let omsættelig og opnå en høj pris. Har boligen ikke sådanne kvaliteter, eller ligger den f.eks. tæt på en svinefarm, vil den være vanskelig at sælge, eventuelt helt umuligt at sælge. Nogle tiloversblevne boliger har så få kvaliteter, og dermed så lav pris, at kommunerne ikke ønsker, de opretholdes.

Men selv om landbruget er af stor betydning for at opretholde bæredygtige landdistrikter, er det ikke nok. Det er heller ikke tilstrækkeligt, at de eksisterende bebyggelser (stort set) opretholdes som beboelse.

2.5 Landmanden som naturforvalter

Det danske landskab må betegnes som et kulturlandskab, som på godt og ondt er kulturpåvirket, og hvor opretholdelse af den nuværende tilstand for visse naturtyper er afhængig af fortsat kulturpåvirkning, medens den nuværende tilstand for andre typer er truet af samme. En stor del af landets natur- og halvkulturarealer samt småbiotoper i dyrkningsfladen er således direkte afhængig af danske landmænd og deres virke.

2.5.1 Naturtyper med et landbrugsmæssigt indhold.

Landmandens betydning som naturforvalter knytter sig primært til halvkulturarealer (de lysåbne naturtyper) og småbiotoper, idet det er disse naturtyper, der foruden at blive påvirket af det omgivende samfund - primært den landbrugsmæssige produktion - generelt også er afhængig af en landbrugsmæssig udnyttelse. Naturen i den egentlig dyrkningsflade (omdriftsarealerne) påvirkes af driftsformen, eksempelvis er naturindholdet i dyrkningsfladen for de økologiske landbrug betydeligt større end i dyrkningsfladen for de konventionelle landbrug (Miljøministeriet, Miljørapport nr. 125).

Halvkulturarealer er arealer, der traditionelt er / har være udnyttet jordbrugsmæssigt som arealer uden for omdrift. Disse arealer kan opdeles i

1. arealer der udnyttes som vedvarende græsarealer og
2. arealer der for nærværende ikke udnyttes landbrugsmæssigt.

Efter Erling Andersens Ph.D. afhandling fra 2001 udgør arealerne med vedvarende græsarealer i egentlig landbrugsdrift ca. 200.000 ha. Endvidere ca. 100.000 ha vedvarende græsarealer, der for nærværende kun udnyttes marginalt eller slet ikke, ca. 60.000 ha heraf ejes af offentlige myndigheder, medens 40.000 ha er i privat eje.

Hertil kommer de halvkulturarealer (lysåbne naturtyper), der ikke kan betegnes som vedvarende græs, primært visse heder og moser, hvoraf en del bør plejes gennem en marginal landbrugsmæssigt udnyttelse, medens en anden del bør underkastes en egentlig naturpleje.

Tabel 14 : Naturtyper og deres plejemæssige behov.

Naturtype	Skal udnyttes som Vedvarende græs	Naturpleje	Skal vedligeholdes
	Ha	ha	Ha
Ferske enge	102.000		
Strandenge	43.000		
Overdrev	28.000		
Moser	45.000	45.000	
Heder	35.000	49.000	
Småbiotoper			75.000
I alt	253.000	94.000	75.000

Kilde: Virkemidler til fremme af naturen i landbruget, Wilhjelmudvalget, november 2001.

Med småbiotoper, der udgør ca. 75.000 ha, menes dels lineære, tørre og våde såsom hegn, diger, skel, vejrabatter, grøfter, vandløb samt areelle, tørre og våde såsom småsøer, vandhuller, småmoser, mergelgrave, gravhøje, små bevoksninger og beplantninger, vildtremiser o.l.

Arealet med småbiotoper i landbrugslandet dækker typisk over en spredning fra 1% til 6% af de enkelte bedrifters areal.

2.5.2 Naturtypernes behov for landbrugsmæssig drift.

Indsatsen overfor de forskellige naturtyper opdeles traditionelt mellem en bevarende drift, som indebærer kontinuerlig eller regelmæssig tilbagevendende landbrugsmæssig drift og naturgenopretning, som indebærer en tidsmæssig begrænset indsats, der skal

ændre områdetilstanden. Der er en glidende overgang, idet genopretning som oftest skal afløses af en bevarende drift.

Den bevarende drift kan opdeles i en "førstegangspleje", og i en "vedligeholdende pleje". Førstegangspleje omfatter typisk rydning af træer og buske med vedligeholdende pleje i form af græsning. Vedligeholdende pleje kan også alternativt bestå i bortfjernelse af uønsket vækst. Mens naturgenopretning typisk har til formål at ændre områdets status fra f.eks. omdrift til natur har førstegangspleje typisk til formål at forbedre kvaliteten på et eksisterende naturområde.

Genopretning, der som oftes gennemføres af offentlige myndigheder, omfatter indsatsen med at

- genoprette naturlig hydrologi
- retablere lysåbne tilstande gennem rydning af træ- og buskopvækst
- etablering af områder til fri succession

Bevarelse af halvkulturarealer handler derfor først og fremmest om at fastholde eller retablere en ekstensiv landbrugsmæssig udnyttelse af arealerne - uden brug af gødskning, pesticider og tilskudsfodring - baseret på græsning og produktion af hø til foder. Ved at afgræsse eller slå halvkulturarealer sikres de lysåbne forhold, som er en forudsætning for de karakteristiske plante- og dyrearter, der er knyttet til arealerne. For at sikre hele spektret af biologisk mangfoldighed knyttet til halvkulturarealerne skal driften tilpasses med periode / tidspunkt for græsning og høslæt, valg af græsningsdyr og -tryk m.v..

Den store variation i småbiotopernes beskaffenhed betyder, at der også er et meget forskelligartet naturindhold knyttet til småbiotoperne. Samtidig udgør de en mosaik af natur, som for flere arters vedkommende kan fremme spredningen og etableringsmuligheden i et givet område.

Markskele, gravhøje og andre småbiotoper i agerlandet er karakteristiske ved at være voksested for flerårige planter i modsætning til mange markafgrøder, desuden er de refugium for insekter og pattedyr, der både forekommer på småbiotoperne og på markerne. Læhegn, jord- og stendiger, skel, vejkanter, bræmmer og vandløb kan give korridorer i landskabet. Kombinationen af forskellige biotoper og variationen i landskabet i øvrigt kan være væsentlig for biodiversiteten i det pågældende område.

Den landbrugsmæssige vedligeholdelse af småbiotoper skal hindre eutrofiering og tilgroning samt vedligeholde hegn.

Naturen i dyrkningsfladen (omdriftsarealerne) er ikke alene afhængig af driftsformen. Også indenfor de enkelte driftsformer er variationen i naturindholdet stor. En hensigtsmæssig forvaltning af naturen i dyrkningsfladen er meget et spørgsmål om "godt landmandsskab", som anvendes af landbrugets egne organisationer til at beskrive målsætningen for den faglige udvikling af dansk landbrug.

3 Analyse / vurderinger

3.1 Beskrivelse af formålet med landbrugsloven og samspillet samt snitfladerne mellem landbrugsloven og anden arealrelateret lovgivning

Landbrugsloven har en række formål, der har sammenhæng med regler i andre love, der regulerer arealanvendelsen i det åbne land. Snitfladerne mellem landbrugsloven og de nævnte love analyseres under omtalen af de enkelte love med henblik på en forenkling og målretning af landbrugsloven.

3.1.1 Landbrugslovens formål

Lovens formål kan opdeles i 2 hovedgrupper:

Den ene gruppe vedrører jordbrugserhvervenes arealressourcer, strukturudvikling og ejerformer:

- Værn af dyrkningsjorden ved at begrænse arealforbruget til ikke-jordbrugsmæssige formål.
- Sikre en forsvarlig udnyttelse af jorden, dels i relation til den jordbrugsmæssige udnyttelse, dels i relation til anden anvendelse af jorden.
- Fremme strukturudviklingen ved bl.a. at søge at bevare en bred variation af bedriftstyper, såvel heltidsbrug som deltids- og fritidsbrug.
- Bevare selvejet og familiebruget som den overvejende besiddelses- og driftsform i landbruget.

Den anden gruppe vedrører andre samfundsmæssige hensyn, herunder hensynet til natur og miljø samt til sociale og kulturelle værdier:

- Miljøhensyn, der navnlig indgår ved reglerne om drift og supplering af landbrugs-ejendomme.
- Landskabelige hensyn i forbindelse med skovtilplantning m.v.
- Befolkningsudviklingen i landdistrikterne, der især har sammenhæng med bopælskravet.
- Modvirke fjerneje, der har sammenhæng med formålet om at bevare selvejet.
- Familiehensyn ved lempeligere regler for overdragelse til arvinger, slægt og ægtefæller.

Lovens målsætning er meget bredt formuleret. Forenkling af loven taler for en mere præcis og klar målsætning.

3.1.2 Lov om planlægning (planloven)

Samspillet mellem landbrugsloven og planloven bygger i vidt omfang på, at det i forbindelse med den fysiske planlægning afklares, hvorvidt landbrugsjorder skal opretholdes til landbrugsformål eller overgå til ikke-jordbrugsmæssige formål.

Amterne fastsætter retningslinier for arealanvendelsen i regionplanerne. De statslige interesser, som skal varetages i regionplanlægningen, beskrives hvert fjerde år af Miljøministeriet inden de landsdækkende regionplanrevisioner, for regionplanrevision 2005 "Overblik over de statslige interesser i regionplanlægningen". En overordnet prioritering af de forskellige statslige interesser kan ske ved miljøministerens landsplandirektiver, sektorlovgivning og øvrige folketingsbeslutninger.

Regionplaner skal på grundlag af en samlet vurdering af udviklingen bl.a. indeholde retningslinier for varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser, herunder udpegningen og sikringen af de særligt værdifulde landbrugsområder, jf. planlovens § 6, stk. 3, nr. 6. Varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser i planlægningen må således ske på linie med varetagelsen af de øvrige sektorinteresser som f.eks. natur- og miljøinteresser, byudvikling, råstofindvinding m.v. Varetagelsen af sådanne sektorinteresser sker dels af statslige myndigheder, dels af amtskommunale og kommunale myndigheder.

Er de statslige interesser ikke tilgodeset i tilstrækkeligt omfang i et regionplanforslag, kan miljøministeren - på f.eks. fødevareministerens vegne - gøre indsigelse mod en regionplan. Direktoratet for FødevareErhverv inddrages ved offentliggørelse af forslag til regionplaner samt projekter m.v., når jordbrugsmæssige interesser berøres af forslaget (jf. planlovens §§ 25 og § 31). De jordbrugsmæssige interesser, der skal varetages i planlægningen, fremgår bl.a. af cirkulære nr. 28 af 22. februar 2000 om varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser under region-, kommune- og lokalplanlægningen m.v.

Regionplanlægningen er imidlertid ikke så detaljeret, at de statslige sektorinteresser i alle tilfælde er afklaret ved vedtagelsen af en regionplan.

Direktoratet for FødevareErhverv inddrages ligeledes i forbindelse med tilvejebringelse af kommune- og lokalplaner, hvor direktoratet kan komme med bemærkninger til kommuneplanforslag og gøre indsigelse mod lokalplanforslag, jf. planlovens § 28 og § 29. Hvis der ikke kan opnås enighed med en kommune omkring udformningen af et lokalplanforslag, kan spørgsmålet indbringes for miljøministeren (jf. planlovens § 28, stk. 2).

Det må overvejes, om der fortsat skal være regler i landbrugsloven, som f.eks. § 1, stk. 2, om sikring af landbrugsjord, og § 3 a om landbrugsplanlægning, der tager sigte på at varetage de jordbrugsmæssige interesser som sektorinteresser i planlægningen, og hvilke myndigheder, der i givet fald skal varetage disse interesser. Det må indgå i vurderingen, hvorledes andre, statslige sektorinteresser varetages i planlægningen.

Efter planlovens § 34 er hele landet inddelt i tre zoner: Byzone, sommerhusområder og landzone. Hovedformålet med zoneinddelingen og landzonebestemmelserne er at modvirke byspredning ved at hindre spredt og uplanlagt bebyggelse og anlæg i det åbne land, og samtidig sikre at egentlig byudvikling sker, hvor der er åbnet mulighed for det gennem region-, kommune- og lokalplanlægningen. Zoneinddelingen skaber derved en

klar og værdifuld grænse mellem by og land, hvorved bl.a. natur- og kulturhistoriske værdier bevares, og miljøkonflikter undgås.

Planlovens § 34 definerer, hvad der er byzone og sommerhusområde. Alle andre landarealer er landzone. Områder i landzone skal som udgangspunkt friholdes for anden (uplanlagt) bebyggelse m.v. end den, der er nødvendig for driften af landbrug, skovbrug og fiskeri. Udover at værne om natur og landskab er varetagelsen af de primære erhvervs interesser således blandt de hensyn, der ligger bag landzonebestemmelserne.

Reglerne i landbrugsloven om ophævelse af landbrugspligten, jf. § 4, stk. 1, nr. 1, bygger bl.a. på, om jorderne ligger i byzone, sommerhusområde eller landzonelokalplan. Når en lokalplan er endelig vedtaget, kan det påregnes, at der vil blive givet den nødvendige tilladelse efter landbrugsloven til, at lokalplanområdet kan anvendes til det i planen anførte formål. Den formelle ophævelse af landbrugspligten må dog ske efter reglerne om udstykning og ophævelse af landbrugspligten, jf. nedenfor.

En landbrugsejendom, der i sin helhed ligger i byzone eller sommerhusområde, er ikke omfattet af landbrugslovens erhvervsregler (landbrugslovens §§ 16-21).

Landbrugspligten kan ophæves på jorder, der ligger i byzone eller sommerhusområde, når jorderne i nær fremtid skal anvendes til bymæssige formål m.v. Det samme gælder, hvis jorderne er omfattet af en landzonelokalplan (landbrugslovens § 4, stk. 1). Ophævelse af landbrugspligten kan i sådanne situationer normalt ske på grundlag af en erklæring fra en landinspektør, dvs. uden tilladelse fra jordbrugskommissionen.

Ved vurderingen af, om der kan gives dispensation fra regler i landbrugsloven (uden for de ovenfor nævnte planlagte områder), lægges der vægt på de hensyn, der søges varetaget ved region-, kommune- og lokalplanlægningen og ved administrationen af planloven.

Der lægges således f.eks. både efter landbrugsloven og efter planloven vægt på at modvirke udstykning af parceller i det åbne land til private rekreative formål. Udstykning af naturarealer som f.eks. heder, moser og mindre skove til jagt, fiskeri, naturgrund eller lignende kan have uheldige virkninger for landskabet og medføre ulemper for rationel landbrugsdrift. Der lægges også vægt på at modvirke dannelse af nye frie jorder ved ophævelse af landbrugspligten. Denne praksis må tillige ses i sammenhæng med, at der efter jordkøbsloven pålægges forkøbsret på frie jorder for at sikre, at jorderne ved ejerskifte afhændes til sammenlægning med bestående landbrugsejendomme.

Landbrugsloven indeholder endvidere hjemmel til at fastsætte bestemmelser om opførelse af nye bygninger og anlæg på en landbrugsejendom (landbrugslovens § 7, stk. 5).

Reglerne tilsigter,

- at der kan ske en samordning mellem reglerne i landbrugsloven og reglerne i planloven (og naturbeskyttelsesloven) med hensyn til begrebet ”erhvervsmæssigt nødvendigt landbrugsbyggeri” (planlovens § 36, stk. 1, nr. 3), og

- at der ikke opføres bygninger af en størrelse eller karakter, der kan forringe ejendommen som landbrug og hindre, at ejendommen kan sælges til en landmand.

Begrebet ”erhvervsmæssigt nødvendigt landbrugsbyggeri” angår først og fremmest reglerne i planloven. Reglerne om en samordning mellem landbrugsloven og planloven blev indføjet i landbrugsloven ved lovændringen i 1978 på baggrund af en henstilling fra Folketingets Ombudsmand. Der kan dog være behov for at revidere og evt. differentiere, hvad begrebet ”landbrug” indebærer i dag, idet begrebet ikke længere fortolkes ens i hhv. landbrugslov og planlov. Planlovsmyndighederne kan – hvis der skønnes at være behov herfor – indhente en udtalelse fra de myndigheder, der administrerer landbrugsloven.

For så vidt angår opførelse af bygninger til ikke-jordbrugsmæssige formål, såsom af-tægtsboliger samt indretning af virksomhed i bestående bygninger, er der efter den seneste lempelse af planloven, lovbkg. nr. 763 af 11. september 2002, ikke længere det samme behov for en regulering af sådanne bygninger i medfør af regler fastsat i landbrugsloven, jf. lovens § 7, stk. 5, nr. 3.

Efter landbrugsloven betragtes skovbrug som en jordbrugsmæssig udnyttelse (landbrugslovens § 7 a, stk. 1). Der er dog i medfør af lovens § 7 a, stk. 3, fastsat regler om, at der ikke må foretages skovplantning inden for områder, hvor skovplantning er uønsket i henhold til en endeligt vedtaget regionplan. Reglerne angår alene landbrugspligtige arealer. Frie jorder (uden landbrugspligt) omfattes ikke af reglerne.

Bestemmelsen understøtter således regionplanen, og det kan derfor overvejes, om bestemmelsen fortsat mest hensigtsmæssigt er indeholdt i landbrugsloven eller eventuelt bør indskrives i anden lovgivning.

3.1.3 Naturbeskyttelsesloven

Landbrugsloven indeholder i sin formålsbestemmelse, at det bl.a. skal tilstræbes at værne de landskabelige værdier (lovens § 1).

Loven har også bestemmelser, der indeholder et incitament til gennemførelse af aftaler om etablering af våde enge og lignende. Ejeren kan således uden tilladelse efter landbrugsloven etablere våde enge og foretage naturgenopretning m.v. (lovens § 7 a, stk. 2). Landmanden har også mulighed for at erhverve erstatningsjord for jorder, der inddrages til våde enge m.v., uanset begrænsninger i landbrugsloven. Der kan bl.a. dispenseres fra erhvervelsesreglerne (lovens § 18, stk. 4).

Der er desuden åbnet adgang til, at institutioner og fonde m.v. kan erhverve arealer for at sikre større sammenhængende og særligt værdifulde naturområder, eventuelt til naturpleje og naturgenopretning eller i forbindelse med etablering af våde enge m.v.

Landbrugsloven indeholder endvidere en række bestemmelser, hvorefter der i forbindelse med dispensation fra lovens regler skal tages hensyn til landskabelige værdier, jf. f.eks. lovens § 4, stk. 4 (om ophævelse af landbrugspligt), § 7 a, stk. 4 (om efterbehand-

ling efter råstofindvinding til rekreative formål m.v.), og § 8, stk. 5 (om skæmmende bygninger).

I rapporten fra Wilhjelm-udvalget (2001) er der bl.a. peget på, at hensynet til naturværdier og den biologiske mangfoldighed bør tillægges en højere vægt i landbrugsloven.

Der synes derfor at være behov for, at hensynet til natur og landskabelige værdier fortsat skal indgå ved administrationen af landbrugsloven med større vægt.

3.1.4 Miljøbeskyttelsesloven

Landbrugsloven indeholder i sin formålsbestemmelse bl.a., at der skal tages hensyn til det omgivende miljø (lovens § 1).

Der skal navnlig tages hensyn til miljøet i forbindelse med husdyrbrug. Der er således med hjemmel i § 7, stk. 5, i landbrugsloven fastsat regler om husdyrhold og arealkrav m.v. Loven indeholder desuden regler, der skal give ejere af husdyrbrug mulighed for inden for visse rammer at erhverve suppleringsjord (eller yderligere en landbrugsejendom) for at kunne udbringe husdyrgødningen på egen jord i stedet for at være afhængig af forpagtningsaftaler eller aftaler om udbringning af husdyrgødning (lovens § 13, stk. 5, og § 18, stk. 7). Loven giver ligeledes mulighed for at tilforpakte jord for at skabe harmoni i bedriften. Disse regler er både begrundet i miljøhensyn og i hensyn til at skabe bedre sikkerhed for investeringer i bygninger og produktionsapparat mv., bl.a. ved at ejeren er mindre afhængig af forpagtnings- og gylleaftaler.

Transport af husdyrgødning over en vejafstand på mere end 10 km fra husdyrproduktionsanlægget skal foregå med lastbil, idet flydende gødning skal transporteres i lukkede tanke, og fast gødning skal være overdækket (lovens § 7, stk. 3).

Reglerne i landbrugsloven har en nær sammenhæng med reglerne i miljøbeskyttelsesloven, herunder især bekendtgørelse om erhvervsmæssigt dyrehold, husdyrgødning, ensilage m.v. (husdyrgødningsbekendtgørelsen), der er udstedt med hjemmel i miljøbeskyttelsesloven.

I husdyrgødningsbekendtgørelsen er bl.a. fastsat detaljerede regler for udbringning af husdyrgødning pr. ha pr. år. Maksimumsgrænserne er:

- Landbrug generelt (herunder også økologiske brug): 1,4 dyreenheder pr. ha
- Kvæg, får, geder samt fjerkræ- og pelsdyrbrug (mindst 2/3 af dyrene): 1,7 dyreenheder pr. ha (indtil 1. august 2004)
- Kvægbrug (mindst 2/3 af dyrene) med 70 procent grovfoderarealer: 2,3 dyreenheder pr. ha.

Beregningen af dyreenheder er også fastsat i husdyrgødningsbekendtgørelsen.

Strategien for en bæredygtig udvikling (2002) indebærer bl.a., at miljømæssige, økonomiske og sociale hensyn løbende skal integreres bedre, og at miljø- og naturhensyn skal indgå i alle sektorer.

Der er derfor fortsat behov for, at hensynet til miljøet skal indgå ved administrationen af landbrugsloven.

Kravet om egen jord har et strukturpolitisk sigte og modvirker etablering af jordløse husdyrbrug og industrilandbrug. Reglerne i landbrugsloven om krav om egen jord og harmoni i bedriften til udbringning af husdyrgødning på egen jord bidrager desuden til at styrke de hensyn, der varetages efter miljøbeskyttelsesloven.

Hensynet til en forenkling af landbrugsloven kan dog tale for, at kravet om egen jord (lovens § 7, stk. 5) og reglerne om harmoni i bedriften til udbringning af husdyrgødning (lovens § 13, stk. 5, og § 18, stk. 7) ophæves, således at reglerne for udbringning af husdyrgødning alene reguleres efter miljøbeskyttelsesloven / husdyrgødningsbekendtgørelsen. Der er dog også strukturregulerende forhold, der taler for, at reglerne i husdyrgødningsbekendtgørelsen om udbringning af husdyrgødning fastsættes i medfør af landbrugsloven, eller at alle regler om husdyrhold samles i en særskilt lov.

3.1.5 Skovloven

Skovbrug anses efter reglerne i § 7 a, stk. 1, i landbrugsloven som en jordbrugsmæssig udnyttelse, sidestillet med landbrug, gartneri og lignende virksomhed. Det gælder også fredskovsarealer, der – når de ligger på en landbrugsejendom – også er omfattet af landbrugspligt.

Landbrugspligten kan ophæves på skovarealer over 35 ha, der pålægges fredskovspligt (lovens § 4, stk. 2), og tilplantes.

Arealgrænsen på 35 ha, der er fastsat ved ændringen af landbrugsloven i 1989, skal give mulighed for udstykning til erhvervsmæssig, skovbrugsmæssig anvendelse og fremme skovplantning på større, sammenhængende arealer (over 35 ha). Bestemmelsen skal samtidig modvirke, at mindre skove (under 35 ha) udstykkes til private, rekreative formål, og den virker dermed i samspil med reglerne i planloven, hvorefter der ikke bør gives tilladelse til udstykning med henblik på f.eks. jagt, ophold og lignende private rekreative formål, jf. afsnit 3.1.2.

Skov- og Naturstyrelsen har flere gange peget på, at det er uhensigtsmæssigt, at skovarealer både kan være omfattet af landbrugspligt og af fredskovspligt (dobbelbinding), og der har været ønske om en lempelse af reglerne i landbrugsloven. Det gælder både med hensyn til arealgrænsen og muligheder for flere åbne arealer i skovene, jf. afsnit 4.2.9.

3.2 Vurdering af den udvikling, der kan medføre alternativ anvendelse af landbrugsjord eller overgang til mere ekstensive driftsformer

Den fremtidige efterspørgsel efter landbrugsjord til fritidsprægede anvendelser og alternative anvendelser i øvrigt samt til nationalparker og skovrejsning vurderes i de følgen-

de afsnit. Der forsøges ligeledes at give et bud på behovet for arealer til mere ekstensiv drift af hensyn til natur, miljø og kulturlandskab, herunder vådområder og arealer med nedsat forbrug af hjælpestoffer.

3.2.1 Udviklingen i behovet for arealer til rekreativ anvendelse m.v.

Udover inddragelse af landbrugsarealer til boligbyggeri, erhverv, infrastruktur, osv. er der også et ganske stort pres på landbrugsjord til rekreative anvendelser, som sjældent samtidig giver mulighed for en landbrugsmæssig udnyttelse.

I de senere år er der i forbindelse med lokalplaner til boligformål ofte udlagt større grønne områder til fællesarealer eller til en eller anden form for rekreativ anvendelse. De grønne områder udlægges i lokalplanen for at skabe attraktive boliger med grønne områder og ”natur” lige uden for døren.

De grønne områder skal enten anvendes til en form for ekstensivt jordbrug i form af græssende husdyr eller til en mere rekreativ anvendelse, boldspil, hundeluftning, bålplads eller offentlige formål.

Det forventes, at der også i de kommende år vil være stor interesse for at udlægge boligområder med tilknyttede grønne arealer, og at der med tiden vil være tale om betydelige arealstørrelser (Landsplanredegørelsen, 2003).

Siden hensynet til landdistrikternes udvikling blev en del af landbrugslovens formål i midten af 1980'erne, har loven givet mulighed for etablering af hobbylandbrug på mindre arealer – de såkaldte jordbrugspareller.

Jordbrugspareller er pareller, som agtes anvendt til opførelse af beboelsesbygninger med mulighed for hobbyprægede, jordbrugsmæssige formål. Det samlede arealforbrug må ikke overstige 1 ha pr. bolig, og parellerne skal placeres i umiddelbar tilknytning til landsbyer eller anden tilsvarende bebyggelse i tyndt befolkede områder.

En jordbrugsparell er typisk på 6.000 – 8.000 m², svarende til 7-10 parcelhusgrunde og lokalplanerne giver typisk mulighed for udstykning af indtil cirka 8 jordbrugspareller.

I den nuværende landbrugslov understreges det, at arealressourcerne i det åbne land skal tilgodeses jordbrugsformål, hvorfor der skal økonomiseres med arealforbruget, når landbrugsjord overgår til anden anvendelse.

På grund af jordbrugsparellers betydelige arealforbrug har etablering af jordbrugspareller derfor alene været en mulighed, når de kunne tilgodeses udviklingen i tyndt befolkede landdistrikter.

Interessen for jordbrugspareller var i starten meget beskeden, hvilket viste sig i kun få lokalplaner pr. år. Siden slutningen af 1990'erne er interessen for jordbrugspareller imidlertid begyndt at vokse, bl.a. på baggrund af Indenrigsministeriets, Landdistriktsredegørelse fra 1997. I de senere år er der kommet 20-40 lokalplaner pr. år indeholdende

udstykningsmuligheder til jordbrugsparceller, hvilket anslås til at udgøre et arealforbrug på 100-200 ha/år.

En af de rekreative anvendelser af arealer, som har været i kraftigst vækst i de senere år, skyldes den hastigt stigende interesse for golfsporten, som i løbet af de sidste ti år har fordoblet antallet af medlemmer i golfklubberne fra cirka 40.000 i starten af 1990'erne til cirka 115.000 i 2002. Dansk Golf Union forventer, at der om 5-8 år vil være cirka 300.000 golfspillere i Danmark.

Kapaciteten for en golfbane er 700-1000 medlemmer og med en prognose på 300.000 golfspillere om 5-8 år, vil dette betyde et behov for godt 300 baner. I dag er der cirka 150 golfbaner fordelt udover landet, hvilket kun dækker lidt under halvdelen af det fremtidige behov.

Størrelsen af golfbanerne varierer fra 9 til 27 huller, de fleste er dog på 18 huller. Arealforbruget til en 18 hullers golfbane ligger omkring 50-70 ha. Prognosen fra Dansk Golf Union forudsætter således inddragelse af yderligere 8.000-11.000 ha til golfbaner i løbet af de næste 5-8 år.

Presset for at etablere golfbaner må forventes at blive størst omkring de større byer.

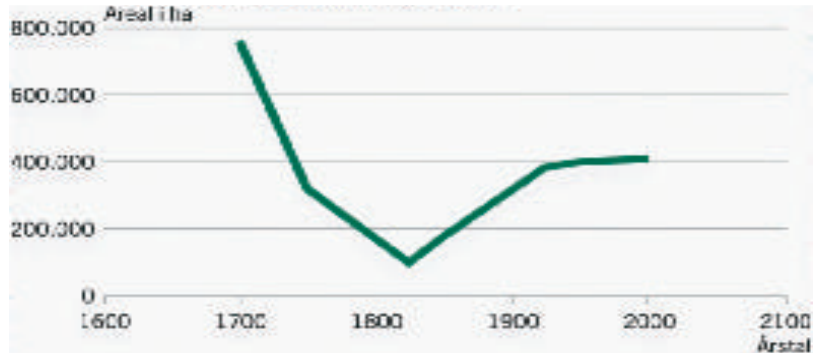
Andre arealkrævende aktiviteter, som normalt henvises til det åbne land, er vandlande, oplevelses-, dyre- og forlystelsesparker, støjende fritidsanlæg, put and take søer, campingpladser, osv. Det forventes, at der også i de kommende år vil blive behov for yderligere arealer til denne type rekreativ anvendelse, men dog i mere begrænset omfang, end det der er set de senere år.

Udover de ovennævnte rekreative arealanvendelser er der en lang række andre rekreative aktiviteter i det åbne land, som enten er forenelig med landbrugsproduktion, eller som kun omfatter mindre arealer eksempelvis jagt, spejderaktiviteter og almindelig rekreativ færdsel på veje og stier.

3.2.2 Skovrejsning

Danmark var oprindeligt næsten fuldstændig skovdækket, men i takt med landets opdyrkning, skete der frem til år 1800 en skovrydning, som reducerede skovdækket til 2-3 procent af landets areal. En stor skovrejsningsindsats gennem de sidste 200 år har øget skovarealet til i dag at dække cirka 486.000 ha (473.000 ha bevokset). Af Figur 12 ses udviklingen i skovarealet i Danmark fra midten af 1600-tallet og frem til i dag.

Figur 12: Danmarks skovareal i nyere tid.

Kilde: Skov- og Naturstyrelsen: Danmarks nationale skovprogram, 2002

I de senere år er også kommunerne blevet mere aktive i skovrejsningen. Det er sket både ved selvstændige kommunale skovrejsninger og ved større samarbejdsprojekter med statsskovdistrikterne, hvor blandt andet også vandværkerne er inddraget. (Danmark nationale skovprogram, 2002).

Wilhelmudvalgets rapport fra 2001 har anbefalet, at der gives mere plads til biologisk mangfoldighed i de nye skove i form af tilgronings- og naturarealer. Det anbefales derfor at åbne for, at en øget del af arealerne i skovrejsningsprojekterne udvikles naturligt fremfor ved tilplantning. Der følges op med en indsats for at udvikle skovrejsningsmetoder baseret på delvis naturlig tilgroning og ”forceret succession” med henblik på at minimere omkostningerne – og dermed få mere skov for samme investering – og samtidig øge natur- og rekreativeværdien af den nye skov.

Den fremtidige skovrejsning vil helt sikkert i højere grad ske på baggrund af de samfundsøkonomiske værdier, der kan opnås ved skovrejsning, som f.eks. beskyttelse af vandmiljøet, bedre luftkvalitet og rekreative muligheder tæt på byerne. Der foreligger undersøgelser, som peger på, at skovrejsning kan medføre besparelser bl.a. i forbindelse med rensning af sårbare grundvandsressourcer, ligesom skovens nærhed påvirker værdien af boliger betydeligt i opadgående retning (Danmarks nationale skovprogram, 2002). Skovrejsningen kommer dermed i fremtiden til at have mange andre formål end det traditionelle produktionsformål.

Siden 1989 har der været en målsætning om at fordoble skovarealet over en trægeneration (80-100 år). Hvis denne målsætning opfyldes med en nogenlunde ligelig fordeling af skovrejsning over årene, skal der etableres cirka 70.000 ha ny skov over de næste 15 år.

3.2.3 Integration af miljø, natur samt kulturlandskaber m.v.

Siden Rio-konferencen i 1992 er der kommet øget fokus på, at udviklingen i landbruget skal ske i et balanceret samspil med natur, miljø samt sociale og kulturelle værdier. Dette har her i landet ført til en række tiltag i form af bl.a. 10-punkts planen for rent drikkevand fra 1994, Aktionsplan I og II for økologisk jordbrug fra 1995 og 1999,

Vandmiljøplan I og II fra 1986 og 1998 (nummer III er på vej), Pesticidhandlingsplan I og II fra 1986 og 2000 og Ammoniakhandlingsplanen fra 2001. (Faglig rapport fra DMU nr. 385, 2001).

EU har siden landbrugsreformen fra 1992 medfinansieret tiltag, der kan beskytte natur og miljø, herunder tiltag der bl.a. omfatter nedsættelse af nitratudvaskning og landskabspleje. Et væsentlig tiltag er tilskud til miljøvenligt jordbrug (MVJ).

Formålet med MVJ-ordningen er at give tilskud til en arealanvendelse, der er miljøvenlig og mindre belastende for naturen.

Ordningen er en del af det nuværende Landdistriktsprogram, hvor det overordnede formål er at fremme bæredygtig og sammenhængende udvikling, herunder skabe bedre leve- og arbejdsvilkår i landdistrikterne. Desuden er formålet at udvikle kvaliteten af produktionen inden for land- og skovbruget og samtidig tage øget hensyn til miljø, økologi og dyrevelfærd.

MVJ-tilskud kan bl.a. opnås inden for Særlige Følsomme Landområder (SFL-områder). Amterne står for udpegningslinier efter retningslinier fastsat af Direktoratet for FødevareErhverv.

SFL-områderne skal fortrinsvis placeres i områder, der er udpeget i regionplanen f.eks. regionale naturområder, sårbare grundvandsområder m.v. Udpegningslinierne skal sikre, at der opnås mest muligt natur og miljø for pengene. Alt efter hvilket tiltag, der søges om tilskud til, kan ordningen have en varighed på 5 eller 20 år. Finansieringen af ordningerne deles 50/50 mellem EU og Danmark.

I de kommende år vil der sandsynligvis ske en øget udbygning af mulighederne for at søge MVJ-støtte, ligesom der kommer justeringer af de udpegede SFL-områder.

Af andre tiltag, som integrerer hensyn til natur, miljø og kulturlandskaber m.v. kan nævnes regeringens Pesticidhandlingsplan II fra 2000, som er en opfølgning på Pesticidhandlingsplan I fra 1986. Planen gælder for landbruget og tager udgangspunkt i Bio-udvalgets strategi om

- nedsættelse af behandlingshyppigheden til under 2,0 ved udgangen af år 2002,
- udlægning af 20.000 ha randzoner langs målsatte vandløb og søer over 100 kvadratkilometer
- omlægning til økologisk dyrkning, så 230.000 ha vil blive dyrket økologisk i år 2003
- etablering af det faglige grundlag for at udpege områder der er særligt følsomme for pesticidudvaskning
- revision af godkendelsesordningen.

Opmålinger af de sprøjtefrie randzoner langs vandløb og søer har vist, at knapt halvdelen af målet på 20.000 ha er nået i 2001. Opgørelsen er baseret på randzoner, der stræk-

ker sig 10 meter ind på marken – efter de lovpligtige 2-meters bræmmer, jf. vandløbsloven. Knap 75 procent af de sprøjtefrie randzoner er udlagt som brak under hektarstøtteordningen, 25 procent er økologisk drevne, og 1,5 procent er etableret med støtte fra de miljøvenlige jordbrugsforanstaltninger.

Pesticidhandlingsplanen skal evalueres i løbet af år 2003.

Et andet tiltag er Ammoniakhandlingsplanen fra januar 2001, der lægger op til en række initiativer vedrørende gødningshåndtering m.v. og begrænsning af lokal ammoniakfordampning fra husdyrbrug nær sårbare naturtyper.

De overordnede mål med ammoniakhandlingsplanen er dels at medvirke til at reducere kvælstoftabet til det danske vandmiljø, dels at medvirke til at bevare og beskytte sårbare danske naturtyper og arter.

Nationalparker er blevet et varmt emne i forbindelse med Wilhjelmudvalgets rapport fra 2001. Der mangler efter Wilhjelmudvalgets opfattelse et vigtigt element, før dansk naturbeskyttelse kan skabe den kontinuitet i naturen og blive så målrettet, som vi ser internationalt. Parkerne skal have særskilte planer for beskyttelse, forvaltning, udvikling samt en målsætning og en varighed, der har sin egen eksistens ved siden af og optages som en del af regionplanlægningen.

Formålet med at etablere større nationalparker er at øge natur- og halvkulturarealernes størrelse, således at der skabes sammenhæng mellem naturtyperne, og der sikres en gunstig bevaringsstatus for naturtyperne og arterne i området, herunder sikring af kontinuiteten. Naturen vil desuden få bedre mulighed for at udvikle sig frit (fri dynamik) i disse større områder, hvorved naturkvaliteten øges, og naturens tilpasningsevne fremmes. Beskyttelsen af naturen skal i disse områder gå forud for benyttelsen. Samtidig er det hensigten med nationalparkerne at forbedre mulighederne for befolkningens friluftsliv.

Wilhjelmudvalget anbefaler, at staten beslutter at etablere et antal nationale naturområder som led i regionplanrevisionen 2005.

Andre områder, som i fremtiden også kan forventes at blive pålagt en eller anden form for ekstensiv udnyttelse, er områderne under Natura 2000. Natura 2000-områderne er et fælles net af habitat- og fuglebeskyttelsesområder, som skal bevare naturen og dens rigdom af dyr og planter i hele Europa.

På kort sigt sker der ingen ændringer i brugen af et område, som er udpeget under Natura 2000, da områderne beskyttes efter gældende love.

For at opnå fuld implementering af Habitatdirektivets bestemmelser forventes der i den forestående revision af naturbeskyttelsesloven at blive udarbejdet mere præcise regler for at sikre områdernes naturindhold. Dette vil betyde, at der for Natura 2000-områder skal udarbejdes særlige indsatsplaner for at sikre eller genoprette naturen. Disse planer kan medføre ekstensivering eller omlægning af landbrugsdriften på nogle arealer, f.eks.

gennem frivillige aftaler om mere skånsom drift af områderne. Kompensationsordninger kan komme på tale, hvis ordningen fører til økonomiske tab for landmanden.

På nuværende tidspunkt er der dog svært at vurdere, i hvilket omfang Natura 2000-områderne vil medføre et krav om ekstensiv udnyttelse af de landbrugsarealer, som er omfattet af udpegningen.

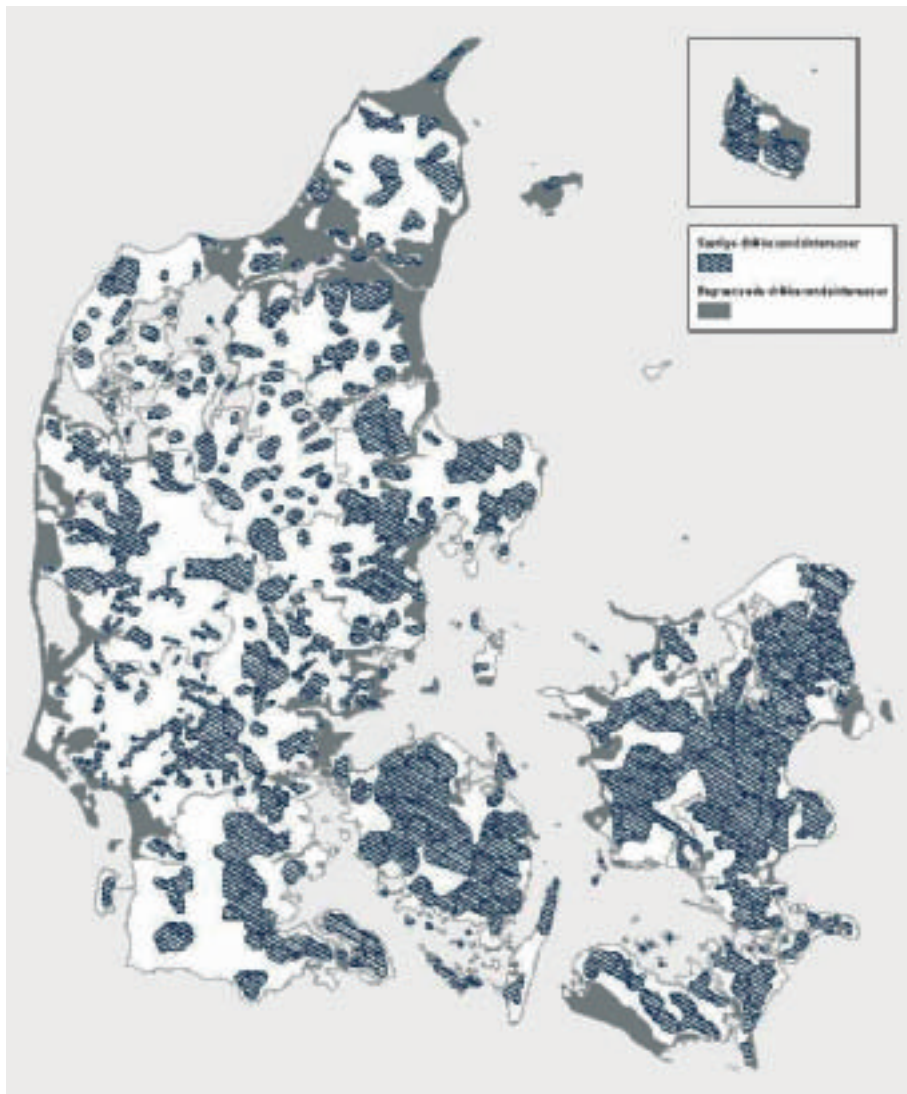
Natura 2000-områderne udgør p.t. cirka 360.000 ha af landarealerne i Danmark, men det er langt fra alle arealer, som udnyttes landbrugsmæssigt.

Beskyttelse af vores drikkevand og grundvandsressourcerne er også et tiltag, der har været meget fokus på de senere år. Som opfølgning på regeringens 10-punktsplan til beskyttelse af grundvandet fra 1994 har det siden regionplanrevisionen i 1997 været pålagt amterne at udpege områder med særlige drikkevandsinteresser, områder med drikkevandsinteresser samt områder med begrænsede drikkevandsinteresser. Dette har resulteret i, at der ved regionplanrevisionen i 1997 er udpeget 1.468.300 ha med særlig drikkevandsinteresse svarende til cirka 1/3 af landets samlede areal.

I forbindelse med regionplan 2001 blev amterne desuden pålagt at udpege nitratfølsomme indvindingsområder og indsatsområder. Amterne skal herefter udarbejde indsatsplaner for de områder, der er udpeget som indsatsområder og skal i den forbindelse angive arealanvendelsen og hvilke foranstaltninger, der skal gennemføres i indsatsen for at beskytte grundvandet. Indsatsområderne er nu opgjort til 16.500 km², men det vides endnu ikke, hvilke indsatser der vil blive krævet, og i hvilket omfang, der skal ekstensiveres landbrugsarealer, jf. afsnit 2.3.1.

På Kort 3 ses den geografiske placering af henholdsvis områder med særlig drikkevandsinteresse og områder med begrænset drikkevandsinteresse.

Kort 3: Drikkevandsinteresser (2001).

Kilde: Henrik Vejre, Inge T. Kristensen og Martin Kyhn (2001): Drikkevandsatlas - analyser af drikkevandsområder, arealanvendelse, naturgrundlag og planlægningsmæssige udpegninger. By- og Landsplanserien nr. 10, Skov & Landskab (FSL), Hørsholm, 2001.

Et af EU's seneste tiltag er vandrammedirektivet, hvis overordnede formål er at fastlægge en ramme for beskyttelse af vandløb og søer, overgangsvande, kystvande og grundvand. Målet søges nået ved,

- at forebygge yderligere forringelse og beskytte og forbedre vandøkosystemernes tilstand og, hvad angår deres vandbehov, også tilstanden for jordbaserede økosystemer og vådområder, der er direkte afhængige af vandøkosystemerne,
- at fremme bæredygtig vandanvendelse baseret på langsigtet beskyttelse af tilgængelige vandressourcer,
- at sigte mod forøget beskyttelse og forbedring af vandmiljøet bl.a. gennem specifikke foranstaltninger til progressiv (vedvarende) reduktion af udledninger, emissioner og tab af prioriterede stoffer og ophør eller udfasning af udledninger, emissioner og tab af prioriterede farlige stoffer,
- at sikre progressiv reduktion af forurening af grundvand og forhindre yderligere forurening heraf,
- at bidrage til at afbøde virkningerne af oversvømmelser og tørke.

Med direktivet sigtes mod en forøget beskyttelse og forbedring af vandmiljøet bl.a. gennem specifikke foranstaltninger vedrørende udledninger, emissioner og tab af prioriterede stoffer og prioriterede farlige stoffer. "Vandmiljøet" skal opfattes bredt, således at sigtet gælder det samlede vandmiljø inklusive grundvand, ferskvand, og marine vand i øvrigt.

Direktivet sigter endvidere på at bringe balance i den kvantitative udnyttelse af grundvandsressourcen, således, at der i vandplanlægningen tænkes på grundvandets beskyttelse og udnyttelse. Det kan i visse områder måske få betydning for landbrugets tilladelser til markvanding.

På nuværende tidspunkt er det ikke muligt at sige noget om, i hvor stort et omfang implementeringen vil medføre ekstensivering af landbrugsarealer.

I foråret 2003 er det indledende arbejde til en Vandmiljøplan III sat i gang, og det er endnu for tidligt at sige noget om hvilke virkemidler, der vil blive inddraget.

I efteråret 2002 fremlagde Miljøministeren regeringens redegørelse om DANMARKS NATUR – ansvaret for at beskytte den og glæden ved at benytte den, der vil blive fulgt op af en national handlingsplan for naturbeskyttelse og biodiversitet.

Redegørelsen er oplæg til en debat om sigtelinierne for beskyttelsen og benyttelsen af naturen. Redegørelsen angiver de fokusområder, som regeringen især lægger vægt på.

Naturpolitikken skal i de kommende år tilrettelægges under hensyntagen til følgende grundlæggende forudsætninger:

- Naturpolitikken skal målrettet og præcist leve op til de internationale forpligtelser, som Danmark har påtaget sig.
- Naturpolitikken skal tilrettelægges afbalanceret mellem hensynene til beskyttelsen af dyr og planter, erhvervsudøvelsen i jordbruget og til befolkningens muligheder for friluftsliv og naturoplevelser.
- Naturpolitikken er et vigtigt element i en samlet bæredygtig velfærdspolitik.

Samlet kan det konkluderes, at der i de kommende år bliver et langt større behov for ekstensivering af landbrugsdriften i visse områder, end hvad vi tidligere har set. Det forventes desuden, at ekstensiveringen i højere grad vil skyldes krav om renere natur og miljø m.v., end den vil ske af landbrugsøkonomiske årsager.

3.2.4 Produktionsmæssige konsekvenser

Internationale forpligtelser til og nationale målsætninger om at forbedre, beskytte og gøre en indsats for vandmiljøet, herunder drikkevandsressourcerne, natur, landskab, kulturværdier mv. vil betyde, at den nuværende jordbrugsmæssige udnyttelse af landbrugsarealerne i mange områder må ændres eller eventuelt helt ophøre. De vil også betyde, at der skal gennemføres foranstaltninger, så emissioner fra jordbrugsproduktionen ikke længere vil medføre de samme ødelæggelser af sårbare naturområder, som vi kender det i dag.

Konsekvenserne af forpligtelserne mv. vil sammen med fortsat overgang af areal til ikke-jordbrugsmæssig anvendelse sandsynligvis medføre en nedgang i den samlede jordbrugsproduktion.

Hvor stor denne nedgang vil blive, er det ikke muligt for nærværende at opgøre, dels fordi vi ikke kender størrelsen af de arealer, der vil blive pålagt restriktioner, dels ikke kender graden af restriktioner og dels ikke ved, i hvilken udstrækning den teknologiske udvikling kan mindske behovet for driftsændringer.

Hvad betyder dette for den enkelte landmand?

På grund af de store forskelle både i behovet for indsats og i landbrugets struktur, vil følgevirkningerne for landbruget blive meget forskellig fra område til område.

Der foreligger endnu ingen vurdering af, hvad disse indsatser vil betyde for landbrugets produktion og produktionens værdi.

I forbindelse med fastsættelse af størrelsen af MVJ-tilskuddene er der dog foretaget nogle vurderinger af indkomstabets størrelse ved at overgå til de forskellige miljøvenlige driftsformer, da tilskuddet som udgangspunkt skal afspejle størrelsen af det indkomstab, som landmanden får ved at overgå til denne driftsform.

Tabel 15: Forskellige tilskudsmuligheder.

MVJ	Der gives tilskud til nedsættelse af kvælstoftilførslen, dyrkning uden brug af plantebeskyttelsesmidler, miljøvenlig drift af græsarealer uden for omdriften, pleje af græs- og naturarealer, udlæg af rajgræs i kornafgrøder, sprøjtefrie randzoner, 20-årig udtagning af agerjord og ændret afvandning. Tilskuddet udgør op til 5000 kr. pr. ha afhængig af foranstaltningen og det hidtidige udbytte.
Økologi	Der gives tilskud til opretholdelse af og omlægning til økologisk produktion. Arealer i særligt følsomme landbrugsområder (SFL-områder) kan forårsage et særligt tilskud. Derudover gives der supplerende tilskud ved omlægning af plante- eller svineproduktion. Under omlægningen udgør tilskuddet op til 5000 kr. pr. ha. Efter omlægningen udgør tilskuddet det 1. år op til 4000 kr. pr. ha. og i de efterfølgende år 3500 kr. pr. ha.

Kilde: www.dffe.dk

Et tilskud indeholder dog ikke nogen kompensation for det afledede driftstab f.eks. som følge af, at der ikke længere kan produceres det samme antal husdyr med udgangspunkt i arealets anvendelse som udbringningsareal.

Det fremgår jf. 2.5.1, at der i Danmark allerede er cirka 300.000 ha. græsarealer. De mange kommende restriktioner vil givetvis medføre, at der kommer flere græsarealer. Der er allerede nu problemer med at skaffe et tilstrækkeligt antal dyr til afgræsning af naturarealer. Hvordan skal der skaffes dyr nok til afgræsning af de mange arealer, der vil komme til?

3.3 Dansk økonomi, landbrug og bedriftsstruktur 2000 - 2015

Dette afsnit indeholder en beskrivelse af et muligt udviklingsforløb for dansk økonomi og dansk landbrug i perioden 2000 til 2015. Det indledes med en beskrivelse af landbrugets samfundsøkonomiske betydning efterfulgt af en præsentation af et muligt udviklingsforløb for den danske produktion af landbrugsvarer i den betragtede periode.

Udviklingsforløbet danner efterfølgende udgangspunkt for en fremskrivning af bedriftsstrukturen i det primære landbrug i perioden 2000 til 2015. Fremskrivningen har til formål at fastlægge en referenceramme og et diskussionsgrundlag for de videre overvejelser omkring udsigterne for dansk landbrug de kommende år, herunder behovet for at tilpasse den eksisterende landbrugslov og de generelle rammevilkår for dansk landbrug.

Afsnittet afsluttes med en diskussion af en række centrale faktorer af betydning for den fremtidige landbrugsproduktion og bedriftsstruktur, herunder udvidelsen af EU med de 10 central- og østeuropæiske lande, reformer af den fælles landbrugspolitik (afkoblingen af den direkte støtte) samt evt. konsekvenser af en liberalisering af den internationale handel med landbrugsprodukter.

3.3.1 Dansk landbrugs samfundsøkonomiske betydning 2000 - 2015

I 2000 skabte de fødevareproducerende erhverv en bruttofaktorindkomst (BFI) på 53,3 mia. kr. svarende til 4,9 procent af Danmarks samlede BFI, jf. Tabel 16.

Ifølge fremskrivningen, der er baseret på en beregning med en større samfundsøkonomisk model for dansk økonomi og en række konkrete forudsætninger vedrørende den generelle økonomiske udvikling i dansk økonomi, vedtagne ændringer i den fælles landbrugspolitik, en stigende international handel med landbrugsprodukter og en fortsat vækst i landbrugets produktivitet, falder de fødevarereproducerende erhvervs andel af bruttofaktorrindkomsten til 4,4 procent i 2010 og til 4,1 procent i 2015¹. Dermed udgør de fødevarereproducerende erhvervs bruttofaktorrindkomst godt 77 mia. kr. (opgjort i 2000 kr.), - en værditilvækst, der er ligeligt fordelt mellem de primære erhverv og de forarbejdende fødevarerindustrier.

Tilsvarende falder beskæftigelsen i de fødevarereproducerende erhverv med cirka 23.000 fuldtidsbeskæftigede frem til 2015, jf. Tabel 17. Der kan peges på tre årsager til denne udvikling.

Tabel 16: Bruttofaktorrindkomsten i det primær landbrug og fødevarerindustri, mio. kr. (år 2000 kr.)

	2000	2005	2010	2015
Vegetabiliske produktion	12.527	14.663	18.410	20.353
Korn	8.888	10.820	13.999	15.184
Oliefrø	451	475	578	773
Kartofler	770	868	995	1.162
Sukkerroer	676	780	919	1.104
Grovfoder	1.742	1.720	1.919	2.130
Animalsk produktion	15.455	16.797	17.386	18.714
Kvæg	5.095	5.417	5.586	5.734
Svin	7.610	8.762	9.082	9.803
Fjerkræ	1.304	1.288	1.350	1.732
Pelsdyr	1.446	1.330	1.368	1.445
Fødevarerindustri	25.363	27.776	32.452	38.106
Kvægslagterier	1.055	1.230	1.409	1.539
Svineslagterier	7.687	8.460	9.277	10.637
Fjerkræslagterier	541	627	715	1.007
Grønt- og frugtkonservers	1.266	1.504	1.823	2.262
Fremstilling af olie og fedt	481	571	696	880
Mejerier	3.651	3.773	3.912	4.071
Stivelse, chokolade, mel mv.	4.978	5.974	7.102	8.628
Brød og kager	2.223	2.609	3.174	3.987
Bagerforretninger	2.227	1.696	2.793	3.242
Sukkerfabrikker	1.254	1.332	1.551	1.853
Total	53.345	59.236	68.248	77.173

Kilde: Fødevarerøkonomisk Institut

BFI er beregnet som summen af hver sektors aflønning af arbejdskraft, kapital og jord.

¹ Den benyttede model er den såkaldte AAGE (Applied Agricultural General Equilibrium) model, der er nærmere dokumenteret i rapport nr. 133 fra Fødevarerøkonomisk Institut (Structural Forecast for the Danish Economy using the Dynamic AAGE model). Fremskrivningen er yderligere beskrevet i kapitel 4 i "Landbrugets økonomi, efteråret 2002", også fra Fødevarerøkonomisk Institut.

For det første forventes generelt højere eksportvækstrater for industrivarer end for fødevarer. Udviklingen i fødevareeksporten afhænger af efterspørgselsudviklingen på de globale fødevaremarkeder og dansk landbrugs konkurrenceevne. Fødevareefterspørgslen forventes at stige kraftigt i lande udenfor Europa, primært Kina, mens perspektiverne indenfor Europa er begrænsede på grund af lav forventet indkomst- og befolkningsvækst samt lave indkomstelasticiteter i fødevareefterspørgslen. Alt i alt betyder det, at værdien af fødevareeksporten falder fra at udgøre 17,6 procent af Danmarks samlede eksportværdi i 2000 til 15,7 procent i 2015.

For det andet forventes en vigende indenlandsk efterspørgsel efter landbrugsvarer i forhold til udviklingen i efterspørgslen efter industrivarer, service mv. Dette forklares på den ene side af, at den indenlandske produktion forudsættes at blive mere intensiv i anvendelsen af visse industrivarer, fx højteknologiske produkter og kommunikationsudstyr. Dette øger alt andet lige den indenlandske efterspørgsel efter industrivarer i forhold til landbrugsvareefterspørgslen. På den anden side forklares den vigende efterspørgsel også af, at indkomstelasticiteten i den indenlandske fødevareefterspørgsel er relativt lav, således at forbruget af fødevarer ikke forventes at vokse så stærkt som den disponible indkomst. Det afspejles i udviklingen i det private fødevareforbrugs værdi i forhold til værdien af det samlede private forbrug. I 2000 udgjorde fødevareforbruget 8,8 procent af det samlede forbrug. I fremskrivningen falder denne andel til 7,6 og 7,1 procent i henholdsvis 2010 og 2015.

Tabel 17: Beskæftigelse i det primære landbrug og fødevarerindustrien, antal heltidsansatte.

	2000	2005	2010	2015
Vegetabilsk produktion	23.601	21.930	19.949	17.706
Korn	17.452	16.776	15.582	14.040
Oliefrø	783	582	445	373
Kartofler	1.026	930	848	746
Sukkerroer	1.564	1.473	1.367	1.244
Grovfoder	2.776	2.169	1.707	1.303
Animalsk produktion	38.800	34.446	30.847	27.327
Kvæg	24.692	21.349	18.554	15.673
Svin	11.123	10.502	9.910	9.377
Fjerkræ	1.993	1.762	1.628	1.595
Pelsdyr	992	833	755	682
Fødevarerindustri	61.080	58.750	57.100	55.367
Kvægslagterier	3.744	3.632	3.506	3.144
Svineslagterier	19.146	18.103	17.087	16.286
Fjerkræslagterier	1.696	1.663	1.618	1.721
Grønt- og frugtkonservers	2.883	2.914	3.018	3.098
Fremstilling af olie og fedt	1.274	1.298	1.360	1.426
Mejerier	9.679	8.659	7.801	6.844
Stivelse, chokolade, mel mv.	11.138	11.283	11.471	11.548
Brød og kager	4.946	4.967	5.161	5.378
Bagerforretninger	5.062	4.804	4.644	4.486
Sukkerfabrikker	1.512	1.427	1.434	1.436
Total	123.481	115.126	107.896	100.400

Kilde: Fødevarerøkonomisk Institut

Den tredje årsag til de fødevarerproducerende erhvervs faldende samfundsøkonomiske betydning er, at en del primærproduktion er kvotebelagt. Det drejer sig om mælk, fisk og sukker.

Den faldende samfundsøkonomiske betydning kan udelukkende henføres til et fald i de animalske sektors bidrag til BFI. Således bidrog de vegetabilsk og de animalske sektorer tillagt de respektive dele af fødevarerindustrien med hver henholdsvis 25,0 og 28,4 mia. kr. i år 2000, svarende til 2,3 og 2,6 procent af den samlede danske bruttofaktorindkomst. I fremskrivningsperioden er bidraget fra de vegetabilsk sektorer m.v. stort set uændret, hvorimod de resterende sektors bidrag reduceres til omkring 1,8 procent i 2015.

3.3.2 Dansk landbrugsproduktion 2000 - 2015

Med udgangspunkt i den generelle økonomiske udvikling, som beskrevet ovenfor, og en række konkrete forudsætninger vedrørende bl.a. udviklingen i dansk landbrugs konkurrenceevne og eksporten af danske fødevarer, forventes produktionen af korn i Danmark at stige med gennemsnitligt 3,2 procent om året i fremskrivningsperioden., jf. Tabel 18. Den stigende kornproduktion skyldes, at kornarealet stiger med 168.000 hektar og en vækst i udbyttet pr. hektar, jf. Tabel 19.

Tabel 18: Den primære landbrugsproduktion, gns. årlig vækst 2000-2015, procent.

	2001-2005	2006-2010	2011-2015
Planteproduktion			
Korn	2,8	3,3	3,4
Oliefrø	1,0	1,8	3,1
Kartofler	1,9	2,5	2,7
Sukkerroer	1,9	2,5	2,8
Grovfoder	0,0	0,0	-0,2
Animalsk produktion			
Kvæg	0,1	0,3	0,0
Svin	1,0	1,1	1,5
Fjerkræ	1,7	1,8	3,1
Pelsdyr	1,4	1,6	1,9

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut

Tabel 19: Det dyrkede areal, produktion og udbytte.

	2000	2005	2010	2015
Areal, 1000 ha:				
Korn og frø til udsæd	1579	1639	1695	1747
Oliefrø	140	131	125	126
Kartofler	39	39	38	37
Sukkerroer	59	58	57	56
Grovfoder	450	396	347	296
Vedvarende græs, brak m.v.	380	384	385	385
Udbytte 1000 hkg:				
Korn og frø til udsæd	95002	109108	128850	152542
Oliefrø	4331	4553	4972	5795
Kartofler	16452	18077	20417	23311
Sukkerroer	33353	36769	41665	47744
Grovfoder	234284	232261	233304	230936
Udbytte pr. ha				
Korn og frø til udsæd	60,2	66,6	76,0	87,0
Oliefrø	31,0	34,7	39,9	46,0
Kartofler	425,3	464,1	536,7	630,0
Sukkerroer	565,3	629,8	727,9	853,0
Grovfoder	520,3	585,9	673,2	780,0

Anm.: Der er i de foretagne modelberegninger ikke taget højde for den forventede nedgang i det samlede landbrugsareal frem til 2015, hvilket imidlertid ikke påvirker resultatet af beregningerne i nævneværdig grad.

Kilde: Data vedrørende 2000 stammer fra Danmarks Statistiks Landbrugsstatistik 2000, tabel 9.1 og 10.2, mens data vedrørende 2005, 2010 og 2015 er modelberegnete. Grovfoderudbyttet inkluderer roetop. Beregnes grovfoderudbyttet ekskl. roetop er det 231.846.740 hkg i 2000 og 230.854.204 hkg i 2010. Dermed falder udbyttet pr. hektar til 514,9 i 2000 og 666,1 i 2010.

Produktionen af oliefrø er beregnet til at vokse med gennemsnitligt 2,0 procent i frem-skrivningsperioden. Den lave vækst skyldes, at hektartilskuddet til oliefrø i 2002 brin-

ges ned på niveau med hektartilskuddet til korn, hvorfor landbrugsarealet med oliefrø falder med 14.000 hektar i fremskrivningsperioden.

Mens landbrugsarealet med oliefrø er beregnet til at falde i fremskrivningsperioden, forventes landbrugsarealet med kartofler og sukkerroer at forblive stort set uændret. Det implicerer, at kartoffel- og sukkerroeproduktionen vokser med gennemsnitligt 2,4 procent om året i fremskrivningen primært som følge af stigende hektarudbytter.

Som følge af Agenda 2000 øges mælkekvoten med 1,5 procent i perioden fra 2006 til 2008. Det giver anledning til en beregnet gennemsnitlig årlig vækstrate i kvægsektoren på 0,1 procent i fremskrivningsperioden. Grovfoderproduktionen bestemmes af udviklingen i kvægsektoren. Mælkekvoten indebærer således, at grovfoderproduktionen forbliver uændret i fremskrivningsperioden. Den antagne produktivitetsudvikling bevirker imidlertid, at en uændret grovfoderproduktion kan finde sted på et mindre areal i 2015 end i 2000.

Udviklingen i den primære svine- og fjerkræssektor forklares bedst gennem udviklingen i afsætningen af svine- og fjerkrækød, jf. Tabel 20. Da hovedparten af de producerede mængder svine- og fjerkrækød eksporteres, bestemmes udviklingen i svine- og fjerkræproduktionen primært af antagelserne vedrørende eksporten. Trods antagelse om en gennemsnitlig årlig eksportvækst på 2,5 procent for svinekød, vokser produktionen af slagtesvin og svinekød imidlertid kun med 1,2 procent om året som følge af begrænset vækst i det indenlandske forbrug og en stigende importandel. Et tilsvarende mønster findes også for udviklingen i produktionen af fjerkrækød.

For fødevarerindustriens vedkommende opnår frugt- og grøntkonserverfremstillingen den højeste vækstrate i fremskrivningsperioden. Væksten er begunstiget af et forudsat positive skift i forbrugerens holdninger vedrørende forbruget af disse varer. Også den indenlandske efterspørgsel efter mejeriprodukter stiger mere, end hvad der kan forklares ved indkomstudviklingen og udviklingen i de relative priser. Produktionen af mejeriprodukter er imidlertid begrænset af mælkekvoten, således at sektoren kun er beregnet til at opnå en produktionsvækst på gennemsnitligt 1 procent om året i perioden 2000-2015.

Tabel 20: Fødevareindustriens produktion, gns. årlig vækst 2000-2015, procent.

	2001-2005	2006-2010	2011-2015
Kvægslagterier	0,4	0,7	1,6
Svineslagterier	1,1	1,2	3,8
Fjerkræslagterier	1,8	1,8	1,1
Grønt- og frugtkonserves	3,3	3,9	2,9
Fremstilling af olie og fedt	2,0	2,6	0,2
Mejerier	0,3	0,6	2,0
Stivelse, chokolade, mel mv.	1,6	1,9	2,6
Brød og kager	1,6	2,3	0,9
Bagerforretninger	0,3	0,7	2,9
Sukkerfabrikker	2,1	2,6	2,7

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut

3.3.3 Udviklingen i landbrugets bedriftsstruktur frem til 2015 under uændrede rammevilkår

Med henblik på at skabe grundlag for vurderinger af behovet for ændringer af landbrugsloven redegøres i det følgende for den forventede udvikling i landbrugets bedriftsstruktur frem til 2015. De fremskrivninger af bedriftsstrukturen, der er foretaget i denne forbindelse, forudsætter uændrede rammevilkår for landbrugsproduktionen – eller mere præcist - at de teknologiske, økonomiske og lovgivningsmæssige rammer for produktionen ændrer sig i samme retning og med samme hastighed de kommende årtier som i 1980'erne og 1990'erne.

Siden begyndelsen af 1960'erne har landbrugets bedriftsstruktur ændret sig hen imod færre, større og mere specialiserede bedrifter. Udviklingen er forløbet med nogenlunde samme hastighed - uafhængig såvel af landbrugets konjunkturer som af de hidtidige reformer af EU's landbrugspolitik (se kapitel 2).

Den stabile udvikling i bedriftsstrukturen skyldes, at den hovedsagelig er drevet af størrelsesøkonomiske fordele - fordele der ikke afhænger af landbrugets konjunkturer, men primært af produktionsteknologien samt af de relative faktorpriser – herunder især forholdet mellem arbejds løn og andre faktorpriser. En anden medvirkende årsag til den stabile udvikling er, at der er tale om en træg proces. Landbruget har et forholdsvis stort kapitalapparat med relativ lang levetid, samtidig med at brugerfamilien tegner sig for en stor del af den samlede arbejdsindsats i de fleste bedrifter. De strukturelle forandringer af den enkelte bedrift finder derfor ofte først sted, når kapitalapparatet er mere eller mindre nedslidt, eller når landmanden af aldersmæssige grunde nedtrapper produktionen, lægger om til ”ren” planteproduktion eller forlader erhvervet.

Omlægningen af landbrugspolitikken op gennem 1990'erne fra gradvis mindre prisstøtte til mere direkte støtte (husdyr- og arealpræmier) har heller ikke påvirket udviklingen hverken i produktionen eller i bedriftsstrukturen i nævneværdig grad. Forklaringen er, at husdyr- og arealpræmier i praksis har vist sig at have næsten samme virkning som prisstøtte, samt at den samlede støtte er forblevet på et nogenlunde uændret niveau. Førstnævnte forhold kan tages som udtryk for, at det optimale *udbytte pr. ha* for korn, oliefrø og proteinafgrøder – de såkaldte reformafgrøder – der modtager direkte støtte,

og den optimale *produktion pr. årsdyr* kun er lidt følsom over for ændringer i produktpriserne. Derimod bidrog introduktionen af mælkekvoten i midten af 1980'erne til at hæmme strukturudviklingen inden for malkekvægsektoren i en kortere årrække.

Selv om størrelsen af bedrifterne og ikke mindst størrelsen af husdyrbesætningerne er vokset betragtelig siden begyndelsen af 1960'erne, er der fortsat betydelige uudnyttede størrelsesøkonomiske fordele i dansk landbrug. Med mindre de fremtidige ændringer i de teknologiske, økonomiske og lovgivningsmæssige rammer for produktionen afviger væsentlig fra de hidtidige ændringer, er det derfor overvejende sandsynligt, at bedriftsstrukturen udvikler sig i samme retning og med nogenlunde samme hastighed de kommende år som i de foregående årtier.

På ovennævnte baggrund er der med henblik på at forudsige udviklingen i landbrugets bedrifts- og besætningsstruktur frem til 2015 gjort brug af ”mekaniske fremskrivninger” baseret på den historiske udvikling. I det følgende omtales resultatet af disse fremskrivninger, mens den anvendte fremgangsmåde er beskrevet i bilag 2 og 3.

Samlet antal bedrifter og samlet areal samt fordelingen på deltids- og heltidsbrug

Det samlede antal landbrugs- og gartneribedrifter forventes at falde fra cirka 53.500 i 2001 til cirka 32.400 i 2015, jf. Tabel 21- et fald på godt 3,5 procent om året. Det er - som forudsat under fremskrivningen - samme nedgang udtrykt i procent pr. år som fra 1990 til 2001. Antallet af heltidsbrug² anslås at falde fra 29.800 til 19.500, mens antallet af deltidsbrug forudses at falde fra 23.700 til 12.900 - en nedgang på henholdsvis 4,2 og 3,0 procent om året. Der er således tale om et relativt større fald i antal heltidsbrug end i antal deltidsbrug.

I 2015 forventes det dyrkede areal at udgøre 2.539.000 ha mod 2.676.000 ha i 2001 svarende til et fald på 0,37 procent om året - samme fald i procent pr. år som fra 1990 til 2001.

I 2015 anslås heltidsbrugene at tegne sig for 2.078.000 ha svarende til 82 procent af det samlede areal mod 2.050.000 ha eller 77 procent i 2001. Trods relativ større nedgang i antal heltidsbrug end i antal deltidsbrug forudses heltidsbrugenes andel af det dyrkede areal således at vokse frem til 2015. Forklaringen er, at det gennemsnitlige areal pr. heltidsbedrift ventes at vokse fra 87 ha i 2001 til 161 ha i 2015, mens arealet pr. deltidsbedrift kun skønnes at vokse fra 21 ha til 24 ha. I gennemsnit for alle bedrifter anslås det dyrkede areal at vokse fra 50 ha til 78 ha.

² Ved heltidsbedrifter forstås bedrifter med et samlet standard-arbejdsforbrug på én helårsarbejder (1665 timer i de senere år) eller derover, mens deltidsbedrifter udgøres af bedrifter med et arbejdsforbrug på under én helårsarbejder.

Tabel 21: Antal bedrifter og det dyrkede areal opdelt på deltids- og heltidsbrug samt størrelsen af brugene, 2001-2015.

	2001	2005	2010	2015
Antal bedrifter:				
Deltids	29.800	26.401	22.693	19.505
Heltids	23.689	19.944	16.049	12.881
Samlet antal bedrifter	53.489	46.345	38.742	32.386
Dyrket areal, 1.000 ha:				
Deltids	626	573	514	461
Heltids	2.050	2.063	2073	2078
Dyrket areal i alt	2.676	2.636	2.587	2.539
Dyrket areal, ha pr. bedrift				
Deltids	21	22	23	24
Heltids	87	103	129	161
Alle bedrifter	50	57	67	78

Anm: Tabellen omfatter det samlede antal landbrugs- og gartneribedrifter ifølge Danmarks Statistiks "Landbrug". Det vil sige bedrifter på 5,0 ha og derover samt bedrifter under 5,0 ha med et samlet standard-dækningsbidrag på mindst cirka 32.000 kr.

Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Institutets beregninger, jf. bilag 2 og 3

Arealstruktur

Fordelingen af antal bedrifter efter arealstørrelse er vist i Tabel 22, mens den tilsvarende fordeling af det dyrkede areal fremgår af Tabel 23. Antallet af store bedrifter (100-200 ha samt 200 ha og derover) ses at vokse, mens antallet af mindre og mellemstore bedrifter falder. For mellemstore bedrifter (fra 10 ha til 50 ha) er der tale om mere end en halvering fra 2001 til 2015, mens nedgangen er noget mindre både for bedrifter under 10 ha og for bedrifter på 50-100 ha. Det markante fald i antallet af mellemstore bedrifter - der også har gjort sig gældende i 1990'erne - skyldes formodentlig, at sådanne bedrifter er for store til fritids / deltidsbrug og for små til erhvervslandbrug.

De store bedrifter forventes at tegne sig for en fortsat stigende andel af det samlede areal. Bedrifter på 100 ha og derover forventes i 2015 at råde over cirka 1.750.000 ha, svarende til 69 procent af det samlede dyrkede areal mod godt 1.200.000 ha eller 45 procent i 2001.

Tabel 22: Antal bedrifter opdelt efter størrelsen af arealet, 2001-2015.

	2001	2005	2010	2015
Dyrket areal, ha:				
Under 10,0	10.421	9.189	7.576	6.046
10,0 – 19,9	10.220	8.199	6.050	4.357
20,0 – 29,9	6.682	5.062	3.536	2.440
30,0 – 49,9	8.503	6.486	4.607	3.223
50,0 – 99,9	10.662	9.445	8.096	6.706
100,0 – 199,9	5.530	6.250	6.952	7.537
200,0 ha og derover	1.472	1.714	1.925	2.077
Antal bedrifter i alt	53.489	46.345	38.742	32.386
Anm: Se Tabel 21.				
Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3				

Tabel 23: Dyrket areal fordelt efter størrelsen af bedrifternes areal, 2001-2015, 1.000 ha.

	2001	2005	2010	2015
Dyrket areal, ha:				
Under 10,0	65	57	46	36
10,0 – 19,9	146	116	84	60
20,0 – 29,9	164	124	87	60
30,0 – 49,9	334	256	184	129
50,0 – 99,9	754	679	594	503
100,0 – 199,9	771	889	1.014	1.127
200,0 og derover	442	515	578	624
Dyrket areal i alt	2.676	2.636	2.587	2.539
Anm: Se Tabel 21.				
Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3				

Malkekobestand og -besætninger

Den samlede bestand af malkekøer anslås at falde fra 623.000 i 2001 til 519.000 i 2015, jf. Tabel 24. Nedgangen er beregnet på grundlag af ændringen i den samlede mælkeproduktion – der gennem hele perioden forudsættes bestemt af den nationale mælkekvote - og en forventet forøgelse af produktionen pr. ko på cirka 1,4 procent om året. (Nærmere herom i bilag 2 og 3).

Det samlede antal bedrifter med malkekøer skønnes at falde fra 9.800 i 2001 til 3.700 i 2015, jf. Tabel 24, mens den gennemsnitlige besætningsstørrelse anslås at vokse fra 64 til 140 malkekøer, jf. Tabel 25. Det svarer til en vækst på 5,8 procent om året – det samme som fra 1990 til 2001.

Antallet af store malkekobesætninger (100-149 malkekøer samt 150 og derover) ses at vokse markant, mens antal besætninger på under 75 malkekøer falder drastisk. Efter en vækst i den første del af perioden skønnes antallet af besætninger på 75-99 malkekøer at falde i den sidste del af perioden.

Tabel 24: Antal bedrifter med malkekøer opdelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015.

	2001	2005	2010	2015
Antal malkekøer:				
1-24	1.634	1.023	263	48
25-49	2.452	954	251	48
50-74	2.342	1.455	566	143
75-99	1.683	1.720	1.430	616
100-149	1.331	1.751	2.198	1.892
150 og derover	355	495	578	974
Antal besætninger i alt	9.797	7.398	5.286	3.721

Anm: Se Tabel 21.

Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3

Tabel 25: Bestanden af malkekøer opdelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015, 1.000 stk.

	2001	2005	2010	2015
Antal malkekøer:				
1-24	20	12	3	1
25-49	91	36	9	2
50-74	143	90	36	9
75-99	145	151	128	56
100-149	155	204	263	232
150 og derover	69	96	118	219
Antal malkekøer i alt	623	589	557	519
Antal malkekøer pr. bedrift	64	80	105	140

Anm: Se Tabel 21.

Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3

Svinebestand og -besætninger

Den samlede svinebestand anslås at vokse fra 12,6 mio. i 2001 til 13,2 mio. i 2015, jf. Tabel 27. Væksten er beregnet på grundlag af væksten i den samlede produktion, jf. afsnit 3.3.2, Tabel 18 - og den forventede forøgelse af produktionen pr. årssvin. (Nærmere herom i ovennævnte bilag 2 og 3)

Antallet af bedrifter med svin skønnes at falde fra cirka 13.000 i 2001 til cirka 3.300 i 2015, jf. Tabel 26, mens den gennemsnitlige besætningsstørrelse ventes at vokse til fra 975 til godt 4.000, jf. Tabel 27. Det svarer til en vækst på 10,7 procent om året - det samme som fra 1990 - 2001.

Mens antallet af store svinebesætninger (3.000 - 5.000 svin samt 5.000 og derover) vokser betydeligt, falder antal besætninger under 3.000 svin drastisk - for besætninger fra 2.000 - 3.000 svin dog først i den sidste del af perioden.

Tabel 26: Antal bedrifter med svin fordelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015.

	2001	2005	2010	2015
Antal svin:				
1-399	5.765	2.650	670	130
400-999	2.802	1.704	678	187
1.000-1.999	2.455	1.992	1.246	419
2.000-2.999	1.047	1.204	1.262	766
3.000-4.999	624	783	980	1.080
5.000 og derover	243	318	422	677
Antal besætninger i alt	12.936	8.651	5.258	3.260
Anm: Se Tabel 21.				
Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3				

Tabel 27: Svinebestanden fordelt efter besætningsstørrelse, 2001-2015, 1.000 stk.

	2001	2005	2010	2015
Antal svin:				
1-399	688	337	93	19
400-999	1.847	1.132	455	127
1.000-1.999	3.511	2.900	1.854	637
2.000-2.999	2.522	2.906	3.055	1.862
3.000-4.999	2.339	2.995	3.840	4.341
5.000 og derover	1.701	2.406	3.530	6.250
Antal svin i alt	12.608	12.676	12.826	13.236
Antal svin pr. bedrift	975	1.465	2.439	4.061
Anm: Se Tabel 21.				
Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3				

Antal landbrugsbedrifter og samlet arbejdsforbrug opdelt efter størrelsen af bedrifternes arbejdsforbrug

Fordelingen af antal landbrugsbedrifter samt af det samlede arbejdsforbrug efter størrelsen af bedrifternes arbejdsforbrug er vist i Tabel 28 og Tabel 29. Som det ses af Tabel 28, forventes der nedgang i antallet af bedrifter inden for alle størrelsesintervaller. Trods væksten i antallet af store landbrugsbedrifter udtrykt ved areal- og besætningsstørrelse forudses således et fald såvel i antal bedrifter med 2-3 helårsarbejdere som i antal bedrifter med 3 helårsarbejdere og derover. Forklaringen er, at der forventes en fortsat kraftig vækst i arbejdsproduktiviteten.

De gennemsnitlige arbejdskraftforbrug forudses at vokse fra 1,41 til 1,64 i gennemsnit pr. landbrugsbedrift, jf. Tabel 29. Trods væksten forbliver det primære landbrug således fortsat et erhverv bestående af overvejende små virksomheder.

Tabel 28: Antal landbrugsbedrifter fordelt efter størrelsen af bedrifternes arbejdsforbrug, 2001 - 2015.

	2001	2005	2010	2015
Antal helårsarbejdere:				
Under 1	22.506	18.933	15.192	12.112
1 – 2	11.797	8.749	5.984	4.074
2 – 3	6.269	5.532	4.672	3.922
3 og derover	4.452	4.363	4.127	3.803
Antal landbrugsbedrifter i alt	45.024	37.577	29.975	23.911

Anm: Tabellen omfatter det samlede antal landbrugsbedrifter (inklusive pelsdyrbedrifter uden anden landbrugsproduktion) ifølge Fødevareøkonomisk Instituts "Landbrugsregnskabsstatistik". Det vil sige landbrugsbedrifter på 10,0 ha og derover samt landbrugsbedrifter under 10,0 ha med et samlet standard-dækningsbidrag på mindst cirka 72.000 kr.

Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3

Tabel 29: Samlet arbejdsforbrug fordelt efter størrelsen af bedrifternes arbejdsforbrug, 2001-2015, antal helårsarbejdere.

	2001	2005	2010	2015
Antal helårsarbejdere:				
Under 1	11.395	9.609	7.732	6.183
1 – 2	17.513	13.098	9.054	6.228
2 – 3	15.160	13.397	11.337	9.534
3 og derover	19.208	19.127	18.455	17.352
Samlet arbejdsforbrug, antal hel- årsarbejdere	63.276	55.231	46.578	39.297
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	1,41	1,47	1,55	1,64

Anm: Se Tabel 28.

Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug" samt Fødevareøkonomisk Instituts beregninger, jf. bilag 2 og 3

Afsluttende bemærkninger

Det skal afslutningsvis nævnes, at ovenstående fremskrivninger af bedrifts- og besætningsstrukturen er behæftede med nogen usikkerhed, bl.a. fordi de bygger på nogle mere eller mindre usikre forudsætninger. For både malkekøer og svin er den gennemsnitlige besætningsstørrelse eksempelvis forudsat at vokse med samme procent pr. år frem til 2015 som fra 1990 til 2001. Bestanden af svin voksede med gennemsnitlig 2,6 procent om året i sidstnævnte periode, mod forventet kun 0,3 procent om året fra 2001 til 2015. Man kan diskutere om den lavere vækst i svinebestanden udelukkende afspejler sig i en større reduktion i antallet af bedrifter med svin, således som det hér er forudsat, eller om den også kommer til udtryk i en mindre vækst i den gennemsnitlige besætningsstørrelse.

Hvorom alting er, hersker der dog næppe tvivl om, at der også frem til 2015 vil ske markante fald i antallet af bedrifter og navnlig i antallet af malkeko- og svinebesætninger. Hovedårsagen er, at der er væsentlige uudnyttede størrelsesøkonomiske fordele i dansk landbrug, der trækker i retning af større produktionsenheder.³ Hertil kommer, at

³ Til illustration af produktionsfaktorenes aflønning i de mindre husdyrbedrifter kan nævnes, at lønningsevnen pr. arbejdstime lå på -22 kr. for bedrifter med 1-24 malkekøer og 45 kr. for bedrifter med 25-49 malkekøer i 2001 mod 91 kr. for bedrifter med 150 malkekøer og derover, jf. FØI's "Landbrugsregnskabsstatistik 2001". Tilsvarende udgjorde lønningsevnen pr. arbejdstime 15 kr. for bedrifter med 1-399 svin og 95 kr. for bedrifter med 400-999 svin mod 299 kr. for bedrifter med 5.000 svin og derover, jf. Regnskabsstatistik for landbrug 2001.

der fortsat udvikles nye teknologier, hvoraf nogle formodentlig vil føre til yderligere størrelsesøkonomiske fordele i landbrugsproduktionen.

Det skal også nævnes, at de mindre husdyrbedrifter – herunder navnlig de mindre malkekøbedrifter - fortrinsvis ejes af ældre landmænd, og at husdyrproduktionen derfor må forventes bragt til ophør i hovedparten af disse bedrifter inden for en kortere årrække – om ikke før så når de pågældende landmænd forlader erhvervet.⁴ Næste generation vil næppe opretholde husdyrproduktionen i de pågældende bedrifter i uændret omfang, idet aflønningen af produktionsfaktorerne ligger på et lavt niveau i sådanne bedrifter. Det forhold, at de mindre husdyrbedrifter fortrinsvis ejes af ældre landmænd, taler derfor også for en markant nedgang i antallet af mindre besætninger.

3.3.4 Betydningen af nye reformer af EU's landbrugspolitik, af østudvidelsen samt af en ny WTO-aftale for produktionen og bedriftsstrukturen i dansk landbrug

Reformer af EU's fælles landbrugspolitik, EU's udvidelse mod øst samt en eventuel ny WTO handelsaftale kan ændre de økonomiske vilkår for dansk landbrug og dermed påvirke udviklingen i produktion, faktor anvendelse og bedriftsstruktur i dansk landbrug. I det følgende vurderes betydningen af disse ændringer i de politiske og økonomiske rammevilkår for landbruget.

Foreløbige beregninger fra Fødevareøkonomisk Institut viser, at udvidelsen af EU med 10 nye medlemslande kun i begrænset omfang vil påvirke produktionen og dermed bedriftsstrukturen i dansk landbrug i de kommende år. Udvidelsen mod øst vurderes derfor ikke at ændre det billede, som de foregående fremskrivninger har tegnet, for så vidt angår udviklingen i retning af færre og større bedrifter.

Midtvejsreformen af EU's landbrugspolitik, der blev vedtaget i sommeren 2003, er langt mere vidtgående end tidligere reformer især som følge af forslag om afkobling af den direkte støtte. Reformen må forventes at påvirke niveauet og sammensætningen af den danske landbrugsproduktion. Hertil kommer, at en så markant omlægning og delvis liberalisering af landbrugspolitikken formodentlig vil være vidtgående nok til at imødekomme de fleste krav, som et fremtidigt kompromis i WTO vil afstedkomme. Der er derfor i det følgende lagt vægt på at vurdere midtvejsreformens betydning for produktionen og bedriftsstrukturen i dansk landbrug.

Indledningsvis gives et overblik over de senere års udvikling i den fælles landbrugspolitik samt i de internationale aftaler om handel med landbrugsprodukter. Derefter præsenteres Midtvejsreformen efterfulgt af vurderinger af dens betydning for dansk landbrugsproduktion. Afsnittet afsluttes med en sammenfatning og perspektivering med vægt på reformens betydning for udviklingen i bedriftsstrukturen.

⁴ Til dokumentation for at de mindre husdyrbedrifter fortrinsvis ejes og drives af ældre landmænd kan nævnes, at brugerens alder var 64 år i gennemsnit for bedrifter med 1-24 malkekøer og 50 år for bedrifter med 25-49 malkekøer mod 44 år for bedrifter med 150 malkekøer og derover, jf. FØI's "Landbrugsregnskabsstatistik 2001". Tilsvarende var brugerens alder 50 år i gennemsnit for bedrifter med 1-399 svin mod 46 år for bedrifter med 5.000 svin og derover.

A. Baggrund – internationale rammevilkår

GATT-aftalen af december 1993

Uruguay-runden (1986-1993) var GATT's ottende forhandlingsrunde om liberalisering af den internationale handel og den første, der inddrog landbrugsprodukter i større omfang. Den endelige aftale blev indgået i december 1993, og de væsentligste forpligtelser, som industrilandene – herunder EU - påtog sig, skulle gennemføres i årene 1995-2000.

Landbrugsaftalen omhandler især tre forhold: markedsadgang, intern landbrugsstøtte og eksportstøtte.

Markedsadgang

For så vidt angår markedsadgang, der vedrører told og andre hindringer for import, forpligtede WTO-medlemmerne sig til at omdanne alle ikke-toldmæssige importbegrænsninger – såsom variable importafgifter, importforbud og kvoter – til såkaldte bundne (maksimale) toldsatser. Disse bundne toldsatser blev som udgangspunkt fastsat på et sådan niveau, at de skulle give en tilsvarende beskyttelse, hvorefter de skulle reduceres. Som det fremgår af nedenstående Tabel 30, forpligtede de industrialiserede lande – herunder EU - sig således til at reducere de bundne toldsatser med gennemsnitlig 36 procent for alle landbrugsvarer under ét fra 01.01.95 til 31.12.2000.

Tabel 30: Oversigt over landbrugsaftalen.

	Industrilande (1995-2000)	Udviklingslande (1995-2004)
Markedsadgang:		
Toldnedsættelse, procent:		
- Gennemsnit	36	24
- Minimum for hver produkt	15	10
Indenlandsk støtte:		
Total AMS-nedsættelse i forhold til 1986-88, procent:	20	13,3
Eksportstøtte:		
Nedsættelse i forhold til 1986-90, procent:		
- Værdi	36	24
- Mængde	21	14

Kilde: Holm, Klavs A. m.fl.: "WTO og den nye handelspolitik".

For varer, hvor importen tegnede sig for under 5 procent af det samlede indenlandske forbrug i basisperioden (1986-88), blev der endvidere indført kvoter med lavere toldsats. Disse kvoter skulle i 1995 udgøre 3 procent beregnet på grundlag af basisperiodens indenlandske forbrug stigende til 5 procent i 2000.

Intern støtte

De forskellige former for indenlandsk støtte er i WTO-regi anbragt i tre kasser – en gul, en blå og en grøn:

- "Gul støtte" omfatter støtteordninger, der betragtes som de mest konkurrenceforvridende. Det drejer sig om produktionsafhængig støtte – som fx prisstøtte - uden til-

knyttede begrænsninger af produktionen. Under Uruguay-runden aftaltes, at industrilandene skulle reducere denne støtte med 20 procent for alle landbrugsprodukter under ét.

- ”Blå støtte” omfatter ordninger, der anses som mindre konkurrenceforvridende end de ovennævnte. Det drejer sig bl.a. om produktionsafhængig støtte med tilknyttede produktionsbegrænsninger, som fx EU's areal- og husdyrpræmier. Disse ordninger blev undtaget for reduktionsforpligtelser.
- ”Grøn støtte” omfatter ordninger, der er uden, eller som højst har minimale, konkurrenceforvridende virkninger. Eksempler er tilskud til forskning, sygdomskontrol og miljøforbedringer. Disse ordninger skal heller ikke reduceres.

Eksportstøtte

I løbet af perioden 1995-2000 skal de industrialiserede lande ifølge landbrugsaftalen nedbringe deres eksportstøtte med 36 procent for hver produktgruppe i forhold til basisperioden 1986-90, mens de produktmængder, der støttes, skal reduceres med 21 procent, jf. oversigten.

EF's landbrugspolitik frem til begyndelsen af 1990'erne

Pris- og markedspolitikken for landbrugsprodukter, der er den mest betydningsfulde del af EU's landbrugspolitik, består af en række markedsordninger, der ved hjælp af variable importafgifter, variabel eksportstøtte (restitutioner) og støtteopkøb (intervention) medvirker til at hæve og stabilisere de interne produktpriser i forhold til verdensmarkedspriserne.

MacSharry-reformen

Med MacSharry-reformen fra 1992 påbegyndtes en omlægning af landbrugspolitikken fra gradvis mindre prisstøtte til direkte støtte. Reformen vedrørte navnlig de såkaldte reformafgrøder (korn, proteinafgrøder og oliefrø) samt oksekød. For korn blev de institutionelle priser sat ned med omkring 30 procent og for oksekød med cirka 15 procent. Som kompensation fik landbruget direkte støtte i form af hektar- og husdyrpræmier.

Reformen omfattede endvidere en braklægningsordning, idet hektarstøtten var - og fortsat er - betinget af, at der braklægges et areal, hvis størrelse afhænger af bedriftens samlede areal med reformafgrøder og brak. Til det braklagte areal gives ligeledes hektarstøtte.

Markedsordningen for sukker fortsatte omtrent uændret, og det samme gjaldt ordningen for mælk, der i 1984 var suppleret med en kvoteordning.

MacSharry-reformen må i høj grad anses som en tilpasning af EU's landbrugspolitik til den efterfølgende GATT-aftale fra december 1993. Sænkningen af de interne priser på reformafgrøder og oksekød bidrager således til at formindske behovet for importafgifter og eksportstøtte, mens kompensationen i form af areal- og husdyrpræmier, betragtes som ”blå” støtte, der ikke er underlagt begrænsninger.

Agenda 2000

Med Agenda 2000, der blev vedtaget i 1999, og som efter planen skal gennemføres i årene 2000-2008, fortsætter omlægningen af den fælles landbrugspolitik fra prisstøtte til direkte støtte. Efter reformens gennemførelse vil priserne på landbrugsprodukter i EU efterhånden komme ned på verdensmarkedsniveau. Dette gælder dog ikke de interne priser for sukker, ligesom der for oksekød og mælk vil være et stykke vej endnu.

B. Effekten af EU's hidtidige landbrugspolitik

De forholdsvis høje priser på landbrugsprodukter i EU medvirker sammen med den direkte støtte til at fremme produktionen i dansk landbrug. Der er navnlig tale om en betydelig samlet støtte til kartofler til melproduktion, sukkerroer, slagtekreaturer og mælk, noget mindre til reformafgrøder, mens støtten til de såkaldte kornprodukter (svin, æg og fjerkræ) er endnu mindre. For sukkerroer, kartofler til melproduktion og mælk er markedsordningerne suppleret med kvoteordninger, der lægger loft over produktionen eller bidrager til at begrænse den.

EU's landbrugspolitik medvirker via dens produktionsfremmende virkninger til at reducere nedgangen i det samlede antal landbrugsbedrifter samt ikke mindst til nedgangen i antallet af bedrifter med malkekvæg og kødkvæg.

De høje produktpriser og den direkte støtte har endvidere bidraget til, at nogle mindre produktive arealer fortsat dyrkes med landbrugsafgrøder, mens braklægningsordningen har medvirket til, at andre mindre produktive arealer har bevaret en vis tilknytning til erhvervet og eksempelvis ikke er tilplantet med skov.

Udviklingen hen imod større landbrugsbedrifter og større besætninger skyldes ikke EU's landbrugspolitik, men er først og fremmest et resultat af størrelsesøkonomiske fordele i den primære produktion – fordele der især er skabt af teknologiske fremskridt og stigende reale lønomkostninger.

Introduktionen af mælkekvoten i 1984 dæmpede tværtimod udviklingen i retning af større malkekvægbesætninger i de efterfølgende år, indtil kvoterne blev gjort mere omsættelige. Desuden kan nævnes, at sukkerkvoten som følge af dens begrænsede omsættelighed hæmmer udviklingen i retning af større gennemsnitlige arealer og færre bedrifter med sukkerroer.

Omlægningen af EU's landbrugspolitik op gennem 1990'erne fra gradvis mindre prisstøtte til mere direkte støtte har heller ikke påvirket produktionen eller bedriftsstrukturen nævneværdigt. Forklaringen er, at den samlede støtte er forblevet på et omtrent uændret niveau, samtidig med at husdyr- og arealpræmier har vist sig at have næsten samme virkning som prisstøtte. Erfaringen tyder således på, at sammensætningen af faktorforbruget i de pågældende produktionsgrene kun er lidt følsom over for ændringer i produkt- og faktorpriserne. Det samme gælder derfor det optimale *udbytte pr. ha* for de pågældende afgrøder (korn, oliefrø og proteinafgrøder) og den optimale *produktion pr. årsvise*.

C. Midtvejsreformen

Det vigtigste element i Midtvejsreformen består i en afkobling af hovedparten af den direkte støtte, dvs. at størstedelen af støtten til den enkelte landbrugsbedrift gøres uafhængig af den fremtidige produktionen. Desuden indeholder reformen visse tilpasninger af markedsordningerne – herunder en yderligere nedsættelse af interventionsprisen for mejeriprodukter. Der indføres cross compliance, dvs. at støtten fremover bliver afhængig af, at landmanden overholder en række bestemmelser vedrørende miljø, fødevarer-sikkerhed og dyrevelfærd mv. Endelig indføres et årligt fradrag i den samlede direkte støtte til den enkelte bedrift. Formålet med denne såkaldte modulation er at fremskaffe midler til finansiering af landdistriktspolitikken.

I det følgende beskrives de vigtigste ændringer i markedsordninger. Endvidere omtales de mest betydende undtagelser fra hovedreglen om den direkte støttes afkobling.

Korn, oliefrø og proteinafgrøder

Interventionsprisen på korn forbliver uændret – bortset fra at det månedlige tillæg formindskes med 50 procent fra og med markedsåret 2004/05. Desuden afskaffes muligheden for intervention af rug.

Hektarstøtten til korn og reformafgrøder (oliefrø og protein) afkobles. De enkelte lande kan dog vælge at bevare indtil 25 procent af præmien som afkoblet støtte.

Til proteinafgrøder ydes der ifølge den gældende ordning et tillæg til hektarstøtten på 9,5 euro pr. ton. Ifølge reformen konverteres dette tillæg til en koblet støtte på 55,57 euro pr. ha.

Brak og non-food afgrøder

Kravet om braklægning bevares som betingelse for direkte støtte. Alle bedrifter, der ifølge den hidtil gældende ordning skal braklægge et større eller mindre areal i markedsåret 2003/04 (høsten 2003), skal fremover braklægge et areal svarende til 10 procent af det areal, der lå til grund for beregningen af braklægningen i referenceperioden (200, 2001 og 2002). Ministerrådet har dog mulighed for at justere satsen afhængig af markedsudviklingen.

Mulighed for rotationsbrak bevares, ligesom det fortsat bliver tilladt at dyrke non-food afgrøder på de braklagte – eller rettere de udtagne - arealer.

Energiafgrøder

For energiafgrøder indføres et nyt tilskud på 45 euro pr. ha.

Markfrø

For så vidt angår markfrø, kan det enkelte land selv vælge, om støtten skal forblive koblet til produktionen, eller om den skal afkobles.

Kartofler til melproduktion

Af den hidtidige såkaldte udligningsstøtte på 823 kr. pr. ton stivelse skal 40 procent afkobles, mens de resterende 60 procent bevares som koblet støtte.

Mælk

Ifølge Midtvejsreformen formindskes interventionsprisen for smør med 25 procent i årene 2004-07, mens interventionsprisen på skummetmælkspulver formindskes med 15 procent i årene 2004-06, hvilket tilsammen svarer til en nedsættelse af ”interventionsprisen” for mælk med ca. 20 procent.

I forhold til de vedtagne ændringer ifølge Agenda 2000 er der tale om en fremrykning af prisnedsættelsen med ét år samt en yderligere reduktion af mælkeprisen med 5 procentpoints.

Som delvis kompensation for nedsættelsen af interventionspriserne tildeles mælkeproducenterne en direkte støtte, der vokser fra ca. 9 øre pr. kg kvote i 2004 til ca. 26 øre pr. kg fra 2006 og fremover. Når nedsættelsen af interventionspriserne er fuldt gennemført i 2007, vil kvotepræmien blive afkoblet. Det enkelte land kan dog vælge at afkoble tidligere.

Midtvejsreformen medfører ingen forøgelse af kvoterne, udover hvad der blev besluttet under Agenda 2000, men kvotesystemet forlænges frem til udgangen af markedsåret 2014/15.

Oksekød

Den væsentligste ændring på oksekødområdet er beslutningen om at afkoble husdyrpræmierne - eller i det mindste hovedparten af disse. Det enkelte land kan således vælge enten at afkoble samtlige husdyrpræmier fuldt ud eller at bevare en mindre del af disse præmierne som produktionsafhængig (koblet) støtte. I sidstnævnte tilfælde er der tre alternative muligheder:

- At opretholde op til 100 procent af ammekopræmien og op til 40 procent af slagtepræmien, eller
- At bevare op til 100 procent af slagtepræmien, eller
- At bevare op til 75 procent af handyrpræmien.

Afkobling af den direkte støtte

Ifølge Midtvejsreformen er der to modeller, hvert land kan vælge imellem, for så vidt angår tildeling af afkoblet støtte til den enkelte landmand. For begge modeller er der fortsat en del uafklarede spørgsmål. Nærværende kortfattede omtale vedrører udelukkende den såkaldte Fischler-model og skal tages med forbehold bl.a. som følge af de uafklarede spørgsmål.

For hver bedrift fastsættes den afkoblede støtte på grundlag af et såkaldt *referencebeløb*. Dette beløb opgøres som hovedregel ved at multiplicere det gennemsnitlige antal hektar, dyr eller tons, som har modtaget støtte i reference-årene (2000, 2001 og 2002)

med den direkte støtte pr. enhed inklusive de ovenfor omtalte endnu ikke indførte forhøjelser. For mælk gælder dog særlige regler.

Bedriftens *reference-areal* består af det samlede areal med følgende afgrøder i reference-årene: Reformafrøder, brak, kartofler til melproduktion, frø til udsæd, græs til tørring samt foderafgrøder – herunder græs – anvendt til støttet produktion som fx kvæg og får. Frø til udsæd indgår dog kun i referencearealet, såfremt støtten hertil vælges afkoblet, hvilket forudsættes at ske i det følgende. Reference-arealet omfatter således ikke sukkerroer, lægge- og spisekartofler, grønsager, jordbær samt frugt- og bærfrugtplantager. Hvorvidt arealer med foderafgrøder til brug i ikke-støttet husdyrproduktion (fortrinsvis heste) på bedrifter med anden produktion, som modtager støtte, kommer til at indgå i reference-arealet er ikke endelig afklaret. I det følgende forudsættes reference-arealet ikke at omfatte disse arealer.

Hver bedrift modtager som hovedregel et antal *støtterettigheder*, der er lig med reference-arealet udtrykt i hektarer. Den pålydende værdi af disse støtterettigheder - udtrykt i kr. pr. ha – fås ved at dividere bedriftens samlede reference-beløb med det samlede reference-areal. Fremgangsmåden indebærer, at støtterettighedernes værdi i kr. pr. ha varierer fra bedrift til bedrift, afhængig af produktionens sammensætning i reference-perioden.

Det samlede antal støtterettigheder i Danmark kommer til at ligge på omkring 2.500.000 stk. svarende til det dyrkede antal hektarer inklusive brak, men eksklusive arealer med sukkerroer, lægge- og spisekartofler, frilandsgroensager og jordbær samt arealer med grovfoderafgrøder (fortrinsvis græs) til ikke støttet husdyrhold som fx heste.

En bedrifts *støtte-kvalificerede areal* består af det samlede dyrkede areal inklusive brak, men eksklusive lægge- og spisekartofler samt frugt og grønsager. I referenceperioden udgjorde det samlede støtte-kvalificerede areal cirka 2.600.000 ha og overstiger således det samlede antal støtterettigheder med omkring 100.000 stk.

For hver medlemsstat lægges der ifølge Midtvejsreformen loft over den samlede støtte. For Danmarks vedkommende hæves loftet fra 908 mio. euro i 2004 til 1.057 mio. kr. i 2008, svarende til henholdsvis 6.800 mio. kr. og 7.900 mio. kr. Sidstnævnte beløb svarer til godt 3.000 kr. i gennemsnit pr. ha reference-jord. Der er således tale om en ganske stor direkte støtte, hvoraf langt størstedelen er foreslået afkoblet.

Støtterettigheder skal ifølge forslaget kunne omsættes mellem landmænd – med eller uden et tilsvarende antal støtte-kvalificerede hektarer. Den fulde støtte - svarende til det antal af støtterettigheder landmanden har - udbetales imidlertid kun, hvis bedriften omfatter et mindst lige så stort antal støtte-kvalificerede hektarer. Den afkoblede støtte bliver således knyttet til landbrugsarealet i et vist omfang. Herom mere i forbindelse med vurderingen af reformens virkninger.

Forskellen mellem den nye afkoblede støtte og den hidtidige direkte støtte består først og fremmest i, at den afkoblede støtte ikke er knyttet til den aktuelle produktion eller arealanvendelse indenfor de enkelte produktionsgrene, men kun til det samlede landbrugsareal.

Modulation

Ifølge Midtvejsreformen indføres et årligt fradrag i den samlede direkte støtte til den enkelte bedrift med henblik på at fremskaffe midler til finansiering af landdistriktspolitikken. Dette fradrag – kaldet modulation – vedrører al direkte støtte såvel koblet som afkoblet, bortset fra de første 5.000 euro. I 2005 reduceres den del af støtten, der overstiger 5000 euro, med 3 procent, i 2006 med 4 procent og i årene 2007-13 med 5 procent.

D. Effekten af Midtvejsreformen

Landbrugets samlede indkomster, inklusive den afkoblede støtte, påvirkes næppe i væsentlig omfang af reformen. Den samlede støtte formindskes ganske vist som følge af modulationen, men denne reduktion opvejes formentlig af en formindskelse af det såkaldte dødvægtstab vedrørende produktionen (tab som følge af den hidtidige støttes forvriddninger af produktion og faktorforbrug).

Da landbrugets samlede indtjening forventes at forblive på et omtrent uændret niveau, påvirkes priserne på landbrugsejendomme, inklusive mælkekvoter og den kapitaliserede værdi af støtterettighederne, næppe heller nævneværdigt. For den enkelte landmand kan reformen derimod få indkomstmæssige konsekvenser - positive eller negative - afhængig bl.a. af produktionens sammensætning og reformens præcise udformning.

Indtjeningen fra produktionen

Afkoblingen af den direkte støtte vil umiddelbart indebære en markant forringelse af indtjeningen i de berørte produktionsgrene, forudsat at den afkoblede støtte ikke betragtes som en indtægt fra produktionen. Til belysning kan nævnes, at den afkoblede støtte før modulation – det såkaldte reference-beløb – udgør godt 3.000 kr. pr. ha reference-jord, mens den gennemsnitlige forpagtningsafgift efter fradrag af ejendomsskatter har ligget på omkring 2.500 kr. pr. ha i de senere år. Da forpagtningsafgiften kan tages som udtryk for jordrenten efter ejendomsskatter for jord af gennemsnitskvalitet, vil jordrente, eksklusiv afkoblet støtte, således falde markant. Under hensyntagen til formindskelsen af de omtalte dødvægtstab vil et groft skøn for den gennemsnitlige jordrente ligge på et niveau omkring 0 kr. pr. ha.

Støttens afkoblingsgrad

Den væsentligste forskel mellem den nye og den hidtidige direkte støtte består i, at den nye støtte - i modsætning til den hidtidige - ikke er koblet til bedriftens aktuelle produktion eller aktuelle arealanvendelse. Eksempelvis er den nye støtte uafhængig af, om en landbrugsbedrift med malkekvæg og grovfoder fortsætter med denne produktion, eller den lægger om til produktion af salgsafgrøder.

Den afkoblede støtte vil dog almindeligvis vokse, hvis en bedrift udvider arealet ved tilkøb eller tilforpagtning, idet der i sådanne tilfælde oftest vil følge støtterettigheder med.

Den nye støtte er imidlertid i nogen grad koblet til det samlede areal i den enkelte bedrift og i landbrugssektoren som helhed. Hertil kommer, at det samlede brakareal i

landbrugssektoren formodentlig forbliver nogenlunde uændret, jf. nedenstående diskussion, og at den nye støtte derfor i mindre grad også er koblet til den samlede landbrugsproduktion.

Støtterettighederne vil som nævnt kunne omsættes mellem landmænd – også uden at et tilsvarende antal støtte-kvalificerede hektarer følger med. Flere forhold taler imidlertid for, at efterspørgslen efter støtterettigheder uden medfølgende jord bliver begrænset, og at markedsprisen for støtterettigheder derfor kommer til at ligge på et forholdsvis lavt niveau.

Efterspørgslen begrænses således af, at det samlede antal tilskuds-kvalificerede hektarer kun overstiger det samlede antal støtterettigheder med omkring 100.000 i udgangssituationen. Efterspørgslen efter støtterettigheder vil udelukkende komme fra bedrifter med et overskydende støtte-kvalificeret areal - dvs. bedrifter, der har flere støtte-kvalificerede hektarer end støtterettigheder. Det drejer sig hovedsagelig om bedrifter, der havde sukkerroer i referenceperioden.

Efterspørgslen efter støtterettigheder begrænses endvidere af, at det støtte-kvalificerede areal formindskes i takt med den forventede nedgang i det samlede landbrugsareal. Endelig begrænses efterspørgslen af den usikkerhed, der knytter sig til størrelsen af støtten efter reformperiodens udløb.

Udbuddet af støtterettigheder vil især hidrøre fra landbrugsarealer, der overgår til anden anvendelse – eksempelvis i forbindelse med tilplantning med skov.

I hvilken grad støtten er koblet til landbrugsproduktionen, afhænger generelt af støtterettighedernes markedspris. Hvis markedsprisen lægger sig på niveau med den kapitaliserede værdi af støtten, er den fuldt afkoblet. Hvis markedsprisen ligger under dette niveau, er støtten derimod koblet til det samlede landbrugsareal og den samlede landbrugsproduktion i større eller mindre grad, afhængig af hvor langt markedsprisen ligger under den kapitaliserede værdi.

Det er dog værd at understrege, at den nye direkte støtte ikke er koblet til den aktuelle produktion eller den aktuelle arealanvendelse indenfor de enkelte produktionsgrene, og kun delvis til det samlede areal og den samlede produktion. Midtvejsreformen må derfor betragtes som et væsentlig skridt i retning af en liberalisering af produktionen og handelen med landbrugsprodukter.

Det samlede landbrugsareal

Støttens delvise kobling til landbrugsjorden er bl.a. af betydning, for så vidt angår udviklingen i landbrugsarealets størrelse. Jo mindre støtten er koblet til landbrugsjorden – eller med andre ord – jo højere priser, der kan opnås for støtterettighederne, desto lavere priser vil landmændene kræve ved salg af jord til andre sektorer. Og lave priser ved salg af jord ud af sektoren vil fremme overgangen af jord til anden anvendelse - som fx skov og rekreative formål - med en større nedgang i landbrugsarealet til følge.

Som følge af den nye støttes delvise kobling til landbrugsarealet vurderes reformen kun at medføre en beskeden forøgelse, hvad angår nedgangen i det samlede areal – væsent-

lig mindre end hvis støtten havde været fuldstændigt afkoblet. En sådan fuldstændig afkobling ville forudsætte, at støtten blev udbetalt, uanset om jorden forblev i landbrugssektoren, eller den overgik til andre sektorer.

Landbrugets produktion og arealanvendelse

Den markante nedgang i indtjeningen fra produktionen, eksklusive afkoblet støtte, vil sammen med ændringer i forholdet mellem indtjeningen i de enkelte produktionsgrene give anledning til forskellige tilpasninger af landbrugsproduktionen. Interessante spørgsmål er, om mælkeproduktionen vil falde eller fortsat være bestemt af den nationale mælkekvote, om produktion af handyr fra malkekvæg stadig vil være lønsom, og om dyrkningen af mindre produktive arealer vil være rentabel.

Reformafgrøder og brak

I 2001 udgjorde det samlede dyrkede areal - inklusive brak - 2.676.000 ha. Heraf tegnede reformafgrøderne, eksklusive helsæd og majs, sig for 1.649.000 ha, mens brak ekskl. non-food tegnede sig for 202.000 ha, svarende til henholdsvis 61,6 procent og 7,5 procent af det dyrkede areal. Tilsammen tegnede brak og reformafgrøder sig således for lidt under 70 procent af det samlede areal.

Selv om braklægningsordningen, der trådte i kraft i 1993, giver mulighed for frivillig braklægning med hektarstøtte, har denne mulighed kun været udnyttet i meget beskedent omfang. I betragtning af at hektarstøtten til brak – og hermed jordrenten fra brak – ligger på nogenlunde samme niveau som jordrenten ved produktion af reformafgrøder på jord af gennemsnitskvalitet, kan det umiddelbart virke overraskende, at der ikke i større omfang er gjort brug af denne mulighed til at braklægge mindre produktive arealer. En forklaring er måske, at mange landmænd har større eller mindre modvilje mod at braklægge deres jord.

Hvis hele hektarstøtten afkobles, vil jordrenten ved produktion af reformafgrøder falde med omkring 2.500 kr. pr. ha til et niveau omkring 0 kr. pr. ha for jord af gennemsnitskvalitet. Det samme gælder jordrenten før afkoblet støtte fra braklagte arealer. Afkoblingen af hektarstøtten fra reformafgrøder og fra braklagte arealer påvirker således ikke konkurrenceforholdet mellem disse alternativer. Reformen bidrager derfor næppe til at forøge det braklagte areal på bekostning af arealet med reformafgrøder.

Malkekvæghold og grovfoderproduktion

I 2001 blev der dyrket 624.000 ha med grovfoder, hvilket svarer til godt 23 procent af det samlede dyrkede areal, inklusive brak. Græs i sædskiftet udgjorde 240.000 ha og græs uden for sædskiftet (vedvarende græs) 174.000 ha, mens helsæd udgjorde 114.000 ha, majs 79.000 ha og foderroer 13.000 ha. Størrelsen af grovfoderproduktionen afhænger primært af mælke- og kvægproduktionen, idet andre grovfoderædende husdyr, som heste og får, spiller en beskedent rolle.

I det primære landbrug er malkekøholdet og hermed mælkeproduktionen knyttet nært til det tilhørende opdræt af kvier og den tilhørende produktion af grovfoder. Disse produktionsgrene betragtes derfor under ét i det følgende.

Produktionen af handyr (slagtekalve, ungtyre og stude) fra malkekvægholdet behandles derimod særskilt, idet denne produktionsgren ikke er en nødvendig forudsætning for mælkeproduktionen. Kødkvæghold med tilhørende grovfoderproduktion betragtes ligeledes som en særskilt produktionsgren.

Jordrenten (eksklusive afkoblet støtte) fra malkekvæg og grovfoderproduktion - udtrykt i kr. pr. ha grovfoder – forudses at falde drastisk som følge af reformen. Faldet skyldes primært, at der forventes betydelige fald i prisen på mælk i takt med, at interventionsprisen på smør og skummetmælkspulver nedsættes. Hertil kommer bortfald af hektarstøtte til helsød og majs samt et forventet fald i prisen på spæde tyrekalve fra et niveau omkring 700 kr. pr. stk. til i nærheden af 0 kr. Sidstnævnte skyldes en forringelse af økonomien ved produktion af handyr.

Jordrenten, eksklusive afkoblet støtte, forventes således at falde væsentlig mere fra malkekvæg og grovfoder end fra reformaftgrøder og brak. I takt med reformens gennemførelse forudses derfor en nedgang i den samlede mælkeproduktion.

Siden introduktionen af EU's kvoteordning for mælk i 1984 har produktionen af mælk i Danmark, ligesom i de andre EU lande, været bestemt af nationale kvoter, hvorfor konkurrencen landene imellem har været sat ud af kraft på dette område. Det samme gælder i mindre grad konkurrencen landene imellem for så vidt angår produktionen af slagtekvæg, idet denne fortrinsvis består af dyr fra malkekvæghold.

Som følge af det drastiske fald i jordrenten fra malkekvæg og grovfoder forventes mælkeproduktionen at falde i en række EU-lande – heriblandt Danmark. Til trods for at kvoteordningen ifølge reformen forlænges frem til 2014, vil produktionen af mælk i de pågældende lande derfor ikke være bestemt af den nationale kvote efter reformens fulde implementering, men af konkurrenceforholdet landene imellem.

Der er væsentlige forskelle mellem malkekvægbedrifter med hensyn til, i hvilket omfang reformen vil forringe økonomien i produktionen – afhængig af sammensætningen af grovfoderproduktionen. I bedrifter, hvor grovfoderet fortrinsvis består af helsød og majs, forringes produktionsøkonomien således mere end i bedrifter, hvor grovfoderet hovedsagelig består af græs. Malkekvægholdet vil derfor i stigende grad blive koncentreret i de lokalområder, hvor græsproduktionen har komparative fordele.

Ungtyre

Produktionen af handyr fra malkekvægholdet omfatter fortrinsvis ungtyre, hvortil kommer en vis produktion af slagtekalve og en ubetydelig produktion af stude.

Økonomien ved produktion af ungtyre forringes drastisk som følge af reformen. Årsagen er bortfaldet af de store husdyrpræmier. Ifølge Håndbog til driftsplanlægning udgjorde de samlede præmier (handyr- og slagtepræmie samt rest fra den nationale konvolut) 2.164 kr. pr. produceret ungtyr i driftsåret 2001/02, mens den tilsvarende produktværdi, eksklusive husdyrpræmier, beløb sig til 3.198 kr. I det pågældende driftsår var der nogenlunde dækning for de samlede omkostninger ved produktion af ungtyre. En afkobling af hele handyr- og hele slagtepræmien vil derfor umiddelbart resultere i et underskud på godt 2.000 kr. pr. ungtyr.

Som følge af den forringede økonomi i handyrproduktionen må prisen på spædkalve forventes at falde fra omkring 700 kr. pr. stk. til omkring 0 kr., hvilket bidrager til at reducere underskuddet til godt 1.300 kr. For at eliminere underskuddet ved produktion af ungtyre er der følgelig behov for markante prisstigninger på slagtekvæg - prisstigninger, der næppe kan forventes, med mindre produktionen af slagtekvæg falder markant i EU. Såfremt 75 procent af handyrpræmien bevares, reduceres underskuddet dog til et niveau på 200 kr.

Slagtekalve og stude

Afkoblingen af støtten vil ændre konkurrenceforholdet mellem produktion af slagtekalve, ungtyre og stude. Produktion af slagtekalve begunstiges mere end produktion af ungtyre af det forventede fald i prisen på spædkalve, idet forbruget af spædkalve er relativt større ved produktion af slagtekalve end ved produktion af ungtyre. Hertil kommer, at husdyrpræmierne ligger på et relativt lavere niveau for slagtekalve end for ungtyre, og at bortfaldet af disse præmier derfor forringer økonomien i kalveproduktionen væsentlig mindre end i produktionen af ungtyre.

For stude gælder, at denne produktionsgren – set i forhold til produktionen af ungtyre – begunstiges af billiggørelsen af græsproduktionen, herom senere.

Kødkvæg

Økonomien ved kødkvæghold forringes også markant som følge af støttens afkobling. Ifølge Håndbog til driftsplanlægning udgjorde de samlede præmier (ammeko-, handyr- og slagtepræmier samt rest fra den nationale konvolut) 2.611 kr. pr. ammeko i driftsåret 2001/02, mens den tilsvarende produktværdi, eksklusive husdyrpræmier, lå på 4.374 kr. Forudsat at der var balance i økonomien i driftsåret 2001/02, vil en fuldstændig afkoblingen af alle husdyrpræmier derfor umiddelbart resultere i et underskud på omkring 2.600 kr. pr. ammeko.

På grundlag af ovenstående foreløbige betragtninger er konklusionen, at produktionen af slagtekvæg vil falde markant som følge af reformen. Dog vil produktionen af udsættekøer og kvier fra malkekvægholdet under alle omstændigheder blive opretholdt i et omfang svarende til den fremtidige bestand af malkekøer.

Grovfoderproduktion

Forringelsen af mælke- og kvægproduktionens konkurrenceevne over for reformagrøder og brak trækker i retning af en udvidelse af arealet med reformagrøder og brak på bekostning af arealet med grovfoder, inklusive helsæd og majs. På denne baggrund forventes en mindre udvidelse af arealet med reformagrøder på bekostning af arealet med grovfoder. Fremgangen i arealet med reformagrøder begrænses dog af den forventede nedgang i det samlede landbrugsareal.

Siden introduktionen af hektarstøtte i begyndelsen af 1990'erne har jord været et næsten omkostningsfrit produktionsmiddel ved dyrkning af reformagrøder – herunder helsæd og majs. I de senere år har hektarstøtten således udgjort omkring 2.500 kr. pr. ha, mens forpagtningsafgiften for jord af gennemsnitskvalitet har ligget på nogenlunde samme niveau. Den samlede omkostning vedrørende jord til brug ved dyrkning af reformagrø-

der har således ligget på omkring 0 kr. i gennemsnit pr. ha. For ikke-reformagrøder, der ikke har fået arealstøtte, har omkostningen derimod udgjort omkring 2.500 kr. pr. ha for jord af gennemsnitskvalitet, svarende til forpagtningsafgiften.

Efter støttens afkobling bliver jorden ligeledes et omtrent omkostningsfrit produktionsmiddel ved produktion af ikke-reformagrøder. Forklaringen er, at den pågældende omkostning udgøres af det afkast, som landmanden mister ved ikke at anvende jorden til produktion af reformagrøder – et afkast der formindskes med omkring 2.500 kr. pr. ha som følge af støttens afkobling.

Afkoblingen af den direkte arealstøtte – og den heraf følgende billiggørelse af jord til brug ved produktion af ikke-reformagrøder – vil virke som et incitament til at forøge produktionen af ikke-reformagrøder på bekostning af reformagrøder. Dette betyder bl.a., at konkurrenceevnen mellem de forskellige grovfoderagrøder ændres markant. Græs og foderroer vil vinde terræn på bekostning af helsæd og majs. Det vurderes, at produktionen af helsæd falder drastisk, mens produktionen af majs formodentlig kun falder i begrænset omfang.

Billiggørelsen af landbrugsjord ved produktion af ikke-reformagrøder tilskynder endvidere til at ekstensivere produktionen af de pågældende afgrøder, dvs. anvende forholdsvis mere jord og forholdsvis mindre mængder af andre produktionsmidler. De hidtidige erfaringer med omlægning fra prisstøtte til direkte støtte tyder imidlertid på, at sammensætningen af faktorforbruget i planteproduktionen er forholdsvis lidt påvirkelig af ændringer i omkostningen vedrørende jord. Vedvarende græs til afgræsning afviger dog i mange henseender fra anden planteproduktion – og her vurderes reformen at indebære en ekstensivering i form af et mindre forbrug af gødning. Det skal også nævnes, at produktion af græs – herunder ekstensiv græsproduktion - bliver mere attraktiv i forhold til frivillig brak. Det sidste skyldes, at den gældende ordning giver hektarstøtte til brak, men ikke til græs, mens den nye afkoblede støtte er uafhængig af, om et givet areal braklægges eller anvendes til græs.

Modulation

Modulationen lægger formodentlig en mindre dæmper på udviklingen i retning af store bedrifter – herunder navnlig arealmæssigt store bedrifter. Forklaringen er, at modulationen tiltager progressivt med stigende direkte støtte og hermed stigende arealstørrelse, og at sammenlægning af to eller flere bedrifter derfor almindeligvis indebærer en mindre reduktion i den samlede støtte.

Reduktion i støtten som følge af modulationen er dog beskeden sammenlignet med de besparelser i produktionsomkostningerne, der skyldes størrelsesøkonomiske fordele.

E. Opsamling og perspektiver

På baggrund af tidligere og igangværende analyser vurderes udvidelsen af EU med de 10 nye lande ikke at ændre det generelle billede af udviklingen i retning af færre og større landbrugsbedrifter. Selv om konkurrencen på længere sigt i nogen grad kan forventes intensiveret som følge af udvidelsen, giver udvidelsen også dansk landbrug bedre eksportmuligheder. Under ét illustrerer de økonomiske beregninger således, at udvidel-

sen i sig selv kun i meget begrænset omfang ændrer størrelsen og sammensætningen af produktionen og hermed også udviklingen i bedriftsstrukturen.

Reformen af den fælles landbrugspolitik – herunder specielt støttens afkobling – vil i forhold til en fortsættelse af den hidtidige politik (Agenda 2000) derimod resultere i væsentlige ændringer i produktion og arealanvendelse i dansk landbrug. Reformen vil således føre til

- En lidt større nedgang i det samlede landbrugsareal.
- En mindre forøgelse af arealet med reformafgrøder, eksklusiv helsæd og majs.
- En væsentlig nedgang i arealet med grovfoder som følge af en markant reduktion i arealet med helsæd og en mindre reduktion i arealet med majs, mens arealet med sædskifte og vedvarende græs forventes at forblive nogenlunde uændret.
- Et fald i mælkeproduktionen. Størrelsen af denne reduktion afhænger imidlertid af dansk malkeproduktions konkurrenceevne.
- Et markant fald i produktionen af slagtekvæg.
- En mindre fremgang i produktionen af svin.

Som følge af reformens negative indflydelse på mælke- og kvægproduktionen forventes en større nedgang i det samlede antal landbrugsbedrifter – herunder navnlig i antallet af bedrifter med malkekvæg og kødkvæg - end under de nuværende rammevilkår (Agenda 2000). Omvendt forventes en lidt mindre nedgang i antallet af bedrifter med svin. På længere sigt (2015) forventes det samlede antal heltidsbedrifter at blive lidt mindre (op imod 500 – 1.000).

Udviklingen hen imod større bedrifter og større besætninger forventes at fortsætte nogenlunde uændret, idet denne udvikling primært er bestemt af størrelsesøkonomiske fordele – fordele der hovedsagelig beror på produktionsteknologien samt de relative faktorpriser. Tendensen til større produktionsenheder ændres ikke nævneværdigt, selv om de økonomiske fordele ved sammenlægning af bedrifter formindskes i mindre omfang som følge af modulationen.

Reformen indebærer en afkobling af den direkte støtte fra produktionen og arealanvendelsen indenfor de enkelte produktionsgrene samt en delvis afkobling fra det samlede landbrugsareal både i det enkelte landbrug og i landbrugssektoren som helhed. Konkurrencen bliver derfor mere markedsorienteret på landbrugsområdet såvel mellem EU-landene som globalt. Indenlandsk bliver konkurrencen om landbrugsjorden ligeledes mere markedsorienteret.

De største forandringer finder sted inden for mælke- og kvægproduktionen, idet den direkte støtte tillagt de endnu ikke gennemførte forhøjelser – udtrykt i kr. pr. ha - ligger på et noget højere niveau for mælke- og kvægproduktionen end for reformafgrøderne. Hertil kommer, at konkurrencen på mælkeområdet EU-landene imellem har været sat ud af kraft siden introduktionen af kvoteordningen for mælk i 1984. Det samme gælder i mindre grad konkurrencen landene imellem for så vidt angår produktionen af slagtekvæg, idet denne fortrinsvis består af dyr fra malkekvæghold.

Som følge af reformen forventes en nedgang i mælkeproduktionen i Danmark samt i en række andre EU-lande. Faldet i den danske mælkeproduktion vil afhænge af sektorens konkurrenceevne og hermed nedgangen i produktionen i de andre EU-lande. Selv om kvoteordningen for mælk forlænges frem til 2014, vil den danske mælkeproduktion efter reformens fulde implementering således næppe være bestemt af den danske kvote.

Udviklingen i den samlede landbrugsproduktion – og ikke mindst i mælke- og kvægproduktionen – bliver således mere afhængig af de pågældende sektors konkurrenceevne end tidligere. Hvis målsætningen er at opretholde en betydelig landbrugsproduktion, bliver det følgelig af større betydning, at lovgivningen på landbrugsområdet giver erhvervet gode muligheder for at tilpasse bedrifts- og produktionsstrukturen – ikke blot til de nye markedsvilkår, men også til de forventede ændringer i de teknologiske og øvrige økonomiske vilkår.

Som tidlige omtalt er der væsentlige uudnyttede størrelsesøkonomiske fordele i det primære landbrug – hovedsagelig i form af lavere omkostninger pr. produceret enhed i større bedrifter end i mindre. En fortsat vækst i størrelsen af landbrugets bedrifter og besætninger vil derfor medvirke til at reducere enhedsomkostningerne og hermed til at opretholde landbrugsproduktionen under de nye konkurrenceforhold. Set i dette perspektiv er en tilpasning af landbrugsloven, der forbedrer mulighederne for sammenlægninger og samdrift af landbrugsejendomme, derfor vigtig.

Reguleringer af erhvervslivet er generelt forbundet med større eller mindre omkostninger – både offentlige og erhvervsmæssige. Som følge heraf og på baggrund af de store forandringer, der sker i de teknologiske, miljømæssige og økonomiske vilkår for landbruget, er det hensigtsmæssigt mere generelt at overveje, på hvilke områder og i hvilket omfang der er behov for reguleringer af landbrugssektoren. Det er i denne forbindelse vigtigt, at der sker en afvejning mellem de samfunds-mæssige gevinster og de samfunds-mæssige omkostninger (offentlige og erhvervsmæssige) ved de konkrete reguleringer. I det omfang, der er behov for offentlig regulering, er spørgsmålet, hvilke instrumenter der er mest hensigtsmæssige at anvende.

3.4 Bæredygtig udvikling

Hensyntagen til miljø, biologisk mangfoldighed, arbejdsmiljø, dyrevelfærd, landskabelige værdier, bevarelse af dyrkningspotentialet samt produktion af sunde og sikre fødevarer til befolkningen og til eksport vil i de kommende år få stigende vægt. Der vil være store udfordringer med at sikre, at Danmark lever op til ikke alene internationale forpligtelser – ikke mindst de EU-retlige som følger af EF-direktiver – men også nationale initiativer. Der er behov for en øget indsats, hvor også landbruget skal yde en indsats med hensyn til mål og principper for en bæredygtig udvikling.

I den danske strategi for en bæredygtig udvikling, juni 2002⁵, er anført:

”Danmark skal være et samfund med plads til både økonomisk fremgang og et bedre miljø. Der skal være fornødne tilskyndelser til og muligheder for, at den enkelte selv kan yde en indsats. Der skal være gode rammer for beskæftigelse, levevilkår, sociale forhold og livskvalitet. Bæredygtig udvikling indebærer, at vi skal tage vare på de økonomiske, miljømæssige og sociale udfordringer samtidig. De kommende generation skal have mindst lige så gode muligheder for et godt liv, som vi har i dag. Vi skal sikre en sund økonomisk udvikling, der er socialt afbalanceret. En udvikling, der giver respekt for naturens og miljøets grænser, og som ikke har negativ virkning på menneskers sundhed.”

Den danske vision om bæredygtig udvikling hviler på 8 mål og principper:

1. Velfærdssamfundet skal udvikles, og der skal ske en afkobling af sammenhængen mellem vækst og miljøpåvirkning
2. Der skal være et sikkert og sundt miljø for alle, og vi skal opretholde et højt beskyttelsesniveau.
3. Vi skal sikre en høj biologisk mangfoldighed og beskytte økosystemerne.
4. Ressourcerne skal udnyttes bedre.
5. Vi skal yde en aktiv international indsats.
6. Miljøhensyn skal indgå i alle sektorer.
7. Markedet skal understøtte bæredygtig udvikling
8. Bæredygtig udvikling er et fælles ansvar, og vi skal måle fremskridt.

For landbruget indebærer strategien for en bæredygtig udvikling, at landbrugsproduktionen skal medvirke til en bæredygtig udvikling og til levende landdistrikter. Det betyder, at rent vand, jord og luft skal sikres. Samtidig skal den biologiske mangfoldighed på land og i vand sikres. Udviklingen i landbruget skal ske i et balanceret samspil med miljø, natur og lokalsamfund. De teknologiske muligheder skal udnyttes og videreudvikles.

Hensyntagen til en bæredygtig udvikling med større regulering af landbruget vil fremme udviklingen af det multifunktionelle landbrug. Der vil fortsat være hobby- og fritidsbrug men der vil også være ønske / behov for egentlige landbrug med utraditionelle driftsformer, hvor der er økonomisk grundlag for specialisering eksempelvis med miljø og natur som det bærende element tenderende mod egentlig marginaljordsproduktion ”plejebrug”.

Med henblik på at sikre landbrugets bidrag til en bæredygtig udvikling er der en række initiativer, der i forskelligt omfang vil få betydning for landbrugets strukturudvikling de kommende år. Initiativerne og betydningen for strukturudvikling er omtalt ovenfor. Generelt vil der være tale om en ekstensivering af landbrugsproduktionen, der vil / kan påvirke de størrelsesøkonomiske forhold for landbrugsproduktionen

⁵ Fælles fremtid – udvikling i Balance, Danmarks Nationale strategi for bæredygtig udvikling, Regeringen, juni 2002.

Udover disse initiativer har regeringen i redegørelsen for Danmarks natur og i den nationale strategi for bæredygtig udvikling tilkendegivet, at den vil fremlægge en samlet handlingsplan for biodiversitet. Handlingsplanen, som forventes at ligge færdig i efteråret 2003, har fokus på opfyldelsen af de internationale forpligtelser, som Danmark har indgået i EU og i de internationale konventioner, endvidere har planen fokus på inddragelse af sektorerne i arbejdet med at bevare biodiversiteten, samt på prioritering af indsatsen for naturen og inddragelse af borgerne.

Endvidere er planlagt en udmøntning - bl.a. i vandmiljøplan III - af ”Kyoto aftalen”.

For så vidt angår den fælles landbrugspolitik har Kommissionen fremsat forslag til en reform ”Et langsigtet politisk perspektiv for bæredygtigt landbrug” (midtvejsreformen), hvor det centrale element er afskaffelse af kobling til produktionen for en væsentlig del af den direkte støtte til landmændene. Udover effekten af afkoblingen, som er omtalt ovenfor, indeholder forslaget to elementer af særlig betydning for landbrugets brug af arealressourcen.

Det foreslås for det første, at der indføres krydsoverensstemmelse (cross compliance) til støttemodtagers overholdelse af EU's krav indenfor miljø, dyrevelfærd, fødevarer sikkerhedsstandards, dyre- og plantesundhed samt arbejdsmiljø, omfattende 38 forordninger og direktiver. Det nye i denne forbindelse er koblingen af disse regler til udbetaling af direkte støtte til landmændene, idet reglerne på de forskellige områder er indført i dansk lovgivning.

For det anden indeholdet forslaget et krav om, at alle, der modtager direkte støtte generelt for alle arealer (inkl. brakarealer) skal overholde bestemmelserne om ”god landbrugsmæssig stand”. God landbrugsmæssig stand skal defineres af medlemsstaterne under hensyntagen til en fælles ramme med fælles normer for

- Jorderosion
- Jordens indhold af organiske stoffer
- Jordens struktur
- Jordens saltholdighed
- Minimumsniveau for vedligeholdelse.

Der er således tale om en fælles ramme med betingelser vedrørende udnyttelse af jordressourcen. Med hensyn til minimumsniveauet for vedligeholdelse, hvor formålet også er at undgå forringelser af levesteder (naturværdier og biologisk mangfoldighed), skal der fastsættes

- minimumsbelægningsgrader for dyr og / eller passende systemer
- beskyttelse af permanente græsarealer ved principper og normer, der begrænser ændringer i anvendelsen
- bevarelse af markskel og landskabstræk
- undgå, at buskbevoksninger spreder sig til landbrugsjord.

God landbrugsmæssig stand er således i sin natur en vedligeholdelsespligt / dyrkningspligt / plejepligt.

3.4.1 Gældende danske regler for dyrkningspligt og plejeret.

De danske regler for dyrkningspligt og plejeret er i deres indhold passive. Efter reglerne i landbrugsloven skal jorderne til en landbrugsejendom udnyttes på forsvarlig måde (landbrug, skovbrug m.v.) i det omfang, de er egnede hertil (dyrkningspligten, lovens § 7 a, stk. 1). Dette er dog ikke til hinder for, at landbrugsjorder udtages til braklægning eller til etablering af våde enge eller lignende. Jorder, der er uegnede til dyrkning, græsning eller tilplantning, kan henligge helt uden jordbrugsmæssig udnyttelse.

En landbrugsejendom skal endvidere drives på forsvarlig måde under hensyntagen til bl.a. natur og miljø (lovens § 7, stk. 2). Loven indeholder hjemmel til at fastsætte yderligere regler om begrebet forsvarlig drift, bl.a. om husdyrhold og arealkrav m.v.

Naturbeskyttelsesloven indeholder en række bestemmelser om beskyttelse af visse naturtyper som f.eks. heder, moser, enge og overdrev ("§ 3- områder") mod ændring i tilstanden. Det betyder bl.a., at der ikke må ske opdyrkning (pløjning m.v.) eller tilplantning. Loven indeholder endvidere bestemmelser om forbud mod ændring i tilstanden inden for beskyttelseslinierne udlagt langs strande, søer, åer og fortidsminder. Disse beskyttelseslinier hindrer imidlertid ikke sædvanlig landbrugsmæssig drift af arealet, når bortses fra tilplantning.

Fredede arealer kan ligeledes være pålagt bestemmelser, der går ud på at bevare den nuværende tilstand ("status-quo fredning"), herunder forbud mod tilplantning. Fredninger kan i nogle situationer følges op af supplerende plejebestemmelser, hvorefter en offentlig myndighed kan gennemføre plejeforanstaltninger på jorderne, hvis ejeren ikke vil, jf. miljøministeriets bekendtgørelse om pleje af fredede arealer.

3.4.2 Dyrkningspligt / dyrkningsret

I rapporten fra Wilhelm-udvalget (2001) peges der med hensyn til drift af landbrugsarealer bl.a. på, at hensynet til naturværdier og den biologiske mangfoldighed bør tilægges større vægt ved driften af halvkulturarealer og vedligeholdelsen af småbiotoper. Beskyttelsen af disse arealer er med undtagelse af visse småbiotoper sikret gennem §3-beskyttelsen. Halvkulturarealerne har en høj naturværdi, som kun kan bevares, hvis en ekstensiv landbrugsmæssig anvendelse opretholdes eller der sikres en tilsvarende pleje.

Wilhelm-udvalget peger på virkemidler som

- frivillige aftaler m.v., eventuelt med kompensation
- plejepligt (dyrkningspligt), dvs. en lovbestemt pligt for landmanden til naturpleje af jorder, der ikke udnyttes jordbrugsmæssigt eller
- plejeret (dyrkningsret), dvs. en ret for offentlige myndigheder til at foretage naturpleje af sådanne arealer

- samt kombination heraf.

Der findes allerede en række virkemidler, der bygger på frivillige aftaler evt. med kompensation.

1. Der er etableret forskellige græsningsselskaber, der på fuld kommerciel basis varetager afgræsning af overdrevs- og engarealer m.v. Som eksempel kan nævnes fællesskaber med baggrund i landbruget (Saltholm, Vildmoserne og Tøndermarsken m.v.) og naturplejeforeninger med oprindelse i byerne ("kogræsserforeninger"), jf. "Græsning på ekstensivt drevne naturarealer" (Skov og Landskab, 2001).
2. Under MVJ-ordningerne kan der ydes tilskud til vedligeholdelse af halvkulturarealer ligesom Skov- og Naturstyrelsen og amterne i medfør af naturbeskyttelsesloven kan yde tilskud til gennemførelse af naturforvaltningsprojekter, herunder f.eks. bevaring af overdrevsarealer og ådale som vedvarende græsningsarealer
3. Der kan også efter landdistriktsstøtteleven ydes tilskud til pilot- og demonstrationsprojekter om græsningsselskaber og naturplaner for at forbedre tilstanden af natur- og halvkulturarealer.

Fælles for de nuværende frivillige ordninger er, at de i sig selv er udmærkede, men de har ikke et omfang, der kan sikre tilstanden for halvkulturarealer og småbiotoper som levesteder under hensyntagen til den biologiske mangfoldighed.

I hvilket omfang vedtagelsen af Kommissionens forslag om "god landbrugsmæssig stand" og en maksimal dansk udfyldelse af denne ramme vil rette op på dette er tvivlsomt. Der er principielt tale om frivillige ordninger selvom det for så godt som alle landmænd opfattes som et "krav", idet tab af den direkte støtte ved en manglende overholdelse vil være betydelig større end omkostningerne ved overholdelsen af god landbrugsmæssig stand. Betingelsen vil således blive overholdt for de arealer, der på en eller anden måde er grundlag for støtte. På den anden side gælder kravet kun for de arealer, der drives under den enkelte bedrift. Man kan derfor undgå belastende betingelser ved at udleje de belastede arealer til en landmand, der ikke modtager støtte. Virkningen vil således være afhængig af, hvor stor en andel af halvkulturarealerne, der indgår i grundlaget for udbetaling af støtte, jf. Kommissionens forslag vedrørende referencearealet og støtteberettigede arealer.

Gennemføres kommissionens forslag ikke vil Danmark kunne fastsætte tilsvarende regler i henhold til artikel 3 i forordning 1259/1999 om fastlæggelse af fælles regler for den fælles landbrugspolitik's ordninger for direkte støtte. Medlemsstaterne kan fastsætte de miljøforanstaltninger, de finder hensigtsmæssige i betragtning af situationen med hensyn til den anvendte landbrugsjord eller den pågældende produktion, og som afspejler de potentielle miljøvirkninger. Disse foranstaltninger kan omfatte:

- støtte til gengæld for forpligtelser til at drive miljøvenligt landbrug
- generelle obligatoriske miljøkrav
- særlige miljøkrav, der udgør en betingelse for direkte betalinger.

De særlige miljøkrav, der i givet fald skal udgøre en betingelse for direkte betalinger, skal anvendes på en måde, der sikrer, at landbrugerne behandles lige, og at markeds- og konkurrencefordrejninger undgås. Miljøkrav med hensyn til halvkulturarealer og småbiotoper vil være relevante for dyrepræmierne, men også for hektarstøtten for så vidt angår småbiotoper. Det marginale problem er tilsvarende det nye forslag, at der er tale om betingelser i forbindelse med i princippet frivillige ordninger.

Skal der gennemføres en altomfattende udnyttelse / pleje for alle halvkulturarealer og småbiotoper er der uden tvivl behov for supplerende regler med tvangsbestemmelser i form af en udvidet dyrkningspligt / plejepligt, alternativt en offentlig dyrkningsret.

3.4.3 Udvidet dyrkningspligt / plejepligt og offentlig dyrkningsret.

Ved indførelse af en udvidet dyrkningspligt / plejepligt kan der f.eks. blive tale om en pligt til at udnytte alle vedvarende græsarealer jordbrugsmæssigt, enten ved afgræsning med regler om græsningstryk, eller slåning med regler om antal slet eller lign. Endvidere kunne der fastsættes bestemmelser for vedligeholdelse af småbiotoper. En udvidet dyrkningspligt med tvangsbestemmelser (påbud og bødestraf) skal i givet fald bygge på klare lovbestemmelser om administration, kontrol og sanktionering. Der skal således være klare kriterier for, hvornår der kan meddeles påbud om foranstaltninger og hvilke, der kan kræves gennemført og hvem, der administrerer og kontrollerer disse forhold.

Alternativet til en udvidet dyrkningspligt – en offentlig dyrkningsret – kræver ligeledes klare kriterier for, hvornår en offentlig myndighed kan iværksætte plejeforanstaltninger, og hvilke der kan gennemføres.

Reglerne for sådanne tvangsforanstaltninger må i øvrigt fastsættes nærmere i bekendtgørelse i lighed med regler om pleje af fredede arealer (status-quo fredninger m.v.). Det bemærkes, at en offentlig dyrkningsret også kan gennemføres som sanktion i forbindelse med ejerens manglende overholdelse af en dyrkningspligt / plejepligt.

De omhandlede foranstaltninger vil alene kunne bringes i anvendelse i situationer, hvor jorderne ikke udnyttes jordbrugsmæssigt. Grundprincippet om landmandens ret til et frit afgrødevalg forudsættes således opretholdt.

Bestemmelser om plejepligt af jorder, der ikke udnyttes jordbrugsmæssigt, har en vis lighed med dyrkningspligten i den gældende landbrugslov. Landmandens rolle som naturforvalter, jf. afsnit 2.5, kunne tale for, at sådanne hensyn – hvis der er behov derfor – indarbejdes i landbrugsloven.

Ifølge landbrugsloven gælder et princip om jordbrugsmæssig forsvarlig anvendelse. Naturplejehensyn kan muligvis ligge inden for et sådant forsvarlighedsprincip, som må antages at være retningsgivende for landmandens udnyttelse af arealressourcen. Landbrugslovens hidtidige forståelse af dyrkningspligten synes ikke at være til hinder herfor. Fortolkningen af dyrkningspligtbegrebet vil ud fra en udvidelse af landbrugslovens formålsbestemmelse både kunne omfatte jordbrugsvirksomhed og naturformål. Om vanrøgt af de jordbrugsmæssige arealressourcer også kan omfatte naturværdier, må således tillige afgøres ud fra en vurdering af de sanktionsmuligheder, der er i naturbeskyttel-

sesloven. Det er således væsentligt, at regelkrydsning undgås. Landbrugsloven bør understøtte de tiltag, der forfølges i andre lovgivningsmæssige sammenhænge. Dette hæn- ger tillige sammen med, at de hensyn, der kan forfølges efter landbrugsloven i langt højere grad end på lovens tilblivelsestidspunkt i 1967 omfatter miljø- og naturrelaterede samfundsinteresser. Hvis der skal gælde en plejepligt for landmanden, skal pligten dog defineres, afgrænses og pålægges landmanden med regler om pligtens indhold, admini- stration, kontrol og sanktioner.

En udvidet dyrkningspligt / plejepligt kan alene dække et minimumsbehov for pleje og skal suppleres med en indsats gennem tilskudsmuligheder under bl.a. landdistriktspro- grammet, hvor det med EU's kommende landbrugsreform forventes, at naturplejehen- synet yderligere fremmes.

Det synes centralt, at ydergrænsen for landmandens valgfrihed med hensyn til anven- delsen af sine jorder dels er forankret i en pligt til at værne om de jordbrugsmæssige arealressourcer, dels i at imødegå vanrøgtssituationer, herunder at beskytte panthaverin- teresser mod værdiforringelser og nabolandmænd mod ulemper. Efter lovens motiver vil der kunne idømmes bødestraf, ligesom panthavers mulighed for at kræve indfrielse også må betragtes som en form for sanktionsmulighed over for landmanden.

Bestemmelser om plejeret for en offentlig myndighed har derimod mere sammenhæng med naturbeskyttelsesloven. Denne lov omfatter i øvrigt alle arealer, medens land- brugsloven alene omfatter landbrugsejendomme. De såkaldte frie jorder omfattes ikke af landbrugsloven.

Spørgsmålet om, hvordan naturplejehensyn kan forfølges i landbrugsloven, må dog og- så ses i sammenhæng med resultatet af udvalgets overvejelser af formålet med land- brugsloven, herunder om egentlige drifts- og plejekrav til natur og miljø fortsat skal indgå i landbrugsloven, jf. afsnit 3.1. Vurderingen må baseres på en samlet vurdering af den lovgivning, der kan fremme disse hensyn, hvilke formål man ønsker at forfølge med den pågældende lovgivning, og hvilke adfærdsregulerende ”instrumenter” den kan stille til rådighed. Som central lovgivning anses i nærværende sammenhæng landbrugsloven, naturbeskyttelsesloven, miljøbeskyttelsesloven og den fælles landbrugspolitik med markedsordningerne og landdistriktsprogrammet.

3.5 Forhold i landbrugsloven af betydning for generationsskif- tet

Landbrugsloven indeholder en række regler, der har betydning for generationsskiftet i landbruget, jf. afsnit 3.5.1.

Mulighederne for glidende generationsskifte omtales nærmere i afsnit 3.5.2.

3.5.1 Gældende regler for generationsskifte

Reglerne i landbrugsloven tager sigte på at bevare det personlige selveje som den alt- overvejende ejer- og besiddelsesform i landbruget.

Loven giver dog visse muligheder for, at selskaber m.v. kan anvendes i forbindelse med driften af landbrugsejendomme, f.eks. ved driftsselskaber, produktionsselskaber m.v., jf. nedenfor.

Generationsskifte i landbruget sker både i forbindelse med arv og familiehandel og ved overdragelse af en landbrugsejendom i fri handel. Et generationsskifte kan dog også ske etapevis ved, at der tiltræder en ny driftsleder, der varetager den daglige drift (dvs. uden ejerskifte).

Generationsskiftet kan gennemføres ved en glidende overgang af ejendomsretten til en landbrugsejendom og dens tilbehør af besætning, beholdninger og inventar m.v. til en ung landmand. Ved et glidende generationsskifte mellem en ældre og en yngre landmand, typisk fader og søn, kan bedriften således i en periode ejes i fællesskab (eventuelt af et selskab), idet den faste ejendom overdrages over tid. Driften kan ligeledes varetages i fællesskab eller helt overgå til den unge landmand, jf. nedenfor afsnit 3.5.2.

Landbrugsloven indeholder en række krav til personer, der ønsker at erhverve en landbrugsejendom, herunder bl.a. bopælskrav, uddannelseskrav mv.

Selskaber, institutioner og lignende kan som udgangspunkt kun få tilladelse til at erhverve en landbrugsejendom til ikke-jordbrugsmæssige formål (lovens § 21).

Ved ændringen af landbrugsloven i 1989 blev der dog åbnet adgang for en selskabsform, der ligger nær ved det personlige selveje. Reglerne er strammet ved den seneste lovændring i 1999.

Aktie- og anpartsselskaber kan herefter erhverve en landbrugsejendom, hvis en deltager (landmanden i selskabet) har stemmeflertal, ejer mindst 10 procent af selskabskapitalen og opfylder betingelserne for personlig erhvervelse af ejendommen. Kredsen af investorer, der udover landmanden i selskabet, kan eje aktier eller anparter, er begrænset til personer, der er i nær familie med landmanden i selskabet, og til pensionskasser og livsforsikringsselskaber (lovens § 20).

Reglerne forudsætter, at såvel landmanden i selskabet som familiepersoner ejer aktier eller anparter i personlig eje. Aktier eller anparter kan ikke ejes af et selskab, uanset om selskabet fuldt ud ejes af de pågældende personer.

Reglerne i lovens § 20 giver således (efter lovændringen i 1999) ikke adgang til etablering af holdingselskaber som en ejerform i landbruget.

Ved aktie- og anpartsselskabers erhvervelse af en landbrugsejendom til gartneri eller planteskole gælder dog mere lempelige regler (lovens § 21), idet der i et vist omfang (normalt indtil 5 år) er åbnet mulighed for holdingkonstruktioner i forbindelse med generationsskifte.

I forbindelse med driften af landbrugsejendomme giver landbrugsloven – som ovenfor omtalt – mulighed for anvendelse af selskaber (lovens §§ 10, 11 og 12).

En landmand, der ejer en eller flere landbrugsejendomme i personlig eje, kan således vælge at drive sine ejendomme (bedrift) i selskabsform ved at etablere et selskab, der opfylder betingelserne i lovens § 20 og lade dette forpagte ejendommene.

Han kan også vælge at lade et driftsselskab eller produktionsselskab varetage en del af produktionen, f.eks. husdyrproduktion. Driftsselskabet kan f.eks. eje besætning, beholdninger og inventar, og det kan også eje driftsbygninger, der opføres af selskabet på lejet grund.

Landbrugsloven indeholder ikke formkrav eller lignende til et sådant driftsselskab og heller ingen begrænsninger med hensyn til, hvem der kan deltage i selskabet. Et driftsselskab kan således f.eks. være ejet af et eller flere holdingselskaber.

To eller flere ejere eller forpagtere af landbrugsejendomme (normalt højst 5) kan også aftale helt eller delvis at drive deres bedrifter i fællesskab (lovens § 10).

Den fælles drift kan varetages af et interessentskab eller et aktie- eller anpartsselskab, der fuldt ud ejes af deltagerne. Landbrugsfællesskabet skal bygge på en reel spredning af den økonomiske ansvarlighed og udbyttedeling, og alle deltagerne skal medvirke i den daglige drift, jf. bkg. nr. 127 af 22. februar 2000 om landbrugsfællesskaber.

Reglerne for de nævnte landbrugsfællesskaber giver således (bortset fra gartnerier og planteskoler) ikke mulighed for holdingkonstruktioner eller lignende, idet alle deltagerne skal være fysiske personer, herunder landmænd i § 20-selskaber.

3.5.2 Glidende generationsskifte

Ved et glidende generationsskifte sker der en glidende overdragelse af ejendomsretten til en landbrugsejendom og dens tilbehør af besætning, beholdninger og inventar m.v. til en ung landmand.

Et glidende generationsskifte kan ofte indledes med, at den ældre landmand (far) inddrager en yngre landmand (søn) i driften af sin landbrugsejendom (bedrift). Det kan f.eks. ske ved, at de driver ejendommen (bedriften) i fællesskab, eller ved at de etablerer et produktionsselskab, der f.eks. varetager husdyrproduktionen, jf. afsnit 3.5.1.

Hvis sønnen i forvejen har erhvervet en eller flere landbrugsejendomme, kan far og søn etablere et landbrugsfællesskab, der varetager driften af deres landbrugsejendomme, og som på længere sigt kan medvirke til, at sønnen også kan erhverve faderens ejendomme.

En glidende overdragelse af en landbrugsejendom fra far til søn kan ske ved overdragelse af en anpart af ejendommen efter reglerne i § 18 a, stk. 1, i landbrugsloven, idet en af anpartshaverne (far eller søn) som ankermand skal opfylde lovens erhvervelsesbetingelser.

Et glidende generationsskifte til en landmand uden for familien kan ske ved overdragelse af en anpart af ejendommen efter reglerne i § 18 a, stk. 2, i landbrugsloven. Det er bl.a. en betingelse, at en af anpartshaverne som ankermand skal opfylde lovens erhver-

velsesbetingelser, og at den anden anpartshaver skal have fast bopæl på ejendommen eller deltage i driften (med bopæl inden for en afstand på 10 km).

Et glidende generationsskifte kan i de ovennævnte situationer også ske ved, at landbrugsejendommen overdrages til et selskab efter reglerne i § 20 i landbrugsloven, idet en af deltagerne skal opfylde betingelserne for at være landmand i selskabet.

Hvis der er tale om et generationsskifte uden for familien, f.eks. hvis landmanden i selskabet ønsker at generationsskifte til en medarbejder i bedriften, kan der meddeles dispensation efter lovens § 20, stk. 7. Det er normalt en betingelse, at den nye deltager skal indtræde som landmand i selskabet inden 5 år efter dispensationen, og at selskabet skal opfylde betingelserne i lovens § 20, stk. 1, nr. 2 (om deltagerkredsen), inden 10 år efter, at den nye deltager er indtrådt som landmanden i selskabet.

Et familiegenerationsskifte kan også ske ved overdragelse af en landbrugsejendom til et kommanditselskab, idet der kan dispenseres efter lovens § 21. Det er bl.a. en betingelse, at alle deltagerne er beslægtet med den tidligere ejer, og at komplementaren opfylder betingelserne for erhvervelse af ejendommen (lovens § 16). Alle deltagerne skal være fysiske personer.

Ved generationsskifte af gartnerier og planteskoler kan der dispenseres, således at der i et begrænset tidsrum (normalt indtil 5 år) er mulighed for en selskabskonstruktion, hvor der – udover det selskab, der ejer landbrugsejendommen (selskab nr. 1) – indgår et selskab (selskab nr. 2), der ejer kapital i førstnævnte selskab. Reglerne giver således mulighed for, at både den ældre gartner og den unge gartner kan indgå i ejerforholdet med hver sit selskab og udnytte de fordele vedrørende finansiering og beskatning, der er forbundet hermed.

De gældende regler for erhvervelse af en landbrugsejendom indeholder en række betingelser, der kan virke begrænsende for et generationsskifte, idet reglerne både indeholder krav til erhververen (person eller selskab, fast bopæl, jordbrugsuddannelse m.v.) og strukturpolitiske betingelser, der begrænser den pågældendes bedrift (højst 3 ejendomme, højst 10 km indbyrdes afstand og fortrinsstilling for naboer til suppleringsjord ved overskridelse af 70 ha). Reglerne begrænser endvidere anvendelsen af selskaber, og udelukker som udgangspunkt bl.a. holdingselskaber ved erhvervelse og ejerskab af landbrugsejendomme.

Spørgsmålet om, hvorvidt rammerne bør ændres for at lette generationsskiftet, må dog ses i sammenhæng med en nærmere vurdering af behovet for ændringer i lovens formålsbestemmelser og de strukturpolitiske regler m.v. Disse forhold omtales nærmere i kapitel 4.

3.5.3 Væksthusgartnerier og lignende specialproduktion

Det fremgår af landbrugslovens § 7 a, at jorderne til en landbrugsejendom skal udnyttes på forsvarlig jordbrugsmæssig måde i det omfang, de er egnede hertil. Ved jordbrugsmæssig anvendelse forstås, at jorderne anvendes til landbrug, skovbrug, gartneri, herunder blomstergartneri, frugtplantage, planteskole eller lignende jordbrugsvirksomhed.

Der lægges herved vægt på, at der er tale om en større virksomhed med mindst 3 – 5 heltidsbeskæftigede. Der lægges også vægt på, at alle deltagere i selskabet er fysiske personer. Udgangspunktet er således, at der ikke kan anvendes holdingkonstruktioner ved erhvervelse / ejerskab af sådanne gartnerier mv. I forbindelse med generationsskifte kan der dog gives tilladelse til, at aktier eller anparter ejes af et andet selskab (holding-selskab), hvis generationsskiftet gennemføres inden en frist, normalt 5 år.

Dansk Erhvervsgartnerforening (DEG) har tidligere peget på 3 områder, hvor foreningen især finder, at der er behov for ændringer. Det drejer sig om:

- Muligheden for brug af holdingselskaber

I forbindelse med administrationen af landbrugsloven har der været rejst ønske fra gartnerierhvervet om yderligere at lempe mulighederne for ved dispensation at tillade anvendelse af et holdingselskab ved erhvervelse og ejerskab af større gartnerier og planteskoler.

- Afstandsgrænse ved erhvervelse af yderligere landbrugsejendomme

Der har været flere eksempler, hvor et gartneri har ønsket at overtage et andet gartneri, men hvor landbrugslovens afstandsgrænse på 10 km har været til hinder for erhvervelsen. Der har derfor været ønske om en lempeligere dispensationspraksis ved erhvervelse af yderligere gartneriejendomme.

- Fortrinsstilling for bedrifter med specialproduktion med sædskifteproblemer.

Foreningen mener, at der er behov for at få præciseret i landbrugsloven, at frugt- og grøntsagsavlernes behov for yderligere arealer alene for at afhjælpe deres sædskifteproblemer kan sidestilles med husdyrproducenters behov for arealer for at skabe harmoni i bedriften i forbindelse med landbrugslovens regler om fortrinsstilling.

Overvejelser om ændret status for gartnerier, især væksthushartnerier

Gartnerier hører naturligt hjemme i det åbne land. Der er tale om en specialiseret jordbrugs-mæssig drift, hvor der i visse situationer kan være problemer i relation til landbrugsloven, som umiddelbart er mest møntet på normal landbrugsdrift. Der kan især være problemer for væksthushartnerier, som ofte er meget kapitaltunge med en stor bygningsmasse på et lille areal. Der er derfor ofte i større omfang behov for at kunne dispensere fra visse af landbrugslovens regler. Nogle gartnerier er dog etableret på mindre ejendomme uden landbrugspligt.

Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt der er grundlag for helt at fjerne reguleringen af gartnerier fra landbrugsloven, dvs. ophæve landbrugspligten på gartnerier, hvorefter gartnerierne vil blive betragtet på linie med almindelige erhvervsvirksomheder. Det må i så fald overvejes, om en sådan ændring skal omfatte alle gartnerier, eller om ændringen kun skal gælde for væksthushartnerier, hvor problemerne normalt vil være størst.

Det vil være vanskeligt at lave regler, hvorefter der ikke må være landbrugspligt på gartnerier generelt. Det vil således være yderst vanskeligt at lave en sondring mellem

gartnerier, som skal være uden landbrugspligt, og almindelige landbrug, som skal være med landbrugspligt, idet det alene er afgrødesammensætningen, som vil være afgørende – og der er jo generelt et frit afgrødevalg. Det skal også være tilladt at starte med et gartneri på en almindelig landbrugsejendom og at ændre et gartneri til et almindeligt landbrug. Alt andet lige vil det være lettere at lave regler, som kun gælder for deciderede væksthushusholdninger, men også her vil der være afgrænsningsproblemer, idet mange gartnerier har en kombination af friland og væksthuse.

Ophævelse af landbrugspligten vil betyde, at landbrugslovens erhvervsregler ikke finder anvendelse på disse gartnerier. De begrænsninger for erhvervets udøvelse, som landbrugslovens regler om ejerformer, afstand, antal ejendomme, bopælspligt, drift mv. bevirker, vil med en sådan ændring ikke gælde for gartnerierne.

Der er dog ikke kun fordele forbundet med en sådan ændring.

Hvis landbrugspligten generelt ophæves på gartnerier, eller eventuelt kun på væksthushusholdninger, vil enhver etablering af gartnerier og udvidelse af gartnerier med nye bygninger kræve tilladelse i medfør af planloven. Gartnerierne vil således ikke mere være omfattet af undtagelsesreglen om, at der ikke kræves tilladelse efter planloven til at opføre byggeri, der er erhvervsmæssigt nødvendigt for driften af den pågældende ejendom som en landbrugsejendom. Dette vil være en klar ulempe for gartnerierne.

Det vil endvidere være en ulempe, at et gartneri, hvor landbrugspligten er ophævet, ikke uden tilladelse efter landbrugsloven vil kunne erhverve suppleringsjord fra en landbrugsejendom. Erhvervelse af suppleringsjord vil således fordele, at landbrugspligten ophæves på de pågældende arealer. Der vil i denne situation være behov for supplerende regler i medfør af landbrugsloven om, hvornår landbrugspligten vil kunne ophæves i sådanne situationer.

Hvis landbrugspligten ophæves, vil der være behov for regler om, hvorvidt der vil kunne meddeles tilladelse til på ny at pålægge ejendomme landbrugspligt. Det kan være problematisk uden videre at kunne tillade dette, idet situationen i så fald ville være, at landbrugspligten skal kunne fjernes, når der er behov for det, og pålægges igen, når der er behov for det.

Der vil måske også kunne være tale om andre konsekvenser ved at ophæve landbrugspligten på gartnerierne. Hvis gartnerierne f.eks. skal fungere på linie med andre erhvervsvirksomheder, skal de så høre ind under et andet ministerium? Vil der være tale om ændrede ejendomsskatter? Skal der indhentes flere miljøgodkendelser, hvis et gartneri ligger på en ejendom uden landbrugspligt?

Hvis landbrugspligten i modsat fald ikke ophæves – således som nu – vil der kunne være behov for yderligere dispensationsmuligheder for at imødekomme erhvervets ønsker og behov. Det kan f.eks. være i relation til udvidede muligheder for at anvende holdingselskaber eller i relation til de almindelige erhvervsregler.

Der vil også kunne være tale om en mellemløsning, hvor landbrugspligten som udgangspunkt opretholdes på alle gartnerier, også væksthushartnerierne, men hvor ejeren kan få landbrugspligten ophævet, hvis det ønskes.

Dette må ses i sammenhæng med, at ejeren af en landbrugsejendom (gartneri) lovligt kan opføre væksthuse på sin ejendom, uden at der skal indhentes tilladelse efter landbrugsloven, jf. også afsnit 3.1.2. Spørgsmålet om en eventuel ophævelse af landbrugspligten vil således ikke opstå i forbindelse med opførelse af væksthuse, men typisk i forbindelse med et senere ejerskifte, hvor der søges om dispensation fra lovens erhvervsregler.

Det vil være nødvendigt at overveje, om der er tale om et generelt ønske fra gartnerierhvervet som helhed, eller om der alene er tale om ønsker fra de større og mere industrialiserede gartnerier. Ligesom i relation til landbrugslovens almindelige regler vil der kunne være modsatrettede synspunkter fra hhv. ejere af små gartnerier og ejere af store, investeringstunge gartnerier, som alt andet lige oftere vil føle landbrugslovens regler snærende.

Der vil desuden være behov for at tilgodese etableringsmulighederne for unge gartnere. Etableringsmulighederne vil alt andet lige være større, hvis landbrugsloven fortsat regulerer, hvem der må erhverve gartnerier, idet det vil være vanskeligere for større gartnerier at opkøbe yderligere gartnerier, når landbrugslovens afstandsgrænse skal overholdes.

Endelig er det vigtigt at være opmærksom på problemerne i forbindelse med generationskifte. Det gælder, som ved landbrug, at jo mere kapitalkrævende et gartneri er, jo sværere vil det være for en ung gartner at etablere sig på den pågældende ejendom. Der vil her kunne være behov for selskabskonstruktioner som muliggør, at den unge gartner kan etablere sig, eventuelt med kapitaltilførsel fra eksisterende, større gartnerier. Alternativet kan være, at et eksisterende væksthushushold blot får lov til at forfalde i stedet for at blive udnyttet på en fornuftig måde.

4 Lovens bestemmelser

I dette afsnit vurderes en række af lovens regler med henblik på en forenkling og modernisering af reglerne. Det overvejes også, hvilke forhold, der bør reguleres i sammenhæng med anden lovgivning, og hvor en regulering gennem lovgivning bør bortfalde.

Vurderingerne har udgangspunkt i, at uddannelseskraft og bopælspligt stadig skal være en betingelse for at kunne erhverve en landbrugsejendom, og at selvejet fortsat skal være det bærende element i landbrugsloven.

4.1 Beskyttelse af jordbrugsinteresser

Gældende regler

Landbrugsloven indeholder bestemmelser, der beskytter de jordbrugsmæssige interesser og værner dyrkningsjorderne over for andre interesser, f.eks. byudvikling, natur- og miljøinteresser (lovens § 1).

Ved varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser lægges der både vægt på,

- at de nødvendige arealinddragelser finder sted, så de bedst egnede landbrugsjorder bevares, og
- at der i videst muligt omfang tages hensyn til de berørte landbrugsejendomme, struktur, arrondering og bygningsmæssige investeringer i jordbruget m.v. samt behov for arealer til udbringning af husdyrgødning.

De jordbrugsmæssige interesser varetages dels i forbindelse med region-, kommune- og lokalplanlægningen, dels i forbindelse med konkrete sager om inddragelse af landbrugsjord ved projekter, der ikke forudsætter en forudgående planlægning.

Bestemmelserne kom ind i landbrugsloven ved lovændringen i 1978. Baggrunden for reglerne var den øgede efterspørgsel efter jord til byudvikling og en voksende regulering af det åbne land gennem natur- og miljøbeskyttelseslovgivningen.

Man fandt det nødvendigt, at der i landbrugsloven blev tilvejebragt hjemmel til at gennemføre en sektorplanlægning i form af en landbrugsplanlægning (jordklassificering m.v.), så de jordbrugsmæssige interesser i det åbne land kunne varetages på linie med andre sektorinteresser såsom byudvikling, råstofindvinding, fredningsplanlægning m.v. (lovens § 3 a).

Den voksende regulering af landbruget var anledning til, at der i 1996 blev udarbejdet en rapport om "Landbruget i planlægningen". Det fremgik, at store dele af det åbne land var omfattet af reguleringer, der i større eller mindre omfang begrænser mulighederne for at foretage udvidelse af husdyrproduktion mv. Der er senere gennemført yderligere reguleringer i det åbne land.

4.1.1 Landbrugsjorden som ressource

Gældende regler

Landbrugsjorden har siden 1978 været betragtet som en begrænset ressource, der skal bevares for landbruget på linie med, at natur og miljø ud fra en ressourcebetragtning også betragtes som begrænsede ressourcer, der skal beskyttes i den sammenfattende planlægning.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at arealanvendelsen til jordbrug, natur og miljø i højere grad skal betragtes som en flersidig anvendelse. Danmark skal være et samfund, hvor der både er plads til erhvervsøkonomisk fremgang og til et bedre miljø.

Bæredygtig udvikling er en løbende proces, som indebærer, at de miljømæssige, økonomiske og sociale hensyn skal integreres bedre, jf. den nationale strategi for bæredygtig udvikling (2002).

Set med nutidens øjne forekommer lovens målsætning om at værne dyrkningsjorderne at være for ensidig og at lægge for stor vægt på at varetage jordbrugsinteresser i forhold til andre elementer såsom natur, miljø og bevarelse af landskabelige værdier.

I et mere langsigtet tidsperspektiv må landbrugsjorden dog fortsat betragtes som en begrænset naturressource for fødevarerproduktion – specielt fordi overgang til anden anvendelse i form af naturgenopretningsprojekter, våde enge, skovrejsning mv., vanskeliggør eller reelt helt udelukker, at jorderne på ny inddrages til jordbrugsmæssig udnyttelse.

På baggrund af udviklingen i samfundet og de perspektiver for landbruget, herunder multifunktionalitet, der er omtalt i afsnit 2 og 3, må jorderne i det åbne land fortsat betragtes som en begrænset ressource, hvor mange samfundsmæssige interesser gør sig gældende i ”kampen om jorden”.

Udvalget finder derfor, at landbrugsjorden bør betragtes som en ressource, der ved integration af landbrug, natur og miljø både kan anvendes til jordbrugsmæssig udnyttelse og – helt eller delvis – kan overgå til naturformål.

4.1.2 Ejendoms- og bedriftsstruktur

Gældende regler

Landbrugsloven tilstræber bl.a. at sikre en hensigtsmæssig udvikling af jordbrugserhvervene og en forbedret konkurrenceevne i disse erhverv.

Loven skal tilgodese heltidsbedrifterne og bevare en bred variation af ejendomme i jordbruget, herunder både deltidsbrug og fritidslandbrug. Heltidsbedrifterne står for langt hovedparten af landbrugsproduktionen. Deltidsbrug og fritidslandbrug har især betydning for befolkningsudviklingen i landdistrikterne.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at der ved varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser i planlægningen fortsat skal tages hensyn til heltidsbedrifter, hvor der er foretaget større bygnings- og kulturtekniske investeringer i jordbruget i tillid til, at ejendommen kan oprettholdes og udvikles på længere sigt.

Som anført i afsnit 3.3.3 forventes strukturudviklingen i landbruget i de kommende år fortsat at gå i retning af færre, men større heltidsbedrifter, ligesom antallet af deltidslandbrug forventes at falde, mens antallet af fritidslandbrug vil vokse.

På denne baggrund finder udvalget, at landbrugsloven også fremover bør indeholde regler, der kan rumme forskellige driftstyper. De nævnte kategorier af landbrug kan – hver for sig – bidrage til et landbrug i et afbalanceret samspil mellem produktion, natur, miljø, landskab og lokalsamfund.

4.1.3 Lovens formål

Udvalgets forslag

På baggrund af udvalgets overvejelser i afsnit 3.1, 4.1.1. og 4.1.2. finder udvalget, at lovens formål bør have udgangspunkt i

- at sikre en forsvarlig og flersidig anvendelse af landbrugsjorderne under hensyn til jordbrugsproduktion, natur, miljø og landskabelige værdier
- at sikre en bæredygtig udvikling af jordbrugserhvervene og en forbedret konkurrenceevne i disse erhverv
- at tilgodese bosætning og udvikling i landdistrikterne.

Den foreslåede bestemmelse om at sikre en forsvarlig og flersidig anvendelse af landbrugsjorderne tager både sigte på anvendelse af jorderne til jordbrugsproduktion og på en arealanvendelse, der tager hensyn til natur, miljø og landskabelige værdier. I en sådan flersidig arealanvendelse kan der tillige tages hensyn til friluftsliv og rekreative værdier samt til sociale og kulturelle værdier mv.

Bestemmelsen om en bæredygtig udvikling af jordbrugserhvervene skal bl.a. fremme strukturudviklingen ved at bevare en bred variation af såvel heltidsbrug som deltids- og fritidslandbrug.

Bestemmelsen om at tilgodese bosætning og udvikling i landdistrikterne har sammenhæng med EU's landdistriktspolitik, der understøtter en række aktiviteter i det åbne land og styrker livet på landet, bl.a. med henblik på at fastholde et befolkningsgrundlag med helårsbeboelse i landdistrikterne.

4.1.4 Sammenhæng med anden arealrelateret lovgivning

Udvalgets forslag

På baggrund af udvalgets overvejelser i afsnit 3.1, 4.1.1 og 4.1.2 finder udvalget, at bestemmelserne i landbrugsloven fortsat bør være baggrund for varetagelsen af de jordbrugs-mæssige interesser i region-, kommune- og lokalplanlægningen.

Der bør derfor opretholdes en hjemmel i landbrugsloven til, at fødevareministeren kan fastsætte regler for udarbejdelse af regionale jordbrugsanalyser, der skal være grundlag for indarbejdelsen af de jordbrugs-mæssige forhold i den fysiske planlægning.

Jordbrugsanalyserne skal indgå ved afvejningen af arealinteresser mv. i regionplanlægningen og udmøntes i regionplanens retningslinier. Analyserne er alene et bidrag til regionplanlægningen og skal ikke godkendes af fødevareministeren.

Varetagelsen af de jordbrugs-mæssige interesser i forbindelse med miljøministerens udstedelse af landsplandirektiver og de statslige regionplanudmeldinger må fortsat ske i et samarbejde mellem de respektive ministerier.

Der synes derimod ikke at være det samme behov som hidtil for, at varetagelsen af de jordbrugs-mæssige interesser i kommune- og lokalplanlægningen skal bygge på, at forslag til sådanne planer skal indsendes til Fødevareministeriet (Direktoratet for FødevarerErhverv), jf. reglerne i § 25 i lov om planlægning.

Kommunerne varetager nu administrationen af landzonereglerne i det åbne land. De jordbrugs-mæssige interesser kan varetages af kommunerne i samspil med amtskommunerne som regionplanmyndighed.

4.2 Definitioner og landbrugspligt

Landbrugsloven bygger på 3 grundbegreber, nemlig landbrugsejendom, landbrugsbedrift og landbrugspligt.

4.2.1 Landbrugsejendom

Gældende regler

Ved en landbrugsejendom forstås en ejendom, der i matriklen (Kort & Matrikelstyrelsens matrikelregister) er noteret som en landbrugsejendom (lovens § 2, stk. 2). De landbrugsnoterede ejendomme omfatter også ejendomme, der anvendes til gartneri, skovbrug m.v.

En landbrugsejendom udgør således en selvstændig ejendom, der kan afhændes og pantsættes særskilt efter reglerne i udstykningsloven og tinglysningsloven. Den udgør også en vurderingsenhed efter reglerne om ejendomsvurdering.

Udvalgets forslag

Da landbrugsloven fortsat skal indeholde bestemmelser, der bl.a. regulerer erhvervelse af ejendomme/ jorder, må loven fortsat have udgangspunkt i begrebet en landbrugsejendom.

dom, der har en nær sammenhæng med ejendomsbegrebet i udstykningsloven og tinglysningsloven mv.

4.2.2 Landbrugsbedrift

Gældende regler

Ved en landbrugsbedrift forstås i flere sammenhænge en økonomisk driftsenhed (virksomhed), der driver landbrug, skovbrug, gartneri, frugtplantage, planteskole eller lignende jordbrugsvirksomhed, og hvor driften forestås af samme fysiske eller juridiske person (producent).

Begrebet anvendes bl.a. i landbrugsstatistikken fra Danmarks Statistik, i støttelovgivningen og i reglerne om husdyrhold og arealkrav m.v. Begrebet er ikke defineret i landbrugsloven (men i bekendtgørelse om husdyrhold og arealkrav mv.), og definitionen er ikke helt enslydende i de nævnte sammenhænge.

En landbrugsbedrift omfatter efter de nævnte definitioner den økonomiske driftsenhed. En bedrift kan bestå af en eller flere landbrugsejendomme eller ejendomme uden landbrugspligt (frie jorder), der drives sammen. Derudover kan der i bedriftens areal indgå tilforpantede arealer, medens bortforpantede arealer ikke betragtes som hørende til bedriften. Arealer, som en producent har en vis brugsret til, f.eks. ved gylleaftaler eller pasningsaftaler, betragtes heller ikke som en del af dennes bedrift.

Forskellen mellem det juridiske begreb ”en landbrugsejendom” og det driftsøkonomiske begreb ”en landbrugsbedrift” kan illustreres ved, at der i 2002 var 137.447 landbrugsejendomme (ifølge Kort & Matrikelstyrelsens statistik) og ca. 50.000 landbrugsbedrifter (ifølge Danmarks Statistik).

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at begrebet ”en landbrugsbedrift” bør defineres i lovteksten i landbrugsloven med udgangspunkt i, at der ved en landbrugsbedrift forstås en driftsenhed (virksomhed), der driver landbrug, skovbrug, gartneri, planteskole eller lignende jordbrugsvirksomhed, og hvor driften forestås af samme fysiske eller juridiske person (producenten). Bedriften kan bestå af en eller flere landbrugsejendomme samt tilforpantede jorder mv. Bedriften omfatter også de dertil hørende naturarealer.

Det bør tilstræbes at anvende den samme definition af begrebet en landbrugsbedrift/jordbrugsbedrift i hele den lovgivning, der regulerer jordbruget, herunder bl.a. støttelovgivningen og lov om jordbrugets anvendelse af gødning m.v. Hvis enkelte lovbestemmelser, f.eks. regler om tilskud, ikke skal omfatte alle landbrugsbedrifter, bør dette reguleres ved udformningen af de enkelte tilskudsregler.

4.2.3 Landbrugspligt og frie jorder

Gældende regler

Landbrugsejendomme er undergivet landbrugspligt (lovens § 2, stk. 1). Begrebet landbrugspligt betyder, at en ejendom er undergivet landbrugslovens bestemmelser om drift, samdrift, forpagtning, sammenlægning, erhvervelse m.v.

Jorderne til en landbrugsejendom skal udnyttes på forsvarlig jordbrugsmæssig måde i det omfang, de er egnede hertil (dyrkningspligten, lovens § 7 a). Landbrugspligt er ikke ensbetydende med, at jorderne i alle tilfælde skal dyrkes jordbrugsmæssigt. Naturarealer på en landbrugsejendom kan henligge i naturtilstand uden pligt til at udnyttes jordbrugsmæssigt. Landbrugspligten betyder dog for sådanne arealer, at de omfattes af de øvrige regler i landbrugsloven, herunder lovens erhvervsregler.

Udtrykket ophævelse af landbrugspligten og bortfald af landbrugspligt (lovens § 4) betyder, at ejendommen efter udstykning, arealoverførsel eller lignende ikke længere er noteret i matriklen som en landbrugsejendom, dvs. ejendommen/ jorderne omfattes ikke længere af reglerne i landbrugsloven.

Hvis landbrugspligten skal ophæves på en del af en landbrugsejendom, må arealet udstykkes som en selvstændig ejendom eller fraskilles ved arealoverførsel til en bestående ejendom (uden landbrugspligt).

Ved administrationen af lovgivningen om jordbrugets strukturforhold anvendes ofte begrebet ”frie jorder”. Der er ingen officiel definition på dette udtryk, der heller ikke fremgår af lovgivningen. Ved frie jorder forstås i almindelighed arealer i det åbne land uden landbrugspligt, dvs. arealer, der ikke hører til landbrugsejendomme i landbrugslovens forstand, og som enten udnyttes til jordbrug, er skovbevoksede (uden fredskovspligt) eller ligger uudnyttede hen. Arealer, der anvendes til andre formål, f.eks. med bebyggelse, betragtes derimod ikke som frie jorder.

Til belysning af begreberne landbrugspligt og frie jorder kan oplyses, at ca. 82 procent af det åbne land er undergivet landbrugspligt, og det skønnes, at ca. 7 procent er frie jorder.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at begrebet landbrugspligt fortsat skal være ensbetydende med, at jorderne/ ejendommen er noteret i matriklen som en landbrugsejendom, og at jorderne/ ejendommen dermed er omfattet af reglerne i landbrugsloven.

Indholdet af landbrugspligten, herunder forsvarlig anvendelse af dyrkningsarealer og naturarealer, omtales i afsnit 4.2.4.

De frie jorder omtales nærmere i afsnit 4.2.7. om forkøbsret i jordkøbsloven og afsnit 4.2.8. om ophævelse af landbrugspligt.

4.2.4 Dyrkningspligt og naturpleje

Gældende regler

Loven indeholder både en dyrkningspligt og et forbud mod, at landbrugsjord overgår til anden anvendelse (lovens § 7 a).

I afsnit 3.4 er der foretaget en analyse af, om der i landbrugsloven er behov for yderligere regler, der skal tilgodese, at landbrugsjorder, der ikke dyrkes jordbrugsmæssigt, plejes på en måde, så arealerne opretholder deres oprindelige naturmæssige karakter.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at landbrugspligten må have udgangspunkt i, at en landbrugsejendom skal drives på forsvarlig måde under hensyn til de erhvervmæssige udnyttelsesmuligheder, til natur og miljø og til bevarelse af de landskabelige værdier, jf. lovens formål.

Ejeren af en landbrugsejendom kan således drive ejendommen erhvervmæssigt som en jordbrugsvirksomhed, og han kan frit vælge at lade jorderne overgå til naturformål. Grundprincippet om landmandens ret til frit afgrødevalg af dyrkede arealer forudsættes således opretholdt. Både jordbrugsvirksomhed og naturformål er i overensstemmelse med landbrugspligten.

Det betyder modsætningsvis, at ejendommens jorder ikke må tages i brug til anden anvendelse end jordbrug og naturformål uden tilladelse efter landbrugsloven, medmindre der gennemføres lokalplan. Det gælder f.eks. etablering af golfbaner, campingplads, mv., hvor der kan være tale om aktiviteter af en karakter, der indebærer, at ejeren af ejendommen ønsker at kunne ændre arealanvendelsen, uden at skulle gennemføre udstykning og ophævelse af landbrugspligten.

Udvalget finder dog, at sager om anvendelse af landbrugsjorder til råstofindvinding ikke længere bør omfattes af de nævnte regler i landbrugsloven. De landbrugsmæssige hensyn, der efter landbrugsloven varetages i forbindelse med råstofindvinding på landbrugsejendomme, herunder vilkår om efterbehandling til jordbrug eller naturformål, kan varetages af amtsrådet/Bornholms Regionskommune i medfør af råstofloven.

Langt hovedparten af landbrugsjorderne omfattes allerede af bestemmelser om udarbejdelse af mark- og gødningsplaner samt gødningsregnskaber efter reglerne i lov om jordbrugs anvendelse af gødning og om plantedække.

Desuden er en række ekstensivt drevne landbrugsarealer omfattet af bestemmelserne primært i naturbeskyttelseslovens § 3, der beskytter mod tilstandsændringer og derved sætter visse grænser for anvendelsen af jorderne under hensyntagen til natur og miljø.

Udvalget finder derfor, at der af hensyn til bevarelse af de naturmæssige, miljømæssige og landskabelige værdier bør fastsættes nærmere regler om jordens anvendelse, herunder bl.a. en plejeplicht, der tager sigte på at hindre, at udyrkede arealer varigt skifter karakter ved tilgroning med selvsåede buske og træer mv. Hvis arealerne ligger i et område, hvor der ifølge regionplanlægningen ønskes skovrejsning, eventuelt ved selvgroet skov, bør reglerne dog give mulighed herfor. Dette gælder dog ikke for områder omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 og Natura 2000-områder.

Plejeplichten bør dog tilpasses forholdene i den konkrete situation, så pligten ikke bliver uforholdsmæssig byrdefuld for ejeren. Det gælder f.eks. i områder, der er meget fugtige, meget kuperede, eller meget vanskeligt tilgængelige, eller hvor de fysiske forhold på anden måde medfører, at plejen vil være vanskelig at udføre på en rationel og hensigts-

mæssig måde. Hvis plejepligtige arealer løbende afgræsses eller slås, vil der normalt ikke blive behov for med års mellemrum at rydde træ- og buskopvækst. Der er mulighed for at indgå aftaler om MVJ-tilskud til græsning og høslet på mange af arealerne.

For lysåbne naturtyper (enge, herunder strandenge, overdrev og heder), der er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3, betyder plejepligten typisk, at der med års mellemrum skal fjernes selvsået træ- og buskopvækst på arealerne, f.eks. i form af slåning eller fældning. Denne pligt skal også gælde for braklagte arealer.

Ved påbud om slåning eller fældning af selvgroede buske og træer bør der normalt gives en frist på mindst 9 måneder. Der kan herved tages hensyn til, om vejr- og jordbundsforhold gør det muligt at gennemføre fældning mv. med maskiner. Dette vil f.eks. ikke altid være muligt, hvis der er tale om et vådområde, hvor det kan være økonomisk byrdefuldt at gennemføre fældning mv.

Plejepligten kan også fraviges, hvis natur- eller landskabsmæssige forhold taler herfor.

Inden for rammerne af plejepligten skal det endvidere være muligt at lade en mindre andel af et areal gro til og at bevare solitærtræer ud fra forudsætningen om, at arealet ikke herved skifter varig karakter.

Udvalget finder, at sådanne regler bør indeholdes i forslag til en ny lov om drift af landbrugsjord, der ligesom landbrugslovforslaget påtænkes fremsat i Folketinget i den kommende samling.

Udvalget peger endvidere på, at en generel bekæmpelse af kæmpebjørneklo og andre invasive arter bør overvejes nærmere i forbindelse med en ny lov om drift af landbrugsjord, herunder om de nævnte bestemmelser bør omfatte alle jorder (uanset landbrugspligt). Udvalget er opmærksom på, at offentlige myndigheder bruger store ressourcer på bekæmpelse af kæmpebjørneklo på offentlige arealer, men denne bekæmpelse er ikke effektiv, hvis ikke den sker på alle arealer. Loven vil eventuelt kunne indeholde hjemmel til, at fødevareministeren bemyndiges til at fastsætte nærmere regler om bekæmpelse af invasive arter.

Krav om mere omfattende pleje af f.eks. habitatområder, naturgenopretning samt udyrkede arealer, hvor plejepligten vil være uforholdsmæssig byrdefuld for ejeren, og en ret for offentlige myndigheder til at gennemføre naturpleje bør ikke varetages gennem landbrugsloven, men gennem naturbeskyttelsesloven.

Udvalget finder endvidere, at det ikke er hensigtsmæssigt at fastsætte yderligere, detaljerede bestemmelser i landbrugsloven, der går ud på at præcisere den foreslåede bestemmelse om, at en landbrugsejendom skal drives forsvarligt hensyn til de erhvervsmæssige udnyttelsesmuligheder, til natur og miljø og til bevarelse af de landskabelige værdier.

4.2.5 Notering og bortfald af landbrugspligt

Gældende regler

En ejendom noteres i matriklen som en landbrugsejendom, hvis ejendommen er på 2 ha eller derover, mindst 2 ha af jorderne anvendes til landbrug, gartneri, planteskole eller lignende jordbrugsvirksomhed, og ejendommen er forsynet med beboelsesbygning, hvorfra jorderne drives af beboerne (lovens § 3, jf. § 14).

Når en landbrugsejendom nedbringes under 2 ha, kan ejeren vælge, om landbrugspligten ønskes opretholdt. Når den nedbringes under 0,5 ha, bortfalder landbrugspligten (lovens § 4, stk. 6).

Reglerne anvendes bl.a. ved supplerende af tidligere nedlagte landbrugsejendomme og fritliggende beboelsesejendomme (lovens § 14, stk. 2), hvor det er en forudsætning, at der findes fornødne beboelses- og driftsbygninger på ejendommen, og at jorderne normalt grænser til bygningslodden.

Udvalgets forslag

En fælles arealgrænse ved notering og bortfald af landbrugspligt, der ikke indeholder de nævnte muligheder for, at ejeren kan vælge landbrugspligt i intervallet mellem 0,5 ha og 2 ha, vil medføre en forenkling.

En ny fælles arealgrænse på f.eks. 1 ha vil betyde en stramning af reglerne i situationer, hvor ejeren ønsker at frastykke arealer for at frigøre sig fra bopælspligten.

En ny fælles arealgrænse på f.eks. 5 ha vil svække værnet mod fjerneje som følge af, at bopælspligten bortfalder automatisk, når en ejendom nedbringes under arealgrænsen. En lempelse kan også svække intentionerne om, at landbrugspligtige arealer skal drives forsvarligt under hensyn til natur og miljø og til bevarelse af de landskabelige værdier.

Udvalget foreslår derfor,

- at der skal gælde en fast arealgrænse på 2 ha ved notering af landbrugspligt og bortfald af landbrugspligt, og
- at landbrugspligten automatisk bortfalder, når en landbrugsejendom med beboelsesbygning ved udstykning eller lignende nedbringes under 2 ha. Eksisterende landbrugsejendomme, der er under 2 ha, skal dog kunne beholde landbrugsnoteringen (som hidtil), indtil ejeren fremsætter ønske om, at noteringen slettes i matriklen.

Landbrugspligten forudsættes dog opretholdt på landbrugsejendomme uden beboelsesbygning, selv om ejendommen ved udstykning eller lignende nedbringes under 2 ha.

Udvalget foreslår endvidere, at en ejendom kan noteres som en landbrugsejendom, hvis den er over 2 ha og er forsynet med en beboelsesbygning.

4.2.6 Gartnerier, væksthugartnerier mv.

Gældende regler

For gartnerier, især væksthugartnerier, gælder en undtagelse om, at de kan blive pålagt landbrugspligt, selvom de ikke opfylder den normale arealstørrelse på 2 ha i lovens § 3.

Der gælder derimod ikke nogen særregler med hensyn til ophævelse af landbrugspligt, heller ikke for væksthugartnerier. Landbrugspligten vil således som udgangspunkt kun kunne tillades ophævet, hvis ejendommens areal er mindre end 2 ha.

Udvalgets forslag

Udvalget foreslår som konsekvens af forslaget i afsnit 4.2.5 om en fælles arealgrænse for landbrugspligt på 2 ha at ophæve reglen om, at gartnerier med et areal på mindre end 2 ha kan noteres med landbrugspligt.

Udvalget foreslår endvidere, at der på baggrund af de erhvervsregler, der omtales i afsnit 4.4, indføjes en bestemmelse om, at ejere af væksthugartnerier og større planteskoler efter ansøgning kan få ophævet landbrugspligten på en landbrugsejendom med et areal på over 2 ha, hvis ejeren finder, at reglerne i landbrugsloven er til hinder for ønskede dispositioner. Det bør dog kun gælde for gartneriejendomme, hvor der er mindst 3 heltidsbeskæftigede i virksomheden.

Gartneriejendomme uden landbrugspligt skal fortsat have mulighed for køb af suppleringsjord, men ejeren af en sådan ejendom opfylder ikke betingelserne for at få fortrinstilling til suppleringsjord, jf. afsnit 4.6.5. Ejendommen skal også igen kunne noteres som en landbrugsejendom, når den f.eks. efter et ejerskifte ejes af en person eller et selskab, der opfylder lovens erhvervsbetingelser

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer (Dansk Landbrug, Landbrugsrådet og Dansk Erhvervsgartnerforening), har foreslået, at væksthugartnerier og større planteskoler får en generel adgang til at anvende holdingselskabskonstruktioner, der går ud over landbrugslovens rammer i øvrigt, jf. afsnit 4.4.3, pkt. b.

4.2.7 Forkøbsret i jorkkøbsloven

Gældende regler

Efter lov om offentlig fremskaffelse af jord til jordbrugsmæssige formål (jorkkøbsloven) kan det offentlige erhverve jord inden for nærmere definerede rammer for at tilvejebringe en offentlig ejat disponibel jordreserve. Det er herved muligt at skaffe erstatningsjord til de landmænd, der skal afstå jord til vejanlæg, byudvikling, skovrejsning, naturgenopretningsprojekter, våde enge, drikkevandsbeskyttelse og lignende.

a) Fremskaffelse af jord (§§ 18 og 19)

Lovens nærmere definerede formål er

- at fremme en rationel landbrugsdrift og forbedring af landbrugsstrukturen ved supplerings af jordbrug og ved jorkfordeling

- at varetage hensyn til bevarelse af landskabet og det landbrugsmæssige miljø
- at afbøde de jordbrugsmæssige gener ved ikke-jordbrugsmæssige aktiviteter i landbrugsområderne
- at fremskaffe jord til oprettelse af havekolonier og
- at sikre opretholdelsen af eksisterende havekolonier.

Jordkøbslovens muligheder for aktive opkøb af puljejord er et redskab til fremme af strukturudviklingen af landbrugsejendomme. Loven kan især – ved at skaffe erstatningsarealer til de ejendomme, som berøres af offentlige arealkrævende projekter – medvirke til, at ejendommenes driftsmuligheder bevares og endog forbedres, hvis der knyttes jordfordeling til projektgennemførelsen.

Køb af ejendomme sker ved frivillig aftale med de enkelte lodsejere og til den pris, som er gældende i det pågældende område for arealer af tilsvarende bonitet. Ved opkøb i god tid forud for projekternes gennemførelse kan erhvervelserne ske til markedspris.

b) Forkøbsret (§§ 20 – 26)

Loven giver endvidere mulighed for at pålægge forkøbsret for staten til fremskaffelse af jord til nogle af de formål, som er angivet for erhvervelser. Siden lovens ændring i 1990 har denne mulighed alene været anvendt på såkaldte frie jorder, dvs. landbrugsarealer, som ikke er undergivet landbrugspligt, jf. afsnit 4.2.3.

Formålet er dels at sikre, at disse arealer pålægges landbrugspligt i overensstemmelse med landbrugslovens regler, dels at forhindre at jorden drives sammen med en landbrugsbedrift beliggende langt fra det pågældende areal.

I praksis indgår sådanne arealer ofte som puljejord i jordfordelinger, hvorved de tjener de samme formål som andre opkøbte arealer og dermed også pålægges landbrugspligt og sammenlægges med en velbeliggende landbrugsejendom.

Forkøbsretten pålægges administrativt og kan ikke gøres gældende over for erhvervelse ved arv, hensiddende i uskiftet bo eller deling af fællesbo, eller når erhververen er nært beslægtet med den hidtidige ejer.

I praksis gøres forkøbsretten heller ikke gældende i de tilfælde, hvor erhververen ejer en landbrugsejendom, som arealet kan sammenlægges med.

c) Administration (§§ 30a og 30b)

Jordkøbsloven giver hjemmel til at nedsætte et regionalt jordkøbsnævn i hvert amt. De regionale nævns opgaver består i at købe arealer ved frivillig aftale og at videresælge arealerne til fremme af jordfordeling m.v. Nævnenes aktiviteter på landsplan er dog begrænsede i forhold til statens aktiviteter.

Der er for tiden nedsat jordkøbsnævn i to amter (Nordjyllands og Sønderjyllands Amt). Viborg Amt har tidligere oprettet et regionalt jordkøbsnævn, men har efterfølgende af budgetmæssige grunde besluttet at nedlægge nævnet igen.

Udvalgets forslag

Forskellige overvejelser kan gøre sig gældende i forbindelse med statens adgang til at erhverve landbrugsjord, herunder om jordkøbsloven stadig skal bruges til at pålægge frie jorder forkøbsret med henblik på senere pålæggelse af landbrugspligt.

Landbrugsjord betragtes i det mere langsigtede tidsperspektiv fortsat som en begrænset naturressource for fødevareproduktionen og udøvelsen af landbrugserhvervet i overensstemmelse med samfundets krav om bl.a. større ekstensivering. En øget anvendelse af arealer til naturgenopretningsprojekter, våde enge, skovrejsning, byudvikling, vejanlæg vil få den konsekvens, at jordbrugsmæssig udnyttelse af arealerne begrænses eller udelukkes, og at jorderne i det åbne land derfor i stigende grad må betragtes som en knap ressource.

Muligheden for offentlige opkøb af landbrugsjord og muligheden for at tinglyse forkøbsret på frie jorder efter jordkøbsloven skal ikke betragtes snævert ud fra den synsvinkel at sikre ressourcerne til den erhvervsmæssige udnyttelse af landbrugsjorden, men i lige så høj grad som et bidrag til at kunne tilgodese andre formål, herunder specielt natur- og miljøformål, på hidtil traditionelt drevne landbrugsarealer på en smidig og hensigtsmæssig måde.

Det har stor betydning at kunne stille erstatningsjord til rådighed for landmænd, som bliver berørt af offentlige projekter i det åbne land.

Udvalget foreslår, at jordkøbslovens bestemmelser bør opretholdes uden indholdsmæssige ændringer, og at reglerne om fremskaffelse af jord og forkøbsret mv. indarbejdes i landbrugsloven.

Udvalget anbefaler, at princippet om, at landbrugsjord i videst mulig omfang skal være underlagt landbrugspligt, bør fastholdes, hvilket også er et af lovens strukturpolitiske virkemidler.

4.2.8 Ophævelse af landbrugspligt

Gældende regler

Landbrugspligten kan efter reglerne i lovens § 4, stk. 1, nr. 1-3, ophæves,

- når jorden ligger inden for områder (byzone, sommerhusområde eller landzonelokalplan), der er udlagt til bymæssige formål m.v., og den i nær fremtid (inden 5 år) skal anvendes til det pågældende formål,
- når jorden ligger i landzone (uden lokalplan), og en parcel på indtil 5.000 m² i nær fremtid (inden 5 år) skal anvendes til bebyggelse mv., og
- når særlige forhold taler for det.

De nævnte regler er suppleret med regler fastsat i bekendtgørelse i medfør af lovens § 4, stk. 7, hvorefter landbrugspligten kan bortfalde uden tilladelse, hvis en landinspektør kan afgive erklæring om, at en række nærmere angivne betingelser er opfyldt.

Udvalgets forslag

Reglerne om ophævelse af landbrugspligt må – som hidtil – have udgangspunkt i, at landbrugspligten kan forventes ophævet, når ejendommen eller dens jorder skal inddrages til en ikke-jordbrugsmæssig anvendelse i overensstemmelse med region-, kommune- og lokalplanlægningen.

Ophævelse af landbrugspligt forudsætter normalt, at jorderne varigt skal inddrages til en ikke-jordbrugsmæssig anvendelse såsom bebyggelse til bymæssige formål m.v., der udelukker, at jorderne senere igen kan inddrages til en jordbrugsmæssig udnyttelse.

Hvis der derimod er tale om en ikke-jordbrugsmæssig anvendelse af midlertidig karakter som f.eks. råstofindvinding, er det normalt ikke nødvendigt at ophæve landbrugspligten, jf. afsnit 4.2.4.

a) Arealer til bebyggelse mv.

Udvalget foreslår, at landbrugspligten som udgangspunkt skal kunne ophæves,

- når jorden ved lokalplaner (byzone, sommerhusområde eller landzonelokalplan) er udlagt til bebyggelse og dertil hørende fællesarealer mv., og jorden i nær fremtid (inden 5 år) skal anvendes til formål, der udelukker en senere jordbrugsmæssig anvendelse
- når der foreligger landzonetilladelse efter lov om planlægning (uden for de planlagte områder) til bebyggelse mv., og jorden i nær fremtid (inden 5 år) skal anvendes til formål, der udelukker en senere jordbrugsmæssig anvendelse
- når jorden agtes anvendt til boligparceller med et areal på under 2 ha eller til supplerende af boligparceller, der efter suppleringen er under 2 ha (normalt kun 1 sammenhængende lod efter suppleringen).

Der må således fortsat lægges vægt på, at jorderne ligger i et område, hvor der er fastsat bindende bestemmelser for arealanvendelsen, dvs. at der er vedtaget en lokalplan for området, eller at jorderne er overført til byzone eller sommerhusområde, inden der blev stillet krav om udarbejdelse af lokalplan ved ændring af zonestatus. Det må også fortsat være en betingelse for ophævelse af landbrugspligten, at jorderne i nær fremtid (inden 5 år) skal anvendes til det planlagte formål. En lokalplan indeholder ikke en handlepligt, og det kan vare adskillige år, inden en lokalplan bliver virkeliggjort.

Sammenkoblingen med lokalplaner betyder, at når der er vedtaget en lokalplan, der udlægger arealer til bebyggelse mv., kan det påregnes, at der vil blive givet tilladelse til ophævelse af landbrugspligten, når jorden inden 5 år skal inddrages til det planlagte formål. Landbrugspligten kan – som hidtil – bortfalde uden tilladelse, jf. nedenfor.

Sammenkoblingen med landzonetilladelser efter planloven (uden for de planlagte områder) forudsætter, at planlovsmyndigheden (kommunen) ved udstykning mv. af arealer til bebyggelse og dertil hørende fællesarealer træffer afgørelse om størrelsen af de arealer, der inddrages til bebyggelse med tilhørende udenomsarealer, herunder gårdsplads, parkeringsarealer, have, afskærmende beplantning mv.

Der kan således ske udstykning og ophævelse af landbrugspligt på arealer i det åbne land til f.eks. beboelse, erhvervs- og industriformål og offentlige anlæg, herunder bygningsanlæg til f.eks. vandværker, rensningsanlæg, transformestationer, naturgasanlæg mv., når der foreligger landzonetilladelse til udstykning til bebyggelse mv. efter planloven, og arealerne skal bebygges i nær fremtid.

Ved udstykning af arealer til helårsbeboelse mv. ophæves landbrugspligten, hvis arealet er under 2 ha. Hvis arealet overstiger 2 ha, vil der være tale om oprettelse af en ny landbrugsejendom, hvilket kræver tilladelse, jf. afsnit 4.2.5 og 4.6.4.

Ved udstykning af arealer til andre formål end bebyggelse mv. kan en tilladelse efter planloven ikke uden videre danne grundlag for, at landbrugspligten ophæves. Det gælder f.eks. en planlovstilladelse til udstykning af arealer til en kommune til en senere byudvikling, udstykning af arealer til rekreative formål, skovarealer under 30 ha (jf. afsnit 4.2.9) eller arealer (under 2 ha) til en fond til naturformål.

Arealoverførsel til en bestående ejendom kræver ikke tilladelse efter planloven, hvis der er tale om en uændret anvendelse. Det betragtes f.eks. ikke som ændret anvendelse, at et areal overføres fra en landbrugsejendom til en boligejendom som have. Supplering af andre ejendomme kan også ske uden tilladelse efter planloven, hvis der er tale om en uændret anvendelse.

Der skal derfor – som hidtil – være en hjemmel til, at fødevareministeren kan fastsætte mere detaljerede regler (end indeholdt i lovteksten) om, at landbrugspligten kan bortfalde uden tilladelse. Der kan bl.a. stilles krav, der sikrer, at der ikke uden videre ved udstykning mv. sker fraskillelse af ejendommens bygninger, eller at der ved arealoverførsel sker supplering af en bestående ejendom, f.eks. en beboelsesejendom, med fraliggende lodder. Reglerne betyder, at et stort antal udstykningssager kan gennemføres uden tilladelse efter landbrugsloven.

b) Arealer til naturformål mv.

Udvalget finder endvidere, at der i forbindelse med *offentlige myndigheders* erhvervelse af landbrugsjord til naturformål, herunder skovrejsningsprojekter og naturgenopretningsprojekter mv., bør tilvejebringes retningslinier, der gør det lettere at gennemføre sådanne projekter.

Ved større naturprojekter er der normalt tale om en forudgående planlægning med baggrund i region- og kommuneplanlægningen, og projektet gennemføres ofte som led i en jordfordeling mellem flere landbrugsejendomme. Det må bl.a. indgå i vurderingen, om projektet vil have følgevirkninger for driften af nærliggende landbrugsejendomme, f.eks. ved genopretning af søer og moser, der kan påvirke mulighederne for afvanding og dyrkning af nærliggende arealer.

Offentlige myndigheder kan erhverve hele landbrugsejendomme uden tilladelse efter landbrugsloven. Erhvervelse af en del af en landbrugsejendom forudsætter, at der gennemføres udstykning og ophævelse af landbrugspligten (medmindre arealet overføres til en landbrugsejendom). Erhvervelse af en del af en landbrugsejendom kan derfor kun

ske med tilladelse til udstykning, arealoverførsel mv., som vil kunne forventes, når der er tale om anvendelse til naturformål mv. Offentlige myndigheder omfatter i denne forbindelse stat, amt og kommuner mv., jf. afsnit 4.4.5 om offentlige myndigheders erhvervelse af hele landbrugsejendomme.

Udvalget finder, at landbrugspligten som udgangspunkt bør opretholdes på arealer, der erhverves af offentlige myndigheder og almene fonde til naturformål såsom naturgenopretningsprojekter, våde enge mv. Der kan eventuelt være tale om, at arealerne noteres som en landbrugsejendom uden bygninger. Landbrugspligten forudsættes dog ikke opretholdt, hvis arealerne pålægges fredskovspligt, eller hvis arealerne er under 2 ha.

Udvalget foreslår endvidere, at offentlige myndigheder bør have lettere adgang til at erhverve mindre arealer (under 2 ha), der ønskes fraskilt uden landbrugspligt til rekreative formål mv. af almen samfundsmæssig karakter. Det kan f.eks. være tale om nærrereative arealer eller mindre arealer til bevarelse af småbiotoper, moser og vandhuller mv.

Ved sådanne erhvervelser til mindre naturprojekter er der ofte ikke tale om en forudgående planlægning, men det bør naturligvis indgå i vurderingen, hvilke retningslinier, der er fastsat for arealanvendelsen i region- og kommuneplanlægningen, og om projektet vil medføre ulemper for nærliggende landbrug.

I en del situationer gennemføres naturprojekter – såvel større projekter som mindre projekter – ved, at *en fond* erhverver de nødvendige ejendomme eller arealer til projektet og gennemfører projektet i samarbejde med offentlige myndigheder.

Disse projekter indeholder et værdifuldt bidrag til virkeliggørelse af aktiviteter på natur- og miljøområdet, der tilgodeser formål af almen samfundsmæssig karakter i det åbne land.

Udvalget foreslår derfor, at der tilvejebringes retningslinier, der gør det lettere for visse, almene, godkendte fonde at erhverve landbrugsjord til gennemførelse af sådanne naturprojekter på linie med projekter, der gennemføres af offentlige myndigheder, jf. tillige afsnit 4.4.3 om fondes erhvervelse af hele landbrugsejendomme.

Udvalget finder, at de nærmere retningslinier for fondes erhvervelse af mindre arealer (under 2 ha) uden landbrugspligt bør bygge på de samme principper, der fastsættes for fondes erhvervelse af landbrugsjorder (over 2 ha) med landbrugspligt, herunder at fonde kan opnå forhåndsgodkendelse, og at der stilles vilkår om tinglysning af deklaration om naturpleje og offentlig adgang mv. Det er, som ovenfor omtalt, ikke nogen betingelse, at disse mindre arealer skal ligge inden for områder, der i region- og kommuneplanlægningen er udlagt til naturområder.

Udvalget finder også, at der bør være mulighed for, at *vandforsyningsselskaber (både offentlige og private)* efter tilladelse kan få landbrugspligten ophævet på landbrugsjorder under 2 ha med henblik på beskyttelse af drikkevand, hvis jorderne ligger inden for nærmere definerede/afgrænsede områder, hvor der ifølge en indsatsplanlægning er be-

hov for en særlig indsats til beskyttelse af drikkevand, jf. § 13 i lov om vandforsyning, se afsnit 4.4.5.

Udvalget skal dog samtidig pege på, at beskyttelse af drikkevand som udgangspunkt bør søges sikret ved aftaler, der bl.a. kan indeholde dyrkningsbegrænsninger og forbud mod tilførsel af gødning, og dermed ikke forudsætter erhvervelse af jorderne.

Generelt gælder, at arealgrænsen på 2 ha i forbindelse med offentlige myndigheders, fondes og vandforsyningsselskabers erhvervelse af arealer ikke er udtryk for en arealmæssig begrænsning. Grænsen på 2 ha er alene afgørende for, om jorden skal fraskilles uden landbrugspligt (under 2 ha) eller med landbrugspligt (over 2 ha).

Landbrugspligten omfatter – som nævnt i afsnit 4.2.3 og 4.2.4 – alle jorder, der hører til en landbrugsejendom, idet naturarealer kan henligge i naturtilstand uden pligt til at udnytte jordbrugsmæssigt.

Mange mindre naturarealer på en landbrugsejendom, f.eks. moser, heder, enge, overdrev og småskove mv., udgør en naturlig del af ejendommens jorder. Udstykning og ophævelse af landbrugspligt på sådanne arealer, der ofte ligger omgivet af ejendommens dyrkningsjorder, kan medføre ulemper for en rationel landbrugsdrift og for fremtidige strukturumlægninger. Udstykning af sådanne arealer til selvstændigt matrikulerede ejendomme kan også føre til en belastning af landskabet i form af bebyggelse, hegning, beplantning m.v.

Udvalget finder, at der fortsat ved administrationen af landbrugsloven og planloven, jf. afsnit 3.1.2, bør lægges vægt på at modvirke udstykning af mindre parceller i det åbne land til *private, rekreative formål* og at modvirke dannelsen af nye frie jorder uden landbrugspligt.

På en del mindre landbrugsejendomme giver bopælspligten problemer ved ejerskifte, hvor erhververen skal tage fast bopæl på ejendommen. Problemet kan ofte løses ved at nedbringe ejendommens areal under arealgrænsen på 2 ha, jf. afsnit 4.2.5, hvorved landbrugspligten og dermed bopælspligten kan ophæves (bortfald af landbrugspligten).

Med de foreslåede lempelige regler for ophævelse af landbrugspligt vil det ikke mere være nødvendigt med tilladelse efter landbrugsloven til etablering af jordbrugsparceller, hvis jordbrugsparcellerne har et areal på under 2 ha. Spørgsmålet om placering og størrelse af jordbrugsparceller vil herefter alene bero på planlægningsmæssige overvejelser.

4.2.9 Ophævelse af landbrugspligt på fredskovsarealer

Gældende regler

Landbrugspligten kan ophæves på skovarealer over 35 ha, der er pålagt fredskovspligt (lovens § 4, stk. 2).

Der lægges vægt på, at de skovbevoksede arealer udgør mere end 35 ha, og at afstanden mellem særskilt beliggende skovlodder ikke overstiger 800 – 1000 m. Fredskovspligtige arealer, der ikke er bevokset med skov, kan ikke medregnes i de 35 ha. Mindre na-

turarealer uden skovbevoksning, f.eks. omkring søer og vandløb m.m., kan dog medregnes i skovarealet (normalt indtil 5 procent af arealet). Arealer, der udlægges til tilgroningsskov, kan også medregnes (normalt højst 10 procent af arealet).

Arealer under 35 ha omfattes af reglerne, hvis de tilplantes og sammenlægges med bestående skovarealer, så den supplerede skovejendom overstiger 35 ha.

Reglerne blev indført ved ændringen af landbrugsloven i 1989. Arealgrænsen på 35 ha skal give mulighed for udstykning af skovarealer til erhvervsmæssig skovbrugsmæssig anvendelse og fremme skovplantning på større sammenhængende arealer. Bestemmelsen skal samtidig modvirke udstykning af mindre skove (under 35 ha), der ikke er begrundet i en erhvervsmæssig skovbrugsmæssig anvendelse, men i en anvendelse til private, rekreative formål.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at der ved reglerne om ophævelse af landbrugspligt på fredskovsarealer bør være mulighed for flere åbne, ubevoksede arealer i skovene i overensstemmelse med reglerne i skovloven, dvs. samme definition som i skovloven.

Udvalget foreslår endvidere, at der fastsættes en arealgrænse på 30 ha for at tilgodese, at reglerne om ophævelse af landbrugspligt på fredskovsarealer ikke anvendes i strid med landbrugslovens formålsbestemmelser.

Hvis der ikke er en arealgrænse for ophævelse af landbrugspligt, vil ejere/ erhververe af mindre landbrugsejendomme kunne foretage skovplantning for at komme uden om landbrugslovens erhvervelsesregler og undgå at skulle opfylde bopælspligten ved erhvervelse. Mange mindre ejendomme kan derved overgå til fjerneje til fritidsbeboelse, jagtejendom og lignende i strid med landbrugslovens formål om at tilgodese bosætning og udvikling i landdistrikterne.

En lempelse af reglerne kan også have uheldige virkninger ved frasalg af mindre fredskovsarealer, der udgør en naturlig del af en landbrugsejendom. Ved udstykning af sådanne arealer til selvstændigt matrikulerede ejendomme vil der ofte opstå et pres på myndighederne for at opføre bygninger til skovdriften – dels til helårsbeboelse, fritidsbeboelse, jagthytte mv., dels til maskinhuse, opbevaring af redskaber mv.

Efter Miljøministeriets opfattelse er der med en nedsættelse af grænsen for ophævelse af landbrugspligten på fredskovpligtige arealer til 30 ha og en ændret definition af skovarealer taget skridt i den rigtige retning med henblik på at skabe bedre rammer for at opnå den vedtagne målsætning om at fordoble Danmarks skovareal. Miljøministeriet havde dog gerne set, at arealgrænsen var blevet endnu lavere.

4.3 Bopælspligt mv.

I dette afsnit omtales reglerne om bopælspligt, afstand ved erhvervelse af flere ejendomme, alder og statsborgerskab.

4.3.1 Bopælspligt

Gældende regler

Landbrugsloven indeholder to forskellige former for bopælspligt, hvor indholdet af bopælspligten er det samme ved begge former.

Den ene bopælspligt gælder *driften af en landbrugsejendom*, jf. landbrugslovens § 7, hvorefter en landbrugsejendom skal have beboere, som driver ejendommen. Den, der som ejer eller forpagter driver ejendommen, eller som bestyrer varetager ejendommens drift for ejerens eller forpagterens regning, skal have fast bopæl på ejendommen. En driftsleders bopælspligt er permanent.

Den anden bopælspligt indtræder i forbindelse med *erhvervelse/supplering af en landbrugsejendom*. Bopælspligten i forbindelse med erhvervelse af en landbrugsejendom skal opfyldes af erhververen i mindst 8 år efter erhvervelsen. Dette gælder uanset, om erhververen selv driver ejendommen eller ej. Ved erhvervelse i almindelig fri handel skal bopælspligten opfyldes inden 6 måneder efter erhvervelsen. Hvis der er tale om arv eller familiehandel, skal bopælspligten opfyldes inden 2 år efter erhvervelsen. Der indtræder også en 8 års bopælspligt ved supplering af en landbrugsejendom efter lovens § 13, da erhververen skal opfylde betingelserne for at erhverve den supplerede ejendom.

Når bopælspligten som følge af erhvervelsen har været opfyldt i mindst 8 år, gælder der ikke mere noget krav om fast bopæl som følge af erhvervelsen. Erhververen skal dog fortsat opfylde kravet om fast bopæl efter lovens § 7, hvis vedkommende selv vil drive ejendommen.

Formålet med bopælspligten er

- at styrke befolkningsudviklingen i landdistrikterne ("livet på landet"),
- at modvirke fjerneje, og
- at modvirke spekulation i forbindelse med erhvervelse af landbrugsejendomme.

Selvejet understøttes bedst, når det er ejeren selv, der står for driften af ejendommen.

Også bestemmelsen om afstand ved erhvervelse tjener til at modvirke fjerneje, jf. nedenfor i afsnit 4.3.2.

Den, der har bopælspligt på en landbrugsejendom efter landbrugsloven, skal have fast og varigt ophold på ejendommen og overnatte på denne, medmindre der foreligger særlige forbigående omstændigheder. Kravet om fast og varigt ophold kan dog ikke udmøntes i et bestemt antal overnatninger pr. uge, måned eller år.

Den beboelsesbygning, som skal anvendes til opfyldelse af bopælskravet, skal have en sådan størrelse og karakter, at den kan anvendes til helårsbeboelse for en familie med sædvanlig husførelse.

Udvalgets forslag

a) Bopæls- og bygningskrav på bedriftsniveau

Den nuværende regel om, at en landbrugsejendom skal opretholdes som et selvstændigt brug og holdes forsynet med en passende beboelsesbygning, hvorfra jorderne drives af beboerne, foreslås erstattet af en regel, som gælder på bedriftsniveau.

Et flertal i udvalget foreslår således, at der inden for en bedrift skal være mindst en passende beboelsesbygning, og at den, der står for driften, skal have fast bopæl på en landbrugsejendom inden for bedriften. Denne bopælspligt – som ikke må forveksles med den bopælspligt, der gælder i forbindelse med erhvervelse af en landbrugsejendom – kan også opfyldes af en forpagter, der driver ejendommen, eller af en bestyrer, der varetager driften af ejendommen for ejerens eller forpagterens regning.

Denne regel har sammenhæng med den foreslåede regel om, at landmanden skal have mulighed for at sælge bygningerne fra på alle de ejede ejendomme, bortset fra den ejendom, hvor ejeren/driftslederen bor, jf. nedenfor om bygningsløse landbrugsejendomme.

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, har dog med henvisning til Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag nr. 5 i betænkningen, foreslået, at frasalg af bygninger kun kan ske, hvis der på bedriften opretholdes et bygningssæt for hver 185 ha.

Med hensyn til det bopælskrav, der gælder for den, der driver ejendommen, er det udvalgets opfattelse, at dette krav fortsat skal gælde efter samme retningslinier som bopælskravet i forbindelse med erhvervelse. Der er herved lagt vægt på, at selvejet fortsat skal være det bærende element i landbrugsloven, og at det som udgangspunkt er den, der bor på ejendommen, der skal drive ejendommen, jf. dog også afsnit 4.7.1 om samdrift og forpagtning. Det er endvidere af betydning for at fastholde ”livet på landet”.

Bygninger, der er skæmmende eller til fare for omgivelserne, skal – som hidtil – kunne kræves sat i stand eller fjernet.

b) Bopælskrav ved erhvervelse

Det fremgår af udvalgets kommissorium, at der stadig skal være en betingelse om bopælspligt i forbindelse med erhvervelse af en landbrugsejendom. Udvalget finder dog, at der er behov for at vurdere, om der skal ske en regulering af, hvordan reglerne skal udmøntes.

Udvalget finder, at den hidtidige regel om, at den, der har bopælspligt på en landbrugsejendom efter landbrugsloven, skal have fast og varigt ophold på ejendommen og overnatte på denne, medmindre der foreligger særlige forbigående omstændigheder, i princippet bør opretholdes uændret.

Udvalget finder endvidere, at bopælskravet ikke bør udmøntes i et bestemt antal overnatninger pr. uge, måned eller år, da udgangspunktet for opfyldelse af bopælspligten er, at den pågældende reelt ”bor på” ejendommen. Normalt vil der således ikke være tvivl om, hvorvidt en person bor på sin ejendom. Afgørelse af tvivsspørgsmål om opfyldelse af bopælspligten vil være afhængig af den konkrete situation, hvor det ikke bør være

afgørende, om en person har boet en dag mere eller mindre på ejendommen. Med en fast grænse på et vist antal overnatninger vil det også være vanskeligt at statuere, at bopælspligten ikke er opfyldt og dermed meddele påbud om at afhænde ejendommen, hvis der blot mangler ganske få overnatninger, når det samtidig er vanskeligt – og ofte umuligt – at dokumentere et bestemt antal overnatninger.

Udvalget finder dog, at bopælskravet bør være opfyldt, hvis der er tale om en person, der har den pågældende bolig som sin eneste faste bopæl, f.eks. hvis der er tale om en person, der er udrejst en stor del af året (handelsrejsende, sømand og lignende), og hvor hverken han selv eller eventuelt hans familie (ægtefælle og børn) har nogen anden bolig.

Det er endvidere hensigten at udarbejde regler, hvorefter bopælspligten kan fraviges i forbindelse med borgerlige ombud o.l., der forudsætter, at vedkommende skal råde over en anden bolig og er så meget væk fra sin hovedbopæl, at landbrugslovens bopælspligt ikke kan opfyldes.

Udvalget har desuden overvejet, om der skal være forskel på bopælspligten afhængig af ejendommens størrelse. F.eks. kunne der være tale om et lempeligere bopælskrav, eller måske slet ikke noget krav om fast bopæl, ved helt små ejendomme, f.eks. alle landbrugsejendomme under 5 ha (ca. 34.000 ejendomme), der som udgangspunkt har begrænset landbrugsmæssig interesse. Der kunne også være tale om en lempeligere praksis for større ejendomme, som praktisk taget er uden landbrugsmæssig værdi, fordi de næsten udelukkende består af naturarealer. Det gælder f.eks. en lang række klitejendomme ned langs den jyske vestkyst.

Det er dog udvalgets opfattelse, at der bør være en klar sammenhæng mellem landbrugspligten og kravet om fast bopæl, således at der som udgangspunkt altid er krav om fast bopæl, når der er tale om erhvervelse af en landbrugsejendom, uanset ejendommens størrelse og karakter. Dette har sammenhæng med formålet om at forhindre fjerneje. Det skal desuden ses i sammenhæng med mulighederne for at få ophævet landbrugspligten. Hvis en erhverver ikke vil/kan opfylde kravet om fast bopæl, kan landbrugspligten således ophæves ved frasalg af arealer, hvorefter kravet om fast bopæl bortfalder, jf. afsnit 4.2.8. om ophævelse af landbrugspligt.

I udvalget har været rejst spørgsmålet om, hvorvidt det skal være muligt at opfylde bopælspligten fra en beboelse på en skovejendom (uden landbrugspligt), der ligger inden for 10 km. Det er udvalgets opfattelse, at dette ikke bør være muligt uden en konkret dispensation, da det vil udhule bopælskravet og samtidig give anledning til mange tvivlstilfælde, bl.a. fordi der ikke er nogen eksakt definition af begrebet ”en skovejendom”.

Kravet om, at den beboelsesbygning, som skal anvendes til opfyldelse af bopælskravet, skal have en sådan størrelse og karakter, at den kan anvendes til helårsbeboelse for en familie med sædvanlig husførelse, forudsættes også fortsat opretholdt. Bopælspligten skal således ikke kunne opfyldes fra et værelse, mens resten af beboelsen er udlejet til anden side.

Der bør fortsat være mulighed for at dispensere fra bopælskravet med henblik på istandsættelse af beboelsesbygningen og af hensyn til uddannelse mv. Bopælspligten bør f.eks. også – som hidtil – kunne udsættes ved arv og familiehandel, så forældrene/ den længstlevende (ved overdragelse til søn eller datter) kan blive boende på ejendommen, så længe de ønsker det.

c) *Bygningsløse landbrugsejendomme*

Med de foreslåede erhvervsregler, jf. afsnit 4.4 og 4.6, vil en landmand kunne blive ejer af et større antal landbrugsejendomme, og det er derfor nødvendigt at fastlægge regler for, hvad der skal/kan ske med ejendommenes bygninger.

Et flertal i udvalget finder derfor, at landmanden bør have mulighed for at sælge bygningerne fra på alle de ejede ejendomme, bortset fra den ejendom, hvor ejeren/driftslederen bor. Det vil således blive muligt at etablere et større antal landbrugsejendomme uden bygninger i modsætning til de gældende regler, hvor det kun er tilladt at have én ejendom uden bygninger.

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, har dog med henvisning til Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag nr. 5 i betænkningen, foreslået, at frasalg af bygninger kun kan ske, hvis der på bedriften opretholdes et bygningssæt for hver 185 ha.

Det er dog flertallets opfattelse, at der ikke er behov for en sådan regel, da landmanden frit bør kunne vælge, hvilke bygninger, der er nødvendige for driften. Den nævnte regel om et bygningssæt for hver 185 ha giver heller ikke sikkerhed for, at der opretholdes gode beboelses- og driftsbygninger.

En bygningsløs landbrugsejendom må – som hidtil – ejes og drives sammen med en landbrugsejendom med beboelsesbygning, jf. princippet om, at de bygningsløse ejendomme skal medvirke til en flexibel jordmobilitet.

Det foreslås endvidere, at det fortsat skal være en betingelse for fraskillelse af bygninger, at der er tale om samme ejerforhold på ejendommen med bygninger og på de ejendomme, hvor bygningerne ønskes fraskilt.

På baggrund af ændringen, hvorefter en ægtefælle ikke længere betragtes som medejer af sin ægtefælles landbrugsejendomme, jf. afsnit 4.6.1, skal hver ægtefælle opretholde en landbrugsejendom med beboelsesbygning.

Når beboelsesbygningen fraskilles, skal der tinglyses en deklaration på den bygningsløse ejendom om, at der kun i ganske særlige tilfælde kan gives tilladelse til at opføre bygninger på ejendommen, at ejendommen til enhver tid skal ejes sammen med en landbrugsejendom med beboelsesbygning, og at ejendommen således kun kan afhændes til sammenlægning eller samdrift med en landbrugsejendom med beboelsesbygning.

Ved etablering af en bygningsløs landbrugsejendom er udgangspunktet således, at der senere kun kan forventes tilladelse til opførelse af en ny beboelsesbygning, når ganske særlige forhold taler for det. Landbrugsejendomme uden bygninger bør som hovedregel

indgå som et led i en smidig strukturtilpasning, enten til sammenlægning eller til samdrift med bestående bedrifter. Dette gælder dog ikke for de bygningsløse ejendomme, som alene består af naturarealer, jf. afsnit 4.2.8, 4.4.3 og 4.4.5.

Det foreslås desuden, at fraskillelse af bygningerne på en landbrugsejendom i sådanne situationer kan ske uden tilladelse fra jordbrugskommissionen. Det vil så være landinspektørens ansvar, at der tinglyses en samhörighedsdeklaration på ejendommen om, at ejendommen skal ejes sammen med en anden landbrugsejendom med bygninger.

Landbrugsbygninger kan udstykkes enten uden landbrugspligt med et areal på under 2 ha eller med landbrugspligt med et areal på mere end 2 ha.

4.3.2 Afstand ved erhvervelse (beskyttelse mod fjerneje)

Gældende regler

Hvis en erhverver i forvejen er ejer eller medejer af en eller to landbrugsejendomme, kan den pågældende erhverve yderligere en landbrugsejendom, hvis alle de efter erhvervelsen ejede ejendomme ligger inden for en vejafstand på 10 km fra den ejendom, hvor erhververen bor eller tager fast bopæl. Ejendommene skal således til enhver tid kunne drives sammen, selvom loven ikke direkte stiller krav herom. Afstandsgrænsen gælder dog ikke ved arv eller familiehandel.

Afstandsreglen gælder også for jordbrugsbedrifter i udlandet. Hvis en person i forvejen ejer en jordbrugsbedrift i udlandet, skal denne ejendom medregnes ved vurderingen af, om vedkommende opfylder betingelserne for at erhverve en landbrugsejendom. Ved erhvervelse af en ejendom i udlandet finder landbrugslovens regler derimod ikke anvendelse. En person, der ejer en landbrugsejendom i Danmark, kan således, uden at de danske regler hindrer dette, købe en jordbrugsbedrift i udlandet. En person (dansker eller udlænding), der ejer en jordbrugsbedrift i udlandet, kan derimod kun købe en landbrugsejendom i Danmark, hvis afstandsreglen på 10 km er opfyldt.

Formålet med afstandsgrænsen ved erhvervelse af yderligere ejendomme er at undgå fjerneje og at sikre, at de erhvervede ejendomme kan drives sammen som én bedrift.

Udvalgets forslag

Det er udvalgets opfattelse, at der fortsat bør være en afstandsgrænse ved erhvervelse af mere end en landbrugsejendom.

Ved erhvervelse af yderligere landbrugsejendomme foreslås, at der – som hidtil – skal gælde en afstandsgrænse på 10 km. For at forenkle og tydeliggøre reglerne foreslås, at afstanden skal beregnes som en luftlinieafstand i stedet for den hidtidige vejafstand. Ud over en forenkling af reglerne indebærer dette også en vis lempelse. Der henvises til afsnit 4.6.1, hvor spørgsmålet om afstandsregler ved erhvervelse er behandlet yderligere.

Et flertal i udvalget foreslår desuden, at en jordbrugsbedrift i udlandet ikke mere skal medregnes i forhold til landbrugslovens erhvervelsesregler. Det kan være svært at fastslå, om der i det hele taget er tale om en jordbrugsbedrift, og det virker uhensigtsmæs-

sigt at have regler, som virker forskelligt afhængig af, om jordbrugsbedriften i udlandet købes før eller efter en landbrugsejendom i Danmark.

Flertallet finder, at forslaget ikke vil have betydning for mulighederne for at sikre opretholdelse af bopælskravet ved erhvervelse af landbrugsejendomme.

Flertallet finder endvidere, at bopælskravet fortsat kan opfyldes fra en jordbrugsbedrift i udlandet, hvis den erhvervede landbrugsejendom ligger inden for en luftlinieafstand på 10 km fra den jordbrugsbedrift, hvor erhververen bor.

Jordbrugets 4 repræsentanter finder dog – for at undgå uønskede strukturelle konsekvenser i grænseområdet – at alle ejede ejendomme inden for 10 km (uanset om det er i Danmark eller Tyskland) medregnes ved erhvervelse af ejendomme i Danmark. Dette skal også gælde, hvis en tysk landmand ønsker at købe en ejendom nord for grænsen og vil opfylde bopælskravet fra sin ejendom i Tyskland.

4.3.3 Alder og krav om statsborgerskab

Gældende regler

I erhvervelseskriterierne indgår bl.a. et krav om, at erhververen skal være fyldt 18 år og være dansk statsborger eller statsborger i et andet EU-/EØS-land.

Aldersgrænsen på 18 år er udtryk for den almindelige myndighedsalder, idet en mindre-årig ikke selv kan råde over sin formue eller forpligte sig ved retshandler, medmindre andet er bestemt, jf. værgemålslov (lov nr. 388 af 14. juni 1995).

Efter lov om erhvervelse af fast ejendom (lovbk. nr. 566/1986) kræves der tilladelse fra justitsministeren til erhvervelse af fast ejendom, hvis en person, der ikke har bopæl i Danmark, og som heller ikke tidligere har haft bopæl her i landet i mindst 5 år, ønsker at erhverve fast ejendom i Danmark. Bestemmelserne gælder uanset nationalitet, dvs. også for danske statsborgere.

EU-statsborgere og EØS-statsborgere har dog ret til at etablere sig i Danmark for at udøve selvstændig virksomhed, herunder landbrug.

Landbrugsloven indeholder derfor krav om, at erhververen af en landbrugsejendom skal være dansk statsborger eller statsborger i et EU-land eller EØS-land (lovens §§ 16 –17 a).

Ved § 20-selskaber stilles krav om, at selskabet skal høre hjemme i et EU- eller EØS-land, og at selskaberne skal være registreret med en filial i Erhvervs- og Selskabsstyrelsen.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at aldersgrænsen på 18 år bør opretholdes som betingelse for erhvervelse af en landbrugsejendom, bortset fra arv.

Udvalget finder endvidere, at kravet om statsborgerskab skal ophæves som erhvervelsesbetingelse i landbrugsloven.

4.4 Ejerformer

Dansk landbrug har igennem mere end 200 år været præget af selvejet, dvs. en ejerform, hvor en landbrugsejendom ejes af en enkeltperson, der samtidig er den, der driver ejendommen.

Selvejet er stadig det bærende element i den gældende landbrugslov – også selvom forpagtning finder anvendelse i stadig større udstrækning, og selvom der ved lovændringen i 1989 blev åbnet adgang for selskabers erhvervelse af landbrugsejendomme, jf. nedenfor i afsnit 4.4.4. Det forudsættes i udvalgets kommissorium, at selvejet fortsat skal være det bærende element i landbrugsloven.

4.4.1 Selveje, enkeltmands eje

Gældende regler

De grundlæggende regler om erhvervelse af landbrugsejendomme vedrører en *enkeltpersons* erhvervelse af en landbrugsejendom (lovens § 16). Der gælder desuden særlige regler vedrørende arv (lovens § 17) og familiehandel (lovens § 17 a).

Der er således tale om en række krav, som erhververen personligt skal opfylde. Hvis erhververens ægtefælle er ejer eller medejer af andre landbrugsejendomme, skal disse medregnes.

Som udgangspunkt er det også erhververen, der skal drive ejendommen. Samdrifts- og forpagtningsreglerne åbner dog for, at jorderne kan bortforpagtes til en anden landmand, medmindre der gælder et krav om egen drift i forbindelse med erhvervelsen.

Indholdet af og forskellen mellem de forskellige betingelser, som skal opfyldes ved almindelig fri handel, arv og familiehandel fremgår af Tabel 31.

Tabel 31: Landbrugslovens erhvervsregler (1999-loven).

Erhvervelse (situationen) → ◇	Fri handel Ejendom nr. 1 § 16, stk. 1 § 16, stk. 2		Fri handel ejendom nr. 2 og 3 § 16, stk. 3		Arv Efter Ægtefælle	Arv i øvrigt	Familie handel
Erhvervsbetingelser ↓	> 30 ha	≤ 30 ha	> 30 ha ¹	≤ 30 ha ¹	§ 17, stk. 1	§ 17, stk. 2	§ 17 a
Alder	18 år	18 år	18 år	18 år	-	-	18 år
Nationalitetskrav	Ja	Ja	Ja	Ja	-	Ja	Ja
Max antal ejendomme	1	1	3	3	-	-	3
Max afstand	-	-	10 km	10 km	- ²	- ²	- ²
Max areal , i alt	-	-	70 ha ³	-	-	-	-
Bopælsfrist	6 mdr.	6 mdr.	6 mdr.	6 mdr.	-	2 år	2 år
Uddannelse	Ja	-	Ja	-	-	-	-
Egen drift	Ja	-	Ja	-	-	-	-
Overdragers lovlige adkomst	-	-	-	-	Ja	8 år	8 år
¹ Samlede areal af de 2, evt. 3 ejendomme ² Hvis ejendommene skal drives sammen, gælder en afstandsregel for samdrift på 15 km, jf. § 9, stk. 1 ³ Hvis det samlede areal af de 2, evt. 3 ejendomme overstiger 70 ha, kræves tilladelse jf. § 18 stk. 6-9. Fortrinsreglerne gælder ikke ved køb af ejendom nr. 2 med beboelsesbygning jf. § 18, stk. 8, om hvilende fortrinsstilling.							

Udvalgets forslag

Udvalgets forslag vedrørende de personlige erhvervsbetingelser omtales for så vidt angår erhvervelse i fri handel i afsnit 4.3. (bopælskrav og afstandskrav mv.), afsnit 4.5 (uddannelseskrav og krav om egen drift) og afsnit 4.6 (strukturegler mv.).

4.4.2 Selveje, sameje (anparter)

Gældende regler

Landbrugsloven åbner også for, at flere personer i sameje (ved anpartserhvervelse) kan erhverve en landbrugsejendom (lovens § 18 a). Der gælder her forskellige regler afhængig af, om personerne er i familie med hinanden eller ej.

Fælles for de to situationer er dog princippet om, at der skal være en ankermand, som skal eje en anpart på 1/5 eller derover af ejendommen. Ved en ankermand forstås i denne sammenhæng en person, der opfylder landbrugslovens betingelser for personlig erhvervelse af den pågældende ejendom. For de øvrige anpartshavere stilles der ikke de samme krav.

Hvis anpartshaverne er i familie med hinanden, stilles der alene krav om, at de øvrige anpartshavere ikke efter erhvervelsen er ejer eller medejer af mere end 3 landbrugsejendomme (lovens § 18a, stk. 1).

Hvis anpartshaverne derimod ikke er i familie med hinanden, stilles der skærpede krav til både ankermanden og de øvrige anpartshavere, idet anpartshaverne i denne situation

betrages som et andelsbrug, hvor alle som udgangspunkt forventes at deltage i driften (lovens § 18a, stk. 2 og 3). De pågældende, som sammen ønsker at erhverve en landbrugsejendom, må ikke i forvejen eje en anden landbrugsejendom, heller ikke ankeranden. Herudover skal de øvrige anpartshavere også tage fast bopæl på ejendommen eller bo højst 10 km fra ejendommen og deltage i ejendommens daglige drift. I praksis bliver denne bestemmelse dog mest brugt, når to personer, som lever sammen uden at være gift, sammen ønsker at erhverve en landbrugsejendom.

Med hensyn til de forskellige betingelser, som skal opfyldes af eneejeren/ankermænden bliver disse behandlet i de afsnit 4.3, 4.5 og 4.6. I dette afsnit behandles således kun de øvrige betingelser, der stilles i forbindelse med anpartserhvervelse.

Udvalgets forslag

a) Anpartserhvervelser

Udvalget finder, at der fortsat bør være adgang til anpartserhvervelse/ sameje af en landbrugsejendom, både inden for familien og uden for familien.

Udvalget finder dog, at der er behov for at se nærmere på mulighederne for at forenkle reglerne for anpartserhvervelse. Det kan endvidere være relevant at se på, om der kan ske en vis samordning af reglerne om anpartserhvervelse og selskabserhvervelse, jf. afsnit 4.4.4 om landmandsselskaber.

Udvalget finder, at reglerne om personers erhvervelse af en anpart i en landbrugsejendom fortsat må bygge på grundprincipperne for personers erhvervelse af en landbrugs-ejendom i dens helhed, herunder

- at mindst en af anpartshaverne skal eje en anpart på 1/5 eller derover af ejendommen og opfylde betingelserne for erhvervelse af ejendommen – enten ved fri handel, arv eller familiehandel, afhængig af forholdet mellem overdrageren og erhververen af anparten
- at ejerens ægtefælle kan erhverve adkomst på en anpart i en landbrugsejendom ved deling af fællesbo, ved arv eller familiehandel fra ægtefælle eller ved hensiddet i uskiftet bo, uden at der stilles andre erhvervelsesbetingelser end, at ejeren har haft lovlig adkomst på ejendommen, dvs. der stilles heller ikke betingelser vedrørende de øvrige medejere.

Udvalget finder endvidere, at der bør stilles visse krav til kredsen af personer, der kan erhverve en anpart af landbrugsejendommen/ være medejer af ejendommen, jf. nedenfor om begrebet medejer.

Udvalget finder således,

- at kredsen af personer, der betragtes som familie, bør defineres på samme måde som ved landmandsselskaber, jf. afsnit 4.4.4, og at kredsen – udover ægtefælle, søskende eller beslægtede i ret op- eller nedstigende linie – bør udvides til også at omfatte svigerbørn, svigerforældre og søskendebørn. Endvidere bør samlevende personer si-

destilles med familie, hvis samlivet har bestået i mindst 2 år, eller de samlevende har fælles børn

- at kredsen af personer, der kan erhverve en landbrugsejendom i sameje (fællesskab), også bør omfatte personer, der i forvejen hver for sig er lovlig ejer eller medejer af en landbrugsejendom.

De foreslåede regler er bl.a. begrundet i, at der efter de hidtil gældende regler normalt dispenseres for anpartsoverdragelse til svigerbørn, svigerforældre og søskendebørn. Samlevende personer kan efter de gældende regler (lovens § 18 a, stk. 2) erhverve en landbrugsejendom uden tilladelse, hvis de opfylder erhvervelsesbetingelserne, herunder bopælskravet. Personer, der i forvejen er ejer eller forpagter af en landbrugsejendom, kan efter de gældende regler også erhverve en landbrugsejendom (efter dispensation), hvis de har oprettet et landbrugsfællesskab, jf. afsnit 4.7.2, hvorefter der ikke længere stilles generelle krav vedrørende landbrugsfællesskaber.

Udvalget finder desuden, at det bør være en betingelse

- at samtlige erhververe/ medejere ikke efter erhvervelsen må være ejer eller medejer af mere end 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller af mere end 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Denne betingelse gælder dog ikke ved arv og familiehandel.

Bestemmelsen svarer til de hidtil gældende betingelser, hvorefter alle medejere skal overholde begrænsningen i antal ejendomme (højest 3 ejendomme).

b) Begrebet medejer

Udvalget finder – som nævnt i afsnit 4.6.1 – at en ægtefælle bør kunne erhverve en landbrugsejendom, uden at der ved erhvervelsesbetingelserne skal medregnes landbrugsejendomme (højest 400 ha eller højest 4 landbrugsejendomme), som den anden ægtefælle er ejer af.

Udvalget finder derfor, at begrebet medejer skal ændres, således at en ægtefælle ikke længere betragtes som medejer af sin ægtefælles landbrugsejendom, medmindre de ejer ejendommen i sameje (dvs. begge står som ejere i tingbogen).

Børn under 18 år, der ejer eller er medejer af en landbrugsejendom, bør fortsat medregnes under en af forældrenes ejendomsbesiddelser.

Udvalget finder endvidere, at begrebet medejer skal udvides, således at personer, der ejer aktier eller anparter i et selskab, der ejer aktier eller anparter i et selskab, der ejer en landbrugsejendom (holdingkonstruktion), betragtes som medejere af ejendommen. Ved sådanne holdingkonstruktioner kan det være vanskeligt at afgøre, om en person er medejer af den pågældende landbrugsejendom efter den normale definition på medejerskab.

Et flertal i udvalget foreslår derfor en regel om, at en person, der ejer aktier eller anparter i et selskab, der indgår i en sådan holdingkonstruktion, altid skal betragtes som medejer af ejendommen, hvis selskabet ejer 1/5 eller derover af kapitalen i det selskab, der ejer ejendommen. Hvis der i bestående selskaber kan indgå flere selskaber i ejerkæden,

skal personer, der ejer aktier eller anpartar i sådanne selskaber, også omfattes af medejerbegrebet.” Med en sådan regel vil det være forholdsvis enkelt at konstatere, om en person, der indgår i en holdingkonstruktion, skal betragtes som medejer af en landbrugsejendom.

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, foreslår derimod, at afgørelsen af, om en person skal betragtes som medejer af en landbrugsejendom såvel ved anpartserhvervelse som ved selskabseje, herunder holdingkonstruktioner, opgøres på grundlag af vægtede ejerandele (pro rata).

Det er dog flertallets opfattelse, at en sådan regel vil være vanskelig at kontrollere, bl.a. fordi vægtede andele ved sameje/anpartserhvervelser ikke kan kontrolleres ved registersamkøring af tingbogsoplysninger mv.

4.4.3 Selskaber, institutioner, fonde mv.

Gældende regler

Hovedreglen i landbrugsloven er, at alle former for selskaber, institutioner, foreninger, fonde mv. kun kan erhverve en landbrugsejendom eller en anpart i en sådan (i landzone) efter tilladelse (lovens § 21).

Der er dog en undtagelse for de såkaldte landmandsselskaber (§ 20-selskaber), der omtales nedenfor i afsnit 4.4.4.

I situationer, hvor selskaber, institutioner, foreninger, fonde mv. ønsker at erhverve en landbrugsejendom til jordbrugsmæssig anvendelse, meddeles normalt afslag, medmindre erhvervelsen kan begrundes i andre hensyn af almen samfundsmæssig karakter.

Der kan meddeles tilladelse, når erhvervelsen helt eller delvis er begrundet med henblik på f.eks.

- jordbrugsmæssig forsøgs-, forsknings- eller forædlingsvirksomhed
- landbrugsfællesskaber
- større væksthugartnerier og planteskoler
- ikke-jordbrugsmæssige formål som f.eks. bymæssige formål, råstofindvinding mv.
- bevaring af fredede bygningsværker og landskabelige værdier
- naturformål som f.eks. naturgenopretningsprojekter og andre projekter af almen samfundsmæssig karakter.

Udvalgets forslag

Det fremgår af kommissoriet for udvalget, at selvejet stadig skal være det bærende element i landbrugsloven.

Det er udvalgets opfattelse, at selvejet og familiebruget fortsat skal være den altovervejende besiddelses- og driftsform i landbruget.

Udvalget finder derfor, at der – bortset fra de såkaldte landmandsselskaber (§ 20-selskaber), der omtales i afsnit 4.4.4 – bør være en hovedregel, hvorefter selskaber, institutioner, foreninger, fonde mv. ikke kan erhverve en landbrugsejendom til jordbrugsmæssig anvendelse, medmindre erhvervelsen kan begrundes i hensyn af almen samfundsmæssig karakter.

a) Fondes erhvervelser til naturformål

Udvalget finder endvidere, at der i forbindelse med gennemførelse af naturgenopretningsprojekter mv. bør tilvejebringes retningslinier, der gør det lettere for visse, almene, godkendte fonde at erhverve landbrugsjord til gennemførelse af sådanne projekter.

Det gælder både i forbindelse med ophævelse af landbrugspligt, jf. afsnit 4.2.8, og i forbindelse med fondes erhvervelse af landbrugsjorder, hvor landbrugspligten opretholdes. Det er udvalgets opfattelse, at landbrugspligten som udgangspunkt bør opretholdes på arealer over 2 ha, der erhverves til naturformål som f.eks. naturgenopretningsprojekter, våde enge mv., idet arealerne dermed fortsat omfattes af lovens erhvervelsesregler mv.

Et flertal i udvalget finder, at de nærmere retningslinier for fondes erhvervelse af landbrugsejendomme til naturformål bør bygge på,

1. at en fond kan opnå en forhåndsgodkendelse til erhvervelse af landbrugsjorder til naturformål mv., når det, f.eks. ved fondens formålsbestemmelser og vedtægter mv., dokumenteres, at fonden har til formål at støtte almennyttige naturbeskyttelsesformål, og at der er fuld åbenhed om fondens formål, ledelse, regnskab og aktiviteter mv., der som minimum opfylder kravene i lov om erhvervsdrivende fonde,
2. at jorderne skal ligge inden for områder, der i region- og kommuneplanlægningen er udlagt til naturområder, eller omfatte følgende arealkategorier, der ikke behøver at være optaget i region- og kommuneplanlægningen:

§ 3-områder efter naturbeskyttelsesloven, Natura 2000-områder, områder, hvor der er planer om gennemførelse af naturgenopretningsprojekter eller etablering af våde enge (vådområde-projekter), arealer til successionsskov (selvgroet skov), og råstofgrave, der efterbehandles til naturformål. Rammerne for fondes eventuelle køb af jorder inden for nationalparker må fastlægges nærmere, når principperne for etablering og forvaltning af nationalparker er afklaret. For arealer under 2 ha, hvor landbrugspligten ophæves, er det ikke en betingelse, at jorderne skal være udlagt i region- og kommuneplanlægningen, jf. afsnit 4.2.8,
3. at ejendommen pålægges forpligtelser om naturpleje og offentlig adgang mv. på baggrund af en vurdering af forholdene i den enkelte situation, herunder eventuelle planer for gennemførelse af naturgenopretningsprojekt mv., samt pålægges vilkår om afhændelse, hvis erhvervelsesbetingelserne tilsidesættes,
4. at ejendommen pålægges forkøbsret for staten, evt. tillige amt og kommune, med udgangspunkt i den pris, der er fastsat ved fondens erhvervelse, samt fondens udgifter til gennemførelse af naturprojekt mv., og
5. at bygningsløse landbrugsejendomme pålægges deklaration om, at der ikke uden særlig tilladelse må opføres nye bygninger på ejendommen.

Jordbrugets repræsentanter mener, at godkendte fonde alene bør kunne erhverve jorder uden særskilt tilladelse, såfremt de ligger inden for områder, der i region- og kommuneplanlægningen er udlagt til naturområder, eller der er tale om råstofgrave, der efterbehandles til naturformål.

Udvalget forudsætter, at det ved efterfølgende fredninger vil indgå i udmålingen af en fredningserstatning, at der i medfør af landbrugsloven er stillet vilkår for arealanvendelsen (naturpleje mv.).

Adgangen til forhåndsgodkendelse af en fond skal medvirke til, at fonden kan disponere hurtigt i erhvervelsessituationer, idet der efter en forhåndsgodkendelse alene skal tages stilling til den konkrete erhvervelse. Det er tanken at udarbejde et idekatalog, der skal medvirke til at lokalisere naturprojekter inden for de ovenfor nævnte områder.

De nævnte betingelser om forhåndsgodkendelse af en fond betyder,

- at fondens vedtægter skal indeholde bestemmelser om, at fonden har til formål at støtte almennyttige naturbeskyttelsesformål. Dette skal ikke være til hinder for, at fonden også har andre formålsbestemmelser af almennyttig karakter
- at der skal være fuld offentlighed om fondens formål, ledelse, regnskab og aktiviteter mv. som minimum på samme måde som det efter lov om erhvervsdrivende fonde gælder for erhvervsdrivende fonde (stiftelser)
- at fonden skal oplyse om
 - fondens navn og adresse, herunder evt. binavn
 - fondens regnskabsperioder
 - størrelsen af fondens grundkapital
 - fulde navn, stilling og bopæl for bestyrelsesmedlemmer, direktører, revisorer og eventuelle suppleanter
- at fonden skal fremsende
 - kopi af gældende vedtægter, samt af dokumenter som vedtægten henviser til, hvis hovedindholdet ikke er gengivet i fondens vedtægter
 - dokumentation for, at kapitalen, som skal være på mindst 300.000 kr., er indbetalt, herunder redegørelse fra bestyrelsen og vurderingsberetning, hvis kapitalen ikke er indbetalt kontant (apportindskud)
 - det retlige grundlag for fondens godkendelse
 - andre oplysninger, som jordlovsmyndigheden måtte finde nødvendige for at behandle forhåndsgodkendelsen
- at fonden skal aflægge årsregnskab for sine aktiviteter i henhold til årsregnskabsloven
- at fonden ved ændringer af vedtægter mv. skal fremsende oplysning om
 - fondens navn og adresse, herunder eventuelt binavn
 - fondens regnskabsperioder
 - størrelsen af fondens grundkapital
 - fulde navn, stilling og bopæl for bestyrelsesmedlemmer, direktører, revisorer og eventuelle suppleanter
 - referat af det bestyrelsesmøde, hvor beslutningen om ændring blev truffet
 - de ændrede vedtægter, herunder redegørelse fra bestyrelsen
 - eventuelt øvrigt materiale afhængig af den konkrete vurdering.

Regnskabet mm. vil efter fremsendelsen til jordlovsmyndigheden som hovedregel være tilgængeligt for offentligheden (aktindsigt).

Hvis fonden ikke overholder disse betingelser og/eller andre betingelser, som konkret måtte være aftalt, kan forhåndsgodkendelsen tilbagekaldes.

De foreslåede retningslinier betyder således, at en fond kan forvente tilladelse til erhvervelse af landbrugsjorder eller en landbrugsejendom, når alle ovenfor nævnte betingelse er opfyldt.

Desuden vil der i et vist omfang kunne gives tilladelse til erhvervelse af landbrugsjord eller en landbrugsejendom med fravigelse af nogle af de nævnte betingelser, når særlige forhold taler for det.

b) Andre erhvervelser

Udvalget finder desuden, at der skal kunne gives tilladelse til selskabserhvervelser mv. som f.eks.

- erhvervelse med henblik på jordens anvendelse til forsøgs- og forskningsvirksomhed
- visse rammer for gartnerier og planteskoler, hvorefter der – som hidtil – kan tillades aktieselskaber eller anpartsselskaber, der kan indgå i en holdingkonstruktion
- bevaring af herregårdsbygninger, idet erhvervelsen dog alene bør omfatte bygninger med tilhørende parkanlæg, voldgrave mv. (med opretholdelse af landbrugspligt), medens ejendommens landbrugsjorder forudsættes fraskilt som en landbrugsejendom, der omfattes af de generelle erhvervelsesbetingelser.

Det er Dansk Erhvervsgartnerforenings opfattelse, at de eksisterende begrænsninger, for at væksthushusholdninger og større planteskoler kan anvende holdingselskabskonstruktionen, udgør en væsentlig barriere for gartnerierhvervets fremtidige vækstmuligheder.

I dag kan disse virksomheder ifølge landbrugslovens § 21 og cirkulærets §§ 91 og 92 alene indskyde et holdingselskab i forbindelse med et generationsskifte og inden for en tidsperiode på 5 år.

Det er derfor foreningens opfattelse, at væksthushusholdninger og større planteskoler bør have en generel adgang til inden for lovens rammer at anvende holdingselskaber. Herved fjernes den væsentligste barriere for at fremme erhvervets strukturudvikling, og der skabes grundlag for vækst.

Udvalget finder endvidere, at selskaber og fonde mv., der er lovlige ejere af landbrugsejendomme, bør kunne få tilladelse til at erhverve yderligere landbrugsejendomme/jord til landbrugsformål som led i strukturudviklingen mod større bedrifter.

4.4.4 Landmandsselskaber

Gældende regler

I landbrugsloven af 1989 blev selskabsreglerne introduceret første gang, hvor der blev åbnet adgang for, at aktie- og anpartsselskaber kunne erhverve landbrugsejendomme, hvis en person, der var ”landmanden i selskabet”, opfyldte de almindelige erhvervelsesbetingelser, havde stemmeflertal og dermed mentes at have den afgørende indflydelse på driften (lovens § 20).

På grund af omgåelsesmuligheder blev reglerne strammet ved ændringen af landbrugsloven i 1994, hvor der blev indført krav om, at landmanden skulle eje mindst 10 procent af selskabets kapital – foruden det eksisterende krav om stemmeflertal.

Reglerne blev yderligere strammet ved lovændringen i 1999, hvorefter kredsen af mulige investorer som udgangspunkt blev begrænset til personer i nær familie med landmanden i selskabet. Desuden blev definitionen af medejerskab skærpet, således at alle personer, der ejer 1/5 eller mere af kapitalen i et selskab, der ejer en landbrugsejendom, betragtes som medejer (lovens § 18 a, stk. 5). Dermed blev disse investorer fanget af reglen om, at en person ikke må være ejer eller medejer af mere end 3 landbrugsejendomme.

Disse stramninger blev foretaget for at sikre, at selskabsformen kunne ligge nær det personlige selveje.

Udvalgets forslag

Baggrunden for landbrugslovens restriktive regler om selskabers erhvervelse af landbrugsejendomme er at bevare selvejet og familiebruget som altovervejende besiddelses- og driftsform. Af udvalgets kommissorium fremgår, at selvejet også i fremtiden vil indgå som det bærende element i landbrugsloven. En grundtanke i landbrugsloven skal være, at ansvaret for driften af en landbrugsejendom skal kunne knyttes til én bestemt fysisk person, og at dette på en juridisk gennemsigtig måde skal kunne forenes med selskabskonstruktionen.

Der skal således inden for rammerne af selskabskonstruktionen stilles helt specifikke krav til overholdelse af landbrugslovens grundlæggende principper, og især kravene om selveje, bopælspligt og uddannelse skal overholdes, selvom en landbrugsejendom ejes i selskabsform og altså af en juridisk person.

På baggrund af en drøftelse af de aktuelle problemer anbefaler udvalget følgende ændringer, men ser på nuværende tidspunkt bort fra EU-Kommissionens forslag til ”Overtagelsesdirektivet”, hvorefter der ikke længere må sondres mellem A- og B-aktier, herunder mulighederne for at tillægge disse forskellig stemmewægt:

a) Ejerskab af B-kapitalen

Der foreslås en mere konkret afgrænsning af den personkreds, som kan få dispensation som ejere af B-kapitalen, dvs. den kapital, der ikke ejes af ”landmanden i selskabet”. I de gældende regler fremgår det direkte af lovteksten, at ægtefæller, søskende og børn kan erhverve B-kapital. Lovteksten foreslås imidlertid udvidet til også at omfatte svi-

gerbørn, svigerforældre og søskendebørn, der allerede efter nugældende praksis normalt vil få dispensation. Samlevende personer sidestilles med familie, hvis samlivet har bestået i mindst 2 år, eller de samlevende har fælles børn, jf. afsnit 4.4.2. Muligheden for, at aktier eller anparter ejes af pensionskasser eller livsforsikringsselskaber, fastholdes uændret.

Herudover foreslås en snæver dispensationsadgang således, at nærtknyttede medarbejdere – f.eks. som led i et generationsskifte – kan komme i betragtning efter en konkret vurdering. Det foreslås således ikke længere muligt at give dispensation til, at flere medarbejdere på bedriften erhverver aktier eller anparter i ejendommen med henblik på at få del i driftsudbyttet (medarbejderaktier).

b) Overgangsregler for ”gamle” selskaber

Selskaber, som er etableret efter reglerne i de tidligere love, er ikke umiddelbart blevet grebet af de stramninger, der blev indført med lovændringen i 1999, da det i givet fald ville have haft ekspropriativ karakter. De nye regler gælder imidlertid for alle selskaber – og altså også for de ”gamle” selskaber – når det drejer sig om supplerende af landbrugsejendomme. Her dispenseres i forhold til ”gamle” selskaber efter nugældende praksis, når det handler om ”mindre” eller ”velbeliggende” arealer. Hertil kommer, at også andre lempelser i den kommende lov bør omfatte ”gamle” selskaber.

Udvalget foreslår derfor en lempelse, således at de ”gamle” selskabers muligheder for at følge med i strukturudviklingen styrkes. Dette kan ske ved, at erhvervelse af suppleringsjord og supplerende ejendomme er tilladt, hvis blot selskabet opfylder de daværende betingelser i lovens § 20 på tidspunktet for ejendommens erhvervelse. Hermed fanges de selskaber, der er etableret på et mere liberalt lovgrundlag, ikke af de strammere regler ved køb af suppleringsjord. Landmanden skal dog opfylde de skærpede krav til landmanden i selskabet, der blev fastsat i forbindelse med lovændringen i 1994 og 1999.

Jordbrugets 4 repræsentanter finder, at i lyset af, at muligheden for etablering af ”traktorførerselskaber” blev fjernet ved lovændringen i 1999, fordi der var en utilsigtet mulighed i den hidtidige lov, bør der ikke gives de allerede etablerede ”traktorførerselskaber” fri mulighed for at erhverve suppleringsjord og foretage forpagtning efter de generelle regler.

c) Holdingselskaber

Det foreslås, at kravene til A-kapitalen i det selskab, der står som ejer af landbrugsejendommen, bevares således, at den fortsat skal ejes af én person, nemlig landmanden i selskabet. Den må således ikke ejes af to eller flere personer i fællesskab. Til gengæld åbnes der op for, at landmanden kan eje A-kapitalen i selskabsform, nemlig via et holdingselskab. Det er landmanden i selskabet, der har den bestemmende indflydelse, og det er ham, som skal opfylde de personlige erhvervsbetingelser. Landbrugslovens princip om, at det er fysiske personer, der skal være garant for, at kravene overholdes, synes dermed tilgodeset, samtidig med at gennemsigtighed i selskabskonstruktionen er sikret.

Det foreslås ligeledes, at B-kapitalen, der kan udgøre op til 90 procent af kapitalen i det selskab, der ejer en landbrugsejendom – ligeledes i en holdingkonstruktion – helt eller

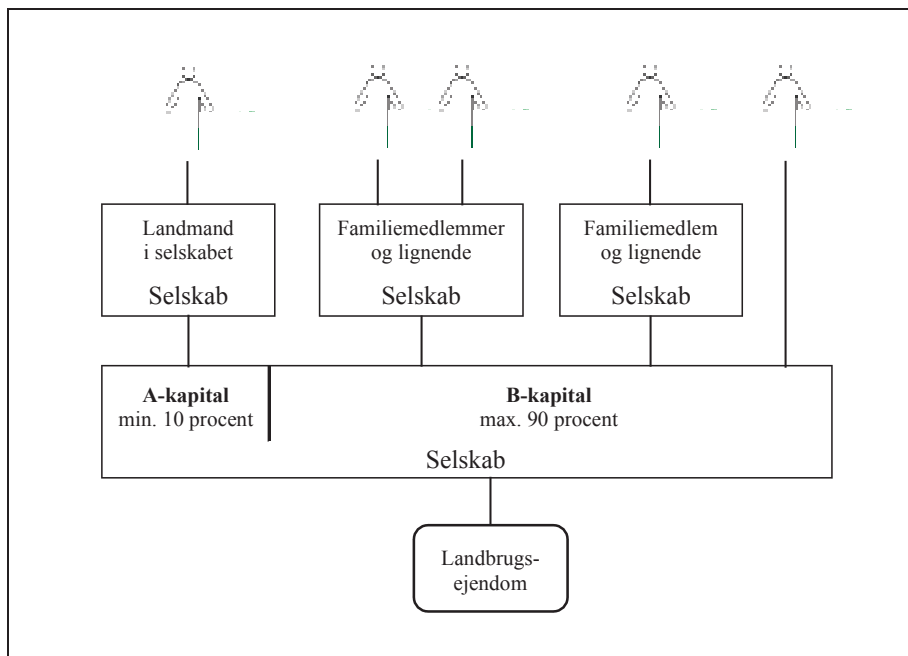
delvist kan ejes af et eller flere selskaber, der kun må ejes af den personkreds, der er afgrænset ovenfor under pkt. 1. Det skal således kunne kontrolleres, at B-kapitalen kun ejes af personer, der er i familie med landmanden i selskabet eller som har opnået dispensation fra familiekredsen. Det betyder, at man kan tilgodese det behov, der er for gennemsigtighed i selskabskonstruktionen, og at bl.a. investorkredsens medejerskab til andre ejendomme kan kontrolleres.

Det vil sige, at der stilles forslag om tilladelse til en selskabskonstruktion, hvori der indgår flere selskaber, der ejer kapital i det selskab, der ejer en landbrugsejendom. Der tillades kun aktie- eller anpartsselskaber, hvis vedtægter ikke må stride mod reglerne i loven.

d) Begrebet medejer

Udvalgets forslag vedrørende definitionen af begrebet medejer er omtalt under anpartserhvervelse i afsnit 4.4.2. Det fremgår heraf, at et flertal i udvalget foreslår en regel om, at en person, der ejer aktier eller anpartar i et selskab, der indgår i en sådan holdingkonstruktion, altid skal betragtes som medejer af ejendommen, hvis selskabet ejer 1/5 eller derover af kapitalen i det selskab, der ejer ejendommen. Hvis der i bestående selskaber kan indgå flere selskaber i ejerkæden, skal personer, der ejer aktier eller anpartar i sådanne selskaber, også omfattes af medejerbegrebet.” Med en sådan regel vil det være forholdsvis enkelt at konstatere, om en person, der indgår i en holdingkonstruktion, skal betragtes som medejer af en landbrugsejendom.

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, foreslår derimod, at afgørelsen af, om en person skal betragtes som medejer af en landbrugsejendom såvel ved anpartserhvervelse som ved selskabseje, herunder holdingkonstruktioner, opgøres på grundlag af vægtede ejerandele (pro rata), jf. afsnit 4.4.2.

Figur 13: Holdingkonstruktion.

4.4.5 Offentlige myndigheder mv.

Gældende regler

Offentlige danske myndigheder (stat, amt og kommuner) kan erhverve hele landbrugs-ejendomme uden tilladelse efter landbrugsloven. Det fremgår som en modsætningsslut-ning i forhold til udenlandske offentlige myndigheder (lovens § 21).

Offentlige myndigheder skal ikke opfylde en bopælspligt i forbindelse med erhvervel-sen. De skal dog – ligesom andre erhververe – overholde de øvrige bestemmelser i landbrugsloven, f.eks. om drift, forpagtning mv.

Kommunale fællesskaber og selskaber mv. kan kun erhverve landbrugsejendomme med tilladelse efter lovens § 21.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at det bør fremgå mere tydeligt af loven, at offentlige danske myndig-heder kan erhverve landbrugsejendomme uden tilladelse efter landbrugsloven.

Erhvervelse af en del af en landbrugsejendom forudsætter, at der gennemføres udstyk-ning, jf. afsnit 4.2.3 og 4.2.8.

Udvalget finder endvidere, at kommunale fællesskaber, der bygger på aftaler om samarbejde mellem kommuner i medfør af lov om kommunernes styrelse (§ 60, stk. 1), bør kunne erhverve landbrugsejendomme uden tilladelse efter landbrugsloven.

Andre aktie- eller anpartsselskaber, hvor kommunale myndigheder indskyder kapital, bør dog kun kunne erhverve en landbrugsejendom efter tilladelse, jf. pkt. 4.4.3, idet afgørelsen af, om der kan meddeles tilladelse, må bero på en konkret vurdering af formålet med erhvervelsen i den enkelte sag.

Udvalget foreslår, at vandforsyningsselskaber (både offentlige og private) også uden tilladelse efter landbrugsloven bør kunne erhverve en landbrugsejendom til beskyttelse af grundvand, hvis ejendommen i sin helhed ligger inden for nærmere definerede/ afgrænsede områder, hvor der ifølge en indsatsplanlægning, jf. § 13 i lov om vandforsyning, er behov for en særlig indsats til beskyttelse af drikkevand, jf. tillige om aftaler om dyrkningsbegrænsninger og om ophævelse af landbrugspligt på arealer under 2 ha i afsnit 4.2.8.

Hvis der f.eks. i forbindelse med erhvervelse af en landbrugsejendom i ovennævnte situation sker frasalg af ejendommens bygninger, skal der tinglyses deklaration på ejendommen om, at der ikke uden særlig tilladelse kan opføres nye bygninger på ejendommen.

Udvalget finder desuden, at reglerne i jordkøbsloven om offentlige myndigheders fremskaffelse af jord til fremme af landbrugsstruktur og varetagelse af landskabshensyn mv. og om forkøbsret på frie jorder bør indarbejdes i landbrugsloven, jf. afsnit 4.2.7.

4.4.6 Generationsskifte

Når man håndhæver selvejet som det bærende element i landbrugsloven, indebærer det, at der i langt hovedparten af ejerskifterne skal foretages en finansiering og sædvanligvis også i forbindelse med arv. Et generationsskifte indebærer typisk, at bedriften tappes for kapital, der skal finansieres, hvilket medfører en øget gældsbyrde. Der har derfor igennem mange år været overvejelser om, hvordan finansieringsproblemerne bedst kan løses i forbindelse med ejerskifte. En typisk situation ved generationsskifte kan være den, hvor landmanden har flere arvinger, hvoraf en enkelt ("gårdarvingen") skal overtage ejendommen og i forbindelse hermed kan være tvunget til at påtage sig en stor gældsbyrde ved at købe de andre arvinger ud. En anden situation kan være den, hvor der ønskes et glidende generationsskifte uden for familien, f.eks. hvor ejendommen ønskes overdraget til en medarbejder.

Hvis der er tale om et generationsskifte inden for familien kan en mulig løsning være etablering af et fællesskab, hvor medarbejderne beholder en anpart af bedriften under en eller anden form, mens gårdarvingen forestår driften af ejendommen. Den simpleste form vil være et almindeligt sameje, som kan etableres uden tilladelse efter reglerne i lovens § 18a, stk. 1. Ejerskabet kan i familiesituationen også etableres som et § 20-selskab, hvor betingelserne umiddelbart er opfyldt, hvis deltagerne alle ejer deres aktier eller anpartar personligt.

Et glidende generationsskifte uden for familien kan ligeledes etableres ved sameje (lovens § 18 a, stk. 2) eller ved selskabseje (lovens § 20, stk. 7), jf. afsnit 3.5.2

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at generationsskiftet i landbruget – som hidtil – kan ske med udgangspunkt i lovens generelle regler for erhvervelse af en landbrugsejendom eller landbrugsbedrift, jf. ovenfor om enkeltmandseje, sameje (anparter) og selskaberhvervelse.

Udvalget finder dog, at der er behov for en særregel, der giver mulighed for, at bedrifter, der ejes lovligt af samme ejer, kan overdrages samlet til en ny ejer, uanset de foreslåede struktur- og erhvervelsesregler, jf. afsnit 4.6.

Udvalget foreslår derfor,

- at bedrifter, der ejes lovligt af samme ejer – herunder også bedrifter, som overstiger arealgrænsen på 400 ha eller omfatter mere end 4 ejendomme (uden arealgrænse) – skal kunne overdrages samlet til en erhverver, såfremt den pågældende ikke i forvejen er ejer (eller medejer) af en landbrugsejendom. Det gælder uanset afstandsgrænsen på 10 km og uanset regler om fortrinsstilling til suppleringsjord, og
- at en sådan overdragelse også skal kunne ske over en længere årrække i forbindelse med et planlagt generationsskifte.

Af administrative årsager vil overdragelse af en bedrift over en årrække kræve tilladelse efter landbrugsloven.

Udvalget finder endvidere,

- at reglerne om frikøbte ejendomme (fra 1949-loven) og familieejendomme (fra 1967-loven), jf. lovens § 17 b, bør opretholdes, og
- at reglerne om testationsret, jf. lovens § 19, ligeledes bør opretholdes.

4.5 Uddannelses- og driftskrav

I dette afsnit behandles uddannelseskravet og kravet om egen drift ved erhvervelse af landbrugsejendomme.

4.5.1 Uddannelseskravet

Gældende regler

Ved erhvervelse af en landbrugsejendom gælder der et krav om jordbrugsuddannelse, hvis den erhvervede ejendom er på mere end 30 ha, eller hvis det samlede areal af de efter erhvervelsen ejede eller medejede landbrugsejendomme overstiger 30 ha. Tilsvarende gælder der et krav om uddannelse ved suppleringsaf en landbrugsejendom, hvorved ejeren vil komme til at være ejer af mere end 30 ha.

Baggrunden for dette uddannelseskrav er et ønske om sikre, at de større ejendomme bliver overtaget af personer, der har en uddannelse, der gør dem i stand til at drive ejendommene på forsvarlig jordbrugsmæssig måde. Uddannelseskravet skal også ses i lyset af, at landbrugsjord er en begrænset ressource.

Uddannelseskravet har også sammenhæng med reglerne om egen drift, idet kravet om egen drift indtræder samtidig med uddannelseskravet.

Landbrugslovens uddannelseskrav kan opfyldes på flere forskellige måder, idet uddannelseskravet er opfyldt, når erhververen

- 1) har gennemgået uddannelse til driftsleder (grønt bevis), udvidet driftsleder (grønt diplom) eller agrarøkonom, eller har erhvervet gartnerfagets grønne bevis,
- 2) har gennemgået uddannelse som jordbrugstekniker, landbrugstekniker, gartneritekniker (jordbrugsteknologer) eller skovtekniker (skovbrugsingeniør),
- 3) har gennemgået uddannelse som agronom, jordbrugsøkonom, hortonom eller forstkandidat eller en bacheloruddannelse inden for disse uddannelser,
- 4) selvstændigt som ejer eller forpagter i mindst 4 år inden for de sidste 10 år har drevet en jordbrugsbedrift med et dyrket areal på mindst 15 ha eller med et arbejdsbehov på mindst 900 timer årligt,
- 5) har gennemført et godkendt landbrugs- eller gartneriskolekursus på mindst 5 måneder eller et grundskolekursus på mindst 3 måneder og i mindst 3 år inden for de sidste 10 år har drevet en jordbrugsbedrift som nævnt under pkt. 4), eller
- 6) har gennemgået en uddannelse som faglært landmand og været beskæftiget som arbejdstager ved praktisk jordbrug i mindst 4 år inden for de sidste 10 år

Der kan desuden bl.a. dispenseres fra uddannelseskravet ved den såkaldte bestyrerregel. Ejendommen skal i så fald give fuld beskæftigelse for mindst to personer, og erhververen skal forpligte sig til i mindst 4 år at have en bestyrer (der opfylder uddannelseskravet, jf. nr. 1)-3)) på ejendommen.

Statsborgere fra andre EU-lande kan opfylde uddannelseskravet, hvis de har gennemført en sammenlignelig uddannelse.

Udvalgets forslag

Det fremgår af kommissoriet for udvalget, at der fortsat skal være en betingelse om uddannelseskrav i forbindelse med erhvervelse af en landbrugsejendom. Der er dog behov for at vurdere, om der skal ske en regulering af, hvordan og hvornår uddannelseskravet skal opfyldes.

Der er meget stor forskel på de uddannelser, som opfylder betingelserne. F.eks. er kravet i nr. 4) om, at erhververen selvstændigt som ejer eller forpagter i mindst 4 år inden for de sidste 10 år skal have drevet en jordbrugsbedrift med et dyrket areal på mindst 15 ha ikke nogen garanti for, at den pågældende har forstand på at drive landbrug. Dette uddannelseskrav vil f.eks. også være opfyldt, hvis en person har drevet sin ejendom i

mindst 4 år udelukkende ved hjælp af maskinstation, evt. ved en eller flere pasningsaftaler.

Baggrunden for godkendelsen af den praktiske uddannelse er bl.a., at en del ældre landmænd, som har drevet landbrug i en årrække, ikke har gennemgået en teoretisk uddannelse, da dette ikke var nødvendigt, da de pågældende startede med at drive landbrug. Dette giver også mulighed for, at en person kan købe en mindre ejendom og ved selv at drive denne kan kvalificere sig til at kunne supplere ejendommen.

Udvalget foreslår, at arealgrænsen på 15 ha i den hidtidige regel i nr. 4) om opfyldelse af uddannelseskra- vet ved drift af en jordbrugsbedrift udgår, således at uddannelseskra- vet kun er opfyldt, hvis erhververen har drevet en jordbrugsbedrift med et arbejdsbehov på mindst 900 timer årligt (normtimer). Det foreslås endvidere, at den nuværende besty- rerregel opretholdes uændret.

Udvalget foreslår desuden, at de øvrige uddannelseskra- v opretholdes uændret, men at kravet om selvstændigt at have drevet en ejendom i en vis årrække suppleres med et krav om, at vedkommende også skal have været personligt involveret i driften af ejen- dommen. En person bør således ikke kunne opnå uddannelsesattest alene på baggrund af drift ved hjælp af maskinstation.

Samtidig skal det præciseres, at der skal være tale om egen drift af en ejendom, som vedkommende har ejet eller forpagtet lovligt. Det skal således ikke være muligt at op- fylde uddannelseskra- vet ved drift af en ulovlig ejet eller forpagtet landbrugsejendom.

Ved drift af en ejendom uden landbrugspligt må der – som hidtil – ske en konkret vur- dering af, hvorvidt denne drift kan opfylde uddannelseskra- vet, dvs. sidestilles med grønt bevis og lignende.

4.5.2 Kravet om egen drift

Gældende regler

Ved erhvervelse af en landbrugsejendom gælder der et krav om, at erhververen selv skal drive ejendommen, hvis ejendommen er på mere end 30 ha, eller hvis det samlede areal af de efter erhvervelsen ejede eller medejede landbrugsejendomme overstiger 30 ha. Tilsvarende gælder der et krav om egen drift ved suppler- ing af en landbrugsejendom, hvorved ejeren vil komme til at være ejer af mere end 30 ha.

Kravet om uddannelse og kravet om egen drift har hidtil fulgtes ad, således at der auto- matisk indtræder et krav om egen drift, når der ved erhvervelsen er krav om opfyldelse af uddannelseskra- vet. Dette har baggrund i, at der ikke vil være nogen grund til at kræve en jordbrugsuddannelse, hvis erhververen ikke også selv skal drive jorden.

Der er forskel på, hvordan kravet om egen drift skal opfyldes ved henholdsvis erhver- velse af en ejendom og ved suppler- ing. Ved erhvervelse af ejendom nr. 2 og 3, hvorved arealgrænsen på 30 ha overskrides, gælder kravet om egen drift alene for den erhverve- de ejendom, og altså ikke for den eller de i forvejen ejede ejendomme. Ved suppler- ing af en ejendom op over arealgrænsen på 30 ha indtræder der derimod et krav om egen

drift af hele den supplerede ejendom, og altså også af den del af ejendommen, som ejeren ejede i forvejen. Årsagen er, at ejeren ved supplerings af en ejendom skal opfylde betingelserne for erhvervelse af den supplerede ejendom.

Kravet om egen drift skal – lige som bopælskravet – opfyldes i en periode på mindst 8 år efter erhvervelsen.

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at kravet om egen drift skal ophæves. Det bør være op til den enkelte erhverver at beslutte, om vedkommende selv vil drive ejendommen. Hvis vedkommende ikke selv vil drive ejendommens jorder, skal jorderne bortforpagtes, medmindre de overgår til naturformål og lignende, og dette vil således kunne medvirke til en fleksibel strukturtilpasning.

4.6 Strukturregler

Landbrugslovens strukturregulerende bestemmelser er blevet ændret adskillige gange siden 1967, hvor den nuværende landbrugslov trådte i kraft. I bilag 4 er vist en oversigt over, hvordan landbrugslovens struktur- og erhvervelsesregler er blevet ændret siden 1967.

I det følgende vurderes de strukturregulerende bestemmelser set i lyset af den udvikling, der kan forventes, jf. de fremskrivninger mv., som er beskrevet i kapitel 3, sammenholdt med ønsket om at forenkle reglerne.

Undervejs har det været overvejet, om der skulle gælde en fælles grænse på 500 ha og en fælles afstandsgrænse på 10 km for både erhvervelse og supplerings af landbrugs-ejendomme. Udvalget finder, at det vil være hensigtsmæssigt at have forskellige principper for afstandsgrænsen for henholdsvis erhvervelse og supplerings, jf. nedenfor

De strukturregulerende bestemmelser omfatter også reglerne om samdrift og forpagtning, jf. afsnit 4.7.1, samt reglerne om husdyrhold og arealkrav, jf. afsnit 4.8.

4.6.1 Erhvervelse af landbrugsejendomme i fri handel

Gældende regler

Reglerne om personers erhvervelse af landbrugsejendomme findes i landbrugslovens §§ 16 – 18. Ved erhvervelse gælder en række personlige betingelser om bopæl, uddannelse mv., jf. oversigten i tabel 1 om landbrugslovens erhvervelsesregler (afsnit 4.4.1).

Som en strukturregel gælder ved køb af en landbrugsejendom i fri handel, at køberen maksimalt må blive ejer af 3 landbrugsejendomme, hvoraf højst 1 må være uden bygninger.

Efter de gældende regler skal alle de efter erhvervelsen ejede ejendomme ligge inden for en vejafstand på 10 km fra den beboelsesbygning, hvor køberen bor. Vejafstanden regnes ad den benyttede vej fra bygningerne på den ejendom, hvor ejeren bor, til hver

enkelt jordlod af de øvrige ejendomme. Afstanden regnes til det sted, hvor man kan komme ind på den pågældende lod (markoverkørslen).

Ved ægtefæller ses der på de ejendomme, som ægtefællerne tilsammen ejer.

Hvis en landmand ved køb af yderligere landbrugsejendomme vil blive ejer eller medejer af mere end 70 ha, skal det desuden undersøges, om der er naboer, der ønsker at gøre fortrinsstilling gældende. Reglerne om fortrinsstilling bliver behandlet i afsnit 4.6.5.

Bortset fra grænsen på 70 ha ved fortrinsstilling gælder der ikke nogen øvre arealgrænse ved køb af ejendom nr. 2 og 3.

Udvalgets forslag

Den største forenkling ville være slet ikke at have nogen begrænsning, således at en landmand ville kunne købe det antal ejendomme, han finder at have behov for. Det er dog udvalgets opfattelse, at der er behov for at have fastsat nogle grænser for den enkeltes mulighed for at erhverve landbrugsejendomme, idet landbrugsjorden er en begrænset ressource.

For at give mulighed for fortsat strukturudvikling mener udvalget, at der bør fastsættes rummelige grænser for, hvad den enkelte landmand kan erhverve. Samtidig er der behov for at forenkle reglerne, således at retsstillingen med hensyn til mulighederne for køb af yderligere ejendomme bliver klarere.

Det foreslås, at der ved fri handel fortsat skal være visse begrænsninger (alder, fast bopæl, antalsgrænse, arealgrænse, afstandsgrænse, uddannelseskrav og fortrinsstilling) for personers erhvervelse af landbrugsejendomme, jf. nedenfor.

Reglerne om statsborgerskab og egen drift foreslås derimod ophævet, jf. afsnit 4.3.3 og 4.5.2.

Et flertal i udvalget foreslår, at en person (erhververen) bør kunne erhverve en eller flere landbrugsejendomme, hvis

- 1) erhververen er fyldt 18 år,
- 2) erhververen inden 6 måneder efter erhvervelsen tager fast bopæl (mindst 8 år) på en landbrugsejendom, som erhververen eller dennes ægtefælle er ejer eller medejer af,
- 3) erhververen ikke efter erhvervelsen vil være ejer eller medejer af mere end 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller af mere end 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse),
- 4) alle de efter erhvervelsen ejede eller medejede landbrugsejendomme ligger inden for en afstand på 10 km (luftlinie) fra den bolig, hvorfra bopælspligten opfyldes (med visse undtagelser for ejendomme erhvervet ved arv eller i familiehandel). Denne bestemmelse skal dog ikke gælde for væksthusholdninger,

- 5) erhververen har en af fødevarerministeren godkendt jordbrugsuddannelse (kun hvis det samlede areal, bortset fra fradragsarealer, overstiger 30 ha), og
- 6) reglerne om fortrinsstilling er opfyldt (subsidiært forslag, se afsnit 4.6.5).

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, har dog med henvisning til Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag nr. 5 i betænkningen, foreslået at reglerne om fortrinsstilling opretholdes med visse ændringer.

Forslaget om en aldersgrænse på 18 år er en videreførelse af de nuværende regler. Udvalget finder således, at der fortsat er behov for en aldersgrænse for, hvornår en person kan erhverve en landbrugsejendom.

Forslaget om at opretholde kravet om, at erhververen skal tage fast bopæl på ejendommen i mindst 8 år efter erhvervelsen, er ligeledes en fortsættelse af de hidtidige regler, jf. afsnit 4.3.1 om bopælspligt.

Forslaget om, at erhververen ikke efter erhvervelsen vil være ejer eller medejer af mere end 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller mere end 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse) er begrundet i, at landbrugsjorden er en begrænset ressource. I forhold til de tidligere regler (3 ejendomme) er der tale om en lempelse, som skal tilgodese mulighederne for en hensigtsmæssig strukturudvikling, hvor der er mulighed for at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele.

Ved erhvervelse af yderligere landbrugsejendomme er foreslået en afstandsgrænse på 10 km. For at forenkle og tydeliggøre reglerne er det foreslået, at afstanden skal beregnes som en luftlinieafstand i stedet for den hidtidige vejafstand. Ud over en forenkling af reglerne indebærer dette også en vis lempelse.

Samtidig foreslås den hidtidige regel om, at afstanden beregnes ud til hver enkelt lod af den erhvervede ejendom, ændret til en regel om, at ejendommen kan erhverves i sin helhed, hvis den beregnede afstand mellem beboelsesbygningen på den ejendom, hvorfra bopælskravet opfyldes, og den nærmeste lod (dyrkningsjord) af den erhvervede ejendom, er mindre end 10 km (luftlinie). Ved vurderingen af, om afstandsreglen er opfyldt, ses der således bort fra fraliggende græsningslodder, skovarealer mv, idet små englodder, skovlodder mv. ofte vil ligge endog meget langt fra resten af ejendommen (bygninger og dyrkningsjorder). Det vil derfor være ulogisk, at det er afstanden til sådanne smålodder, der skal være bestemmende for landbrugslovens afstandsgrænse ved erhvervelse. Herved opnås en forenkling og præcisering af reglerne, idet der ikke vil være situationer, hvor det er en betingelse for at kunne erhverve en landbrugsejendom, at der skal ske frasalg af lodder, som ligger for langt væk.

Med denne regel vil der være tale om, at det er en enkelt afstand, der er afgørende for, om en landbrugsejendom (i sin helhed) kan erhverves.

En landmand kan således erhverve alle de ejendomme, der ligger inden for en cirkel med en radius på 10 km fra den bolig, hvor han bor. Hvis han derimod ønsker at erhverve en landbrugsejendom, der ligger uden for afstandsgrænsen på 10 km, f.eks. ved at flytte bopæl, skal han efter forslaget afhænde de ejendomme, som ligger mere end 10

km fra hans nye bopæl, hvilket svarer til de gældende regler. Det gælder dog ikke for de ejendomme, der er erhvervet ved arv eller familiehandel, jf. nedenfor.

For ejendomme erhvervet ved arv eller ved familiehandel gælder der ikke nogen afstandsgrænse ved erhvervelse. Disse ejendomme er således – i modsætning til ejendomme erhvervet i fri handel – ikke omfattet af forslaget om, at alle de erhvervede ejendomme skal ligge inden for en afstand på 10 km fra den bolig, hvorfra bopælspligten opfyldes.

En landmand bør derfor kunne flytte bopæl til en arvet landbrugsejendom eller til en landbrugsejendom, der er erhvervet i familiehandel, selvom den pågældende ejendom ligger i en afstand på mere end 10 km fra de øvrige ejede ejendomme, uden at skulle afhænde ejendomme (erhvervet i fri handel), der ligger mere end 10 km væk.

Hvis en landmand først erhverver en eller flere landbrugsejendomme ved arv eller familiehandel og derefter erhverver en landbrugsejendom i fri handel, skal den erhvervede ejendom dog ligge inden for afstandsgrænsen på 10 km.

Tilsvarende regler skal gælde ved erhvervelse af bygningsløse landbrugsejendomme.

Afstandsreglen på 10 km skal som ovenfor nævnt ikke gælde for væksthugartnerier. For andre gartnerier og planteskoler skal der være mulighed for dispensation fra 10 km-reglen.

Med den foreslåede ændring af medejerbegrebet, jf. afsnit 4.4.2, hvorefter en ægtefælle ikke længere betragtes som medejer af sin ægtefælles landbrugsejendomme, vil der være tale om en væsentlig lempelse af reglerne for, hvad to ægtefæller tilsammen vil kunne erhverve. Efter de hidtidige regler har ægtefæller tilsammen ikke kunnet købe mere, end hvad den ene ægtefælle ville kunne købe.

En ægtefælle vil således kunne erhverve en landbrugsejendom, uden at der ved erhvervelsesbetingelserne skal medregnes landbrugsejendomme, som den anden ægtefælle er medejer af. Hvis begge ægtefæller f.eks. har det grønne bevis eller på anden måde opfylder uddannelseskravet, vil de tilsammen kunne erhverve 800 ha eller op til 8 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Bopælspligten vil i denne situation kunne opfyldes på den ene af ægtefællernes landbrugsejendom, og afstandsgrænsen på 10 km skal regnes fra den ejendom, hvorfra bopælspligten opfyldes.

Hvis kun den ene ægtefælle opfylder uddannelseskravet, vil den ægtefælle, der ikke opfylder uddannelseskravet kunne erhverve en landbrugsejendom på op til 30 ha, uanset om den anden ægtefælle ejer 400 ha eller op til 4 landbrugsejendomme.

Der skal – som hidtil – være adgang til

- at fradrage arealer, der er helt uden jordbrugsmæssig værdi, og arealer, der ikke må tilføres gødning, og

- at erhverve erstatningsjord for arealer, der inddrages til våde enge, eller som ved aftaler med offentlige myndigheder mv. pålægges forbud mod tilførsel af gødning med henblik på drikkevandsbeskyttelse mv.

Der kan også være tale om erstatningsjord i forbindelse med andre naturprojekter mv., der i så fald må defineres nærmere.

Bedrifter, der ejes lovligt af samme ejer – herunder også bedrifter, som overstiger arealgrænsen på 400 ha eller omfatter mere end 4 ejendomme (uden arealgrænse) – skal kunne overdrages samlet til en erhverver, såfremt den pågældende ikke i forvejen er ejer (eller medejer) af en landbrugsejendom. Det gælder uanset afstandsgrænsen på 10 km og uanset regler om fortrinsstilling til suppleringsjord. Dette er nærmere behandlet i afsnit 4.4.6.

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, har endvidere med henvisning til Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag nr. 5 i betænkningen, foreslået, at eksisterende sammenhængende naturarealer over 30 ha bør kunne sælges til en person, der ikke opfylder landbrugslovens erhvervelsesbetingelser, herunder bopælspligt. Ved naturarealer forstås herved arealer uden landbrugsmæssig værdi, dvs. fradragarealer. Landbrugspligten opretholdes på ejendommen, der eventuelt kan være uden beboelsesbygning. Hvis der etableres en bygningsløs landbrugsejendom, skal der tinglyses deklaration, der hindrer, at der uden tilladelse kan opføres ny beboelsesbygning m.v.

Flertallet af udvalget finder, at den af mindretallet foreslåede regel om lempelige regler for salg af sammenhængende naturarealer vil give mulighed for at omgå landbrugslovens almindelige erhvervelsesregler, herunder reglerne om bopælspligt. Det gælder især for ejendomme, der er forsynet med en beboelsesbygning. Flertallet kan derfor ikke anbefale den foreslåede regel.

4.6.2 Erhvervelse af landbrugsejendomme ved arv og familiehandel

Landbrugslovens erhvervelsesregler ved arv eller i familiehandel, er - sammenlignet med de generelle erhvervelsesregler – lempelige.

Gældende regler

Ved arv er der to muligheder. Dels kan ejerens ægtefælle frit erhverve adkomst på ejendommen ved hensiddens i uskiftet bo, ved deling af fællesbo eller ved arv, forudsat at ejeren indtil ægtefællens erhvervelse har haft lovlig adkomst på landbrugsejendommen (lovens § 17, stk. 1).

Dels kan andre personer (end ægtefæller) erhverve en landbrugsejendom ved arv. Muligheden kan benyttes, hvis arvingen tager fast bopæl på ejendommen eller en anden ejet landbrugsejendom inden to år fra erhvervelsen. Det er endvidere en betingelse, at arveladeren eller dennes ægtefælle har haft lovlig adkomst på ejendommen i mindst 8 år (for at modvirke omgåelse) (lovens § 17, stk. 2).

Ved familiehandel kan en person, der er beslægtet med ejeren af en landbrugsejendom i ret op- eller nedstigende linie, erhverve ejendommen, hvis erhververen ikke bliver ejer eller medejer af mere end 3 landbrugsejendomme, og erhververen tager fast bopæl på ejendommen eller en anden ejet landbrugsejendom inden to år fra erhvervelsen. Det er ligeledes en betingelse, at overdrageren af landbrugsejendommen har haft lovlig adkomst på ejendommen i mindst 8 år (lovens § 17 a).

Ved arv og familiehandel skal reglerne om afstand, fortrinsstilling, uddannelse og egen drift ikke opfyldes.

Ved arv er der desuden heller ikke nogen antalsbegrænsning eller aldersbetingelse (lovens § 17).

Udvalgets forslag

Arv og familiehandel er ofte forbundet med en personlig tilknytning til den eller de landbrugsejendomme, som er omfattet, men hvis der ønskes mere ensartede og forenklede regler i landbrugsloven, kan det fremføres, at de særlige regler ved arv eller i familiehandel ikke bør opretholdes i den nuværende form.

Uanset eventuelle begrundelser for opretholdelsen af de særlige regler ved arv og familiehandel, vil det alt andet lige medføre en forenkling af landbrugslovens regler, hvis arv og familiehandel sidestilles med de generelle erhvervelsessituationer.

Udvalget finder dog, at der fortsat er begrundelse for, at der bør gælde mere lempelige krav ved arv og familiehandel end ved erhvervelse i fri handel.

Udvalget finder, at der bør gælde de samme regler for erhvervelse ved arv og ved overdragelse til den nævnte personkreds i levende live, således at reglerne for familieoverdragelse svarer til reglerne, der gælder ved arv. Det foreslås derfor, at en person bør kunne erhverve en landbrugsejendom ved arv eller ved familiehandel, hvis følgende betingelser er opfyldt:

- erhververen er fyldt 18 år, dog ikke ved arv
- erhververen inden 2 år efter erhvervelsen tager fast bopæl (mindst 8 år) på en landbrugsejendom, som erhververen eller dennes ægtefælle er ejer eller medejer af, og
- overdrageren eller dennes ægtefælle skal have haft lovlig adkomst på ejendommen i en sammenhængende periode på mindst 8 år

Det foreslås endvidere, at der fortsat skal være en regel om, at ejerens ægtefælle kan erhverve en eller flere landbrugsejendomme til hensiddende i uskiftet bo, ved deling af fællesbo eller ved arv eller ved familiehandel, uden at skulle opfylde nogle af erhvervelsesbetingelserne. Det skal dog – som hidtil – være en betingelse, at ejeren har haft lovlig adkomst på ejendommen.

De lempelige regler for overdragelse i familiehandel foreslås – som hidtil – at gælde ved overdragelse til ægtefælle eller personer, der er beslægtede med ejeren i ret op- eller nedstigende linie. Desuden foreslås kredsen af personer, der kan erhverve efter de lem-

peligere regler for arv og familiehandel, udvidet til også at gælde søskende, søskendebørn og svigerbørn. Endvidere bør samlevende personer sidestilles med ægtefæller, hvis samlivet har bestået i mindst 2 år, eller hvis de samlevende har fælles børn.

Kredsen af personer, der kan erhverve efter de lempeligere regler for arv og familiehandel, er således snævrere end den familiekreds, der gælder ved sameje og ved landmandsselskaber (de tidligere § 20-selskaber), idet personkredsen ved sameje og landmandsselskaber også omfatter svigerforældre, jf. afsnit 4.4.2 og afsnit 4.4.4.

I forhold til de regler, der gælder ved erhvervelse af landbrugsejendomme i fri handel, er der således ved arv og familiehandel tale om følgende lempelser:

- Ingen areal-, antals- og afstandsgrænse
- Ingen regler om fortrinsstilling
- Ingen uddannelseskrav
- Bopælskrav (mindst 8 år) skal opfyldes inden 2 år efter erhvervelsen.

Hvis reglerne på grund af uforudsete forhold ikke er fuldt opfyldt, kan der meddeles dispensation. Det gælder f.eks., hvis overdrageren har erhvervet ejendommen ved arv eller familiehandel, men ikke har ejet den i mindst 8 år, f.eks. på grund af dødsfald, inden ejendommen ønskes videreoverdraget inden for familien.

Overdragelse i familiehandel af bedrifter, der ejes lovligt af samme ejer, kan også (med tilladelse) ske over en længere årrække i forbindelse med et planlagt generationsskifte, jf. afsnit 4.4.6.

Reglerne om testationsret (lovens § 19) opretholdes, se også afsnit 4.4.6.

4.6.3 Supplerings af landbrugsejendomme

Gældende regler

Ved sammenlægning/arealoverførsel mellem landbrugsejendomme gælder efter lovens § 13,

- at ejendommen ikke må suppleres op over 125 ha (bortset fra fradragsarealer)
- at de tilkøbte arealer ikke må ligge uhensigtsmæssigt for drift fra ejendommens bygninger (dvs. at vejafstanden til dyrkningsjorder skal være mindre end 2 km (5 km ved græsningsarealer, 10 km ved skov), og at trafikken fra bygningerne til suppleringsjorden ikke må ske ad eller over stærkere trafikeret vej eller gennem landsbybebyggelse mv).
- at ejeren af den ejendom, der suppleres, skal opfylde de personlige betingelser for erhvervelse af den supplerede ejendom (bopæl, uddannelse, fortrinsstilling mv.).
- at ejeren i forbindelse med supplerings ikke samlet må komme til at være ejer af mere end 375 ha.

Udvalgets forslag

Et flertal i udvalget foreslår, at sammenlægning af landbrugsejendomme og overførsel af et areal fra en landbrugsejendom til en anden landbrugsejendom kan ske, hvis

- 1) den supplerede ejendom ikke overstiger 200 ha (bortset fra fradragsarealer), jf. dog nr. 3,
- 2) suppleringsjorden ligger inden for en afstand (luftlinie) på 2 km fra ejendommens beboelsesbygning (ved bygningsløse ejendomme regnes afstanden fra ejendommens hovedlod),
- 3) erhververen ved køb af suppleringsjord opfylder betingelserne for erhvervelse af den supplerede ejendom i fri handel, dvs. bopælskrav, afstandskrav, uddannelseskrav, og at erhververen kun vil blive ejer/ medejer af højst 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller højst 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Der ses bort fra afstandsgrænsen for ejendomme, der er erhvervet ved arv eller familiehandel, og
- 4) reglerne om fortrinsstilling er opfyldt, (subsidiært forslag .se afsnit 4.6.5).

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, har dog med henvisning til Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag nr. 5 i betænkningen, foreslået en arealgrænse for den enkelte ejendom på 185 ha, og at reglerne om fortrinsstilling opretholdes med visse ændringer.

Flertallets forslag om en arealgrænse på 200 ha ved supplerings skal imødekomme ønsket om at kunne etablere ejendomme af en hensigtsmæssig størrelse. Denne grænse skal ses i sammenhæng med reglen om, at ejeren af den supplerede ejendom ikke ved køb af suppleringsjord må blive ejer/ medejer af mere end 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller højst 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Bestemmelsen i nr. 3 gælder derimod ikke ved sammenlægning af landbrugsejendomme, som landmanden i forvejen er lovlig ejer af.

En person kan med de foreslåede regler erhverve/eje flere landbrugsejendomme inden for arealgrænsen på 400 ha (herunder bygningsløse ejendomme), uden at det er nødvendigt at sammenlægge ejendommene, da der ikke er begrænsninger i antal ejendomme, når det samlede areal er under 400 ha.

Hvis ejeren således kun ejer 4 landbrugsejendomme, vil hver enkelt landbrugsejendom ved køb af suppleringsjord efter flertallets forslag kunne suppleres op til 200 ha inden for afstandsgrænsen på 2 km, dvs. til i alt højst 800 ha. Hvis ejeren derimod ejer mere end 4 landbrugsejendomme, vil de pågældende ejendomme kun kunne suppleres op, indtil ejeren vil blive ejer/medejer af højst 400 ha. Ejeren vil dog kunne sammenlægge lovligt ejede landbrugsejendomme op til arealgrænsen på 200 ha og dermed i nogle situationer kunne reducere antallet af ejede landbrugsejendomme under 4, således at han efterfølgende har mulighed for at erhverve yderligere en eller flere landbrugsejendomme. Han vil således – i hvert fald teoretisk – kunne blive ejer af 4 landbrugsejendomme, der hver for sig vil kunne suppleres op til 200 ha.

Som nævnt i afsnit 4.6.1. om erhvervelse i fri handel vil der med den foreslåede ændring af medejerbegrebet, jf. afsnit 4.4.2, hvorefter en ægtefælle ikke længere betragtes

som medejer af sin ægtefælles landbrugsejendomme, også ved suppleringsarealer af landbrugs-ejendomme være tale om en lempelse af reglerne for, hvor store suppleringsarealer to ægtefæller tilsammen vil kunne erhverve. Hvis begge ægtefæller f.eks. har det grønne bevis, eller på anden måde opfylder uddannelseskravet, vil de hver for sig efter flertallets forslag kunne supplere deres ejendomme op til grænsen på 200 ha, dog ikke over 400 ha eller højst 4 ejendomme (uden arealgrænse).

Ved de nævnte arealgrænser foreslås det, at der – som hidtil – kan ske fradrag af arealer, der på grund af deres naturtilstand (søarealer, strandbredder, klipper, heder, moser, fredskov mv.) er helt udyrkbare.

Det foreslås endvidere, at der fortsat skal være mulighed for at fradrage arealer, der pålægges varige forbud mod gødskning. Dette skal ikke alene ses som et middel til at opnå målene i Vandmiljøplan II om at skabe våde enge, men det skal også ses som et incitament til at indgå frivillige aftaler for at beskytte drikkevand.

Udvalget foreslår – som hidtil – en afstandsgrænse på 2 km ved erhvervelse af jord til sammenlægning/suppleringsarealer.

Afstanden regnes som luftlinieafstand fra boligen på den landbrugsejendom, der ønskes suppleret, til de enkelte lodder, der tillægges ejendommen.

Indførelse af en luftlinieafstand ved suppleringsarealer i stedet for vejafstand vil betyde en stor forenkling. Der vil herefter ved sammenlægning/arealoverførsel ikke mere indgå en vurdering af de trafikale forhold (trafik/ bymæssig bebyggelse) mellem ejendommens beboelse, og det areal der tillægges ejendommen.

Afstandsreglen ved sammenlægning af landbrugsejendomme er således væsentlig anderledes end ved erhvervelse af ejendomme, hvor der ses på afstanden fra ejerens bopæl til den nærmeste dyrkningslod, jf. afsnit 4.6.1.

4.6.4 Oprettelse af landbrugsejendomme

Gældende regler

Tidligere nedlagte landbrugsejendomme og fritliggende beboelsesejendomme kan oprettes som landbrugsejendomme, hvis der erhverves tilgrænsende arealer, hvorved arealet udgør mindst 2 ha, hvis der er fornødne beboelses- og driftsbygninger, og hvis erhvervelsesreglerne iagttages (lovens § 14, stk. 2).

Reglerne har vist sig at styrke livet på landet, og der er oprettet mange mindre fritidslandbrug.

Dog finder mange, at reglerne om driftsbygninger virker som en unødigt barriere. Kravet om driftsbygninger skal modvirke yderligere bebyggelse i det åbne land og har sammenhæng med, at notering af en ejendom som landbrugsejendom medfører, at der efter reglerne i planloven kan opføres bygninger, der er erhvervsmæssigt nødvendige for driften af en landbrugsejendom.

Udvalgets forslag

Reglerne om oprettelse af landbrugsejendomme foreslås opretholdt, idet det giver mulighed for at skabe små ejendomme, som er med til at fastholde livet på landet. Det er en forudsætning, at ejendommen har et areal på mindst 2 ha, og at de arealer, som ejendommen suppleres med, grænser til bygningslodden.

Oprettelse af nye landbrugsejendomme bør kunne ske uden undersøgelse af, om der er ejere af nærliggende landbrugsejendomme, der ønsker at købe jorden.

Udvalget finder ikke, at der efter landbrugsloven er behov for at stille krav om driftsbygninger, idet landbrugsloven som udgangspunkt alene stiller krav om en beboelsesbygning ved notering af en landbrugsejendom.

Det foreslås endvidere, at en landbrugsejendom, der f.eks. har 2 sæt landbrugsbygninger, fortsat skal kunne udstykkes i 2 landbrugsejendomme.

En stor landbrugsejendom (på f.eks. 400 ha) bør også kunne udstykkes, så der oprettes en ny landbrugsejendom med adgang til at opføre nye bygninger. Begge ejendomme skal have en sådan størrelse, at de giver mulighed for en væsentlig jordbrugsproduktion (normalt mindst 30 ha).

4.6.5 Fortrinsstilling til suppleringsjord

Gældende regler

Reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord gælder, når en person ved køb af suppleringsjord eller ved køb af yderligere landbrugsejendomme kommer til at eje mere end 70 ha. I disse situationer kan naboer, som ejer mindre end 70 ha, gøre krav på fortrinsstilling, hvis en række betingelser er opfyldt (vejafstand, uddannelse mv.) (lovens §§ 13 og 18).

Hvis den primære ansøger selv har behov for jorden for at skabe harmoni i bedriften mellem besætning og jordtilliggende eller for at skabe et passende forhold mellem produktionsanlæg og jordtilliggende i en bedrift med en væsentlig specialproduktion, er det kun naboer, der også har et af disse behov, der kan gøre krav på fortrinsstilling til suppleringsjord.

Endvidere er der i § 18, stk. 8, i landbrugsloven en undtagelse fra de generelle regler om fortrinsstilling i de situationer, hvor der erhverves en landbrugsejendom med beboelsesbygning som ejendom nr. 2, selvom det samlede areal af de to ejendomme overstiger 70 ha. Denne regel, som benævnes ”hvilede fortrinsstilling”, er bl.a. begrundet i at styrke byggeklodsprincippet.

Reglerne om fortrinsstilling skal tilgodese, at landbrugere, der ejer under 70 ha, skal få mulighed for at erhverve suppleringsjord forud for landbrugere, der ejer mere end 70 ha.

I den nuværende form er reglerne om fortrinsstilling komplicerede og vanskelige at forstå for mange. Det medfører bl.a. et stort antal klager over jordbrugskommissionernes afgørelser i sager om fortrinsstilling til suppleringsjord. Klagerne kommer ikke kun fra

naboer, men også fra de primære ansøgere. Ud over de mange klager er reglerne vanskelige at administrere.

Udvalgets forslag

Når der skal ske en forenkling af reglerne og administrationen af landbrugsloven, er det nødvendigt, at der tages stilling til udformningen af reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord, herunder om reglerne skal opretholdes.

En ophævelse af reglerne om fortrinsstilling vil medføre en meget stor forenkling af reglerne og administrationen af landbrugsloven. Den negative effekt vil umiddelbart være, at det ikke kan udelukkes, at mindre jordbrugere får sværere ved at erhverve suppleringsjord, da landbrugsejendomme ofte udbydes til salg som en samlet enhed. En løsning på dette kunne eventuelt søges - uden for landbrugsloven - gennem, at de mindre jordbrugere går sammen om at købe en landbrugsejendom til "deling" ved hjælp af mindre jordfordelinger m.v.

Et flertal i udvalget finder derfor, at reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord bør ophæves.

4. medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, har med henvisning til Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag nr. 5 i betænkningen, foreslået, at reglerne om fortrinsstilling opretholdes med nærmere angivne ændringer.

Flertallet i udvalget finder dog på baggrund af mindretallets indstilling, at reglerne om fortrinsstilling bør opretholdes med visse ændringer, som vil gøre reglerne enklere og lettere at administrere. Flertallet foreslår således:

Landmænd, der er ejer/ medejer af under 70 ha, skal således have fortrinsstilling til suppleringsjord inden for arealgrænsen på 70 ha (bortset fra fradragsarealer), forud for landmænd, der er eller vil blive ejer/ medejer af mere end 200 ha (bortset fra fradragsarealer).

Reglerne om fortrinsstilling skal – som hidtil – ikke gælde ved køb af erstatningsarealer i forbindelse med våde enge og drikkevandsbeskyttelse, jf. pkt. 4.6.1

Endvidere foreslår flertallet, at reglerne om fortrinsstilling får følgende udformning:

- Suppleringsjorden skal ligge inden for en afstand på 2 km (luftlinie) fra beboelsesbygningen på den landbrugsejendom, der ønskes suppleret. Der skal ikke kunne gøres krav på fortrinsstilling til suppleret af en bygningsløs ejendom.
- Den landbrugsejendom/bedrift, der ønskes suppleret, skal være over 30 ha (bortset fra fradragsarealer), eller have et arbejdsbehov på 900 timer vurderet på grundlag af produktionens sammensætning (standard normtimer) og den ønskede jord skal kunne sammenlægges hermed.
- Naboen skal opfylde lovens almindelige uddannelseskrav.

- Naboen skal bo på den ejendom, der ønskes suppleret, eller på en anden landbrugs-ejendom, han ejer, og selv drive sin ejendom/ejendomme på det tidspunkt, hvor fortrinsstillingen gøres gældende.
- Naboen skal være registreret i en database, der årligt skal føres ajour. Den hidtil anvendte fremgangsmåde med reglerne om annoncering i lokale aviser ophæves.
- Naboen skal være villig til at betale det for jorden, som den primære køber har givet.

Flertallet foreslår endvidere reglerne om særlige rettigheder for bedrifter med harmoni-behov og specialproduktion ophævet, idet disse særregler administrativt har været me-get vanskelige at håndtere.

Reglerne om hvilende fortrinsstilling foreslås også ophævet. En ejer af en landbrugs-ejendom, hvor der er tinglyst deklaration om hvilende fortrinsstilling, vil herefter kunne få deklarationen ophævet, hvis ejendommen efter de nye regler ville kunne erhverves uden fortrinsstilling. Endvidere vil frastykning af bygningerne ikke føre til, at reglerne om fortrinsstilling træder i kraft.

På baggrund af den foreslåede ændring af medejerbegrebet, jf. afsnit 4.4.2, hvorefter en ægtefælle ikke længere betragtes som medejer af sin ægtefælles landbrugsejendomme, vil ægtefæller hver især efter flertallets forslag kunne erhverve suppleringsjord op til den foreslåede grænse på 200 ha, uden at naboer vil kunne gøre fortrinsstilling gælden-de. Tilsvarende vil ægtefæller også hver især kunne gøre fortrinsstilling gældende op til grænsen på 70 ha.

Med de foreslåede krav stilles der større krav til de naboer, der ønsker at gøre fortrins-stilling gældende. Naboen skal således opfylde det almindelige krav til uddannelse, som gælder ved erhvervelse af ejendomme over 30 ha. Dette hænger sammen med forslaget om, at der kun kan gøres fortrinsstilling gældende til supplering af ejendomme, som er over 30 ha.

Den nabo, der ønsker at gøre fortrinsstilling gældende, skal også bo på den ejendom, der ønskes suppleret, eller på en anden landbrugsejendom, han ejer, og selv drive sin ejen-dom/sine ejendomme på det tidspunkt, hvor vedkommende skal gøre sin fortrinsstilling gældende. Det er således ikke nok, at vedkommende selv drev sin ejendom på tids-punktet for registrering i databasen for ønsker om suppleringsjord.

Det har været foreslået, at der også skulle gælde et fremadrettet krav om egen drift for den nabo, der har fået suppleret sin ejendom ved hjælp af fortrinsstillingsreglerne. Ud-valget har imidlertid ikke kunnet gå ind for dette forslag, da det administrativt vil være meget vanskeligt efterfølgende at kontrollere, om den pågældende nu også selv driver arealerne. Det vil også være uheldigt, hvis en godkendt fortrinsstilling skal bortfalde, fordi naboen ophører med selv at drive jorden.

Udvalget foreslår, at der på baggrund af regler om fortrinsstilling til suppleringsjord oprettes en database over jordbrugere med ønske om suppleringsjord. Dermed kan en primær erhverver forud for en eventuel handel få klarhed over, om der er naboer i om-

rådet, som har ønsker om suppleringsjord, i stedet for som i dag, hvor naboer først tilkendegiver deres ønsker efter annoncering i lokale aviser.

Registrerede oplysninger i en eventuel database for ønsker om suppleringsjord skal opdateres med et passende interval, f.eks. årligt, af de enkelte registrerede jordbrugere, eventuel via internettet. Det kan også overvejes, om der skal betales et gebyr årligt for at være registreret i databasen. Databasen kan passende administreres af de regionale jordbrugskommissioner.

Der forudsættes ikke at skulle ske nogen sagsbehandling af de registrerede ønsker om fortrinsstilling. Der vil således kunne være tale om, at visse af de landmænd, som er registreret i databasen, ikke opfylder betingelserne for at kunne gøre fortrinsstilling gældende. Dette vil således skulle vurderes af jordbrugskommissionen i forbindelse med en sag om fortrinsstilling. For at sikre, at der ikke er for mange i databasen, som ikke opfylder betingelserne, skal der etableres et system, hvor en person, der ønsker at blive registreret i basen, skal erklære sig om, at han opfylder de generelle betingelser for at erhverve suppleringsjord.

4.7 Samdriftsregler mv.

I dette afsnit behandles reglerne om samdrift og forpagtning af landbrugsejendomme samt reglerne om driftsfællesskaber.

4.7.1 Samdrift og forpagtning

Gældende regler

Landbrugslovens regler om samdrift (lovens § 9) tillader, at flere landbrugsejendomme eller arealer fra flere ejendomme, drives sammen. Disse samdriftsregler er således en undtagelse fra kravet i lovens § 7 om, at hver enkelt landbrugsejendom skal opretholdes som et selvstændigt brug, der som udgangspunkt skal drives af beboere af ejendommens bygninger. Ved lovlig samdrift gælder bopælskravet for den samlede driftsenhed.

Samdrift etableres ved, at en person som ejer eller forpagter driver jorder fra flere ejendomme sammen (lovens § 9) eller ved etablering af driftsfællesskaber (lovens § 10), jf. afsnit 4.7.2.

Der kan ske samdrift, hvis alle de samdrevene jorder ligger inden for en vejafstand på 15 km fra driftslederens bopæl. Afstandsgrænsen på 15 km gælder dog ikke ved forpagtning til braklægning (fjernbrak). Arealet af de samdrevene jorder må desuden ikke overstige 375 ha. Hvis antallet af ejendomme i samdriften ikke overstiger 5, kan der dog samdrives arealer på mere end 375 ha (lovens § 9).

Ved forpagtning af en hel landbrugsejendom (lovens § 11) skal forpagteren i princippet opfylde de samme betingelser, som gælder ved erhvervelse af en landbrugsejendom, f.eks. med hensyn til alder, statsborgerskab, uddannelse og fast bopæl. Endvidere gælder, at der skal være en skriftlig forpagtningsaftale, og at forpagtningen kun kan indgås for en periode på højst 30 år. Hvis betingelserne er opfyldt, kræves der ikke tilladelse.

Ved forpagtning af en del af en landbrugsejendom (lovens § 12) gælder som en hovedregel, at forpagtningen kan ske uden tilladelse, hvis der er tale om forpagtning af arealer, der skal indgå i et lovligt samdriftsforhold efter lovens § 9. Bortset fra uddannelseskravet (der ikke kræves ved delforpagtning) stilles der de samme krav til forpagteren som ved forpagtning af en hel landbrugsejendom. En aftale om forpagtning af en del af en landbrugsejendom kan også kun indgås for en periode på højst 30 år, men der er ikke noget krav om, at aftalen skal være skriftlig.

Forpagtning af en del af en landbrugsejendom kan desuden ske uden tilladelse, hvis der er tale om forpagtning af vedvarende græsningsarealer (eng-, kær-, mose- og marskarealer), forpagtning af en ejendoms bygninger eller forpagtning af et areal, der skal anvendes til opførelse af bygninger til en jordbrugsproduktion.

Desuden er der en regel om, at lejemål vedrørende en landbrugsejendoms beboelsesbygninger kan opsiges med 6 måneders varsel, når lejligheden ønskes anvendt til opfyldelse af bopælskravet eller som bolig for personer, der beskæftiges med ejendommens drift (lovens § 12, stk. 3).

Udvalgets forslag

Udvalget finder, at der – som hidtil – bør gælde mere lempelige regler ved samdrift og forpagtning end ved erhvervelse af landbrugsejendomme, idet der ved samdrift og forpagtning ofte er tale om en mere midlertidig strukturtilpasning.

a) Samdrift

Udvalget finder derfor,

- at landbrugsejendomme, der tilhører samme ejer, skal kunne drives sammen som en driftsenhed (bedrift) uden begrænsninger med hensyn til areal, antal ejendomme og indbyrdes afstand,
- at flere landmænd, der hver for sig lovligt ejer eller forpagter en eller flere landbrugsejendomme, skal kunne aftale at drive deres bedrifter i fællesskab uden begrænsninger med hensyn til areal, antal ejendomme og indbyrdes afstand. Den enkelte landmands bedrift skal kunne bestå af såvel ejede som forpagtede arealer, og
- at der – som hidtil – bør kunne ske samdrift ved forpagtning, jf. nedenfor.

De foreslåede regler indeholder en forenkling og lempelse af de hidtil gældende regler.

En landmand kan således umiddelbart drive alle de landbrugsejendomme, som vedkommende ejer, sammen. Reglen om, at flere landmænd skal have mulighed for at aftale at drive deres bedrifter sammen, betyder, at der ikke længere stilles krav om, at en landbrugsejendom eller en landbrugsbedrift skal drives som en selvstændig bedrift, og at der ikke mere er behov for at opretholde særlige regler for driftsfællesskaber, jf. nedenfor afsnit 4.7.2. Det er en forudsætning, at der er tale om et reelt samarbejde mellem deltagerne, og at der ikke er tale om, at en landmand forpagter de øvrige landmænds bedrifter.

b) Forpagtning

Det er udvalgets opfattelse, at der fortsat skal være regler om, at forpagteren principielt skal opfylde betingelserne for erhvervelse, herunder f.eks. kravet om fast bopæl. Forpagtning af landbrugsarealer skal således som hovedregel kun kunne ske til samdrift med anden landbrugsejendom, så det ikke er hvem som helst, der kan forpagte landbrugsjord.

Et flertal i udvalget foreslår, at forpagtning kun skal reguleres af en areal- eller antalsbegrænsning, men derimod ikke af nogen afstandsgrænse. Det foreslås således, at forpagtning af hele landbrugsejendomme (til selvstændig drift eller samdrift) og dele af landbrugsejendomme (til samdrift) kan ske, hvis

- 1) forpagteren opfylder bopælskrav på en landbrugsejendom (i hele forpagtningsperioden),
- 2) antallet af ejendomme, der samdrives, ikke overstiger 5 (ingen arealgrænse), eller det samdrevede areal ikke overstiger 500 ha, dog således, at landmanden altid kan forpagte 2 landbrugsejendomme, udover hvad denne lovligt ejer,
- 3) forpagteren opfylder uddannelseskrav (kun hvis det samlede areal, bortset fra fradragssarealer, overstiger 30 ha), og
- 4) aftalen højst indgås for 30 år.

4 medlemmer af udvalget, repræsentanterne for jordbrugets organisationer, har dog med henvisning til Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, jf. bilag nr. 5 i betænkningen, foreslået en arealgrænse på 450 ha eller 5 ejendomme, dog således at landmanden altid kan forpagte 2 landbrugsejendomme, udover hvad denne lovligt ejer.

De såkaldte landmandsselskaber (§ 20-selskaber), jf. afsnit 4.4.4, skal også kunne forpagte, såvel hele landbrugsejendomme som delforpagtninger.

Efter de hidtidige regler har der ikke været stillet krav om uddannelse ved forpagtning af dele af landbrugsejendomme til samdrift.

Udvalget finder dog, at der – ligesom ved erhvervelse og forpagtning af hele ejendomme – bør gælde et uddannelseskrav, hvis forpagteren ved delforpagtninger samdriver mere end 30 ha.

Bestemmelsen vil omfatte et betydeligt antal delforpagtninger. Kontrollen bør – som hidtil – bygge på, at begge parter (bortforpagter og forpagter) i forpagtningsaftalen afgiver erklæring om, at aftalen er gyldig uden tilladelse efter landbrugsloven, eller at der er indhentet tilladelse efter landbrugsloven. Mundtlige aftaler og utinglyste aftaler omfattes dog ikke ved en sådan kontrol.

Det er endvidere udvalgets opfattelse, at der også fortsat bør være en tidsmæssig begrænsning for forpagtningen, så der ikke via forpagtning kan ske omgåelse af landbrugslovens erhvervelsesregler. Den nuværende begrænsning på 30 år foreslås opretholdt, både for forpagtning af hele landbrugsejendomme og ved delforpagtning, hvor 30 års-reglen er indeholdt i udstykningsloven.

Ud fra et forenklingssynspunkt finder udvalget, at de særlige regler om, at der skal ske skriftlig indberetning af forpagtningsforhold, skal bortfalde.

Der skal – som hidtil – være adgang til bortforpagtning uden tilladelse, hvis forpagtningsforholdet alene vedrører

- eng-, kær-, mose- eller marskarealer, der benyttes til vedvarende græsning, og forpagteren har bopæl inden for en afstand på 10 km (luftlinie) fra arealet
- beboelsesbygning med have mv. eller driftsbygninger
- et areal til opførelse af bygninger til jordbrugsmæssig produktion.

Det betyder, at andre lejeforhold kun kan etableres efter tilladelse. Det gælder f.eks. leje af et areal til dyrkning af juletræer uden samdrift med en landbrugsejendom og bortleje af et areal til private, rekreative formål.

Endelig finder udvalget, at reglen om opsigelse af lejemål vedrørende beboelsesbygningen skal opretholdes uændret, da bestemmelsen er nødvendig af hensyn til opfyldelse af bopælskravet ved erhvervelse af en landbrugsejendom.

4.7.2 Landbrugsfællesskaber

Gældende regler

Reglerne om driftsfællesskaber er en fravigelse fra reglerne om samdrift og forpagtning (lovens § 10 og bkg. nr. 127 af 22. februar 2000 om landbrugsfællesskaber).

Efter reglerne i bekendtgørelsen om driftsfællesskaber kan 2 til 5 ejere eller forpagtere af landbrugsejendomme aftale helt eller delvis at drive deres bedrifter i fællesskab. Den fælles drift kan som udgangspunkt omfatte summen af de arealer, som de enkelte deltagere hver især kan eje og forpagte.

Den fælles drift må dog ikke omfatte mere end 750 ha, og afstanden fra hver enkelt deltagers bopæl til de jorder, der drives af fællesskabet, må ikke overstige 15 km.

Der skal være en skriftlig overenskomst, der angiver hvilke ejendomme, der er omfattet af fællesskabet. Det skal bl.a. fremgå af overenskomsten, at der er tale om en reel spredning af den økonomiske ansvarlighed, og at driften sker i et reelt samarbejde mellem deltagerne. Overenskomsten skal endvidere indeholde regler om udbyttedeling.

Deltagerne i et driftsfællesskab kan få tilladelse til i sameje at erhverve de ejendomme, der er omfattet af den fælles drift (lovens § 18 a). Der kan dog ikke meddeles tilladelse til erhvervelse af flere ejendomme end svarende til, hvad de enkelte deltagere i fællesskabet hver for sig ville kunne erhverve. I forbindelse med erhvervelsen ser man på, hvem af deltagerne der personligt ville kunne erhverve den pågældende ejendom (den der ”bærer” fællesskabets erhvervelse). Det er desuden en betingelse, at samejet kun kan opretholdes, så længe driftsfællesskabet fortsættes. Når driftsfællesskabet ophører, skal de ejede ejendomme kunne fordeles på de enkelte deltagere i fællesskabet.

Hvis driftsfællesskabet er etableret som et selskab, kan selskabet i medfør af lovens § 21 få tilladelse til at erhverve de pågældende ejendomme.

Udvalgets forslag

På baggrund af forslaget om, at flere landmænd skal kunne aftale at drive deres bedrifter i fællesskab uden begrænsninger med hensyn til areal, antal ejendomme og indbyrdes afstand, jf. afsnit 4.7.1, finder udvalget, at der ikke er behov for en hjemmel til, at fødevareministeren kan fastsætte særlige bestemmelser for landbrugsfællesskaber (driftsfællesskaber), jf. dog afsnit 4.4.2 om adgang til, at flere landmænd i fællesskab (personlig sameje) kan erhverve en landbrugsejendom.

4.8 Regler om husdyrhold

I dette afsnit behandles landbrugslovens regler om husdyrhold og arealkrav, som fremover ikke bør indeholdes i landbrugsloven, idet reglerne agtes overført til en ny lovgivning, der fremsættes senere. Reglerne bør vurderes i sammenhæng med denne lovgivning.

Reglerne bør dog opretholdes med hjemmel i landbrugsloven, indtil der ved en ny lov er tilvejebragt de nødvendige regler.

4.8.1 Maksimum for husdyrhold mv.

Gældende regler

For ejendomme med husdyrhold er der fastsat maksimum for dyrehold på den enkelte ejendom og bedrift (lovens § 7, stk. 5, nr. 1).

Bestemmelserne gælder både for landbrugsejendomme og for ejendomme uden landbrugspligt, jf. bkg. nr. 128 af 22. februar 2000 om husdyrhold og arealkrav mv.

For ejendomme med husdyrhold gælder således:

- Der må maksimalt etableres husdyrhold på 750 dyreenheder (årsgennemsnit) på den enkelte landbrugsbedrift. Grænsen kan dog overskrides, hvis det nødvendige areal til udbringning af husdyrgødning ejes indenfor bedriften.
- Hvis der på en ejendom etableres en husdyrproduktion, der overstiger 500 dyreenheder (årsgennemsnit), skal husdyrproduktionen opdeles i enheder på højst 500 dyreenheder med en indbyrdes afstand på mindst 300 m.

Bestemmelserne skal bl.a. modvirke koncentration af store husdyrhold og tilgodese et veterinært forsigtighedsprincip.

Udvalgets forslag

Udvalget finder som tidligere nævnt, at reglerne ved en nyskrivning af landbrugsloven bør opretholdes med hjemmel i landbrugsloven, indtil der ved en ny lov er tilvejebragt de nødvendige regler.

4.8.2 Krav om egen jord (arealkravet)

Gældende regler

Ved ændringen af landbrugsloven i 1994 blev der indført bestemmelser om, at ejeren af et husdyrbrug skal eje en vis del af det udbringningsareal, der skal være til rådighed til udbringning af husdyrgødning.

Baggrunden for bestemmelsen om arealkrav var at påvirke strukturudviklingen i retning af at skabe en bedre sammenhæng mellem den animalske produktion og jordtilliggende indenfor den samlede bedrift og på den enkelte ejendom. Bestemmelsen skulle også hindre, at der ikke opstår husdyrproduktion på jordløse brug.

Landbrugslovens regler om arealkrav bestemmer, at der til en ejendom med husdyrhold mindst skal ejes et areal, som svarer til en bestemt del af det areal, der efter reglerne i Miljøministeriets husdyrgødningsbekendtgørelse skal være til rådighed til udbringning af husdyrgødningen fra ejendommens husdyrproduktion.

Arealkravet efter landbrugsloven er fastsat efter en progressiv skala for husdyrhold af forskellig størrelse:

- For husdyrhold op til 120 dyreenheder skal der være 25 procent af det beregnede udbringningsareal efter husdyrgødningsbekendtgørelsen,
- for husdyrhold mellem 120 og 250 dyreenheder skal der være arealkravet for de første 120 DE samt 60 procent af det beregnede udbringningsareal for antal DE derudover, og
- for husdyrproduktioner over 250 dyreenheder skal der være arealkrav for de første 250 DE samt hele det beregnede udbringningsareal for antal DE derudover.

33 procent af arealkravet kan dog opfyldes af arealer, som landmanden ejer og driver lovligt sammen med sin ejendom, eller af arealer, som landmanden har forpagtet eller har indgået gylleaftaler om (aftalerne skal løbende gælde 5 år frem i tiden).

Som udgangspunkt skal der kunne gives dispensation fra landbrugslovens arealkrav, hvis ejendommens gødningsproduktion går gennem et forarbejdningsanlæg (gylleseparationsanlæg), som er registreret i Plantedirektoratets register over forarbejdningsanlæg. Denne dispensationsmulighed er et politisk besluttet incitament til at få landbruget til at investere i teknologi til fremme af lettere og bedre miljømæssig håndtering af husdyrgødningen.

Udvalgets forslag

Dansk Landbrugs repræsentanter i udvalget har foreslået, at reglerne justeres således,

- at arealkravet opgøres i forhold til det samlede areal af de ejede ejendomme,
- at der op til 120 dyreenheder er et arealkrav svarende til mindst 25 procent af det beregnede harmoniareal,
- at der over 120 dyreenheder er et arealkrav på mindst 50 procent af det beregnede harmoniareal for den del af husdyrholdet, som overstiger 120 dyreenheder, og

- at 33 procent af arealkravet kan opfyldes ved tinglyste aftaler, herunder forpagtnings- og gylleaftaler, der sikrer, at husdyrproducenten kan disponere over de pågældende arealer til udbringning af husdyrgødning mindst 5 år frem i tiden.

Udvalget finder som tidligere nævnt, at reglerne ved en nyskrivning af landbrugsloven bør opretholdes med hjemmel i landbrugsloven, indtil der ved en ny lov er tilvejebragt de nødvendige regler.

5 Lovens administration

5.1 Gældende regler

Ved ændringen af landbrugsloven i 1989 blev administrationen af loven uddelegeret til de regionale jordbrugskommissioner.

Der er nedsat en jordbrugskommission i hver amtskommune. Den består af en formand (jurist) og to medlemmer, der er udpeget efter indstilling fra de stedlige foreninger under henholdsvis Landboforeningerne og Dansk Familielandbrug (lovens § 30).

Jordbrugskommissionerne træffer afgørelse i sager efter landbrugsloven – dog bortset fra et mindre antal sager, hvor afgørelsen træffes af amtsrådet (sager om skovplantning og råstofindvinding) eller af Direktoratet for FødevareErhverv (sager om § 20-selskaber og planlægningssager).

I sager om gartnerier og planteskoler rådgives kommissionerne af en gartnerisagkyndig, der afgiver en vejledende udtalelse til jordbrugskommissionen.

Et medlem af jordbrugskommissionerne kan modsætte sig, at der meddeles tilladelse (vetoret – lovens § 30 a, stk. 2).

Kommissionerne nedsættes af amtsrådene, der også afholder udgifterne ved kommissionernes virksomhed og stiller sekretariatsbistand til deres rådighed. Jordbrugskommissionerne er uafhængige, og amtsrådene har ingen indflydelse på kommissionernes afgørelser. Kommissionerne er kollegiale organer, der ikke omfattes af de ministerielle over- og underordningsforhold, men administrerer i overensstemmelse med cirkulære udstedt i medfør af landbrugsloven. For Bornholm gælder reglerne for regionskommunen.

Jordbrugskommissionerne varetager desuden opgaver efter jordfordelingsloven, idet kommissionen bl.a. træffer afgørelse om, hvorvidt en jordfordelingsplan skal gennemføres ved jordfordelingskendelse. Ved afsigelse af kendelse suppleres kommissionen med to medlemmer, en byretsdommer, som bliver formand, og en repræsentant for realkredit- og pengeinstitutter.

Jordbrugskommissionerne varetager derimod ikke opgaver i forbindelse med jordkøbsloven. Loven indeholder hjemmel til at nedsætte et regionalt jordkøbsnævn i hvert amt, jf. afsnit 4.2.7. Jordkøbsloven administreres således af de regionale jordkøbsnævne og af Direktoratet for FødevareErhverv.

5.2 Udvalgets overvejelser

Forenklingerne i jordlovgivningen tager bl.a. sigte på en begrænsning af reglerne i landbrugsloven og således også en begrænsning af administrationen.

Der har også været lagt vægt på at udvide det råderum, inden for hvilket landmanden med sikkerhed kan disponere, og hvor tilladelse fra jordbrugskommissionen er uforholdsgørende. Der vil derfor i væsentligt mindre omfang end hidtil være anledning til at søge om dispensation. Valget af regeltype og kompetencefordelingen mellem centraladministrationen og regionale myndigheder er af stor betydning for, hvorvidt disse målsætninger kan gennemføres.

5.2.1 Regeltyper

Lovgivning kan udformes på forskellig vis, idet det ene yderpunkt er generelle regler, der præcist beskriver de ønskede eller uønskede situationer, mens det andet yderpunkt er en regulering gennem konkrete afgørelser, som skal træffes efter en retsregel, der kan være ganske upræcis. Lovgivningen vil typisk bestå af en kombination af de forskellige regeltyper, som bl.a. vælges ud fra en vurdering af, hvorvidt udformningen er egnet til at forfølge et bestemt formål eller hvor byrdefuld en administration, der kan accepteres.

For landbrugsloven gør derudover det aspekt sig gældende, at loven skal kunne rumme mange hensyn, såvel af politisk overordnet som af personlig individuel karakter. Hertil kommer, at det regionale element tillægges særlig vægt, hvilket p.t. er udmøntet gennem delegation af opgaver til jordbrugskommissionerne.

a) Generelt om retlig regulering, hovedregler og undtagelser

Man kan opdele lovregler i flere forskellige hovedgrupperinger:

1) Klare, ufravigelige regler:

Umiddelbart anvendelige, generelle regler uden dispensationsadgang, der bygger på klart afgrænsede kriterier, principper, betingelser o.l. Som eksempel kan nævnes færdselslovens hastighedsgrænser, faste ha-grænser o.l.

2) Hovedregel og en udtømmende liste af undtagelser:

Generelle regler med en dispensationsadgang, der gives ud fra helt klart afgrænsede betingelser, der som udgangspunkt vil fremstå som et retskrav på en dispensation eller tilladelse.

3) Hovedregel og undtagelser efter en konkret vurdering:

Generelle regler med en dispensationsadgang, der gives ud fra mere eller mindre præcise regler, hvis ordlyd skal vurderes i forhold til den konkrete situation, eller hvor der skal foretages et skøn på grundlag af et valg og afvejning af bestemte kriterier.

4) Regler, som lægger op til en konkret, individuel afgørelse i hver enkelt sag.

Til konkrete afgørelser kan der knyttes vilkår, som f.eks. kan indeholde forbud og påbud samt være midlertidige eller ubegrænsede. Overholdelsen af disse vilkår vil i givet fald indgå i en efterfølgende kontrol.

Regelanvendelsen i den praktiske administration (afgørelser og klagesagsbehandling) såvel som ved prøvelsen (domstolene og Ombudsmanden) sker på grundlag af bl.a. valget af kriterier, som igen baseres på lovbestemmelsens ordlyd, formålsbestemmelsen, loven i øvrigt, forarbejderne, betragtninger om hensynet bag loven, administrativ praksis, lighedsbetragtninger m.v.

b) Betragtninger om dispensationer

Dispensationsmuligheder trækker ligesom regionaliseringen i retning af en uensartet administration. Ved valget af en sådan administrativ konstruktion opnår man en differentieret retsanvendelse, der kun i et vist omfang kan styres gennem generelle instrukser (f.eks. landbrugslovscirkulæret) for dog at sikre en vis form for ensartethed. Med andre ord trækker ønsket om ensartethed på den ene side og individuel og regional, differentiering på den anden side i hver sin retning.

Man kan sondre mellem to sagstyper i landbrugsloven, nemlig på den ene side regler om struktur og drift (f.eks. afstands- og hektargrænser), og på den anden side personligt relaterbare forhold. I førstnævnte sagstype er den politiske mulighed for at sætte skarpe grænser større end i sidstnævnte sagstype om de personligt relaterbare forhold, fordi variationsmulighederne er så mangfoldige, og de forudsete dispensationsmuligheder ikke altid er udtømmende, samtidig med at de uforudsete situationer ikke nødvendigvis behøver at være i strid med lovens ånd, men i visse tilfælde ligefrem kan tænkes at kunne fremme den. Her vil regler uden en tilstrækkelig bred dispensationsadgang stride mod retsfølelsen i enkelte situationer. Et eksempel kunne være en dispensation fra at tage bopæl på en ejendom, som er overtaget fra forældrene, og hvor de to generationer er enige om, at forældrene bevarer bopælen på ejendommen i en årrække. Denne situation vil ikke stride imod lovens formål om at bevare selvejet og familiebruget som den altovervejende driftsform.

Det skal imidlertid også understreges, at ikke kun de personligt relaterbare situationer fremkalder behovet for en fleksibel administration, men at der for så vidt angår de fysiske og strukturmæssige forhold også er meget store variationer inden for dansk landbrug, således at fastsættelsen af helt ufravigelige regler altid vil kunne afføde urimelige situationer. Som eksempel kan nævnes, at den ejendom, der er beliggende yderst på Sjællands Odde kun har begrænsede muligheder for sammenlægning. Med hensyn til den regionale forskellighed i dansk landbrug kan jordbrugskommissionerne eller andre lokalt forankrede instanser imidlertid som det regionale element i administrationen bidrage til en sikring af sådanne særlige hensyn.

Med hensyn til struktur- og ejendomsreglerne taler meget for, at der i visse sammenhænge sættes bestemte grænser, da formålet med loven netop er at påvirke og til dels styre strukturudviklingen. Medmindre man ganske enkelt accepterer at bremse denne udvikling, vil der dog være behov for en rummelig lov, der kan række et stykke ud i fremtiden for, at der ikke hurtigt opstår et ønske om dispensationsadgang eller lovændring. Behovet for en dispensationsadgang vil således også være afhængigt af, om loven kan rumme strukturudviklingen også i fremtiden, eller om enkelte landmænd for hurtigt vil nå de fastsatte grænser.

Ufravigelige regler og grænser kan i enkelte tilfælde have vidtgående konsekvenser, men findes dog i andre sammenhænge som f.eks. i EU-retlige sammenhænge eller eksempelvis fratagelsen af en fiskeritilladelse, som kan have den konsekvens, at en familie mister sit levebrød.

c) Valg af regeltype og kontrollenssyn

Strukturreglerne om afstandsgrenser o.l. vil typisk være udtryk for et politisk valg og som følge heraf et ønske om adfærdsregulering. Klare og ufravigelige regler med faste grænser, som beskrevet ovenfor under hovedgruppe 1, kan i enkelte tilfælde føre til resultater, der kan synes ganske urimelige, men har derimod den fordel, at de er enkle og forfølger et klart politisk mål. Som eksempel kan nævnes opfyldelsen af reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord, hvor der ikke kan dispenseres til fordel for en nabo, der ønsker fortrinsstilling.

En anden variant er afgivelsen af erklæringer, hvor landmanden skriver under på, at en række betingelser er opfyldt. Denne regeltype findes bl.a. i forbindelse med landbrugslovens erhvervsregler. Her udfylder erhververen en erklæring om, at han opfylder en række betingelser, hvilket er en forudsætning for tinglysning af handelen. Herefter har administrationen hånd i hank med de tilfælde, som falder ind under situationen og har muligheden for at kontrollere overholdelsen af de gældende betingelser svarende til princippet om egenkontrol. Der lægges hermed et større ansvar over på borgeren, og kontrolindsatsen skal tilpasses herefter.

Under hovedgruppe 2, der omfatter hovedregler med en udtømmende liste af klare undtagelser, kan der være tale om regler, der bygger på et krav om tilladelse, når man opfylder ganske bestemte betingelser. Her er baggrunden for behovet for de konkrete afgørelser typisk begrundet i kontrolmæssige hensyn.

Hertil kommer, at den offentlige administration i øjeblikket generelt omstilles til at kunne håndtere en digital forvaltning, dvs. at det elektroniske datagrundlag gradvist udbygges, hvilket også kan rumme muligheder for kontrolmæssige registersamkøringer inden for de administrative områder. Landbrugsloven indeholder allerede nu en hjemmel til registersamkøringer i kontroløjemed. Det betyder, at administrationen i visse sammenhænge kan bevæge sig bort fra behovet for at træffe afgørelser og kan lægge en større vægt på borgerens egenadministration til gengæld for en bredere og lettere kontroladgang.

I hovedgruppe 3, hvor afgørelsen om en dispensation træffes ud fra en fortolkning af forholdsvis præcise regler eller et skøn, er det væsentligt at formulere reglerne således, at de kan administreres sammenhængende og ud fra visse hovedhensyn, som f.eks. bevarelsen af selvej.

Landbrugslovens nuværende regel i § 20, stk. 7, om dispensation fra selskabsreglerne, ”når særlige forhold taler for det”, er udtryk for en sådan ønsket sikkerhedsventil. Praxis har imidlertid vist, at det reelle behov for dispensationer har været meget klart afgrænset, og det foreslås derfor nu, at reglen ændres, således at en del af dispensationsadgangen ophæves til gengæld for, at listen over persongrupper, der kan komme i betragtning som ejere af aktier eller anparter i selskaber, udvides. Dermed bliver der tale

om en regeltype under hovedgruppe 1, og antallet af dispensationsmuligheder indskrænkes.

Hovedgruppe 4, der omfatter konkrete afgørelser i hver enkelt sag, adskiller sig fra gruppe 3 ved, at der ikke er formuleret en hovedregel i loven, som kan konstateres overholdt. En sådan regeltype må antages at være administrativt byrdefuld, men åbner samtidig mulighed for individuelle hensyn. Som nævnt ovenfor er det også her væsentligt at formulere lovreglen således, at den kan administreres sammenhængende og under hensyntagen til ganske bestemte formål.

Ud over selve lovreglerne er det væsentligt at holde sig for øje, at der til enhver tid skal administreres i overensstemmelse med de overordnede forvaltningsretlige principper. Det betyder bl.a. at en afgørelse, der er helt i overensstemmelse med lovens ordlyd, men dog strider imod proportionalitetsprincippet kan være ugyldig, når der er tale om ganske atypiske situationer. Proportionalitetsprincippet er udtryk for, at der skal være et rimeligt forhold mellem forvaltningens sagligt begrundede indgreb (afgørelsen) og formålet med reglen, og at mere bebyrdende indgreb ikke må benyttes, når et mindre bebyrdende indgreb er tilstrækkeligt. Hvis f.eks. det mere bebyrdende indgreb er et påbud om salg af en landbrugsejendom, mens de pågældende betingelser kunne opfyldes og reglens formål kunne opnås, hvis landmanden fik dispensation til en marginal overskridelse af en given frist i loven, ville den ordrette administration af lovteksten og altså udstedelsen af påbuddet kunne stride imod proportionalitetsprincippet.

Samme grundtanke gør sig også gældende i force majeure situationer, hvor udefra kommende omstændigheder kan begrunde en særlig fravigelse af i øvrigt gældende regler, når der er tale om helt uforudsigelige tilfælde, som ikke kan afværges (f.eks. naturkatastrofer). Som eksempel kunne nævnes, at fristen for at tage bopæl på en ejendom overskrides efter, at der har været orkanskader, efter hvilke boligen ikke kan færdiggøres til indflytning inden fristen.

5.2.2 Administrative modeller og kompetencefordeling

Ved administrationen af loven og kompetencefordelingen mellem centrale og regionale myndigheder kan der overvejes 3 alternative løsningsmodeller, der i et vist omfang kan varieres og kombineres indbyrdes. Uanset valg af regeltype vil der fortsat være behov for, at der træffes afgørelse og føres kontrol i en række sager efter landbrugsloven.

Nogle af de nævnte arbejdsopgaver har dog karakter af administrative afgørelser, der kan varetages af en sekretariatsfunktion under den myndighed, der har kompetence til at træffe afgørelse. Det gælder bl.a. visse afgørelser, der træffes efter faste retningslinier, f.eks. sager om tilsyn og kontrol mv. eller om uddannelsesattest.

Det er også indgået i vurderingen, at de nuværende jordbrugskommissioner er blevet kritiseret for en række forhold. Det er navnlig anført,

- at det er uheldigt, at de ”2 landmænd” har flertal i kommissionen (og vetoret) i sager, der har en bred samfundsmæssig interesse, f.eks. køb af arealer til naturgenopretning, beskyttelse af drikkevand mv.
- at det er uheldigt, at de ”2 landmænd” er indstillet af én erhvervsorganisation (Dansk Landbrug, der dog fortsat har lokale foreninger af Landboforeningerne og Dansk Familielandbrug), og
- at det er uheldigt, at de ”2 landmænd”/ erhvervsrepræsentanter afgør sager, der omhandler overholdelse af reglerne i landbrugsloven, og kan dispensere fra reglerne.

a) Jordbrugskommissioner med ændret sammensætning

Det kan overvejes at ændre sammensætningen af jordbrugskommissionerne, så repræsentanter for landbruget ikke længere har stemmeflertal (og vetoret) i kommissionen.

Det kan f.eks. ske ved at udvide de nuværende jordbrugskommissioner til 5 medlemmer, så de består af 1 formand (jurist), 2 medlemmer udpeget efter indstilling fra lokale landbrugsorganisationer (som hidtil) og 2 medlemmer, der repræsenterer bredere samfundsmæssige, herunder natur- og miljømæssige interesser. Det kan f.eks. være medlemmer udpeget af amtsrådet, eventuelt repræsentanter fra amtsforvaltningen eller fra lokale grønne organisationer eller lokale skovridere.

Jordbrugskommissionernes arbejdsopgaver kan eventuelt ved en forretningsorden tilrettelægges således, at den samlede kommission kun skal træffe afgørelse i sager, der angår bredere, samfundsmæssige interesser. Det gælder f.eks. erhvervelse af arealer til rekreative formål og naturformål, herunder naturgenopretningsprojekter og skovrejsning mv., medens sager, der alene angår jordbrugsmæssige forhold eventuelt træffes af 3 medlemmer af kommissionen, nemlig (som hidtil) 1 formand og 2 medlemmer, der repræsenterer de lokale landbrugsorganisationer.

Alternativt kan jordbrugskommissionen bestå af 1 formand, 1 medlem, der repræsenterer lokale landbrugsorganisationer (såvel Landboforeninger som Dansk Familielandbrug), og 1 medlem, der repræsenterer bredere samfundsmæssige interesser (herunder amtet og lokale grønne organisationer).

Jordbrugskommissionen forudsættes som udgangspunkt at varetage administrationen af hele landbrugsloven.

Det må dog overvejes, om enkelte af lovens bestemmelser bør administreres af Direktoratet for FødevareErhverv, jf. nedenfor pkt. c).

Det skal dog bemærkes, at de grønne organisationers repræsentanter i udvalget har tilkendegivet, at de ikke umiddelbart har interesse i at deltage i jordbrugskommissionen.

b) Amtsrådene / Hovedstadens Udviklingsråd / Bornholms Regionsråd

Det kan også overvejes at afskaffe jordbrugskommissionerne og at uddelegere administrationen af loven til amtsrådene, hhv. Hovedstadens Udviklingsråd og Bornholms Regionsråd.

Forslaget betyder, at alle afgørelser træffes af amtsrådet, Hovedstadens Udviklingsråd eller Bornholms Regionsråd, idet den amtskommunale forvaltning (sekretariatsfunktioner) i vidt omfang træffer afgørelse på vegne af amtsråd m.v..

Det må overvejes, om enkelte af lovens bestemmelser bør administreres af Direktoratet for FødevarerErhverv, jf. pkt. c).

Hvis denne model vælges, skal der foretages konsekvensændringer i jordfordelingsloven, fordi jordbrugskommissionerne, der har hjemmel i landbrugsloven, også står for en del af administrationen efter jordfordelingsloven og desuden afsiger jordfordelingskendelsen. Kendelsen er i disse sager grundlaget for tinglysningen af adkomst på de omlagte arealer, og der skal i givet fald etableres et nyt lovgrundlag med hjemmel til at etablere en instans, der kan afsige kendelserne.

c) Direktoratet for FødevarerErhverv

Det kan endvidere overvejes at delegere administrationen af hele loven til Direktoratet for FødevarerErhverv.

Der vil – som nævnt ovenfor – blive tale om et væsentligt mindre antal sager end hidtil, men der vil dog også fortsat i en række sager være behov for en konkret vurdering af lokale forhold.

Alternativt kan det overvejes, at administrationen af enkelte bestemmelser i loven varetages af Direktoratet for FødevarerErhverv, medens hovedparten af administrationen uddelegeres til jordbrugskommissioner eller amtsråd, jf. pkt. a) og b).

Som eksempel herpå kan nævnes administrationen vedrørende de såkaldte § 20-selskaber, der siden lovændringen i 1999 er henlagt til direktoratet (i første instans). De nye regler for visse fondes erhvervelse af landbrugsjorder til naturformål vil også helt eller delvis kunne overvejes administreret af direktoratet, bl.a. med henblik på forhåndsgodkendelse af fonde, der omfattes af reglerne.

d) Sammenfatning

Ønskerne om, at der ved administrationen af loven skal varetages bredere samfundsmæssige, herunder natur- og miljømæssige interesser end hidtil under de nuværende jordbrugskommissioner, kan tilgodeses ved alle 3 ovennævnte modeller a)-c).

Model a) og b) bygger på en fortsat decentralisering af administrationen, medens model c) er en tilbagevenden til en central administration.

Ministerens muligheder for en detaljeret styring af administrationen er størst ved en central administration (model c). Ved en uddelegering til decentrale myndigheder har ministeren mulighed for ved bindende forskrifter og gennem klagesagsbehandling at sikre en ensartet praksis med hensyn til fortolkning af lovens bestemmelser. Der kan også overvejes en indkaldebestemmelse, så afgørelser af større betydning eller af principiel karakter som hidtil kan træffes af ministeren/ direktoratet (jf. lovens § 30 a, stk. 4).

Veto-ret

Vetoretten blev indført i forbindelse med etableringen af de regionale jordbrugskommissioner ved ændringen af landbrugsloven i 1989.

Den blev begrundet med, at der ved lovændringen skete en væsentlig liberalisering, og at det derfor var rimeligt, at yderligere dispensation meddeles af en enig kommission. Vetoretten er dog kun anvendt i ganske få sager. Der har således siden 1990 kun været nedlagt veto i 7 sager.

Der synes derfor ikke længere at være en begrundelse for at opretholde en vetoregel.

Klageadgang

Ved etablering af de regionale jordbrugskommissioner i forbindelse med ændringen af landbrugsloven i 1989 blev klageadgangen begrænset, således at der kun kan klages over retlige spørgsmål. Formålet med etableringen af jordbrugskommissionerne var netop at styrke det regionale element, fordi jordbrugskommissionens sammensætning og forankring både skulle kunne sikre en landbrugsfaglig indsigt og et regionalt kendskab. Disse elementer inddrages således i skønnet, hvorfor det kun er retlige mangler, der kan påklages.

Hovedgrupperne af klagesager i landbrugsloven angår fortrinsstilling og bopælspligt. Udgangspunktet i dansk ret er en hovedregel om fuld klageadgang, hvorfor klageafskæring og klagebegrænsning kræver udtrykkelig lovhjemmel og dermed beror på en politisk vurdering om, at det betragtes som retssikkerhedsmæssigt forsvarligt. Klageadgang kan også være relevant, hvor der ligger en fortolkning til grund for afgørelsen, eller der er udøvet et skøn; men i disse tilfælde er det kun de retlige elementer, der kan indgå.

Hvis f.eks. jordbrugskommissionen har truffet afgørelse på baggrund af inddragelse af særligt lokalkendskab, dvs. på baggrund af et skøn, indebærer denne prøvelse primært en stillingtagen til elementer som f.eks. lovligheden af de anvendte kriterier, om alle relevante kriterier er medtaget, om lovligheden af afvejningen af kriterierne forud for afgørelsen, og om afgørelsen er i overensstemmelse med proportionalitetsprincippet eller usagligt begrundet forskelsbehandling. Hertil kommer, at de retlige krav til sagsbehandlingen efterprøves, f.eks. om et afslag er begrundet, om der er givet klagevejledning e.l. Også i klagesagsbehandlingen er det af stor betydning, hvor målrettet og klart lovreglerne er formuleret.

Der synes efter udvalgets opfattelse ikke umiddelbart at være behov for at udvide klageadgangen, så der også kan klages over skønsmæssige spørgsmål.

5.2.3 Sanktioner

Sammenhængen mellem administration og sanktioner overvejes med udgangspunkt i hensigten om at oprette en lovlig tilstand. Hvis f.eks. en erhverver ikke opfylder betingelserne for at erhverve en landbrugsejendom, kan jordbrugskommissionen meddele den pågældende påbud om at afhænde ejendommen inden en vis frist, og der kan rejses krav om bødestraf, herunder tvangsbøder, indtil forholdet lovliggøres.

Tvangsbøder er et virkemiddel bestående af fortløbende bøder, der idømmes med henblik på at gennemtvinge en forpligtelse over for det offentlige. I praksis er tvangsbøder anvendt i næsten alle foreliggende straffedomme, f.eks. for at opfylde bopælspligten.

Bøder kan udstedes for overtrædelsen af udtrykkeligt angivne bestemmelser i lovgivningen, og såvel forsætlige som uagtsomme overtrædelser kan straffes.

Med hensyn til udmålingen af bødestørrelser kan der for visse typer af overtrædelser af landbrugsloven, f.eks. vedrørende bopælspligten, overvejes gennemført en skærpet praksis i form af en progressiv stigning over tid i tvangsbøderne. Der kan også overvejes bødestraf allerede, når der er sket en overtrædelse af lovens regler. Herudover kunne det overvejes at udforme overordnede retningslinier for, hvilke principper der skal lægges til grund for skærpede straffe og udmåling af bødens størrelse.

Det kan desuden ved overgivelse af en sag til anklagemyndigheden tilkendegives, at der ved bødens udmåling bl.a. tages størst muligt hensyn til, hvilke indtægter den pågældende har haft ved sin ulovlige besiddelse af en landbrugsejendom.

5.3 Udvalgets forslag

Med hensyn til valg af regeltype anbefaler udvalget, at der først og fremmest bør tilstræbes klare regler, der enten kan være ufravigelige eller har klart afgrænsede dispensationsmuligheder. Dette kan medføre en forenkling. Udvalget er dog samtidig opmærksom på, at loven i visse sammenhænge tillige skal kunne rumme mange hensyn både af individuel og regional karakter, og at der derfor også vil være behov for regler, der kan rumme en vis fleksibilitet, der muliggør en administration, som klart ikke strider mod rimelighedsbetragtninger.

Udvalget finder, at de gældende regler rummer muligheden for en forsvarlig sanktionering af landbrugslovens regler, og at de tillige kan rumme en opstramning af praksis, hvis flere, tidligere og skærpede sanktioner i form af bødestraf ønskes gennemført. Det er således stadig hensigtsmæssigt at udstede påbud og efterfølgende overgive overtrædelsessager til anklagemyndigheden med en henstilling om, at bødestørrelsen tilpasses indtægtsforholdene. Som et element kan bl.a. indgå, at der ved bødens udmåling bliver taget størst muligt hensyn til, hvilke indtægter den pågældende har haft ved sin ulovlige besiddelse af landbrugsejendommen og til længden og grovheden af overtrædelsen.

Med hensyn til kompetencefordelingen og på baggrund af drøftelser af forskellige administrationsmodeller finder udvalget, at landbrugsloven fortsat bør administreres af regionale myndigheder.

Et flertal i udvalget peger her på, at administrationen fremtidigt bør henlægges til regionale folkevalgte organer svarende til de nuværende amtsråd.

Flertallet har i den forbindelse lagt vægt på, at landbrugsloven siden ændringen af loven i 1989 har været forankret i den amtskommunale forvaltning, der er sekretariat for jordbrugskommissionerne, og at der herved er etableret en administration, der er koordineret

med anden lovgivning om arealanvendelsen i det åbne land, der i vidt omfang administreres af amtsrådene.

Da der pågår overvejelser om ændring af den administrative opbygning, har udvalget fundet, at den endelige stillingtagen til administrationen af landbrugsloven først bør træffes, når Folketinget har truffet afgørelse om den fremtidige opgavefordeling mellem stat, amt og kommuner på grundlag af Strukturkommissionens arbejde, der skal foreligge senest ved udgangen af 2003.

Udvalget finder derfor, at jordbrugskommissionerne indtil videre bør opretholdes, idet de foreslås udvidet med 2 medlemmer, der udpeges af amtsrådet, og som skal varetage natur- og miljømæssige hensyn. De to medlemmer bør udpeges af amtsrådet efter indstilling fra Friluftsrådet og Danmarks Naturfredningsforening.

Et mindretal bestående af jordbrugets 4 repræsentanter støtter forslaget om at udvide jordbrugskommissionerne med 2 medlemmer, der skal varetage natur- og miljømæssige hensyn, men finder det ikke hensigtsmæssigt, hvis administrationen – efter afklaring af den fremtidige opgavefordeling mellem stat, amt og kommuner - henlægges til regionale folkevalgte organer. De hidtidige erfaringer har vist, at jordbrugskommissionerne effektivt varetager håndteringen af jordbrugsrelaterede spørgsmål, og at de derfor bør bevares.

Ved den foreslåede ændring vil kommissionen blive på 5 medlemmer, heraf 1 formand, som er jurist, 2 medlemmer, udpeget af amtsrådet efter indstilling fra lokale landbrugsorganisationer, der skal varetage de jordbrugsmæssige interesser, og 2 medlemmer, der skal varetage natur- og miljømæssige hensyn.

Udvalget finder endvidere, at den hidtidige vetoret bør afskaffes, således at kommissionens afgørelser ved uenighed bliver truffet efter almindeligt flertal, hvor formandens stemme er afgørende ved stemmelighed.

Udvalget finder desuden, at der fortsat bør udpeges gartnerisagkyndige, der kan medvirke ved jordbrugskommissionernes behandling af sager, der berører gartnerier og planteskoler mv. I disse sager bør de gartnerisagkyndige deltage i jordbrugskommissionernes afgørelser på lige fod med de øvrige medlemmer af kommissionen og med samme stemmeret.

Endelig finder udvalget, at bestemmelserne om jordkøb og forkøbsret - som hidtil - skal administreres af regionale jordkøbsnævn og direktoratet.

Jordbrugskommissionen skal således administrere landbrugslovens bestemmelser bortset fra sager om de selskabsretlige forhold i landmandsselskaber (tidligere § 20-selskaber), planlægningssager og forhåndsgodkendelse af fonde.

Drøftelserne i udvalget betyder tillige, at det foreslås, at den hidtidige adgang til call-in bevares, og at bestemmelserne om klageadgang opretholdes uændret.

6 Model for ny landbrugslov

I dette kapitel er opstillet en model for, hvilke elementer der bør indgå i en ny landbrugslov. Modellen bygger på den gennemgang af gældende lovgivning, som er beskrevet i kapitel 4. I denne gennemgang har udvalget vurderet de enkelte elementer og er fremkommet med forslag til, hvilke elementer, der bør indgå i en ny lov, hvilke elementer, der bør reguleres i anden lovgivning, samt hvilke elementer, der ikke længere bør reguleres gennem lovgivning. Udvalget har endvidere behandlet lovens administration i kapitel 5.

For enkelte elementers vedkommende har et mindretal af udvalget bestående af repræsentanterne fra jordbrugets organisationer (Dansk Landbrug, Landbrugsrådet og Dansk Erhvervsgartnerforening) ønsket en anden regulering end den, der fremgår af modellen. Mindretallets vurderinger og holdninger fremgår af kapitel 4 og 5, og Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov, som mindretallet i sine udtalelser bl.a. refererer til, er optrykt som bilag 5 til betænkningen.

6.1 Formål

Lovens formål er

- at sikre en forsvarlig og flersidig anvendelse af landbrugsjorderne under hensyn til jordbrugsproduktion, natur, miljø og landskabelige værdier
- at sikre en bæredygtig udvikling af jordbrugserhvervene og en forbedret konkurrenceevne i disse erhverv
- at tilgodese bosætning og udvikling i landdistrikterne.

6.2 Definitioner

Ved en landbrugsejendom forstås en ejendom, der i matriklen er noteret som en landbrugsejendom.

En landbrugsejendom er (i sin helhed) undergivet landbrugspligt. Ejendommen er omfattet af reglerne i landbrugsloven, herunder lovens erhvervsregler og regler om drift (jordbrug og naturarealer).

Ved en landbrugsbedrift forstås en driftsenhed (virksomhed), der driver landbrug, skovbrug, gartneri, planteskole eller lignende jordbrugsvirksomhed, herunder naturpleje. Bedriften kan bestå af en eller flere landbrugsejendomme samt tilfornpantede jorder mv.

6.3 Planlægning

Fødevareministeren fastsætter regler for udarbejdelse af regionale jordbrugsanalyser, der er grundlaget for varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser i den fysiske planlægning.

Jordbrugsanalysen skal som hidtil ikke godkendes.

6.4 Notering med landbrugspligt

En ejendom kan noteres som en landbrugsejendom, hvis den er over 2 ha og forsynet med en beboelsesbygning.

6.5 Ophævelse og bortfald af landbrugspligt

Landbrugspligten kan ophæves,

- når jorden ved lokalplaner (byzone, sommerhusområde eller landzonelokalplan) er udlagt til bebyggelse og dertil hørende fællesarealer mv., og jorden i nær fremtid (inden 5 år) skal anvendes til formål, der udelukker en senere jordbrugsmæssig anvendelse
- når der foreligger landzonetilladelse efter lov om planlægning (uden for de planlagte områder) til bebyggelse mv., og jorden i nær fremtid (inden 5 år) skal anvendes til formål, der udelukker en senere jordbrugsmæssig anvendelse
- når jorden agtes anvendt til supplerende boligparceller, der efter supplerende er mindre end 2 ha, og parcellen kun omfatter én lod
- når arealer over 30 ha er (eller vil blive) pålagt fredskovspligt (samlede skove med mulighed for lysåbne arealer, samme definition som skovloven).

Landbrugspligten skal også kunne ophæves i andre situationer, når særlige forhold taler for det (tilladelse).

Landbrugspligten bortfalder, når en landbrugsejendom med beboelsesbygning ved udstykning eller lignende nedbringes under 2 ha.

Landbrugsnoteringen opretholdes på landbrugsejendomme, der allerede er under 2 ha, indtil ejeren ønsker noteringen slettet.

6.6 Drift, dyrkningspligt/ naturpleje mv.

Både jordbrugsvirksomhed og naturformål er i overensstemmelse med landbrugspligten.

En landbrugsejendom skal drives på forsvarlig måde under hensyn til de erhvervsmæssige, jordbrugsmæssige udnyttelsesmuligheder, til natur og miljø og til bevarelse af de landskabelige værdier.

Nærmere regler om plejepligt fastsættes i forslag til en ny lov om drift af landbrugsjord, der ligesom landbrugslovforslaget påtænkes fremsat i Folketinget i den kommende samling. Krav om mere omfattende pleje af f.eks. habitatområder, naturgenopretning m.v. og plejeret forudsættes gennemført i naturbeskyttelsesloven.

Der skal opretholdes en beboelse på ejendom nr. 1 til opfyldelse af bopælspligten.

Beboelsesbygningen på en landbrugsejendom, der ejes lovligt sammen med en anden landbrugsejendom med beboelsesbygning, kan nedrives eller fraskilles (uden tilladelse), hvis der tinglyses deklaration på den bygningsløse ejendom om, at der ikke uden særlig tilladelse må opføres bygninger på ejendommen, at den til enhver tid skal ejes sammen med en landbrugsejendom med beboelsesbygning, og at den således kun kan afhændes til sammenlægning eller samdrift med en landbrugsejendom med beboelsesbygning.

Bygninger, der er skæmmende eller til fare for omgivelserne, kan som hidtil kræves sat i stand eller fjernet.

6.7 Erhvervelse af landbrugsejendomme

6.7.1 Personer

Fri handel

En person kan erhverve en eller flere landbrugsejendomme, hvis

- erhververen er fyldt 18 år
- erhververen inden 6 måneder efter erhvervelsen tager fast bopæl (mindst 8 år) på en landbrugsejendom, som erhververen eller dennes ægtefælle er ejer eller medejer af
- erhververen ikke efter erhvervelsen vil være ejer eller medejer af mere end 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller mere end 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse)
- alle de efter erhvervelsen ejede eller medejede landbrugsejendomme ligger inden for en afstand på 10 km (luftlinie) fra den bolig, hvorfra bopælspligten opfyldes (visse undtagelser for ejendomme erhvervet ved arv eller i familiehandel). Denne bestemmelse gælder dog ikke for væksthusholdninger
- erhververen har en af fødevareministeren godkendt jordbrugsuddannelse (kun hvis det samlede areal, bortset fra fradragsarealer, overstiger 30 ha)
- fortrinsstilling til suppleringsjord (se afsnit 6.11).

Der er således ikke længere krav om statsborgerskab og egen drift.

Det er hensigten at lave regler, således at bopælspligten kan fraviges i forbindelse med borgerlige ombud o.l., der forudsætter, at vedkommende er så meget væk fra sin hovedbopæl, at landbrugslovens bopælspligt ikke kan opfyldes.

Bedrifter, der ejes lovligt af samme ejer, skal dog kunne overdrages samlet til en person, såfremt den pågældende ikke i forvejen ejer en landbrugsejendom. Det gælder uanset afstandsgrænsen på 10 km og uden fortrinsstilling.

En sådan ejendomsoverdragelse kan også (med tilladelse) ske over en længere årrække i forbindelse med et planlagt generationsskifte.

Arv og familiehandel

Ejerens ægtefælle kan erhverve en eller flere landbrugsejendomme ved hensiddens i uskiftet bo, deling af fællesbo, arv eller familiehandel, uden at skulle opfylde andre erhvervelsesbetingelser, end at ejeren har haft lovlig adkomst på ejendommen.

Ved arv og familiehandel gælder mere lempelige regler, hvis overdrageren eller dennes ægtefælle har haft lovlig adkomst på ejendommen i mindst 8 år:

- ingen areal-, antals - og afstandsgrænse
- ingen regler om fortrinsstilling
- ingen uddannelseskrav
- bopælskrav (mindst 8 år) skal opfyldes inden 2 år efter erhvervelsen.

Familiehandel sidestilles med arv (ved arv gælder dog ingen aldersbegrænsning), og familiekredsen udvides til også at omfatte søskende, søskendebørn og svigerbørn.

Overdragelse ved arv og i familiehandel af bedrifter, der ejes lovligt af samme ejer, kan også (med tilladelse) ske over en længere årrække i forbindelse med et planlagt generationsskifte.

Reglerne om testationsret (lovens § 19) opretholdes. Reglerne om frikøbte ejendomme (fra 1949-loven) og familieejendomme (fra 1967-loven), jf. lovens § 17 b, bør ligeledes opretholdes.

Anpartserhvervelse / sameje

Mindst en af anpartshaverne (ankermanden) skal eje en anpart på 1/5 eller derover af landbrugsejendommen og opfylde betingelserne for erhvervelse af ejendommen (fri handel, arv eller familiehandel).

Det er endvidere en betingelse, at alle medejere er i familie (ægtefælle, søskende, beslægtede i ret op- eller nedstigende linie, svigerbørn, svigerforældre, søskendebørn) eller samlevende personer, eller at der er tale om et sameje mellem flere ejere (personer) af landbrugsejendomme (landbrugsfællesskab).

De øvrige medejere (investorer) må ikke efter erhvervelsen blive ejer eller medejer af mere end 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller af mere end 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Dette gælder dog ikke ved arv og familiehandel.

Begrebet medejer ændres således, at en ægtefælle ikke længere betragtes som medejer af sin ægtefælles landbrugsejendom, medmindre de ejer ejendommen i sameje (begge står som ejere i tingbogen). Reglerne skal også udvides, så personer, der ejer aktier eller anparter i et holdingselskab, betragtes som medejere, jf. afsnit 6.7.2.

6.7.2 Selskaber, institutioner, foreninger, fonde mv.

Hovedreglen er, at alle former for selskaber, institutioner, foreninger, fonde mv. kun kan erhverve en landbrugsejendom efter tilladelse, og normalt ikke til landbrugsformål.

Der er dog undtagelser for landmandsselskaber og adgang til dispensation, jf. nedenfor.

Landmandsselskaber

Aktieselskaber og anpartsselskaber, der opfylder betingelserne i den gældende lovs § 20 og de ændrede betingelser for personlig erhvervelse, skal fortsat kunne erhverve en landbrugsejendom uden tilladelse.

Der foreslås dog visse justeringer:

- Kredsen af investorer udvides til også at omfatte svigerbørn, svigerforældre og søskendebørn samt en samlever.
- Der gives adgang til, at aktier eller anparter i et selskab, der ejer en landbrugsejendom, kan ejes i selskabsform, dvs. A-aktier kan ejes i et selskab, og B-aktier kan ejes i et eller flere selskaber - dog forudsat, at investorkredsen kun omfatter familiepersoner.

Adgangen til dispensation ved generationsskifte til en ny landmand uden for familiekredsen og i andre særlige situationer, og for lempelser ved supplering af landbrug, der ejes af selskaber efter 1989- og 1994-loven, præciseres.

Visse almene fonde

Det skal være lettere for visse almene, godkendte fonde at erhverve landbrugsejendomme til naturformål:

- Fonden kan på baggrund af formålsbestemmelser, vedtægter mv., der tager sigte på almenyttige naturbeskyttelsesformål, opnå en forhåndsgodkendelse til jorderhvervelser.
- Jorderhvervelser skal ligge inden for områder, der i region- og kommuneplanlægningen er udlagt til naturområder mv.
- Ejendommene pålægges forpligtelser om naturpleje, offentlig adgang mv.. Hvis disse betingelser ikke opfyldes, skal jorden afhændes.
- Landbrugspligten beholdes (over 2 ha).

Det bemærkes, at der -ved eventuelle efterfølgende fredninger af et efter disse bestemmelser fondsejet areal- ved erstatningsudmålingen bør tages hensyn til de betingelser, fonden er pålagt ved erhvervelsen.

Andre erhvervelser

Der skal – som hidtil – kunne gives tilladelse til fondserhvervelser, selskabserhvervelser mv. som f.eks.

- erhvervelse med henblik på jordens anvendelse til forsøgs- og forskningsvirksomhed mv.
- visse rammer for gartnerier og planteskoler
- når særlige forhold taler derfor.

Fonde vil som hidtil (med tilladelse) kunne erhverve bygninger med park og have fra godser og store ejendomme, hvis landbrugsjorderne fraskilles.

Fonde, der i dag fra gammel tid er lovlige ejere af landbrugsejendomme, der drives jordbrugsmæssigt, kan få tilladelse til at erhverve yderligere ejendomme (jord) til landbrugsformål, inden for de grænser der gælder for almindelig fri handel.

6.7.3 Offentlige myndigheder mv.

Det må præciseres, at danske offentlige myndigheder (stat, amt og kommuner) kan erhverve en landbrugsejendom uden tilladelse. De skal naturligvis – ligesom andre erhververe – overholde de øvrige relevante bestemmelser i landbrugsloven.

Kommunale fællesskaber, der bygger på aftaler om samarbejde mellem kommuner i medfør af lov om kommunernes styrelse (§ 60, stk. 1), sidestilles med amter og kommuner.

Vandforsyningsselskaber (både offentlige og private) kan også uden tilladelse erhverve en landbrugsejendom til beskyttelse af grundvand, hvis ejendommen i sin helhed ligger inden for nærmere definerede/ afgrænsede områder, hvor der ifølge en indsatsplanlægning er behov for en særlig indsats til beskyttelse af drikkevand.

Reglerne i jordkøbsloven om fremskaffelse af jord til fremme af landbrugsstruktur og varetagelse af landskabshensyn m.v. og om forkøbsret på frie jorder indføres i landbrugsloven.

6.8 Samdrift

Samdrift af landbrugsejendomme, der tilhører samme ejer, kan ske uden areal-, antals- og afstandsbegrænsning.

Flere landmænd kan aftale at drive deres bedrifter i fællesskab uden areal-, antals- og afstandsbegrænsning. Den enkelte landmands bedrift kan bestå af ejede og forpagtede arealer.

6.9 Forpagtning

Forpagtning af hele landbrugsejendomme (til selvstændig drift eller samdrift) og dele af landbrugsejendomme (til samdrift) kan ske, hvis

- forpagteren opfylder bopælskrav på en landbrugsejendom (i hele forpagtningsperioden)
- enten antallet af ejendomme, der indgår i det forpagteren driver, ikke overstiger 5 eller, at det areal, forpagteren driver, ikke overstiger 500 ha, dog således at landmanden altid kan forpagte 2 landbrugsejendomme, udover hvad denne lovligt ejer
- forpagteren opfylder uddannelseskrav (kun hvis det samlede areal, bortset fra fradragssarealer, overstiger 30 ha)
- aftaler højst indgås for 30 år.

§ 20-selskaber skal også kunne forpagte (hele landbrugsejendomme og delforpagtning).

6.10 Omlægning af landbrugsjorder

6.10.1 Omlægning mellem bestående landbrugsejendomme

Sammenlægning af landbrugsejendomme og arealoverførsel fra en landbrugsejendom til en anden kan ske, hvis

- 1) den supplerede ejendom ikke overstiger 200 ha (bortset fra fradragssarealer), jf. dog nr. 3,
- 2) suppleringsjorden ligger inden for en afstand (luftlinie) på 2 km fra beboelsesbygningen på den ejendom, der suppleres, ved bygningsløse ejendomme fra ejendommens hovedlod
- 3) erhververen ved køb af suppleringsjord opfylder betingelserne for erhvervelse af den supplerede ejendom i fri handel, dvs. bopælskrav, uddannelseskrav og kun vil blive ejer/ medejer af højst 400 ha (bortset fra fradragssarealer) eller højst 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Der ses herved bort fra erhvervelsesreglen om afstand for ejendomme, der er erhvervet ved arv eller familiehandel
- 4) Fortrinsstilling (jf. afsnit 6.11).

6.10.2 Jordomlægning/ nye landbrugsejendomme

En landbrugsejendom, der f.eks. har to sæt landbrugsbygninger, skal fortsat kunne udstykkes i to landbrugsejendomme. En landbrugsejendom på f.eks. 400 ha skal også kunne udstykkes, så der oprettes en ny landbrugsejendom med adgang til opførelse af nye

bygninger. Begge ejendomme skal have en sådan størrelse (> 30 ha), at de giver mulighed for en væsentlig jordbrugsproduktion.

Tidligere nedlagte landbrugsejendomme og fritliggende beboelsesejendomme skal også fortsat kunne suppleres op over arealgrænsen (2 ha) og noteres som en landbrugsejendom.

6.11 Fortrinsstilling til suppleringsjord

Reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord opretholdes.

Landmænd, der er ejer/ medejer af under 70 ha, skal have fortrinsstilling til suppleringsjord inden for arealgrænsen på 70 ha (bortset fra fradragsarealer), forud for landmænd, der er eller vil blive ejer/ medejer af mere end 200 ha (bortset fra fradragsarealer).

Reglerne om fortrinsstilling skal – som hidtil – ikke gælde ved køb af erstatningsarealer i forbindelse med våde enge og drikkevandsbeskyttelse.

Endvidere gælder,

- at suppleringsjorden skal ligge inden for en afstand på 2 km (luftlinie) fra beboelsesbygningen på den landbrugsejendom, naboen ønsker suppleret, og der kan ikke gøres krav på fortrinsstilling til suppleret af en bygningsløs ejendom
- at den landbrugsejendom/ bedrift, naboen ønsker suppleret, skal være over 30 ha (bortset fra fradragsarealer), og den ønskede jord skal kunne sammenlægges hermed
- at naboen skal opfylde lovens uddannelseskrav (over 30 ha)
- at naboen skal bo på en landbrugsejendom og selv drive sin ejendom på det tidspunkt, hvor fortrinsstillingen gøres gældende
- at der alene gives fortrinsstilling til suppleringsjord til en landmand, som er registreret i en årlig ajourført database. Den hidtil anvendte fremgangsmåde med annoncering i lokale aviser udgår
- at naboen vil give det for jorden, som den primære køber har givet.

Reglerne om særlige rettigheder for bedrifter med harmonibehov og specialproduktion ophæves, ligesom reglerne om hvilende fortrinsstilling. En ejer af en landbrugsejendom med hvilende fortrinsstilling vil kunne få denne ophævet, hvis ejendommen efter de nye regler ville kunne erhverves uden fortrinsstilling. Endvidere vil frastykning af bygningerne ikke føre til, at reglerne om fortrinsstilling træder i kraft.

6.12 Maksimum for dyrehold mv. og krav om egen jord (areal-krav)

Reglerne bør ikke indeholdes i landbrugsloven, idet reglerne agtes overført til en ny lovgivning, der fremsættes senere. Reglerne må vurderes i sammenhæng med denne lovgivning.

Reglerne bør dog opretholdes med hjemmel i landbrugsloven, indtil der ved en ny lov er tilvejebragt de nødvendige regler.

6.13 Administration

Med henblik på forenkling af administrationen af reglerne i jordlovgivningen bør bestemmelserne formuleres så præcise som muligt. Brede og generelle dispensationsmuligheder bør begrænses i det omfang, det er hensigtsmæssigt og forsvarligt. Reglernes formulering har desuden betydning for kontrollen heraf, og en forenkling af administrationen vil fortsat forudsætte en mulighed for registersamkøring i kontroløjemed.

Administrationen vil også fremover blive forankret på regionalt niveau. Jordbrugskommissionerne opretholdes indtil videre, idet endelig stillingtagen til administrationen først bør ske, når Folketinget har behandlet resultatet af Strukturkommissionens arbejde. Til varetagelsen af natur- og miljøhensyn foreslås jordbrugskommissionerne indtil videre udvidet med to medlemmer, der udpeges af amtsrådet efter indstilling fra Friluftsrådet og Danmarks Naturfredningsforening.

Lovens bestemmelser forudsættes fortsat sanktioneret med påbud og bødestraf, herunder tvangsbøder. Straffebestemmelserne opretholdes uændret, idet en evt. stramning af praksis kan rummes inden for disse.

7 Kilde- og litteraturfortegnelse

Forfatter:	Titel:	År:
A.B Hald og J. Reddersen	Fugleføde i kornmarker – insekter og vilde planter. Miljøministeriet, Miljøprojekt nr. 125.	
Danmarks Statistik (www.dst.dk)	Landbrug 2001 - Statistik om landbrug, gartneri og skovbrug.	2002
Fødevareøkonomisk Institut (www.foi.dk)	Landbrugsstatistik 2001 - udvælgelse, beregninger og definitioner.	2002
Henrik Vejre, Inge T. Kristensen og Martin Kyhn	Drikkevandsatlas - analyser af drikkevandsområder, arealanvendelse, naturgrundlag og planlægningsmæssige udpegninger. By- og Landsplanserien nr. 10, Skov & Landskab (FSL), Hørsholm, 2001.	2001
Landboforeningerne	Landøkonomisk Oversigt 2002	2002
Miljøministeriet Skov og Naturstyrelsen (www.sns.dk)	Danmarks nationale skovprogram	2002
Miljøministeriet Skov og Naturstyrelsen (www.sns.dk)	Wilhelmudvalgets Rapport	2001
Miljøministeriet (www.mim.dk)	Forslag til Landsplanredegørelse 2002: "Et Danmark i balance"	2002
Miljøministeriet (www.mim.dk)	Landsplanredegørelse 2003: "Hvad skal der gøres?"	2003
Miljøministeriet (www.mim.dk) Danmarks Miljøundersøgelser	Natur og Miljø 2001 - Påvirkninger og tilstand. Faglig rapport fra DMU nr. 385	2001
Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (www.fvm.dk)	Betænkning nr. 1351 fra Udvalget vedrørende landbrugets strukturudvikling.	1998
DLR Kredit A/S	Landbrugshåndbog	2000
Strukturdirektoratet	Landbruget i Planlægningen	1996
Christian Jørgensen, Peter Mortensen og Helge Wulff	Jordlovgivning	1997
Christian Jørgensen og Helge Wulff	Landbrugsloven i hovedtræk	2000

8 Bilag

Bilag 1: Kort resume af jordlovgivningen

I dette bilag gives et kort resume af reglerne i landbrugsloven og jordkøbsloven.

Landbrugsloven

Lovens formål

Landbrugsloven skal varetage en række formål, der tildels er indbyrdes modstridende (lovens § 1), herunder

- værne dyrkningsjorderne og sikre en forsvarlig udnyttelse af jorderne,
- fremme strukturudviklingen og bevare en bred variation af ejendomme (heltidsbrug, deltidsbrug og fritidslandbrug),
- bevare selvejet og familiebruget som den overvejende besiddelses- og driftsform i landbruget,
- tilgodese miljøhensyn og landskabelige værdier,
- tilgodese befolkningsudviklingen i landdistrikterne og modvirke fjerneje.

Landbrugspligt

Reglerne i landbrugsloven omfatter landbrugsejendomme, der er undergivet landbrugspligt (lovens § 2).

En ejendom noteres som landbrugsejendom, hvis mindst 2 ha af jorderne anvendes til jordbrug, og ejendommen er forsynet med en beboelsesbygning, hvorfra jorderne drives af beboerne (lovens § 3).

Landbrugspligten kan ophæves (lovens § 4),

- når jorder inden for planlagte områder inddrages til ikke-jordbrugsmæssig anvendelse (bymæssige formål m.v.),
- ved udstykning af parceller under 5000 m² til bebyggelse m.v., og
- når særlige forhold taler for det.

Landbrugspligten kan endvidere ophæves

- på skovarealer over 35 ha, der pålægges fredskovspligt, og
- når ejendommen (med bygninger) nedbringes under 2 ha.

Landbrugspligten bortfalder, når ejendommen (med bygninger) nedbringes under 0,5 ha.

Landbrugsejendommens drift

En landbrugsejendom skal opretholdes som et selvstændigt brug og holdes forsynet med en beboelsesbygning, hvorfra jorden drives af beboerne (lovens § 7, stk. 1).

Kravet om selvstændig drift viger dog ved samdrift (lovens § 9). Kravet om beboelsesbygning fraviges, hvis ejendommen ejes og drives lovligt sammen med en anden landbrugsejendom med beboelsesbygning (lovens § 8, stk. 4).

Bopælspligten ved ejendommens drift kan opfyldes af en ejer, forpagter eller bestyrer (lovens § 7, stk. 4). Ved erhvervelse af en landbrugsejendom skal bopælspligten og krav om egen drift dog opfyldes af erhververen, jf. afsnit 7.

For bedrifter med husdyrhold er der fastsat bestemmelser om husdyrhold og arealkrav (bkg. nr. 824/ 2002). Bestemmelserne indeholder bl.a.

- maksimum for husdyrhold på den enkelte ejendom og bedrift (750 dyreenheder),
- afstandskrav (300 m) ved produktionsenheder, der overstiger 500 dyreenheder, og
- krav til egen jord (arealkrav), der er fastsat efter en progressiv skala.

Jorderne til en landbrugsejendom skal udnyttes jordbrugsmæssigt (landbrug, skovbrug og gartneri m.v.), i det omfang, de er egnede hertil (dyrkningspligt, lovens § 7 a, stk. 1).

Reglerne er dog ikke til hinder for ekstensivering, braklægning, våde enge, naturgenopretning m.v.

Samdrift og forpagtning

Landbrugsejendomme, der tilhører samme ejer, eller som forpagtes, kan drives sammen, hvis afstanden mellem jorderne ikke overstiger 15 km (lovens § 9).

Det er desuden en betingelse,

- at antallet af ejendomme, der indgår i samdriften, ikke overstiger 5, eller
- at arealet af de samdrevne jorder ikke overstiger 375 ha.

Ved forpagtning skal samdriftsreglerne overholdes. Herudover stilles der krav til forpagteren om bl.a. fast bopæl og uddannelse (lovens §§ 11 og 12).

Ved driftsfællesskaber (lovens § 10) gælder mere lempelige regler.

Sammenlægning, jordomlægninger

Sammenlægning og jordomlægninger kan i almindelighed ske, når ejendommens samlede areal (bortset fra fradragsarealer) ikke overstiger 125 ha (lovens § 13).

Det er desuden en betingelse,

- at jorderne ligger hensigtsmæssigt for samlet drift (dyrkningsjorder inden for 2 km),
- at ejendommens jorder ikke bliver opdelt på uheldig måde, og
- at der ikke opstår en uhensigtsmæssig ejendomsfordeling, herunder at ansøgeren opfylder lovens erhvervelsesbetingelser og ikke bliver ejer af mere end 375 ha.

Hvis ansøgeren efter sammenlægning vil komme til at eje mere end 70 ha, kan naboer gøre krav på fortrinsstilling til suppleringsjord, jf. nedenfor.

Fortrinsstilling til suppleringsjord

Hvis en ansøger – som ovenfor nævnt – vil blive ejer af mere end 70 ha, har ejere af nærliggende landbrug (naboer) fortrinsstilling til suppleringsjord (lovens § 13, stk. 3-6, jf. lovens § 18, stk. 6-9).

Hvis ansøgeren har harmonibehov (dvs. behov for jorder til udbringning af husdyrgødning eller for at skabe et passende forhold mellem bygninger m.v. og jordtilliggende ved en specialproduktion) har naboer kun fortrinsstilling, hvis de også har harmonibehov.

Hvis ansøgeren ikke har harmonibehov, kan alle naboer som udgangspunkt gøre krav på fortrinsstilling til suppleringsjord.

Det er i begge ovennævnte situationer en betingelse,

- at suppleringsjorden kan sammenlægges med naboens ejendom uden dispensation (inden for 2 km og under 70 ha),
- at naboen vil betale sædvanlig handelspris, og
- at naboen opfylder visse uddannelseskra.

Ved erhvervelse af ejendom nr. 2 med bygninger gælder en særlig regel, hvorefter ejendommen erhverves med hvilende fortrinsstilling (dvs. fortrinsreglerne indtræder først, hvis ejendommen nedlægges, eller hvis bygningerne fraskilles – lovens § 18, stk. 8).

Personers erhvervelse af landbrugsejendomme

Ved erhvervelse af en landbrugsejendom (ejendom nr. 1) skal erhververen (lovens § 16) opfylde krav om

- alder (mindst 18 år),
- statsborgerskab (dansk eller EU-borger),
- fast bopæl, og
- uddannelseskra og krav om egen drift (kun hvis ejendommen er over 30 ha).

Bopælspligten og kravet om egen drift gælder i mindst 8 år fra det tidspunkt, hvor forpligtelsen indtræder.

Ved erhvervelse af ejendom nr. 2 og 3 skal erhververen desuden opfylde

- afstandskrav (højest 10 km), og
- arealgrænse (hvis ansøgeren bliver ejer af mere end 70 ha gælder reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord).

Ved arv og familiehandel gælder mere lempelige regler (lovens §§ 17 og 17 a).

Ved andelsbrug og driftsfællesskaber (anpartserhvervelse) gælder tilpassede regler (lovens § 18 a).

Selskabers erhvervelse af landbrugsejendomme

Aktie- og anpartsselskaber kan erhverve en landbrugsejendom uden tilladelse (lovens § 20), hvis de opfylder følgende betingelser:

- En deltager (landmanden i selskabet) skal have stemmeflertal, eje mindst 10 procent af selskabskapitalen og opfylde betingelserne for personlig erhvervelse.
- Alle øvrige aktier eller anparter skal ejes af personer, der er i nær familie med landmanden i selskabet, eller af pensionskasser og livsforsikringsselskaber.

Herudover kan selskaber, institutioner og fonde m.v. kun erhverve landbrugsejendomme efter tilladelse (lovens § 21).

- Der kan normalt kun forventes tilladelse til erhvervelse med henblik på ikke-jordbrugsmæssige formål (bebyggelse, råstofindvinding, forsøg, forskning m.v.)
- Ved erhvervelse til jordbrug gælder dog en lempelig praksis ved andelsbrug og større gartnerier og planteskoler.

Lovens administration

Administrationen af landbrugsloven er uddelegeret til regionale jordbrugskommissioner, der træffer afgørelse i sager efter landbrugsloven (lovens §§ 30 og 30 a).

Amtsrådene træffer dog afgørelse i sager om skovplantning og om råstofindvinding. Direktoratet for FødevareErhverv træffer afgørelse i sager om § 20-selskaber.

Kommissionerne er nedsat af amtsrådene, der stiller sekretariatsbistand til deres rådighed. Kommissionen består af en formand (jurist) og 2 medlemmer, der er udpeget efter indstilling fra de stedlige foreninger under Landboforeningerne og Dansk Familielandbrug.

Landbrugsloven indeholder – som ovenfor nævnt – en række begrænsninger for dispositioner, som en landmand kan gennemføre uden tilladelse fra jordbrugskommissionen. Loven indeholder dog også en række dispensationsbestemmelser, hvorefter jordbrugskommissionen kan dispensere fra lovens bestemmelser. Der er fastsat detaljerede forskrifter (bekendtgørelser, cirkulære og vejledning m.v.) for administrationen af landbrugsloven.

Jordbrugskommissionens afgørelser kan kun påklages for så vidt angår retlige spørgsmål. Skønmæssige spørgsmål kan ikke påklages. Direktoratet for FødevareErhverv kan bl.a. indkalde sager af større betydning eller af principiel karakter.

Jordbrugskommissionerne fører kontrol og tilsyn med overholdelse af reglerne i landbrugsloven.

Jordkøbsloven

Lovens formål

Efter jordkøbsloven (lov om offentlig fremskaffelse af jord til jordbrugsmæssige formål m.m.) kan det offentlige erhverve jord til nærmere definerede formål og derved gennem en ”aktiv jordpolitik”

- fremme en rationel landbrugsdrift og forbedre landbrugsstrukturen ved supplering af jordbrug og ved jordfordeling
- varetage miljø(landskabs)hensyn og fremme og bevare landskabet og det landbrugsmæssige miljø
- afbøde de jordbrugsmæssige gener ved ikke-jordbrugsmæssige aktiviteter i landbrugsområder ved jordfordelinger
- fremskaffe jord til oprettelse af havekolonier og
- sikre at frijorder ved pålæggelse af forkøbsret for staten underlægges landbrugspligt

Lovens formål er at tilvejebringe en offentlig ejet disponibel jordreserve, for derved at sikre en effektiv gennemførelse af jordfordelinger, bl.a. for at afbøde landbrugserhvervets gener ved ikke-jordbrugsmæssige aktiviteter i landbrugsområderne. Det er herved muligt at skaffe erstatningsjord til de landmænd, der skal afstå jord til vejanlæg, byudvikling, skovrejsning, naturgenopretningsprojekter, våde enge, drikkevandsbeskyttelse og lignende.

Jordkøbslovens muligheder for aktive opkøb af puljejord er et redskab til fremme af implementeringen af de tiltag, som det offentlige ønsker gennemført i det åbne land, og hvor der lægges vægt på frivillighed fra de involverede lodsejeres side. Praksis viser det er meget vanskeligt gennem frivillighed at udtage større mængder landbrugsjord til anden anvendelse, uden tilstedeværelsen af tilstrækkelige disponible jordreserver til fordeling blandt lodsejerne ved jordfordeling.

Loven giver endvidere hjemmel til at erhverve arealer til oprettelse af havekolonier samt erstatningsjord til genetablering af nedlagte havekolonier eller til at sikre opretholdelsen af eksisterende havekolonier.

Lovens administration

Der er i jordkøbsloven hjemmel til at nedsætte et regionalt jordkøbsnævn i hvert amt, og der er for tiden nedsat jordkøbsnævn i to amter (Nordjyllands og Sønderjyllands amt). Viborg Amt har tidligere oprettet et regionalt jordkøbsnævn, men har efterfølgende af budgetmæssige likviditetsbehov besluttet at nedlægge nævnet igen. De regionale nævns

opgaver består først og fremmest i at købe arealer ved frivillig aftale og at videresælge arealerne til fremme af jordfordeling m.v. Nævnenes aktivitet på landsplan er begrænset i forhold til statens aktivitet.

Køb af ejendomme sker ved frivillig aftale med de enkelte lodsejere. Den tinglyste købsret for staten på såkaldte frie jorder anvendes alene til erhvervelse af ikke-landbrugspligtige arealer, som herefter afhændes til sammenlægning med en bestående landbrugsejendom og derved undergives landbrugspligt.

Jordkøbsloven administreres af Direktoratet for FødevareErhverv.

Bilag 2: Fremskrivning af produktionsudviklingen i landbruget – model og metode.

Den anvendte model og metode

Den økonomiske fremskrivning af dansk økonomi og landbrug tager udgangspunkt i Fødevareøkonomisk Institut's (FØI) dynamiske generelle ligevægtsmodel, Dynamic-AAGE (Agricultural Applied General Equilibrium model). Modellen muliggør bl.a., at der kan foretages sektorspecifikke fremskrivninger af den danske økonomi baseret på forudsætninger om bl.a. den samfundsøkonomiske udvikling.

Den anvendte model er en dynamisk input-output baseret generel ligevægtsmodel. Generelle ligevægtsmodeller er karakteriseret ved, at (i) de omfatter hele økonomien, dvs. alle markeder og økonomiske agenter (virksomheder, forbrugere, investorer, den offentlige sektor og udlandet), og (ii) økonomiens ressourcer er fuldt udnyttede, samtidig med at de økonomiske agenter er underlagt eksplicitte budgetbegrænsninger. I Dynamic-AAGE udgør arbejdsmarkedet en undtagelse fra denne beskrivelse, idet der eksisterer arbejdsløshed, og reallønnen er stiv på kort sigt.

At modellen er input-output baseret indebærer, at simulationer med modellen er baseret på en input-output tabel for et basisår. En input-output tabel er en beskrivelse af samfundets produktionsstruktur og anvendelse af varer og tjenester. Tabellen beskriver, hvorledes de enkelte erhvervs produktion anvendes som halvfabrikata i erhvervet selv og i de øvrige erhverv samt den endelige anvendelse i form af forbrug, investering og eksport. Ligeledes beskrives i tabellen, hvorledes de enkelte erhvervs produktionsværdi kan opdeles på halvfabrikata, arbejdskraft, kapital, skatter og indkomst. Indeværende fremskrivning er baseret på Danmarks Statistiks input-output tabel for 1995.

Den dynamiske version af AAGE-modellen repræsenterer en systematisk beskrivelse af økonomiens tilpasningsprocesser. Den bygger på anerkendt teoretisk og empirisk økonomi, der samtidig fanger de kortsigtede stivheder i økonomien og beskriver tilpasningen til de langsigtede ligevægte. Simulationer med Dynamic-AAGE producerer en sekvens af årlige løsninger, der er bundet sammen via udviklingen i kapitalapparatet, den offentlige sektors gæld og Danmarks finansielle nettoposition over for udlandet samt via en lagget tilpasningsproces på arbejdsmarkedet.

Enhver simulation med Dynamic-AAGE kræver, at der gøres nogle forudsætninger vedrørende udviklingen på visse områder. Det drejer sig fx om udviklingen i den førte økonomiske politik, landbrugs- og miljøpolitik samt udviklingen i de internationale fødevarerpriser eller den globale efterspørgsel efter fødevarer. Indeværende fremskrivning er foretaget på grundlag af følgende overordnede præmisser.

- Der sker ingen ændring i den førte landbrugs- og miljøpolitik, som ikke aktuelt er kendte, men kendte vedtagne fremtidige ændringer gennemføres som planlagt. Således forbliver mælkekvoten i kraft, og fx Agenda 2000 og Vandmiljøplan II implementeres (mens konsekvenser af en evt. afkobling af den direkte støtte, udvidelsen

med de Central- og Østeuropæiske lande eller implementering af Vandmiljøplan III ikke er indregnet i grundforløbet).

- Et strammere verdensmarked for fødevarer fører til, at de internationale fødevarepriser stiger i takt med den almindelige inflation.
- Den makroøkonomiske udvikling er baseret på den skitserede udvikling i Det Økonomiske Råds fremskrivning af den danske økonomi.⁶
- Udviklingen i eksporten følger FØI's fremskrivning baseret på Institutets globale generelle ligevægtsmodel.⁷
- Forbrugernes præferencer og virksomhedernes teknologi følger visse trends, som er afdækket i internationale undersøgelser samt egne analyser af udviklingen i Danmark fra 1995 til 2000.⁸

Fremskrivningens forudsætninger

Den demografiske udvikling betyder, at der bliver færre personer i den arbejdsdygtige alder i fremtiden. Således forventes arbejdsudbuddet at falde med 47.000 personer fra 2000 til 2015. Det faldende arbejdsudbud lægger en dæmper på den økonomiske vækst, som forventes at blive reduceret fra gennemsnitligt 2,8 procent pr. år i perioden fra 1995 til 2000 til 1,6 procent i perioden 2001-2005 efterfulgt af en lidt højere vækst i størrelsesordenen godt 2,0 procent i de efterfølgende år, jf. tabel 1.

I de forgangne fem år voksede de reale investeringer med gennemsnitligt 6,7 procent pr. år. Det deraf følgende store kapitalapparat og den lavere økonomiske vækst i fremtiden betyder, at de reale investeringer kun forventes at vokse med gennemsnitligt 1,7 procent pr. år frem til 2015.

Det faldende arbejdsudbud giver anledning til pæne vækstrater i arbejdskraftens marginalprodukt, således at reallønnen forventes at vokse med 2,2 procent i fremtiden. Real-lønsfremgangen medfører en gennemsnitlig årlig vækstrate i det reale private forbrug på 2 procent pr. år på kort sigt stigende til årlige vækstrater på omkring 2,5 procent. Det offentlige forbrug forventes derimod at vokse langsommere end i den historiske periode. Således antages det offentlige forbrug at vokse med 1 procent i perioden frem til 2005 og med 0,5 procent herefter.

På arbejdsmarkedet forventes det faldende arbejdsudbud at give anledning til et fald i arbejdsløshedsprocenten fra 5,7 procent i 2000 til 5,1 og 4,6 procent i henholdsvis 2010 og 2015.

Vækstraten i den internationale handel er normalt højere end den indenlandske vækstrate pga. øget international arbejdsdeling, der gør det fordelagtigt at handle med visse varer frem for at producere dem selv. I perioden frem til 2015 forventes den reale eksport og import således at vokse med 3,7-3,8 procent pr. år med en stigende profil over

⁶ Det Økonomiske Råd (1999).

⁷ Frandsen og Jensen (2000).

⁸ Adams, Andersen og Jacobsen (2002).

den betragtede periode. Men selv om den reale eksport og import vokser omtrent lige meget, forbedres handelsbalancen, da der i 2000 var et pænt overskud på Danmarks samhandel med udlandet. Således genereres et årligt overskud på saldoen på betalingsbalancens løbende poster på 24 mia. kr., hvilket implicerer, at udlandsgælden forsvinder i 2009 og Danmarks nettoaktiver over for udlandet udgør godt 100 mia. kr. ultimo 2015.

Tabel 1 Den samfundsøkonomiske udvikling, gns. årlig vækst, procent.

	2001-2005	2006-2010	2011-2015
Makroøkonomiske nøgletal			
Realt privat forbrug	2,0	2,6	2,5
Reale investeringer	0,7	1,8	2,5
Realt offentligt forbrug	1,0	0,5	0,5
Real eksport *	3,4	3,9	4,2
Real import *	3,1	3,8	4,2
Realt BNP *	1,6	2,0	2,1
Arbejdsudbud	0,0	-0,2	-0,1
Beskæftigelse	-0,2	0,1	0,0
Realt kapitalapparat *	2,3	1,9	2,0
BNP deflator *	1,5	1,3	1,7
Real jordpris *	2,3	5,0	7,1
Real lejepris på kapital *	-1,7	-0,4	-0,4
Nominel løn	3,7	3,5	4,0
Realløn (deflateret med prisen på BNP)*	2,2	2,2	2,3
Forbrugerprisindeks	1,4	1,3	1,5
Bytteforhold *	-0,2	-0,1	0,0
Real devaluering af valutakursen *	-0,5	-0,3	-0,6

Note: De makroøkonomiske indikatorer, der er markeret med en * beregnes indenfor modellens ramme, mens de øvrige variable er fastlagt med udgangspunkt i Det økonomiske Råd (1999).

Jordprisen afhænger dels af økonomien i planteproduktionen, dels af økonomien i husdyrproduktionen, hvor jord anvendes til udbringning af husdyrgødning og opfyldelse af harmonikravet. I fremskrivningsperioden forventes et uændret landbrugsareal, mens harmonikravet strammes i 2002. Dette giver i sig selv anledning til en stigende jordpris. Men en øget efterspørgsel efter primære landbrugsprodukter skubber yderligere jordprisen i vejret. Således forventes den reale jordpris gennemsnitligt at stige 4,8 procent om året i fremskrivningsperioden⁹.

Eksport af fødevarer

Samlet set anvendes kun 15 procent af de fødevareproducerende sektors produkter til indenlandsk privatforbrug i 2000. Mere end dobbelt så meget eksporteres, nemlig 37 procent. De resterende 48 procent anvendes som input i landbruget selv eller i en lang række andre industrier til videre forarbejdning og afsætning. Antagelser vedrørende fødevareeksporten er således af stor betydning for udviklingen i de enkelte fødevare-

⁹ Forudsætningen om, at det samlede landbrugsareal forbliver uændret de kommende år kan diskuteres bl.a. i lyset af byudviklingen og bestræbelserne på at forøge arealet med skov. I det omfang landbrugsarealet reduceres, vil dette påvirke jordprisen i opadgående retning med begrænsede negative konsekvenser for udviklingen i den danske produktion af fx korn og svin.

producerende sektorer, hvorfor de centrale antagelser vedr. fødevareeksporten i fremskrivningsperioden præsenteres i tabel 2.

Med udgangspunkt i en tidligere gennemført analyse er det i nærværende fremskrivning forudsat, at eksporten af svinekød vokser med 1,8 procent pr. år. At eksporten kun vokser med 1,8 procent om året i de første 10 år i fremskrivningen trods relativt store historiske vækstrater skyldes, at Danmark i denne periode forventes at tabe markedsandele på det amerikanske og mange europæiske markeder. Samtidig forventes det, at de amerikanske svinekødsproducenter i langt højere grad end de danske er i stand til at drage nytte af den forventede vækst i de asiatiske økonomier. Dette hænger dels sammen med at USA's initiale markedsandele er noget større i Asien end Danmarks, hvorfor de amerikanske producenter bedre er i stand til at drage nytte af den ventede vækst, dels forventes en lavere vækst i produktionsomkostningerne i USA end i Danmark bl.a. pga. det tiltagende stramme arbejdsmarked og de stigende jordpriser i Danmark. I hvor høj grad de danske svinekødsproducenter er i stand til at drage nytte af den stigende svinekøds efterspørgsel i Asien afhænger således også af, hvorvidt producenterne kan vælte omkostningerne over på forbrugerne i form af højere priser på dansk svinekød. I inde-værende analyse er det antaget, at der kun er begrænsede muligheder for en sådan overvæltning. Ændres denne antagelse, vil det mærkbart påvirke den forudsatte vækst i den danske eksport af svinekød.

Som det også fremgår af tabellen, er fremskrivningen i de sidste 5 år baseret på en antagelse om, at eksempelvis eksporten af svinekød vender tilbage til mere normale (og højere) vækstrater – en forudsætning som naturligvis er behæftet med nogen usikkerhed, og som bl.a. også vil afhænge af muligheder på markederne i de Central- og Østeuropæiske lande.

Eksporten af oksekød forventes fra et relativt lavt udgangspunkt at vokse med 2,6 procent om året i perioden 2000-2010, mens eksporten af mejeriprodukter vokser med 1,2 procent p.a. Den voksende eksport skyldes et stigende globalt fødevarebehov som følge af mærkbar vækst i de regionale indkomster og indbyggertallet i de asiatiske økonomier og en række udviklingslande, en stigende efterspørgsel af mere forædlede produkter og endeligt en generel tendens til en stigende international handel. Dette forventes at give anledning til en generelt stigende dansk eksport af fødevarer. At oksekødeksporten vokser stærkere end svinekødeksporten skyldes bl.a., at internationale undersøgelser tyder på, at jo større indkomst husholdningerne har, jo større en del af deres forbrug af kød bliver dækket gennem oksekød frem for svinekød. Imidlertid forudsætter vækstrater af denne størrelsesorden, at kogalskaben ikke eskalerer, at mund- og klovsygen forbliver under kontrol i Europa, og at der ikke dukker andre uventede sygdomme eller epidemier op. Sker det, vil det give anledning til store justeringer af den forventede vækst i oksekødeksporten. I fremskrivningen er det forudsat, at produktionen af oksekød er begrænset af mælkekvoten (uændret produktion).

I fremskrivningen fastlåses udviklingen i korneksporten ikke a priori. I stedet bestemmes udviklingen som en residual, efter at den indenlandske kornefterspørgsel er tilfredsstillet. En vigende indenlandsk kornefterspørgsel er således årsag til den høje forventede vækst i korneksporten. At kornproduktionen i Danmark ikke reduceres som følge af den vigende indenlandske efterspørgsel, skyldes forventninger om, at verdens-

markedsprisen på korn følger den generelle prisudvikling, samtidig med at Danmarks nominelle valutakurs forbliver uændret, således at det kan betale sig at opretholde det nuværende niveau af kornproduktionen¹⁰.

Tabel 2 Fødevareeksport, gns. årlig vækst 2000-2015, procent.

	2001-2005	2006-2010	2011-2015
Korn *	7,9	9,7	14,4
Kartofler	3,1	3,7	4,0
Oliefrø	3,1	3,7	4,0
Okse- og kalvekød	2,6	2,6	0,0
Svinekød	1,8	1,8	4,0
Fjerkrækød	1,8	1,8	4,0
Grønt- og frugtkonserves	3,1	3,7	4,0
Olie og fedt	3,1	3,7	4,0
Mejeriprodukter	1,2	1,2	1,2
Stivelse, chokolade, mel mv.	3,0	3,0	3,0
Brød og kager	3,1	3,7	4,0
Sukker	3,1	3,7	0,0

* Bestemmes vha. modellen.

Eksporten af ikke-traditionelle eksportvarer antages at udvikle sig i overensstemmelse med Det Økonomiske Råds forventede udvikling i den samlede eksport. Det indebærer, at hovedparten af eksporten af vegetabiliske fødevarer vokser med gennemsnitligt 3,4 procent om året i perioden frem til 2010.

Produktivitet og forbrugerpræferencer

Som udgangspunkt antages husholdningernes præferencer og virksomhedernes teknologi at være uændret i fremskrivningsperioden. Dog inkorporeres visse trends i husholdningernes præferencer samt produktivitetsstigninger.

Antagelserne vedrørende husholdningernes præferencer er baseret på internationale undersøgelser suppleret med egne analyser af udviklingen i Danmark fra 1995 til 2000. Angående fødevareforbruget antages stigende præferencer for sundere fødevarer. Konkret udmønter denne antagelse sig i, at forbruget af frugt- og grøntkonserves og mejeriprodukter stiger mere, end hvad der kan forklares ved indkomstudviklingen og ændringer i de relative priser. Omvendt stiger forbruget af olie, fedt, chokolade, brød og kager mindre.

Den overordnede produktivitetsudvikling i samfundet er bestemt af antagelserne vedrørende den samfundsøkonomiske udvikling. Således fastlægges samfundsproduktionen gennem antagelser om udviklingen i de aggregerede efterspørgselskomponenter, dvs. aggregeret privat og offentligt forbrug, aggregerede investeringer samt aggregeret eksport og import. Samtidig er udviklingen i beskæftigelse, kapitalapparat (gennem de aggregerede investeringer) og landbrugsareal eksogent fastlagt. Med henblik på at skabe

¹⁰ Væksten i eksporten af korn er også afhængig af den generelle efterspørgsel efter korn til foder og dermed ikke mindst den forudsatte vækst i eksporten af svinekød. I det omfang eksporten af svinekød vokser mere end de forudsatte 1,8 procent p.a. – tilsvarende vil dette vise sig i en mindre korneksport.

ligevægt mellem udbud og efterspørgsel er det derfor nødvendigt at lade den overordnede produktivitetsudvikling i samfundet tilpasse sig. Med andre ord bestemmes den overordnede produktivitetsudvikling i samfundet vha. modellen.

Det er imidlertid ikke sandsynligt, at produktivitetsudviklingen er ens i alle sektorer. For at imødekomme dette antages sektorspecifikke produktivitetsudviklinger. Således udvikler produktiviteten i en sektor sig som summen af den overordnede produktivitet i samfundet (som bestemmes vha. modellen) og den sektorspecifikke produktivitet (som pålægges eksogent). Tabel 3 angiver denne samlede produktivitetsudvikling i det primære landbrug og fødevarerindustrien.

Tabel 3 De primære faktorerers produktivitet i det primære landbrug og fødevarerindustrien, gns. årlig vækst 2000-2015, procent.

	2001-2005	2006-2010	2011-2015
Vegetabiliske produktion			
Korn	1,6	2,0	2,3
Oliefrø	1,6	2,0	2,3
Kartofler	1,6	2,0	2,3
Sukkerroer	1,6	2,0	2,3
Grovfoder	1,6	2,0	2,3
Animalsk produktion			
Kvæg	1,6	2,0	2,3
Svin	1,6	2,0	2,3
Fjerkræ	1,6	2,0	2,3
Pelsdyr	1,6	2,0	2,3
Fødevarerindustri			
Kvægslagterier	1,1	1,5	1,8
Svineslagterier	1,1	1,5	1,8
Fjerkræslagterier	1,1	1,5	1,8
Grønt- og frugtkonserves	2,1	2,5	3,1
Fremstilling af olie og fedt	0,1	0,5	0,8
Mejerier	1,6	2,0	2,3
Stivelse, chokolade, mel mv.	0,1	0,5	0,8
Brød og kager	0,1	0,5	0,8
Bagerforretninger	0,1	0,5	0,8
Sukkerfabrikker	1,	1,5	1,8
	1		

Det er i fremskrivningen forudsat, at produktivitetsudviklingen i det primære landbrug generelt er højere end i resten af økonomien. Således oplever de primære landbrugssektorer årlige produktivitetsstigninger for kapital, arbejdskraft og jord på gennemsnitligt 2,0 procent¹¹, svarende til en gennemsnitlig årlig vækst i arbejdskraftproduktionen på cirka 5,5 procent i perioden 2000 til 2015.

For slagterier og sukkerfabrikker er den gennemsnitlige årlige produktivitetsstigning på 1,5 procent om året. Alene den sektor, der fremstiller frugt- og grøntkonserves, opnår højere produktivitetsstigninger end det primære landbrug, idet den gennemsnitlige årlige

¹¹ Den angivne produktivitetsudvikling vedrører samtlige primære faktorer, dvs. arbejdskraft, kapital og jord. Omregnes denne totalfaktorproduktivitet til en produktivitet, der alene vedrører arbejdskraft, fås en årlig stigning på 7,5 procent i kornsektoren.

ge vækst er 2,6 procent i fremskrivningsperioden. Denne udvikling hænger sammen med udviklingen i forbrugernes præferencer. Det positive præferenceskift mod frugt- og grøntkonserves øger incitamentene til at forske og udvikle produktionsprocesser, der mere effektivt udnytter de primære produktionsfaktorer i denne sektor.

Bilag 3: Fremskrivninger af bedriftsstrukturen under uændrede rammevilkår

I afsnit 3.3.3 er der som grundlag for beskrivelsen af den forventede udvikling i landbrugets bedriftsstruktur gjort brug af en række fremskrivninger. I nærværende bilag redegøres for, hvordan disse fremskrivninger er foretaget.

Samlet antal bedrifter og samlet dyrket areal

Det samlede antal landbrugs- og gartneribedrifter samt det samlede dyrkede areal (tabel 6-7) er fremskrevet med udgangspunkt i henholdsvis antal bedrifter og dyrket areal i 2001 samt ud fra ændringer heri udtrykt i procent pr. år fra 1990 til 2001. Disse ændringer forudsættes således fremover at være sammenfaldende med ændringerne fra 1990 til 2001. For det samlede antal bedrifter er der tale om en nedgang på 3,26 procent om året, og for det dyrkede areal på 0,37 procent om året. Fremgangsmåden medfører, at det dyrkede areal i gennemsnit pr. bedrift vokser med samme procent pr. år fra 2001 til 2015 som fra 1990 til 2001.

Deltids- og heltidsbedrifter

Antallet af heltidsbedrifter er fremskrevet på samme måde som det samlede antal bedrifter, hvorefter antallet af deltidsbedrifter er beregnet som forskellen mellem det samlede antal bedrifter og antallet af heltidsbedrifter.

Det gennemsnitlige areal pr. heltidsbrug er fremskrevet på grundlag af det pågældende gennemsnit i 2001 samt ændringen heri i procent pr. år fra 1990 til 2001, hvorefter det tilsvarende totale areal er beregnet ved multiplikation med det pågældende antal bedrifter.

Deltidsbrugenes samlede areal er beregnet på grundlag af de tilsvarende oplysninger for alle bedrifter og for heltidsbrugene, hvorefter det gennemsnitlige areal pr. deltidsbrug er beregnet ved division med det pågældende antal bedrifter. Fremgangsmåden sikrer, at de forskellige oplysninger er konsistente, hvilket ikke ville være tilfældet, såfremt oplysningerne vedrørende deltidsbrugene var beregnet på samme måde som for alle bedrifter og for heltidsbrugene.

Fordeling efter arealstørrelse

For hver arealgruppe er det pågældende antal bedrifter i første omgang fremskrevet fra 2001 til 2002 med udgangspunkt i antallet i 2001 samt ud fra ændringen heri i procent pr. år fra 1995 til 2001. Fremgangsmåden indebærer, at det beregnede antal bedrifter i alle størrelsesgrupper under ét overstiger det samlede antal ifølge ovennævnte beregning. Af denne grund er der foretaget en proportional reduktion af de foreløbige antal bedrifter i de enkelte arealgrupper, således at disse kommer til at stemme med det samlede antal. Efter disse fremskrivninger fra 2001 til 2002 er der på tilsvarende vis foretaget fremskrivninger fra 2002 til 2003 ligeledes baseret på den procentiske ændring fra 1995 til 2001, og så fremdeles.

Ovennævnte fremskrivning sikrer ikke, at antallet af bedrifter inden for arealgrupperne er konsistente med det samlede dyrkede areal og et realistisk bud på gennemsnitlige areal pr. bedrift inden for grupperne.

Antallet af bedrifter inden for arealgrupperne er derfor korrigeret endnu en gang. De endelige antal er således fastsat ved at minimere følgende sum af vægtede forskelle mellem de foreløbige og de endelige skøn:

$$\sum_{i=1}^7 \frac{(x_i - v_i)^2}{v_i^2}$$

hvor

x_i = endelig skøn for antal bedrifter i størrelsesgruppe i.

v_i = foreløbig skøn for antal bedrifter i størrelsesgruppe i.

Ovennævnte minimering er sket under nedenstående restriktioner:

$$y_1 = \sum_{i=1}^7 x_i$$

hvor

y_1 = samlet antal landbrugs- og gartneribedrifter i det pågældende år, jf. ovenstående beskrivelse

x_i = endelig skøn for antal bedrifter i størrelsesgruppe i det pågældende år.

$$y_2 = \sum_{i=1}^7 x_i a_i$$

hvor

y_2 = samlet dyrket areal, jf. ovennævnte beskrivelse.

a_i = skøn for dyrket areal ha pr. bedrift i arealgruppe i.

Som det ses, sikrer den første restriktion, at det samlede antal bedrifter i alle arealgrupper under ét er lig med det samlede antal ifølge ovenstående beregning, mens den anden restriktion sikrer, at antallet af bedrifter i de respektive arealgrupper og det gennemsnitlige areal pr. bedrift i disse grupper stemmer med det samlede dyrkede areal.

Skønnene for det dyrkede areal pr. bedrift i de respektive arealgrupper er fremskrevet på grundlag af de tilsvarende tal for 2001 samt ændringerne heri i procent pr. år fra 1995 til 2001. For de store brug (100-200 ha samt 200 ha og derover) er ændringerne i det dyrkede areal pr. bedrift dog fastsat skønsmæssigt.

Bestanden af malkekøer

Bestanden af malkekøer er fremskrevet på basis af den forventede udvikling i den samlede mælkeproduktion og den forventede forøgelse af produktionen pr. ko. Mere præcist er beregningen foretaget som følger:

$$y_t = y_0 \frac{\frac{x_t}{100}}{1 + \frac{a'}{100}}$$

hvor

y_t = malkekobestanden år t

y_0 = malkekobestanden år 0 (2001)

x_t = indvejet mælkemængde, mio. kg, år t i procent af samme år 0.

a = vækst i indvejet mælkeproduktion pr. malkeko, procent pr. år

t = år (2001 = 0, 2002 = 1, osv.)

Siden midten af 1980'erne har den samlede mælkeproduktion været bestemt af den nationale mælkekvote. I nærværende sammenhæng forudsættes dette også at gælde frem til 2015.

Ifølge Agenda 2000 forbliver den danske mælkekvote uændret frem til 2004/05, hvorefter den udvides med 0,5 procent hvert år fra 2005/06 til 2007/08 svarende til 1,5 procent i alt. Den samlede mælkeproduktion - eller rettere den på mejerierne indvejede produktion (x_t i ovenstående formel) - der udgjorde 4.418 mio. kg i 2001 - forudsættes således at forblive på dette niveau frem 2005. Herefter antages produktionen at vokse med 22 mio. kg (0,5 procent af 4.418) i hvert år fra 2006 til 2008 efterfulgt af en uændret produktion frem til 2015.

Den indvejede mælkemængde pr. malkeko – a i formelen – forventes at vokse med 1,42 procent om året fra 2001 til 2015 – det samme som fra 1990 til 2001.

Malkebesætninger

Den gennemsnitlige besætningsstørrelse er fremskrevet med udgangspunkt i det pågældende gennemsnit i 2001 samt ud fra væksten heri i procent pr. år fra 1990 til 2001, mens antal bedrifter med malkekøer er beregnet ved division af malkekobestanden med den gennemsnitlige besætningsstørrelse. Beregningen forudsætter, at eventuelle forskelle med hensyn til udviklingen i malkekobestanden fremover i forhold til årene 1990-2001 afspejler sig i tilsvarende forskelle med hensyn til udviklingen i antal bedrifter.

Antal bedrifter med malkekøer i de respektive besætningsgrupper og den tilsvarende fordeling af bestanden af malkekøer er fremskrevet på samme måde som fordelingen af henholdsvis antal bedrifter og det dyrkede areal efter arealstørrelse.

Bestanden af svin

Den samlede svinebestand er beregnet på grundlag af den forventede svineproduktion og den forventede produktion pr. årssvin. Mere præcist er beregningen foretaget som følger:

$$y_t = y_0 \frac{\frac{x_t}{100}}{1 + \frac{a^t}{100}}$$

hvor

y_t = svinebestanden år t.

y_0 = svinebestanden år 0 (2001).

x_t = produktion af svinekød i mio. kg år t i procent af samme år 0.

a = vækst i procent pr. år i produktionen af svinekød pr. årssvin (forudsættes at vokse med samme procent pr. år som fra 1990 til 2001)

t = år (2001 = 0, 2002 = 1, osv.).

I nærværende sammenhæng antages produktionen af svinekød at vokse med 1,0 procent om året i perioden 2002-2005, med 1,1 procent om året fra 2006 til 2010 og med 1,5 procent om året fra 2011 til 2015, jf. afsnit 3.3.2 Tabel 18.

Svinebesætninger

Den gennemsnitlige besætningsstørrelse er fremskrevet ud fra det pågældende gennemsnit i 2001 samt ud fra den forventede vækst i dette gennemsnit – udtrykt i procent pr. år – fra 1990 til 2001. Herefter er antal bedrifter med svin beregnet ved division af den samlede svinebestand med den gennemsnitlige besætningsstørrelse.

Antal bedrifter med svin i de respektive besætningsgrupper og den tilsvarende fordeling af svinebestanden er fremskrevet på samme måde som fordelingen af henholdsvis antal bedrifter og det dyrkede areal efter arealstørrelse.

Samlet antal landbrugsbedrifter og samlet arbejdskraftforbrug

Det samlede antal landbrugsbedrifter samt det samlede arbejdskraftforbrug (tabel 13 og 14) er fremskrevet med udgangspunkt i de pågældende oplysninger for 2001 samt ud fra ændringer i disse størrelser udtrykt i procent pr. år fra 1990 til 2001. Fremgangsmåden medfører, at forbruget af arbejdskraft i gennemsnit pr. bedrift vokser med samme procent pr. år fra 2001 til 2015 som fra 1990 til 2001.

Antallet af landbrugsbedrifter opdelt efter størrelsen af deres arbejdskraftforbrug samt den tilsvarende fordeling af det samlede arbejdskraftforbrug er fremskrevet på samme måde som fordelingen af henholdsvis det samlede antal landbrugs- og gartneribedrifter og det samlede areal efter arealstørrelse.

Mens tallene i tabel 6-12 hovedsagelig er fremskrevet på grundlag af oplysninger fra Danmarks Statistik "Landbrug", er tallene i tabel 13 og 14 beregnet på grundlag af oplysninger fra Fødevareøkonomisk Instituts "Landbrugsregnskabsstatistik". Tallene i tabel 13 og 14 omfatter derfor landbrugsbedrifter på 10,0 ha og derover samt landbrugsbedrifter under 10,0 ha (inklusive pelsdyrbedrifter uden anden landbrugsproduktion) med et samlet standard-dækningsbidrag på mindst 72.000 kr. Regnskabsstatistikken omfatter først "rene" pelsdyrbedrifter fra og med regnskabsåret 1997/98. Det samlede

antal af de pågældende bedrifter og det samlede arbejdskraftforbrug i disse samt de tilsvarende fordelinger er derfor fastsat skønsmæssigt for året 1990.

Tallene i tabel 6-12 omfatter samtlige landbrugs- og gartneribedrifter på 5,0 ha og derover samt landbrugs- og gartneribedrifter under 5,0 ha med et samlet standarddækningsbidrag på mindst 32.000 kr. Tallene er eksklusive pelsdyrbedrifter uden ”anden” landbrugs- eller gartneriproduktion.

Som det er fremgået, er der tale om ”mekaniske” fremskrivninger, der forudsætter, at den historiske udvikling i bedriftsstrukturen fortsætter med uændret hastighed de kommende år. Om dette bliver tilfældet, vil primært afhænge af de fremtidige ændringer i de teknologiske, økonomiske og lovgivningsmæssige rammer for landbrugsproduktionen

Bilag 4: Oversigt over landbrugslovens struktur- og erhvervsregler

	1967	1971	1973	1978	1986	1989	1994	1999	Ny lov!
Samdrift									
Arealgrænse, ha ¹⁾	100	200/100	200/100	100	100	-	-	375 ⁶⁾	Ingen
Antal ejendomme	-	-	-	5	5	5 ²⁾	5 ^{2), 3)}	5 ⁶⁾	Ingen
Afstand, km	-	-	15	15	5	10-25	10-25	15	Ingen
Forpagtning									
Bopæl	-	-	-	Alle	Alle	Alle	Alle	Alle	Alle
Uddannelse	-	-	-	Alle	Alle	> 30 ha ⁴⁾	> 30 ha ⁴⁾	> 30 ha ⁴⁾	> 30 ha
Arealgrænse, ha	100	200/100	200/100	100	100	-	-	375 ⁶⁾	500 ⁶⁾
Antal ejendomme	-	-	-	5	5	5 ²⁾	5 ^{2), 3)}	5 ⁶⁾	5 ⁶⁾
Varighed, hele ejendomme, år	-	-	15	15	15	30	30	30	30
--" --, dele af ejendom(me) år	10	10	10	10	10	30	30	30	30
Sammenlægning									
Arealgrænse, ha	75	100	100	75	100	125 ³⁾	150 ³⁾	125	200
Afstand, km	1	1	1	1	1	2-3	2	2	2
Fortinsregler, ha	35	-	-	-	50	70	70	70	200 ⁷⁾
Forbud mod nedlægning	-	-	-	Bæredygtig driftsfehed	Bevaringsv. driftsfehed	-	-	-	-
Erhvervelse (fri handel)									
Bopæl	-	-	Alle	Alle	Alle	Alle	Alle	Alle	Alle
Uddannelse	-	-	-	Alle	> 15 ha ³⁾	> 30 ha	> 30 ha	> 30 ha	> 30 ha
Egen drift	-	-	-	Alle	> 15 ha ⁵⁾	> 30 ha	> 30 ha	> 30 ha	Ingen
Hovederhverv eller væsentligste erhverv	-	-	> 5 ha ⁵⁾	Alle	Ejend. nr. 2	-	-	-	-
Arealgrænse, ha	-	-	-	-	-	-	-	-	400 ⁶⁾
Antal ejendomme	2	2	2	2	2	2	3	3	4 ⁶⁾
Afstand, km	-	-	15	15	5	10	10	10	10
Fortinsregler, ha	-	-	-	-	50	70	70	70	200 ⁶⁾
Hvilende fortinsstilling	-	-	-	-	-	-	-	ja	Ingen

⁷⁾ Noter på næste side.

Noter til oversigt over landbrugslovens struktur- og erhvervsregler.

- 1) Ingen arealgrænse ved samdrift af 2 ejendomme (1967 - 1986). Ved 1999-loven ingen arealgrænse ved samdrift af 5 ejendomme.
- 2) Dog ikke ved harmonibehov i bedriften.
- 3) En af disse ejendomme kunne erstattes af flere inden for en pulje på 30 ha.
- 4) Kun ved hele ejendomme.
- 5) Ved siden af arealgrænsen gjaldt tillige en beløbsgrænse (grundværdi).
- 6) Begrænsning på enten arealgrænse eller antal ejendomme.
- 7) Nabo med ønske om suppleringsjord skal have under 2 km til suppleringsjorden, have over 30 ha, og kan suppleres op til 70 ha.

Bilag 5: Dansk Landbrugs forslag til en ny landbrugslov

14. maj 2003

Formål

Dansk Landbrug lægger vægt på, at loven sikrer plads til landmandsejede bedrifter i en alsidig og mangfoldig bedriftsstruktur med plads for både fritids-, deltids- og heltidsbrug.

Derudover lægger Dansk Landbrug vægt på, at loven forenkles, og at der aktivt tages stilling til natur- og miljøinteressers placering i eller uden for landbrugsloven.

Regler om erhvervelse af landbrugsejendomme

Fri handel

Grænserne for erhvervelse af landbrugsejendomme justeres:

- Der kan erhverves op til 400 ha eksklusiv fradragsarealer, dog altid 4 ejendomme. Der kan således erhverves mere end 4 ejendomme, hvis det samlede areal er under 400 ha.
- Afstandsgrænsen ændres til 10 km (luftlinie) fra den bolig, hvorfra bopælspligten opfyldes.

Reglerne om bopælspligt og uddannelseskraav fastholdes som bærende elementer i loven.

Der indføres regler om generationsskifte. En bedrift kan overdrages til en ny ejer, evt. i et glidende generationsskifte, uanset de ovenstående regler om antal ejendomme, areal, afstand og fortrinsstilling.

Reglerne i gældende lovs § 17 b opretholdes.

Om fortrinsstilling, se senere.

Sammenlægning

Sammenlægning af landbrugsejendomme og arealoverførsel fra en landbrugsejendom til en anden kan ske, hvis

- den supplerede ejendom ikke overstiger 185 ha (bortset fra fradragsarealer),
- den supplerede ejendoms arealer (bortset fra fradragsarealer) ligger inden for en afstand (luftlinie) på 2 km fra ejendommens beboelsesbygning
- erhververen ved køb af suppleringsjord opfylder betingelserne for erhvervelse af den supplerede ejendom i fri handel, dvs. bopælskrav, uddannelseskraav og max bliver

ejер/ medejer af 400 ha (bortset fra fradragsarealer) eller højst 4 landbrugsejendomme (uden arealgrænse). Der ses bort fra afstand for ejendomme, der erhverves ved arv eller familiehandel.

En person kan erhverve / eje flere landbrugsejendomme inden for arealgrænsen på 400 ha (herunder bygningsløse ejendomme), uden at skulle sammenlægge ejendommene, da der ikke er begrænsninger i antal ejendomme, når det samlede areal er under 400 ha.

Ejeren kan sammenlægge til landbrugsejendomme, hvis areal ikke må overstige 185 ha, og han kan derefter erhverve yderligere landbrugsejendomme inden for arealgrænsen på 400 ha eller højst 4 ejendomme. Disse ejendomme kan hver for sig ved køb af suppleringsjord suppleres op til 185 ha, dog ikke over 400 ha i alt.

Bygningsløse ejendomme

Der kan lovligt ejes flere bygningsløse ejendomme, forudsat man ejer mindst en ejendom med beboelse, hvorfra bopælskravet kan opfyldes. Ved nedrivning/fraskillelse af bygningssæt skal der som minimum altid opretholdes én bolig for hver 185 ha.

Naturarealer

Der skal – som hidtil – være adgang til

- at fradrage arealer, der er helt uden jordbrugsmæssig værdi, og arealer, der ikke må tilføres gødning, og
- at erhverve erstatningsjord for arealer, der inddrages til våde enge, eller som ved aftaler med offentlige myndigheder mv. pålægges forbud mod tilførsel af gødning med henblik på drikkevandsbeskyttelse mv.

Sådanne arealer kan frit erhverves af personer, der opfylder ovenstående erhvervelsesbetingelser, og tæller ikke med i opgørelse af areal- og antalsgrænsen.

Naturarealer, der uden videre kan inddrages til jordbrug fx. brakjord, kan derimod ikke betragtes som fradragsarealer.

Sammenhængende eksisterende naturarealer på mere end 35 ha kan erhverves uden opfyldelse af de alm. erhvervelsesbestemmelser, i lighed med fredsskovarealer over 35 ha.

Medejere

Begrebet medejer ændres således, at en ægtefælle ikke længere betragtes som medejer af sin ægtefælles landbrugsejendom, medmindre de ejer ejendommen i sameje (begge står som ejere i tingbogen). Ægtefæller sidestilles således med samlevende personer, og bopælspligten kan opfyldes på en ægtefælles/samlevers landbrugsejendom.

Begrebet medejere omfatter herefter personer (inklusive børn under 18 år), der ejer

- en anpart på 1/5 eller derover af en landbrugsejendom

- aktier eller anparter på 1/5 eller derover af kapitalen i et selskab, der ejer en landbrugsejendom.
- aktier eller anparter, der repræsenterer flertallet af stemmerne i et selskab, der ejer en landbrugsejendom.

Personer, der ejer aktier eller anparter i et holdingselskab, skal også betragtes som medejere.

Arv og familiehandel

Ejerens ægtefælle kan erhverve en eller flere landbrugsejendomme ved hensiddens i uskiftet bo, deling af fællesbo eller arv, uden at skulle opfylde andre erhvervelsesbetingelser, end at ejeren har haft lovlig adkomst på ejendommen.

Ved arv og familiehandel, herunder til søskendebørn og svigerbørn, gælder samme regler som ved generationsskifte. Det er en forudsætning, at overdrageren eller en tidligere ejer i familien har haft lovlig adkomst på ejendommen i mindst 8 år. Ved familiehandel og arv er der ikke krav til uddannelses og bopælskravet skal først opfyldes to år efter overtagelsen.

Reglerne om testationsret (lovens § 19) opretholdes.

§ 20-selskaber

Reglerne om aktieselskaber og anpartsselskaber ”§ 20- selskabers” erhvervelse ændres:

- Familiekredsen, som kan være medejere uden dispensation, udvides til at omfatte svigerbørn og søskendebørn samt samlever.
- Der gives adgang til at aktier eller anparter i § 20-selskabet (selskab nr. 1) kan ejes via et selskab (holdingselskab). Holdingselskabet kan kun ejes af den samme personskreds som opfylder betingelserne til at være ejer af aktierne eller anparterne i § 20 selskabet. Landmanden i selskabet skal fortsat have kontrol over 51 pct. af stemmerne i selskabet.

Landmænds mulighed for erhvervelse af aktier eller anparter i § 20-selskaber vurderes nærmere.

Samdrift og forpagtning

Samdrift af landbrugsejendomme, der tilhører samme ejer, kan ske uden areal- og afstandsbegrænsning.

Flere landmænd kan aftale at drive deres bedrifter i fællesskab uden areal- og afstandsbegrænsning. Den enkelte landmands bedrift kan bestå af ejede og forpagtede arealer.

Grænserne for forpagtning af landbrugsejendomme justeres således at der frit kan forpagtes op til 450 ha eksklusive fradragsarealer eller 5 ejendomme. Der medregnes ejede

ejendomme, dog således at landmanden altid kan forpagte 2 landbrugsejendomme, udover hvad denne lovligt ejer.

Reglerne om bopælspligt og uddannelseskraft fastholdes.

Fortrinsstilling til suppleringsjord

Reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord opretholdes med en række justeringer, bl.a. af hensyn til arrondering, hvor der nu gives mulighed for at erhverve jord til sammenlægning med en hovedejendom:

Hovedejendommen er den ejendom, hvorpå den primære køber har sin bopæl, eller hvor den væsentligste del af produktionen er placeret.

Primær køber

Der kan sammenlægges op til et areal på 125 ha eksklusiv fradragsarealer på hovedejendommen, før fortrinsstillingen træder i kraft.

Derudover træder fortrinsstilling i kraft, når en primær køber erhverver ejendom nr. 2 eller flere, og det samlede ejede areal (inklusive hovedejendommen) dermed kommer op over 70 ha eksklusiv fradragsarealer.

Nabo, som ønsker fortrinsstilling

Landmænd, der er ejer/ medejer af under 70 ha, kan opnå fortrinsstilling til suppleringsjord inden for arealgrænsen på 70 ha (bortset fra fradragsarealer).

Den landbrugsejendom, der ønskes suppleret, skal være over 30 ha (bortset fra fradragsarealer) eller have et arbejdsbehov på 900 timer vurderet på grundlag af produktionens sammensætning og metoder på bedriften (normtimer).

Suppleringsjorden skal ligge inden for en afstand på 2 km (luftlinie) fra beboelsesbygningen på den landbrugsejendom, der ønskes suppleret, og skal kunne sammenlægges.

Landmanden, som ønsker fortrinsstilling:

- skal opfylde lovens uddannelseskraft,
- skal drive sin ejendom på det tidspunkt, hvor fortrinsstillingen gøres gældende, og
- skal være registreret i en database, som ajourføres årligt mod et mindre gebyr

Generelt om fortrinsstilling:

- reglerne om annoncering i lokale aviser udgår.
- reglerne om hvilende fortrinsstilling udgår.
- eksisterende hvilende fortrinstillinger ophæves, såfremt ejeren kunne erhverve arealet uden fortrinsstilling efter de nye regler

- der kan fraskilles bygningssæt fra ejendomme med eksisterende hvilende fortrinsstillinger, uden at kravet om fortrinsstilling udløses.
- normalt gælder handelspriser som aftalt mellem primærkøber og sælger
- der kan ikke gøres krav på fortrinsstilling til supplerende af en bygningsløs ejendom.

Krav om egen jord (arealkrav)

Reglerne justeres således,

- at der op til 120 dyreenheder er et arealkrav (opgøres i forhold til det samlede areal på ejede ejendomme) på et areal svarende til mindst 25 pct. af det beregnede harmoniareal,
- at der over 120 dyreenheder er et arealkrav (opgøres i forhold til det samlede areal på ejede ejendomme) på et areal svarende til mindst 50 pct. af det beregnede harmoniareal for den del af husdyrholdet, som overstiger 120 dyreenheder, og
- at 33 pct. af arealkravet kan opfyldes ved tinglyste aftaler, herunder forpagtnings- og gylleaftaler, der sikrer, at husdyrproducenten til enhver tid kan disponere over de pågældende arealer til udbringning af husdyrgødning mindst 5 år frem i tiden.

Uddannelseskraft

Reglerne for opfyldelse af uddannelseskraft via drift af en landbrugsbedrift ændres. Opfyldelse af uddannelseskraften forudsætter, en egentlig landmandsuddannelse eller at den pågældende landmand selvstændigt som ejer eller forpagter i mindst 4 år inden for de sidste 10 år, heraf mindst 2 år her i landet, har drevet en landbrugsbedrift med et dyrket areal på 30 ha eller et arbejdsbehov på mindst 900 normtimer vurderet på grundlag af produktionens sammensætning og metoder på bedriften. Det forudsættes endvidere, at landmanden selv deltager i driften.

Uddannelseskraft kan fortsat opfyldes med grønt bevis eller højere jordbrugsuddannelse.

Visse almene fonde

Der skal være enklere regler for visse almene, godkendte fonde at erhverve landbrugs-ejendomme til naturformål:

- Fonde kan på baggrund af formålsbestemmelser, vedtægter mv., der tager sigte på almenyttige formål, opnå en forhåndsgodkendelse til jorderhvervelser. Der skal være fuld åbenhed om fondenes formål, ledelse, regnskab og øvrige aktiviteter.
- Jorderhvervelser skal ligge inden for områder, der i region- og kommuneplanlægningen er udlagt til naturområder mv. (skal defineres nærmere).
- Ejendommene pålægges forpligtelser om naturpleje, offentlig adgang mv.
- At fondene fraskriver sig retten til erstatning for fredningsklausuler mv. inden for rammerne af den pålagte naturpligt.
- At fondene pålægges en afhændelsespligt, såfremt de fastlagte vilkår ikke overholdes.

Landbrugspligt

Landbrugspligten bortfalder, når en landbrugsejendom med beboelsesbygning ved udstykning eller lignende nedbringes under 2 ha.

Landbrugspligten kan opretholdes på ejendomme på 2 ha og derunder, indtil ejeren ”afnoterer” landbrugspligten.

Plejepligt

Der er behov for en klar definition af, hvad der præcist menes med naturpleje.

LEG/1010leg

Hovedpunkterne i landbrugsloven (DL)

	Nuværende lov	Dansk Landbrugs forslag
Erhvervelse		
Arealgrænse/ Antal ejendomme	Arealgrænse på 375 ha og højst 3 ejendomme	Arealgrænse på 400 ha, eller højst 4 ejendomme
Afstandsgrænse	10 km vejafstand	10 km i luftlinie
Bygningsløse ejendomme	Højst 1 ejendom uden bygninger	Mindst 1 ejendom med bygninger
Sammenlægning		
Arealgrænse	125 ha eller samlet ejerskab af 375 ha	185 ha eller samlet ejerskab af 400 ha
Afstandsgrænse	2 km vejafstand	2 km i luftlinie
Samdrift		
	Arealgrænse på 375 ha. Ved op til 5 ejendomme kan arealgrænsen overskrides	Ingen grænse for samdrift af ejede ejendomme
Forpagtning		
Arealgrænse/ Antal ejendomme	Arealgrænse på 375 ha. Ved op til 5 ejendomme kan arealgrænsen overskrides	Arealgrænse på 450 ha eller 5 ejendomme, dog altid 2 ejendomme mere, end der lovligt ejes
Afstandsgrænse	15 km vejafstand	Ingen afstandsgrænse
Fortrinsstilling		
Hovedejendom	Ingen regler	Primær køber kan erhverve til sammenlægning med op til 125 ha uden fortrinsstilling.
Øvrige ejendomme	Ved suppleringsjord op over 70 ha	Ved køb af ejendom nr 2 eller flere, hvor det samlede areal kommer op over 70 ha
Tilbagevisning ved harmonibehov	Ja, hvis nabo ikke har harmonibehov	Ja, hvis nabo ikke har harmonibehov
Krav til nabo.	En vis landmandsuddannelse.	Skal drive en bedrift på 30 ha eller med 900 normtimer.
Landmænd som ønsker suppleringsjord	Ja via annoncering	Skal tilmeldes dataregister
Hvilende fortrinsstilling	Den primære erhverver kan afvise en nabo ved køb af ejendom nr. 2.	Afskaffes
Arealkrav		
Andel	25 pct. 0 - 120 DE 60 pct. 120 –250 DE 100 pct. over 250 DE	25 pct. 0 - 120 DE 50 pct. over 120 DE
Niveau	Ejendom	Bedrift

LEG/1011leg

Bilag 6: Liste over notater som er indgået i udvalgets arbejde

Notater m.v. kan ses på Direktoratet for FødevareErhvervs hjemmeside
www.dffe.dk

- Statistik over jordbrugskommissionernes afgørelser (år 2000 og 2001)
- Statistik over indkomne erklæringer om erhvervelser og jordomlægninger, som ikke kræver tilladelse fra jordbrugskommissionerne (år 2000 og 2001)
- Notits om Direktoratet for FødevareErhvervs statistik over landbrugslovssager (20. november 2002)
- Dansk Gartneri i tal (Dansk Erhvervsgartnerforening, 2001)
- Notat om holdingselskaber i landbrug og gartnerier mv. (19. februar 2003)
- Notat om forenkling af reglerne og administrationen vedrørende selskabers erhvervelse (18. marts 2003)
- Notat om mulige ordninger om naturpleje af landbrugspligtige arealer (Miljøministeriet, 15. april 2003)
- Notat om planlovens landzonebestemmelser (Miljøministeriet, 10. april 2003)
- Notat om landbrugsplanlægning (30. april 2003)
- Notat om gartnerier – med og uden landbrugspligt (30. april 2003)
- Notat om vurdering og beskatning af gartnerier mv. (Skatteministeriet, 24. april 2003)
- Notat om bopælspligt i landbrugsloven (28. april 2003)
- Notat om ægtefæller som medejere efter landbrugsloven (28. april 2003)
- Notat om reglerne om fortrinsstilling til suppleringsjord (25. april 2003, revideret 13. maj 2003)
- Aage V. Jensens Fonde (brev af 14. april 2003 med bilag)
- Notat om MTR-reformen og MVJ-foranstaltningernes mulige indflydelse på drift af landbrugsarealer (7. maj 2003)
- Notat om overtagelsesdirektivet og landbrugsloven (14. maj 2003)
- Gartnerierhvervet og landbrugsloven (Dansk Erhvervsgartnerforening, 27. maj 2003)
- Notat om retlig regulering og landbrugsloven (26. maj 2003)
- Notat om afstandsreglen ved erhvervelse og supplerer af landbrugsejendomme (30. maj 2003).

ISBN 87-90673-97-2
Pris kr. 200,- incl. moms